ВИДАВНИЦТВО ТзОВ АСТОН

Ніна Міляновська,
Едуард Міляновський

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

7

Ніна Міляновська, Едуард Міляновський

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Підручник для 7 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Астон
2024

УДК 821 (100)(076.3)
М 60

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 05. 02. 2024 № 124)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник підготовлено відповідно до модельної навчальної програми
«Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти
з українською мовою навчання (2021 р. зі змінами 2023 р.)»
(авт. Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л.,
Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В., Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.)

Міляновська Н. Р.
М60 Зарубіжна література : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти / Н. Р. Міляновська, Е. С. Міляновський. — Тернопіль : Астон, 2024. — 304 с. : іл.

ISBN 978-966-308-924-9

Підручник підготовлено відповідно до модельної навчальної програми «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання (2021 р. зі змінами 2023 р.)» (авт. Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В., Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.), рекомендованої Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). Зміни до програми схвалено експертною комісією з літератури (української та зарубіжної) (протокол № 5 від 2.06.2023 р.). Змістове наповнення підручника враховує вікові особливості учнівства та сприятиме досягненню очікуваних результатів навчання, передбачених модельною програмою.

УДК 821 (100)(076.3)

ISBN 978-966-308-924-9

© Міляновська Н. Р.,
Міляновський Е. С., 2024
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2024

ЗМІСТ

Передмова 5
Вступ. Оригінал і переклад 6

ГЕРОЇ ТА ГЕРОЇНІ БАЛАД

ФОЛЬКЛОРНА БАЛАДА 8
Король Лір і його дочки 9
Англійські балади про Робіна Гуда 14
Як Робін Гуд став розбійником 17
Поєдинок Робіна Гуда з Гаєм Гізборном (*твір за вибором*) 32

ЛІТЕРАТУРНА БАЛАДА 33
Фрідріх Шиллер 34
Рукавичка 37
Адам Міцкевич 41
Світязь (*твір за вибором*) 41
Роберт Льюїс Стівенсон 42
Вересовий трунок 45

ЛИЦАРСТВО В ЛІТЕРАТУРІ

Вальтер Скотт 54
Айвенго 60
Теорія літератури. Історичний роман. Історичний колорит 92

ПАМ'ЯТАЄМО ПРО МИНУЛЕ

Константи Ільдефонс Галчинський 97
Пісня про солдатів Вестерплятте 98
Лист з полону 100
Альфред Марґул-Шпербер 102
Про назву концтабору Бухенвальд (*твір за вибором*) 102
Джон Бойн 103
Хлопчик у смугастій піжамі 109

СИЛА ДРУЖБИ І КОХАННЯ

О. Генрі 146
Дари волхвів 148
Останній листок 155
Теорія літератури. Новела 162

Роберт Бернс 164
Моя любов — рожевий квіт 164
Генріх Гейне 165
«Коли настав чудовий май...» 166

РОЗСЛІДУЄМО ДЕТЕКТИВНІ ІСТОРІЇ

Едгар Аллан По 167
Золотий жук 169
Теорія літератури. Оповідач і розповідач 184
Артур Конан Дойл 188
Пістрява стрічка 191
Теорія літератури. Детектив. Детективний цикл 209
Спілка рудих (*твір за вибором*) 212

ОСОБИСТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Антуан де Сент-Екзюпері 213
Маленький принц 215
Рюноске Акутаґава 242
Павутинка 243

СУТНІСТЬ ЛЮДИНИ

Айзек Азімов 248
Фах 250
Ніл Ґейман 269
Кораліна 271
Клаус Гаґеруп 303
Золота вежа (*твір за вибором*) 303
Карнелія Функе 303
Чорнильне серце (*твір за вибором*) 303

Словничок літературознавчих термінів ..... форзац

ПЕРЕДМОВА

Підручник «Зарубіжна література. 7 клас» укладено відповідно до модельної навчальної програми «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів середньої освіти з українською мовою навчання» 2021 року зі змінами 2023 року (авт.: Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж., Мацевко-Бекерська Л., Юлдашева Л., Рудніцька Н., Туряниця В., Тіхоненко С., Вітко М., Джангобекова Т.), рекомендованої Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). Зміни до програми схвалено експертною комісією з літератури (української та зарубіжної) (протокол № 5 від 2.06.2023)

До підручника увійшов передбачений програмою теоретичний матеріал, а також тексти художніх творів, які супроводжено статтями про життя і творчість авторів та авторок.

Підручник також містить рубрики *Літературний коментар*, *Історична енциклопедія*, *Теорія літератури*, *Мистецька галерея*, *Читаємо мовою оригіналу*, *Твір за вибором* і *Для тих, хто хоче знати більше*. У них викладено матеріал з теорії та історії літератури в обсязі, передбаченому модельною навчальною програмою для 7 класу, а також запропоновано цікаву додаткову інформацію.

До кожного твору подано запитання й завдання, які передбачають закріплення та повторення вивченого матеріалу, стимулюють інтелектуальну і творчу діяльність учнів і учениць, розвивають їхні мовлення та уяву.

Запитання і завдання зазвичай розподілені за підрозділами: *Готуємося до роботи з творами*; *Працюємо над змістом твору*; *Міркуємо самостійно*; *Узагальнюємо та підсумовуємо*; *Пов'язуємо новий матеріал із вивченим раніше*; *Застосовуємо теоретичні поняття*.

Окремо дібрано запитання і завдання в рубриках: *Що спитав у нас Згадайко?* (для повторення вивченого), *Завдання від Фантазерчика* (для розвитку уяви і фантазії), *Потіште Знаю́сю своїми знаннями!* (для контролю знань, діагностики і корекції).

У підручнику використано ілюстрації до літературних творів, виконані в різних мистецьких стилях і техніках. Таке представлення допоможе семикласникам і семикласницям розширити кругозір в образотворчому мистецтві, ознайомитися з роботами художників і художниць із різних куточків світу та різних історичних епох.

Вступ. Оригінал і переклад

Світова література напрочуд різноманітна. Вона представлена великою кількістю жанрів, безліччю сюжетів, образів, характерів, художніх засобів. Водночас література кожного народу має свої національні риси і, звісно ж, свою національну мову.

На жаль, не усі твори ми можемо сприймати тією мовою, якою їх написав автор, тобто ***мовою оригіналу***. Здебільшого ми звертаємося до ***перекладів*** літературних текстів. Причому за способом перекладу розрізняють ***адеква́тні*** (або повні, відповідні) й ***буква́льні*** (або дослівні, точні).

У художній літературі зазвичай використовують ***адекватні переклади***. Вони не просто відображають зміст чи ознайомлюють нас із певною інформацією, а й передають *стиль автора, емоційний стан персонажів, культурно-історичне тло твору, особливості жанру*.

Найважче фахівцям і фахівчиням перекладати ліричні віршовані твори. Наприклад, дуже складно відтворити в українських перекладах будову японських ***віршів-мініатюр хайку*** (які ви вивчали в 6 класі). Цікаво, що в японській мові слова короткі, а багато з них взагалі односкладові. Тому в одному рядку хайку, у якому за правилами віршування, як ви пам'ятаєте, має бути 5 або 7 складів, японською мовою може міститися велике поширене речення, а українською — лише 2-3 слова.

Як ви пам'ятаєте з вивченого в попередніх класах, *оригіналом,* або *першотвором,* називають текст, з якого здійснюють переклад.

Перекладом називають: 1) відтворення оригіналу засобами іншої мови; 2) результат процесу відтворення.

Зрозуміло, що в художньому перекладі повноцінне відтворення змісту, форми і настрою твору — доволі складне завдання. Тому перекладачі намагаються якомога повніше передати художній задум автора / авторки.

Видатний український митець ***Іван Франко*** наголошував: *«Переклад має передавати не тільки слова, а й думку першотвору»*. В Україні впродовж багатьох десятиліть формувалися традиції перекладацької майстерності, чимало поколінь митців і мисткинь

присвятили свою діяльність художньому перекладу. Серед них Іван Франко, Марко Вовчок, Леся Українка, Микола Бажан, Микола Терещенко, Максим Рильський, Марія Пригара, Микола Зеров, Василь Мисик, Дмитро Паламарчук, Микола Лукаш, Василь Стус, Борис Тен, Андрій Содомора, Ольга Сенюк і багато-багато інших. Майстри українського перекладу ознайомили нас із найкращими взірцями світової літератури, створеними як у далекому минулому, так і в наші дні.

За сферою застосування розрізняють переклади: наукові, технічні, побутові, юридичні, публіцистичні, художні

На уроках зарубіжної літератури, вивчаючи поезію, ми час від часу послуговуємося *підрядковим перекладом*, або ***підрядником***. Особливістю цього перекладу є ***буквальний*** (дослівний) переклад художнього твору з добором усіх значень використаних в оригіналі слів. У підрядниках зазвичай не зберігають риму й ритм, і нерідко вони стають своєрідними чернетками для ***адекватних*** художніх перекладів.

Часто трапляються ***машинні*** переклади, виконані за допомогою комп'ютерних програм. Хоча самі програми створюють люди, однак машинні переклади здійснюються автоматично без їхньої участі.

Скористайтеся покликанням https://cutt.ly/zwKbVcJA або QR-кодом і перегляньте презентацію до теми «*Оригінал і переклад*». Зробіть висновок про важливість перекладацької діяльності та внесок українських перекладачів.

Переклади художніх творів *повинні передавати:*

- зміст та особливості будови твору;
- усю гаму почуттів;
- національний колорит і традиції народу;
- інформацію з історії, культури, географії;
- образність і стиль;
- емоційні стани героїв і героїнь;
- особливості спілкування, діалект, суржик, термінологію.

Герої та героїні балад

Що спитав у нас Згадайко?

1. Згадайте значення слова ***фольклор***.
2. Назвіть ***основні риси*** фольклорних творів.
3. Які ***фольклорні твори*** ви вивчали на уроках зарубіжної літератури?
4. Згадайте, що таке ***сюжет***.

ФОЛЬКЛОРНА БАЛАДА

Бала́дами здавна в Західній Європі називали ***сюжетні пісні***. Ці пісні оповідали про якісь надзвичайні пригоди і супроводжувалися танцювальними рухами.

Баладні пісні існували у фольклорі багатьох європейських країн. Цей жанр був напрочуд різноманітним і в різних народів мав свої національні особливості.

Проте фольклорні балади мають деякі спільні риси. Насамперед, в ***основі баладної пісні — оповідь про незвичайну подію***. У баладах є ***персонажі***, діалоги й монологи, швидкий і ***напружений розвиток дії***.

В центрі уваги баладних пісень особливі, переважно ***трагічні***, події (війна, ворожнеча, ревнощі, смерть, помста тощо). У баладах через взаємини людей зображено історичну епоху.

Тематика балад найрізноманітніша: ***побутова, казкова, легендарна, любовна, героїчна, історична***. Тому персонажами цих сюжетних пісень можуть бути як звичайні люди, так і королі, лицарі та розбійники; як реальні історичні особистості, так і чаклуни, русалки й ельфи.

Досі особливо популярними залишаються ***історичні*** англо-шотландські балади — цикли пісень про середньовічні війни та міжусобиці, а також балади про легендарного англійського стрільця ***Ро́біна Гу́да***, складені в XIV–XVII століттях.

Наприкінці XV століття популярні баладні сюжети стали записувати, досліджувати і видавати, завдяки чому значна кількість пісенних текстів збереглася донині.

Що спитав у нас Згадайко?

1. Згадайте, які твори ми називаємо ***фольклорними***.
2. Розкажіть про особливості ***фольклорних балад***.
3. Як, на вашу думку, виконували фольклорні балади?

КОРОЛЬ ЛІР І ЙОГО ДОЧКИ

(давньоанглійська балада)

У Англії колись був король Лір
І панував собі на честь і славу,
Мав повагу він і в сусідів мир,
І забезпечену державу.
Між іншими достатками його
Були також три доні гожі.

Прегарні й свіжі, що перевищали
Красою три червоні рожі.
Та королю схотілося старому
Раз їм питання предложити:
«Котра з дочок моїх найбільш
Мене потрафить ублажити,
Потіха старості моєї — ви,
Тож хай по черзі кожна скаже,
Яку найбільшую любов мені
Вона ділами сво́їми докаже».

Рега́на, з них найстаршая, рекла:
«Мій отче, як мені вас не любити?
Якби яка пригода надійшла,
Готова я за вас і кров пролити».

[...] «І я, — сказала дру́гая на те, —
Волю́ хоч би найтяжче бідувати,
Прийняти муки й га́ньбу, ніж би ви
Біди якої мали зазнавати». [...]

«Тепер мені, — король старий сказав, —
Яснішою буду́чність стала.
Та ще ти, наймолодшая моя,
Свойо́го слова не сказала». —
«Я рада, — мовила Корде́лія, —
Обов'язок дитячий весь сповняти,
Слухняна бути вам у всім,
А більш не в силі я нічого вам сказати».

«Так ти, — рік він, — не можеш більш нічого
Дать, ніж повинність повелить дитяча?
То видно, що твоя любов до мене

Не дуже вірна та гаряча.
То ж будь прогна́на з мого двору!
Не хочу знать нелюбої дитини.
І з мого́ царства не дістанеш ти
По мо́їй смерті ні частини». [...]

Отак дві старші се́стри обійшли
Старого короля облесними словами,
Найменшу ж через королівський гнів
В ту ж мить проту́рено за брами.
Мов сирота, пішла Корделія,

Блукаючи від міста до села,
Ні в Англії в селі, ні в місті жоднім
Собі притулку не знайшла.

Аж як до Франції дісталася,
Скінчилася її недоля;
На кращім ґрунті запишалася,
Мов гарний цвіт з чужого поля.
Король французький як пізнав її,
Не дбаючи на гнів отця старого,
За королеву взяв її до себе
На радість королівства свого.

В дочки найстаршої живе
Старий король тим часом:
Що зразу там було мов медове́,
Те незадовго стало квасом.
Регана при своїм дворі його
Держати з невеликим почтом мала,
То почет той у скорому часі́
Увесь від нього відібрала. [...]

«Чи се ж така твоя заплата
За те, що царство все своє
Я вам віддав? Тепер донька для тата
Й малої дрібки того не дає!
О ні! Ще до своєї Гонере́ллі,
Сестри твоєї меншої піду.
Вона не буде так, як ти, лукава
І зглянеться на батькову біду».

Поїхав чвалом він у двір її
Та пожалівся на свою пригоду.
«Так вам і слід! — почув від лютої змії. –
Сестра вам жодну не вчинила шкоду.
У мене захисту для вас нема,

Хіба що з слугами на кухні жити
Захочете та теє їсти й пити,
Що не доїм і не доп'ю сама».

Почувши се, король заплакав гірко,
Бо голод докучав йому і спрага:
«О най же світ увесь почує, до чого́
Веде батьківська нерозвага!

Та ве́рну до Регани я ще раз,
А чей вона людськée має серце,
Раз відіпхнувши, схаменеться в час
І приязніш прийме мене, як перше».

Та як лише прибув, вона веліла
З двора свойо́го геть його прогнати
І мовила: «Не ліпший буде він тепер,
Коли вперед не вмів себе тут шанувати».
До Гонореллі знов вернув король,
Згодився з слугами на кухні жити
І їсти все, що подадуть йому,
Аби лиш вік свій продовжи́ти!

Та надаремно й того він благав,
Чого і жебракам ніхто не відмовляє.
«Не хтів за першим разом те принять,
Тепер і доступу до мене вже немає!» [...]

Тоді про наймолодшої дочки
Слова згадав і заповіт гарячий:
Завсі́ди буть послушною йому
Й сповняти вірно довг дитячий.
Та він не важився тікать до неї,
Бо королівства мучило похмілля,
Що він ганебно так прогнав її, —
Й перемогло його, нарешті, божевілля.

На голові сніжне́ волосся рвав,
І в груди бився, і дер лице до крові,
І на дочо́к він помсту визивав
За брак у них дитячої любові. [...]

Нарешті хорого в тяжкій знесилі
Його до Франції прихильні завезли
Й тут у Корделії та короля
І захист, і підмогу ще знайшли.
Дочка, як лиш про горе батька вчула,
Сей час йому з підмогою прийшла,
Свою зневагу давнюю забула,
Йому потіху й радість принесла. [...]

В това́ристві Корделії вернув
Король до Англії з дочками воювати,

І встиг собі в недовгім часі
Їх із престолів та столиць прогнати.
І Лір прийняв на старості своїй
Знов королівську корону,
Та в одній битві замордовано
Корделію, його потіху й оборону.

Та скоро про ту передчасну смерть
Корделії до нього вість прийшла,
Що в нерозважнім за́палі за нього
Сама у бій пішла,
Впав непритомний і оглушений
На її груди білі
І вмер з тяжким зітханням
Тої самої хвилі.

[...] Хто там запанував по них,
У хроніці[1] читайте,
А повість про дитячую невдячність
Собі запам'ятайте!

Переклад з англійської Івана Франка, ілюстрації Джона Гілберта

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Перекажіть зміст фольклорної балади ***«Король Лір і його дочки»***.
2. Яким зображено життя короля у першій строфі балади?
3. Як ви гадаєте, з якою метою старші дочки улещували батька?
4. Що розгнівило короля Ліра у відповіді молодшої дочки?
5. Як і чому змінилося ставлення старших дочок до короля Ліра після того, як він віддав їм усю владу?
6. Розкажіть, як Корделія виконала свій *«дитячий обов'язок»*.
7. Складіть план до давньоанглійської балади ***«Король Лір і його дочки»***.

Узагальнюємо та підсумовуємо

8. Схарактеризуйте ***образ короля Ліра***. Доберіть цитати на підтвердження своєї думки.
9. Доведіть, що гординя й марнославство короля стали причиною його нещасть.
10. Якими у творі постають старші королівни?
11. Схарактеризуйте образ ***Корделії***.
12. Що свідчить про благородство і щирість її чоловіка?

---

[1] *Хро́ніка* — літопис; давній опис важливих історичних подій.

13. У чому, на вашу думку, полягає ***трагічність фіналу*** цієї давньоанглійської балади?

Міркуємо самостійно

14. Прокоментуйте слова зі Святого Письма:
«Ділом і словом шануй твого батька, щоб його благословення зійшло на тебе»; «Не вихваляйсь безчестям твого батька, бо нема тобі слави в батьковім безчесті»; «Дитино, допомагай твоєму батькові в старощах і не засмучуй його за життя».
15. Поясніть, чому баладу «Король Лір і його дочки» називають оповіддю *«про дитячу невдячність»*?
16. Як ви гадаєте, яку ***повчальну думку*** містить ця балада?

Застосовуємо теоретичні поняття

17. Чому давньоанглійську пісню «Король Лір і його дочки» ми називаємо ***фольклорною баладою***?
18. Згадайте, що таке ***антитеза***.
19. Знайдіть у тексті приклади антитези.
20. Визначте ***тему*** та ***ідею*** твору.

Завдання від Фантазерчика

1. Придумайте свій ***фінал*** давньоанглійської балади, у якому король Лір і Корделія не загинули.
2. Уявіть, що ваші батьки — король і королева Ліри. Розкажіть, як щодня ви доводите їм свою любов.
3. Сформулюйте і запишіть свої поради для королівської родини Ліра, які допомогли б дочкам і батькові жити в злагоді.

Скористайтеся покликанням https://cutt.ly/WwKSrAN4 або QR-кодом і зіграйте в літературну гру «Правда чи Неправда» за змістом балади «Король Лір».

Скористайтеся покликанням https://cutt.ly/XwKbM11v або QR-кодом, складіть пазли і виконайте завдання.

АНГЛІЙСЬКІ БАЛАДИ ПРО РОБІНА ГУДА

Основою популярних англійських балад про ***Ро́біна Гу́да*** стали ***легенди*** про ватагу лісових розбійників. Ватагу складали звичайні селяни і ремісники, які не витримували утисків феодалів, залишали свої домівки і тікали в ліси. Очолив це товариство веселий і вправний стрілець Робін Гуд (Robin Hood).

Особливими рисами цих баладних пісень є ***пригодницький зміст*** і ***оптимістичний настрій***. Відомо близько 40 баладних

сюжетів про пригоди ***Робіна Гуда***, у яких він постає то простим йо́меном[1], то нащадком розореного графського роду, то грабіжником на лісових дорогах, то борцем проти норманських завойовників.

Чи був Робін Гуд із селища Ло́кслі реальною особою і коли він жив (у XII чи в XIV столітті) — достеменно невідомо. Однак у кількох англійських середньовічних літописах він згадується як ватажок сотні вільних стрільців.

Пам'ятник Робіну Гуду біля стіни Ноттінгемського замку (скульптор Джеймс Вудфорд)

Походження імені Робіна Гуда має кілька версій. Найпопулярніша з них пов'язана із значенням слова hood — *капюшон, каптур, ковпак* або *закривати, приховувати*.

Балади розповідають, що ватага Робіна Гуда осіла у величезному ***Ше́рвудському лісі***, через який пролягав один із головних шляхів Англії — Велика Північна дорога.

Звісно, цією дорогою постійно пересувалися торговці з крамом, вельможі з розкішним почтом, королівські чиновники. Усі вони були ласою здобиччю для лісових розбійників.

Однак балади називають ватагу Робіна Гуда *«чесними злоді́ями»*, адже вони грабували лише зажерливих баронів-феодалів, продажних суддів і неправедних священників, а відібрані багатства роздавали злидарям, удовам і сиротам.

Розбійники вправно володіли луком і стрілами, тому відчували себе в цілковитій безпеці перед баронами-лицарями та їхніми озброєними слугами. А для того, щоб стрільців важче було помітити в лісових хащах, вони носили зелені плащі.

Королівська влада за всяку ціну намагалася знешкодити лісових братів і їхнього ватажка. Проте кмітливість, хоробрість і взаємовиручка завжди допомагали їм знайти вихід з будь-якого скрутного становища.

---

[1] *Йо́мени* — вільні селяни, які володіли невеликими ділянками землі, самі їх обробляли і мали право на носіння зброї (зокрема й лука).

І, безумовно, найвинахідливішим, найвправнішим, найсправедливішим серед них був ***Робін Гуд***. Він завжди приходив на допомогу всім, хто потрапив у біду: старій матері трьох синів, яких шери́ф Но́ттінгемський[1] прирік на страту; юнакові, чию наречену відібрав старий феодал; бідному лицареві, якого розорили хитрі монахи і судді.

Найзапеклішим ворогом стрільців був ***шериф Ноттінгемський***. Від свавілля цієї жорстокої і підступної людини потерпало все графство. Шериф обстоював інтереси багатих лицарів-завойовників, які, за реальним свідченням англійського історика XII століття, *«вважали для себе все дозволеним, проливали за забавку кров, виривали в бідняка кусок хліба з рота, відбирали усе: гроші, майно, землю»*.

Також у баладах змальовано образ ***короля Англії Річарда I***. Бажаючи розібратися, що відбувається в його володіннях, ***Річард I Левове Серце***, переодягнений у звичайне вбрання монаха, з'явився у Шервудському лісі. Король, гостюючи у вільних стрільців, заприятелював із Робіном Гудом і запросив його служити при дворі. Але волелюбному стрільцеві швидко набридло ситне життя, і він повернувся до своїх друзів у ліс.

В образі Робіна Гуда англійці втілили найкращі риси національного характеру. У ньому відобразилися сила і нездоланність народу, його волелюбність і рішучість, уміння співчувати чужому горю та життєвий оптимізм.

Пісні про Робіна Гуда були настільки популярними серед простолюду, що впродовж століть під час весняних свят селяни і ремісники ходили в ліс, де залюбки співали в хороводах балади. Одягнувши зелене вбрання, вони влаштовували інсценізації пригод легендарної ватаги та змагалися у стрільбі з лука.

Що спитав у нас Згадайко?

1. Згадайте особливості жанру ***фольклорної балади***.
2. Що вам відомо про ***Робіна Гуда***?
3. Поясніть, чому звичайні селяни і ремісники залишали домівки і йшли в ліси.
4. Чому ватагу Робіна Гуда називали «чесними злодіями» і «лісовими братами»?

---

[1] *Шери́ф* — особа, яка від імені короля Англії здійснювала судову і військову владу у графстві та збирала податки. Тут ідеться про шерифа Ноттінгемського графства.

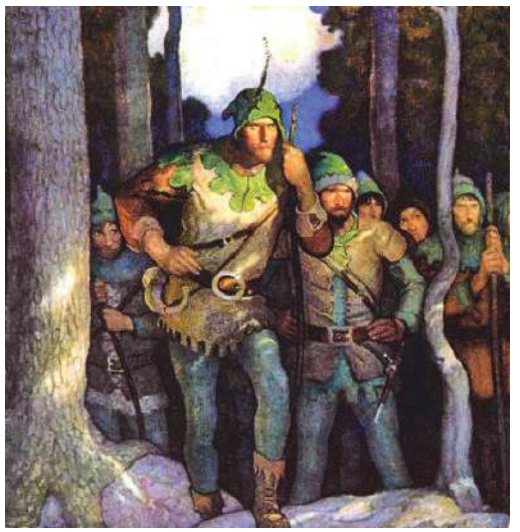
ЯК РОБІН ГУД СТАВ РОЗБІЙНИКОМ

Хто щастя зичить бідакам
І волелюбний сам,
Сідайте в коло — розповім
Про Робін Гуда вам.

Він за найкращих друзів мав
Знедолених усіх,
А багачів на смерть лякав
Його мисливський ріг.

Тринадцять літ Роб славно жив
У лісовій глуші.
Розбійник долею він був
І лицар — у душі.

Було це давно, ще за Ге́нріха II, який після запеклої боротьби зі своїми братами зійшов на престол Англії. У ті часи на півночі країни росли великі заповідні ліси, у яких полювати міг тільки король, а решті під страхом смерті заборонялося вбити бодай одного оленя. Ці ліси охороняли королівські лісники, і головний лісничий у кожному лісі був наділений такою самою владу, як шериф в оточеному мурами місті чи навіть єпископ у своєму абатстві[1].

Найбільші королівські заповідники — Шервудський та Бернесдейльський ліси — прилягали до двох міст — Шервуда та Бернесдейля. Впродовж кількох років головним лісничим там був чоловік на ймення Х'ю Фі́тзу. Він мав тиху, лагідну дружину і маленького сина Роберта.

Хлопчик, як свідчить про це запис в актовій книзі, народився 1160 року в місті Ло́кслі — через те його часто й називали Локслі або Роб із Локслі.

Роб, тільки-но міцно зіп'явся на ноги, одразу й понад усе вподобав блукати з батьком по лісі. А коли змужніла його рука,

---

[1] *Аба́тство* — великий католицький монастир. Абатства володіли величезними багатствами і мали неабиякий вплив на життя цілих країн.

він навчився спритно натягувати лук і пускати несхибну стрілу. Довгими зимовими вечорами найбільшою радістю для Роба було слухати батькові розповіді про хороброго Зеленого Віллі-розбійника. Цей Віллі зовсім не боявся королівських лісників і багато літ розгулював по заповідниках, стріляючи оленів та бенкетуючи зі своїми друзями.

Коли надворі була негода, Роб цілими днями стругав рівненькі стріли для довжелезного лука й прив'язував до них сірі гусячі пера. Дивлячись, як світиться обличчя сина, коли він слухає розповіді про розгульне лісове життя розбійників, любляча мати тільки зітхала. Вона походила зі шляхетної родини і мріяла побачити Роба знаменитістю при дворі короля чи в абатстві. Вона навчала його читати й писати, прищеплювала гарні манери, вчила бути правдивим і чесним як перед сановитими лордами, так і перед простими селянами.

У ті радісні й безтурботні дні в Роба було двоє друзів: Бі́ллі Ге́ймвелл, син батькового брата, який жив у Геймвелл Лоджі біля Ноттінгема, і Маріан Фітцво́лтер, єдина дочка графа Ха́нтінгдона.

Замок Хантінгдон добре було видно з одного високого дерева, яких багато в Шервудському лісі, і кожного ясного дня біла хустинка Роба сповіщала з цього дерева Маріан, що він уже чекає на неї. В замок до дівчини Роб не ходив, бо їхні батьки ворогували. Поміж людьми ходили чутки, що нібито законним графом Хантінгдона насправді був Х'ю Фітзу, але його землі підступно прибрав собі до рук Фітцволтер, улюбленець короля. Однак ані Роб, ані Маріан аніскільки не зважали на ворожнечу своїх батьків, хоча вона з кожним днем і поглиблювалась. [...]

У Робового батька, крім Фітцволтера, було ще двоє непримиренних ворогів: сухоребрий шериф Ноттінгема і товстопузий єпископ Герфорда. Ці троє ворогів змовилися між собою і нашепотіли на вухо королеві таке, що Х'ю Фітзу відразу втратив посаду королівського лісничого.

Холодного зимового вечора батька, матір і Роба вигнали без попередження на вулицю, позбавивши будь-яких прав на майно. Шериф арештував лісничого за зраду, про яку бідолашний Х'ю Фітзу не мав навіть гадки, і запроторив його до ноттінгемської в'язниці. Роб із матір'ю звернулися по допомогу до свого єдиного родича, сквайра[1] Джорджа Геймвелла, який радо надав їм притулок.

---

[1] *Сквайр* (есквайр) — англійський дворянський титул.

Однак страшне потрясіння згубно вплинуло на місис Фітзу. Менш ніж за два місяці матері в Роба не стало. У хлопця від цієї втрати наче обірвалося серце. Та не встигли зацвісти на її могилі перші весняні квіти, як Роба спіткало нове горе: не стало й батька. Цей суворий, незламної волі чоловік помер у в'язниці.

Минуло два роки. Двоюрідний брат Роба, Віллі, навчався у школі далеко від дому; Маріан батько відіслав до двору королеви Елеонори, коли довідався про дружбу дочки з Робом. Отже, цілих два роки осиротілий хлопець був зовсім самотній. Грубувато-добродушний старенький сквайр ставився до нього зі щирою ніжністю, але нічим не міг допомогти своєму племінникові, який не знаходив собі місця.

Щоразу, коли хлопець брався за тремтливу тятиву лука і, пославши довгу стрілу, чув свист сірих гусячих пер, у його уяві оживали щасливі дні, яких він уже не міг повернути. Та якось уранці, коли Роб прийшов до сніданку, дядько, замість привітання, зустрів його такими словами:

— Я маю для тебе новину, мій хлопчику! Є добра нагода випробувати твій лук і здобути гарненький приз! У Ноттінгемі зараз ярмарок, і шериф оголосив змагання лучників. Найкращі з них стануть королівськими лісниками, а того, хто стрілятиме найвлучніше, чекає ще й нагорода — золота стріла...

Сквайр голосно засміявся. У Роба засвітилися очі.

— Я з великою радістю поміряюсь силами з ким завгодно. Та і про місце лісника я вже давненько мрію. Ви дозволите спробувати щастя?

— Авжеж! — палко вигукнув дядько. — Твоя мати, пером їй земля, хотіла зробити з тебе писарчука. Та я добре бачу: твоє життя мине в зеленому лісі. Хай пощастить тобі на цих змаганнях!..

Юнак подякував дядькові за добрі побажання й почав ладнатися в дорогу. За кілька днів ясним погожим ранком Роб вирушив із Локслі й подався через Шервудський ліс до Ноттінгема. Через плече у нього висів довгий тисовий лук, при боці по-

гойдувався сагайда́к[1], ущерть наповнений стрілами. Ставний і рослий, він йшов бадьорим кроком.

Серце його співало: юнак був сповнений великих надій і не мав жодного ворога в світі. Та це був останній ранок у житті Роба, коли в нього не було ворогів. Продираючись крізь хащі Шервудського лісу й насвистуючи грайливу мелодію, він раптом наскочив на компанію лісників, що влаштували бенкет під розлогими шатами столітнього дуба.

Перед ними лежав величезний пиріг з м'ясом, і вони його пожадливо їли, запиваючи кожний кусень пивом. Роб тільки глянув на ватажка лісників і миттю зрозумів, що перед ним — ворог. Це був той самий чоловік, який незаконно посів батькове місце головного лісничого і безжально вигнав їхню сім'ю на сніг. Однак Роб не сказав йому жодного слова і мирно пішов би далі, коли б ватажок лісників не загорлав у його бік:

— Слово честі, оте хлоп'я вважає себе стрільцем! Куди поспішаєш, парубче, зі своїм іграшковим луком та стрілами? Їйбо, він чалапає в Ноттінгем на змагання!

Лісники зустріли ці дотепи громом образливого реготу.

Роб скипів. Він гнівно гукнув у відповідь:

— Мій лук не гірший від вашого, а стріли мої летять далеко і влучно, — отже, не вам мене вчити!

Почувши такі слова, лісники знов гучно зареготали, а ватажок погрозливо звів брови і сказав:

— Ну що ж, покажи нам свій хист. Якщо влучиш у ціль — двадцять срібних монет від мене, а як не влучиш — прочухан.

— Де ваша ціль? — із гарячковим запалом вигукнув Роб. — Кладу свою голову проти ваших грошей, якщо я схиблю.

— Нехай буде по-твоєму, — сердито відповів лісничий, — за хвастощі накладеш головою, якщо не влучиш у мою ціль.

Тієї миті з лісової гущавини, поскубуючи траву, вийшов табун оленів. До них було не менше як сто кроків. Це були королівські олені, але на такій відстані їм, здавалось, ніщо не могло загрожувати. Головний лісничий показав пальцем у бік тварин.

— Якщо твоя хирлява рука пошле стрілу хоча б на пів відстані до них, я буду з тобою закладатись.

— Годі! — вигукнув Роб. — Кладу свою голову проти двадцяти пенні[2], що отой ваш красень ватажок робить зараз останній свій подих!

---

[1] *Сагайда́к* — шкіряна сумка або дерев'яний футляр для стріл.

[2] *Пе́нні* — розмінна монета в Англії. Інша назва — пенс.

Нічого більше не кажучи, він помацав тятиву; наклав стрілу і відтягнув праву руку до скроні. Мить — і співуча стріла променем сяйнула через широку галявину. Ще мить — і оленьватажок високо підскочив на місці, а потім, як підтятий, упав додолу. Лісники від подиву тільки зойкнули, а тоді сердито почали репетувати.

— Ти знаєш, дурна твоя голово, що ти накоїв? — кричав головний лісничий. — Ти вбив королівського оленя! За такі витівки наш король Генріх карає смертю. Ні слова про гроші! Мерщій забирайся геть!

Хвиля обурення піднеслась у грудях Роберта і він не стримався.

— Я йду, бо твоя пика вже намуляла мені очі. На тобі недоноски мого батька! — вигукнув він і пішов своєю дорогою.

Лісничий сприйняв ці слова як погрозу. Налившись кров'ю від люті, він схопив свій лук і без попередження вистрілив у спину Робові. На щастя хлопця, в останній момент лісничий, наступивши на суху гілку, хитнувся: стріла просвистіла у Робіна біля самісінького вуха і лише вирвала кілька волосинок на голові. Роб затремтів від гніву і рвучко обернувся до ворога, який стояв кроків за сорок від нього.

— Ха! — вигукнув він. — Хвастати майстер, а стріляти не вмієш! Ось тобі з мого іграшкового лука!

У повітря шугнула стріла. Головний лісничий зойкнув і впав долілиць. Із лютими криками лісники стовпились навколо свого начальника, але побачили, що допомога йому вже не потрібна. Так помстився Роб за смерть батька, хоч тепер сам опинився поза законом.

Поки лісники ще не отямились, він кинувся тікати і біг усе далі й далі в зелену гущавину лісу. Дерева гостинно розкривали перед ним обійми гілок, ніби вітали з поверненням додому.

Надвечір, голодний і стомлений, Роб прибився до хатини, що стояла на далекому узліссі. Там жила одна бідна вдова, яка

знала Роба ще хлопчиком; вона не раз годувала його і поїла, коли він забрідав до неї після своїх лісових прогулянок.

Стара жінка радо зустріла гостя, швиденько напекла йому коржів, а потім поклала спочити і змусила розповісти усе, що з ним сталося.

— Пекельний вітер гуляє по Шервуду, — сумно похитавши головою, мовила стара. — Багатії зовсім розперезались і грабують бідноту, як тільки захочуть. У мене троє синів, і всіх їх оголосили розбійниками тільки за те, що вони минулої зими вбили одного королівського оленя, аби не померти з голоду. Тепер вони ховаються в лісі. Вони ж і казали мені, що разом із ними там переховується ще десятка чотири добрих людей, які не дадуть себе зобидити — у них проти кривдників завжди напоготові луки.

— Бабусю, а де вони? — вигукнув Роб. — Я приєднаюся до них!

— Сьогодні ввечері сини навідають мене. Залишайся тут і побалакай з ними, коли тобі треба.

Роб із радістю лишився, а темної ночі вже мав розмову з трьома удовиченками, з трьома відважними молодцями, які відразу припали йому до серця. Вони взяли з Роба клятву на вірність і тільки тоді розповіли, де розташована схованка їхньої ватаги. Це місце Роб знав дуже добре. Наостанку один з удовиченків сказав:

— Але в нас досі немає ватажка, в якого б голова працювала так само добре, як і рука. І ми домовились обрати собі ватажком такого розбійника, в якого стане клепок, щоб пробратися непоміченим у Ноттінгем і завоювати на змаганнях лучників приз.

Роб скочив на ноги.

— Вчасно сказано! — вигукнув він. — Бо я ж саме зібрався на ярмарок, і ніякі лісники, ніякі посіпаки шерифа не стануть мені на перепоні аж до самого яблучка мішені.

Хоч Роб був іще надто юним, проте тримався він так сміливо, а очі його палали таким вогнем, що всі троє братів схопили його за руку і в один голос закричали:

— Браво, Локслі! Браво! Якщо здобудеш золоту стрілу на змаганнях, ти станеш ватажком усіх розбійників Шервудського лісу!

Роб обмізковував, як йому замаскуватися, щоб непомітно прослизнути в Ноттінгем. Він був певен, що лісники вже встигли призначити ціну за його голову і що про це оголошено на базарному майдані.

Пробиваючись крізь густий натовп до місця змагань, Роб вийшов на широкий базарний майдан. Повітря стрясали заклични звуки сурм, і людські потоки швидко заповнювали площу перед старовинною ратушею. Роб проштовхався сюди саме тоді, коли урядовець почав голосно зачитувати таку відозву шерифа графства Ноттінгем:

— «Молодик, на ім'я Роберт, племінник сквайра Геймвелла, убив головного лісничого його величності короля і оголошується поза законом. Сто фунтів сте́рлінгів[1] винагороди тому, хто спіймає вищезазначеного Роберта живим або мертвим».

Знов пролунали сурми, урядовець зі своїм почтом пішов геть. [...]

Великі змагання почалися після полудня. Двадцять лучників вийшли на поле для турнірів і приготувалися до боротьби за золоту стрілу. Серед них впадав у око жалюгідний на вигляд жебрак, одягнений в строкате лахміття, із засмаглими до чорного й подряпаними обличчям та руками. Копицю рудуватого волосся прикривав ка́птур[2]. Жебрак повільно прокульгав за стрільцями і неквапливо зайняв місце в ряду. З натовпу почулися глузливі вигуки.

Пліч-о-пліч з Робом, — бо це, безумовно, був він, — стояв мускулястий смагляволиций парубійко із зеленою пов'язкою на лівому оці. З нього теж реготалися, але він не звертав на те уваги.

Трибуни для глядачів, що величезною підковою оточували стрільбище, були переповнені. Там зібралася дрібна шляхта й поспільство з навколишніх сіл та містечок. Всі нетерпляче чекали початку змагань.

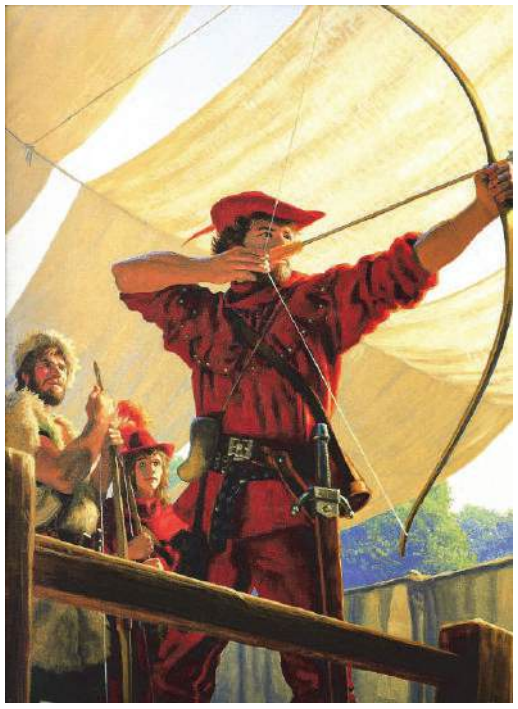
У центральній ложі[3] сидів кістлявий бундючний шериф, його обвішана коштовностями дружина й дочка, яка всім своїм виглядом показувала, що вона сподівається одержати золоту стрілу з рук переможця і таким чином стати королевою дня.

Сусідню з ними ложу займав товстенний єпископ Герфорда, а в ложі з другого боку сиділа дівчина, чиє темне волосся, карі очі й витончені риси обличчя примусили серце Роба радісно стрепенутись. То була Маріан! Вона приїхала погостювати з Лондона від двору королеви і тепер сором'язливо горнулась до свого батька, графа Хантінгдона.

---

1 *Фунт сте́рлінгів* — найбільша грошова одиниця в Англії.
2 *Ка́птур* — капюшон, який кріпиться до коміра верхнього одягу.
3 *Ложа* — відділені перегородками місця для кількох глядачів.

Якщо й раніше Роб поклав собі будь-що завоювати золоту стрілу, то тепер, коли він побачив миле обличчя Маріан, це рішення зміцнилося в сотні разів. Він відчував, як мимоволі напружуються м'язи його рук у чеканні вирішального моменту. Але в той же час серце Роба шалено стукотіло, і все його тіло пробирав незрозумілий дрож.

Проспівали сурми, і натовп завмер. Геро́льди[1] оголосили умови змагань. Першу ціль буде поставлено за тридцять елів[2]. Ті, що влучать у яблучко, стрілятимуть у другу ціль, пересунуту на десять елів далі. Третю ціль поставлять ще далі, і так аж поки визначиться остаточний переможець. Переможець одержує золоту стрілу й посаду королівського лісника. Він також виборює право обрати королеву дня.

Знову заграли сурми, і лучники приготувалися стріляти. Натовп усе ще сміявся і перешіптувався, тицяючи пальцями на недоладну постать, закутану в строкате ганчір'я і куций чернечий каптур. Та ось вистрілив перший лучник, і всі затамували подих.

Ціль стояла не дуже далеко, і двадцять стрільців з двадцяти влучили в самісіньке яблучко. [...] Натовп шаленим ревом і вигуками вітав переможців першого туру змагання. Знову заспівали сурми, і другу ціль було поставлено уже за сорок елів.

Перші три лучники і цього разу поклали стріли у внутрішнє коло. Четвертий і п'ятий лучники ледве зачепили краєчок кола. Роб спокійно пустив свою стрілу, і вона впевнено лягла в сяючу цяточку.

— Жебрак! Дивіться, що робить жебрак! — шаленів натовп.

І справді, стріла Роба стриміла набагато ближче до середини, ніж будь-чия інша. Влучніше за нього вистрілив тільки «Одноокий», як охрестив натовп парубійка з перев'язаним оком. На його постріл глядачі відповіли одностайним ревом.

---

[1] *Геро́льд* — оповісник на лицарських турнірах.

[2] *Ель* — давня міра довжини, приблизно 113 см.

Таку стрільбу можна було побачити в Ноттінгемі не кожного дня. Решта лучників один за одним схибили і з похнюпленими головами відійшли назад. Тим часом сурми сповістили про початок третього туру — ціль установили на відстані п'ятдесяти елів.

— Слово честі, мій друже, ви непогано володієте луком, — сказав Робові його дивний сусіда. — Хочете, щоб я зараз стріляв перед вами?

— Ні, — відповів Роб, — але ви також дуже добрий стрілець, і якщо перемога дістанеться мені, то отих індиків ви напевне залишите далеко позаду. — Він зневажливо кивнув у бік трьох лучників, навколо яких стовпилися їхні поклонники, слуги шерифа, єпископа та графа.

Після цього погляд Роба ковзнув у ложу, де сиділа прекрасна Маріан. Здавалось, дівчина також стежила за ним, бо очі їхні зустрілись.

Лучники знову приготувались до стрільби. Відчувалось, що вони трохи нервуються. Третя ціль виглядала меншою, ніж саме яблучко першої. Стріли перших трьох претендентів на приз ледь зачепили краєчок внутрішнього кола.

Роб занепокоєно став на лінію стрільби. А непокоїтись було чого. Саме в цей час набігло кілька хмарок, затьмаривши ціль, і повіяв різкий боковий вітерець.

На мить юнак звернув свій погляд на ложу, де сиділа темноока дівчина. Серце його радісно тьохнуло. Маріан помітила цей погляд і заспокійливо усміхнулась! Роб одразу відчув, що вона упізнала його.

Юнак упевненою рукою натягнув лук і, вибравши мить між поривами вітру, пустив стрілу. Вона співуче пролетіла через поле і вп'ялася в самісіньку середину цілі.

— Жебрак! Жебрак! — заволав збуджений натовп.

Парубійко із зеленою пов'язкою на оці зневажливо посміхнувся і став до бою. Він натягнув лук і, ніби й не дивлячись на ціль, пустив крилату стрілу. Вона зі свистом шугнула до цілі; сотні застиглих очей проводжали її в польоті.

І знову дикий рев натовпу розітнув напружену тишу. Стріла Одноокого лише трішечки не влучила в середину, але обідрала пір'я на стрілі Роба. Придивившись до цілі й зрозумівши свою помилку, невідомий лучник здивовано знизав плечима. Він не врахував перемінних подувів вітру, і стрілу занесло трохи вбік. Та, незважаючи на свою поразку, він перший поздоровив Роба з перемогою.

— Сподіваюсь, ми ще колись позмагаємося, — сказав він. — А по правді, мені зовсім не потрібна ота золота цяцька; я просто хотів допекти ненависному шерифу. Що ж, тепер коронуй обраницю свого серця.

І, несподівано повернувшись спиною, він зник у натовпі.

Герольд запросив Роба до ложі шерифа, де чекала його винагорода.

— Дивний ти хлопець, — промовив шериф, знервовано кусаючи губи, — але стріляєш добре. Як тебе звати?

Маріан підсунулась ближче й уважно дослухалася відповіді.

— Я Роб Мандрівник, мілорде шерифе, — відповів лучник-жебрак.

— Ну от що, Робе Мандрівник, — мовив шериф, — хоч ти й не дуже дбаєш про своє тіло та одяг, але до пуття тебе можна довести. Хочеш на службу до мене?

— Роб Мандрівник завжди був вільний і не бажає нікому служити.

Брови шерифа погрозливо зійшлися на переніссі, але заради дочки та золотої стріли він удав, що пропустив відповідь жебрака повз вуха.

— Робе Мандрівник, — сказав він, — ось золота стріла, яка належить кращому лучникові нинішнього дня. І ти завоював цей приз. Подаруй його тій, яка цього справді гідна.

При цих словах герольд підштовхнув Роба ліктем і майже силоміць повернув його до дочки шерифа, яка сиділа з пісною усмішкою на вустах. Та Роб не звернув на це уваги. Він узяв золоту стрілу й підійшов прямо до ложі, де сиділа Маріан.

— Леді, — звернувся до неї Роб, — прошу вас, прийміть оцей маленький подарунок від бідного мандрівника, готового завжди вам служити найкращими стрілами із свого сагайдака.

— Дякую вам, Робе в каптурі, — відповіла дівчина, лукаво звівши брівку і встромивши сяючу стрілу в своє темне волосся.

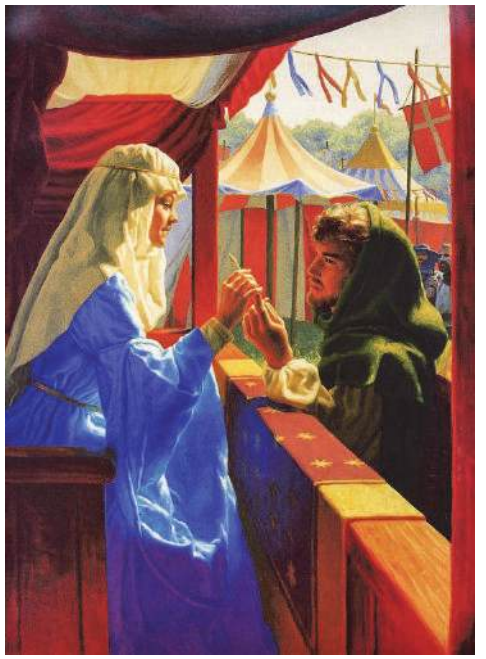
Натовп голосно закричав:

— Слава нашій королеві! Слава!

Шериф тільки зиркав спідлоба на обірванця лучника, який відмовився від служби в нього, без слова подяки забрав приз та ще й на очах у всіх принизив його дочку. Шериф покликав свою сторожу й наказав стежити за жебраком. Але Роб спритно крутнувся і, загубившись у натовпі, швидко попрямував до міської брами.

Того ж самого вечора посеред галявини в Шервудському лісі навколо багаття сиділо сорок молодців, одягнених у все зелене.

Вони смажили на вогні оленину і весело гомоніли. Раптом десь поблизу хруснула гілка. Тієї ж миті всі скочили на ноги і схопилися за зброю.

— Не бійтеся, це — друг, — пролунав з хащі дзвінкий голос. — Я шукаю удовиних синів.

Наперед виступило три удовиченки.

— Та це ж Роб! — вигукнули вони. — Ласкаво просимо в Шервудський ліс, Робе!

Решта лісовиків теж підійшли до Роба і гаряче тисли йому руку, бо всі вони вже знали його історію. Після цього один із трьох синів удови, на прізвисько Дебелий Вілл, вийшов наперед і промовив:

— Друзі, усі ви знаєте, що нашому загонові досі бракувало ватажка — шляхетного, добре вихованого, розумного, спритного і сміливого. Здається, тепер ми знайшли отамана в особі цього юнака. Я і мої брати сказали йому, що ви оберете собі у ватажки того, хто пошиє сьогодні шерифа у дурні, заволодівши його золотою стрілою. Правду я кажу?

Всі погодилися, і Вілл обернувся до Роба.

— Які новини принесли ви з Ноттінгема? — запитав він.

Роб засміявся.

— Можу сказати, що я таки справді пошив шерифа у дурні, а на додачу ще й забрав у нього золоту стрілу. Однак щодо призу, ви мусите повірити мені на слово, бо я подарував його одній дівчині. Я буду радий, коли ви приймете мене у вашу сім'ю простим лучником. Бо тут, я бачу, є старші й досвідченіші люди, ніж я.

На цих словах із групи лісовиків вийшов наперед високий смаглявolиций чоловік, і Роб одразу впізнав у ньому лучника із зеленою пов'язкою на оці; тільки пов'язку тепер він зняв і дивився на світ обома очима — сміливими й чесними. Він сказав:

— Роб у каптурі — так, здається, назвала вас леді — я можу потвердити ваші слова. Ви уміло збили пиху з шерифа, не гірше, ніж це зробив би я. Ми не вимагатимемо од вас золотої

стріли, бо вона потрапила в гарненькі ручки. А хто з нас краще стріляє, ви чи я, це нехай покаже майбутнє. Однак я, Вілл Стютлі, при всіх заявляю, що не визнаю ніякого іншого ватажка, крім вас.

І добрий Вілл Стютлі розповів друзям усе, що сталося під час змагань, а потім простягнув Робові руку на знак своєї відданості.

Те саме зробили троє молодих удовиченків, а слідом за ними з радісними вигуками й усі інші розбійники, серед яких Вілл Стютлі досі вважався найкращим стрільцем. Усі випили за Роба по кухлю чорного пива, після чого щойно обраного ватажка нарекли Робіном Гудом. Роб не заперечував, бо так назвала його прекрасна Маріан.

Того вечора ще довго навколо багаття лунали бадьорі пісні й точилися веселі розмови. Ватага подарувала Робіну Гудові ріжок, яким він мав скликати своїх бійців. Усі урочисто поклялися в тому, що, забираючи гроші та речі в багатіїв, вони всіляко допомагатимуть бідним та знедоленим. Клятву давали під розлогим пишнолистим дубом, при спалахах полум'я, за доброю вечерею і кухлем пива. Так Робін Гуд став розбійником.

Переказ Юрія Юри, переклад віршів з англійської Леоніда Солонька, ілюстрації Грега Гільдебрандта

ІСТОРИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Стрілецький лук має давню історію, його використовували ще первісні люди. Впродовж багатьох віків цей вид зброї вдосконалювався, але в часи Середньовіччя з нього все одно можна було поцілити лише на невеликі відстані.

В баладних піснях йдеться про те, що розбійник Робін Гуд і його лісові товариші стріляли з так званого ***великого англійського лука (longbow)***. Його довжина сягала 1,5 метра! Однак в Англії XI–XII століть найпоширенішою зброєю в королівських військах був не лук, а арбалет. Знать уважала лук зброєю простолюду, ненадійною і зовні потворною.

Проте вже наприкінці XII століття ставлення до цієї зброї різко змінилося. Очевидець описував, як під час облоги одного із за́мків стріла з маленьким металевим наконечником, випущена з великого англійського лука, поранила коня, пройшовши крізь кольчугу і ногу лицаря та його дерев'яне сідло! Також стріли пробили міцні дубові двері замку, які мали товщину чотири дюйми (10 см).

Відтоді добре озброєні лицарі, які в середньовічній армії вважалися непереможною силою, виявилися абсолютно беззахисними перед звичайними луками, з яких селяни полювали на дичину. У зв'язку із цим королівські війська терміново поповнили загонами піхотинців-лучників, набраних із числа йоменів, які жили в лісистих місцевостях Англії.

Англійські лучники під час битви з французами (художник Грем Тернер)

Особливо багато добре підготовлених стрільців з'явилося в армії після того, як король оголосив, що браконьєри та інші злочинці, які переховуються від закону в лісах (зокрема і в Шервуді), будуть помилувані, якщо стануть до нього на службу лучниками. Королі особливо цінували стрільців-лучників і платили їм більше, ніж іншим піхотинцям.

Унаслідок цього із XIII століття лицарі почали використовувати важкі панцирні обладунки, які суттєво обмежували рухи. Із металевих обладунків, які тепер повністю заковували тіло вершника, смертоносні стріли просто зісковзували.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Розкажіть про батьків ***Роберта*** і його дитинство.
2. Чому життя родини головного лісничого різко змінилося?
3. З якої причини юного Роберта оголосили злочинцем?
4. Як хлопець познайомився з лісовими братами?
5. Чому вдовині сини та інші йомени змушені були тікати у ліси?
6. З якою метою Роб вирушив до Ноттінгема?
7. Чому він не міг відкрито з'явитися у місті?
8. Розкажіть про участь Робіна у змаганнях стрільців.

Узагальнюємо та підсумовуємо

9. Поясніть походження прізвиська Робіна Гуда (*Robin Hood*). Дослідіть інші версії прізвиська героя відомих балад.
10. Схарактеризуйте ***образ Робіна Гуда***. Підтвердьте свою відповідь цитатами з тексту балади.
11. На конкретних прикладах доведіть, що герой балади має неабиякі мужність і розум.
12. Розкажіть, ким були лісові розбійники і чому вони опинилися поза законом.
13. Яким постає в баладі ***шериф Ноттінгемський***?
14. Доведіть, що в образі Робіна Гуда втілилися ***кращі риси захисника знедолених***.
15. Як у баладах про Робіна Гуда лісові брати ***протиставляються*** місцевим феодалам?

Пов'язуємо новий матеріал із вивченим раніше

16. Згадайте міфи про давньогрецького героя ***Геракла***.
17. Поміркуйте, що спільного і відмінного в образах Геракла і Робіна Гуда?
18. Складіть таблицю у два стовпчики і впишіть, які з перелічених якостей властиві Робінові Гуду і Гераклу: жорстокість, справедливість, мужність, почуття гумору, жадібність, байдужість до багатства, серйозність, прагнення полегшити життя бідним, підступність, співчуття знедоленим, надзвичайна сила, майстерність у володінні зброєю, самовихваляння, відчайдушна легковажність, бажання підвищити свій статус, незалежність.

Геракл	Робін Гуд

Застосовуємо поняття з теорії літератури

19. Визначте риси ***баладного жанру*** у творі про Робіна Гуда.

20. Поясніть, чому балади про Робіна Гуда називають ***сюжетними піснями***.
21. Чому балади про Робіна Гуда називають ***фольклорними***?
22. Прочитайте англійською мовою фрагмент із балади про Робіна Гуда. Поясніть, про які саме пригоди Робіна Гуда йдеться в цьому фрагменті.

Robin Hood he was and a tall young man,
Derry derry down
And fifteen winters old,
And Robin Hood he was a proper young man,
Of courage stout and bold.
Hey down derry derry down.

Robin Hood he would and to fair Nottingham,
With the general for to dine;
There he was ware of fifteen forresters,
And a-drinking beer, ale and wine.

'What news? What news?' said bold Robin Hood;
'What news, fain wouldest thou know?
Our king hath provided a shooting-match:'
'And I'm ready with my bow.'

'We hold it in scorn,' then said the forresters,
'That ever a boy so young
Should bear a bow before our king,
That's not able to draw one string.' [...]

Завдання від Фантазерчика

1. Уявіть, що ви живете в Англії XV–XVI століть і берете участь у травневих святах ушанування Робіна Гуда. Поміркуйте, де і як ви розважатиметеся на цьому святі.
2. Підготуйте проєкт «План святкової ***хороводної інсценізації*** однієї з балад про пригоди Робіна Гуда».

Потіште Знаюсю своїми знаннями!

1. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/hwKbMAd6 або скористайтеся QR-кодом. Складіть пазли і виконайте завдання.
2. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/ZwKPvywh або скористайтеся QR-кодом. Виберіть правильну відповідь у тестах.

Що спитав у нас Згадайко?

1. Скористайтесь QR-кодом або увійдіть за покликанням https://cutt.ly/QwHnTPHe і подивіться фрагмент американського мультфільму «Робін Гуд» (режисер Вольфганг Райтерман, 1973 рік).
2. Визначте риси жанру балади в пісні Лиса і Ведмедя.
3. Зробіть висновок, яким є зміст цієї пісні: жартівливим чи трагічним?
4. Зверніть увагу на персонажів мультфільму. Поясніть, чому автори зобразили са́ме лиса і ведмедя.

Перегляньте хмару слів до теми «Фольклорна балада». Прокоментуйте ключові слова. Створіть власну хмару слів за подіями однієї з балад. Представте свій проєкт хмари в класі. Прокоментуйте добір ключових слів для своєї хмари.

Твір за вибором

ПОЄДИНОК РОБІНА ГУДА З ГАЄМ ГІЗБОРНОМ

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/pwkEMkmq або скористайтеся QR-кодом.
Прочитайте англійську баладу ***«Поєдинок Робіна Гуда з Гаєм Гізборном»***. Опрацюйте текст твору за допомогою запропонованих запитань і завдань.

Жанр ***літературної балади*** розвивався впродовж багатьох віків, а його розквіт припав на кінець XVIII – початок XIX століть. Він був пов'язаний із пробудженням у європейських країнах цікавості до народної творчості та історичної давнини.

Чимало дослідників фольклору мандрували Німеччиною (брати ***Якоб*** і ***Вільгельм Грімми***), Англією (***Вальтер Скотт***), Шотландією (***Роберт Бернс***) чи країнами Скандинавії. Вони записували тексти народних казок, старовинних балад, легенд, історичних пісень. А для того, щоб познайомити з цими чудовими творами широке читацьке коло, збирачі фольклору укладали їх у збірки і видавали.

Тогочасну культурну Європу вразила різноманітність образів і сюжетів фольклорних творів, національний колорит, пригодницький або казковий зміст. Митців настільки захопили яскраві народні балади, що вони почали використовувати у своїх творах найвиразніші риси баладних пісень.

Літературна балада кінця XVIII – початку XIX століть запозичила з фольклорних творів емоційність і швидкий розвиток подій, легендарні й казкові сюжети та образи. Так сформувався ***жанр літературної балади*** — невеликий віршований твір, якому властиві напружена дія і сильні переживання.

Проте автори балад зверталися не лише до фольклорних сюжетів, а й до ***літературних джерел***: історичних літописів і придворних хронік. На відміну від народних балад, які могли оповідати як про сумні, так і веселі пригоди, літературні балади виникли як твори про трагічні події.

Як ви знаєте, літературні балади, на відміну від фольклорних, не можуть мати варіантів сюжетів, оскільки це *авторські* твори.

Також фольклорні балади — це насамперед пісенні твори, які супроводжувалися танцями-хороводами. Літературні ж балади призначалися не для співу, а для читання. Однак на тексти деяких авторських балад згодом була написана музика, і вони стали популярними піснями.

Фрі́дріх Ши́ллер
(1759–1805)

Німеччина у XVIII столітті була однією з найвідсталіших країн Європи, вона складалася із кількох сотень невеликих держав. В одній із таких карликових держав — Вюртемберзькому герцогстві — у місті Ма́рбах народився видатний поет і драматург ***Йоганн Фрі́дріх Ши́ллер***.

Родина Шиллерів, небагата і дуже побожна, жила тихим спокійним життям. Фрідріх ріс здібним хлопчиком, він добре вчився, а найбільшим його захопленням було складання віршів. Батьки ж мріяли, що їхній син стане священником, буде освіченою і шанованою людиною. Однак планам родини не випало здійснитися.

Шиллерам довелося жити за правління герцога Карла Ойгена Вюртемберзького (1737–1793). Карл Ойген мріяв, аби його оточували найталановитіші митці, а його навчальні заклади й армія викликали захват у сусідніх правителів. Герцог Вюртемберзький кардинально змінив долю Фрідріха Шиллера. Підлітка, усупереч його планам, фактично примусили вступити до Карлової військової академії. Правитель навіть не припускав думки, що хтось може не бажати навчатися в цьому елітному закладі.

У військовій академії панував дух солдатської муштри і несвободи. Вихователі, крім інших обов'язків, мали стежити за вихованцями, могли застосовувати покарання, садити їх у карцер на хліб і воду. В академії Фрідріх лише вночі міг читати улюблені книжки (зокрема твори Йоганна Вольфганга Ґете).

Вивчаючи право, а пізніше — медицину, юнак твердо вирішив присвятити себе літературі і крадькома писав. Але герцога зовсім не цікавили прагнення юнака і він вважав, що з часом пристрасна натура Шиллера згасне й він стане вірним підданцем. Але Карл Ойген помилявся.

У 1780 році після закінчення навчання двадцятиоднорічного поета направили до штутгартського гарнізону на нудну службу полкового лікаря з мізерною платнею. Здавалося, що будь-які життєві перспективи зникли. Але вже в 1781 році молодий

митець отримав несподівану пропозицію поставити на сцені свою драму «Розбійники», яку він зумів таємно надрукувати. Однак пропозиція надійшла не від вюртемберзького театру, а від театру сусіднього герцогства!

Без відома Карла Ойгена в січні 1782 року в місті Мангейм відбулася прем'єра вистави. Драма «Розбійники», що мала епіграф ***«Проти тиранів!»***, здобула неймовірний успіх, а публіка кілька тижнів натовпами пливла до театру. Новина про виставу та її юного автора ширилася усією Німеччиною, і глядачі приїздили навіть із довколишніх герцогств.

Радості молодого митця не було меж, але у Вюртемберзькому герцогстві зчинився жахливий скандал. Карл Ойген не тямився з люті, адже постановка п'єси Шиллера принесла славу іншому герцогству й іншому герцогу.

Будинок у місті Марбах, в якому народився Фрідріх Шиллер

Розлючений правитель-тиран викликав до себе Шиллера і звинуватив його в непатріотизмі. За його наказом Фрідріха арештували на 14 діб і назавжди заборонили писати будь-що, крім праць на медичну тему. У разі непокори герцог погрожував юнакові безстроковим ув'язненням у фортеці і пообіцяв позбавити його родину шматка хліба.

Обурений сваволею герцога, Фрідріх ухвалив відчайдушне рішення — холодної ночі, ризикуючи життям, він утік із Вюртемберга. Юнак сподівався, що зуміє здобути літературну славу і забезпечити своє існування. Та наступні вісім років Шиллер злидарював. Фрідріх постійно переїжджав з міста до міста у пошуках кращої долі, аж поки не зупинився в невеличкому містечку Ве́ймар, де жив і творив геніальний німецький поет ***Й. В. Ґе́те***.

У 1790 році веймарський герцог призначив Шиллеру невелику пенсію, яка забезпечувала його життя і давала свободу для творчості. Але виявилося, що роки поневірянь позначилися на здоров'ї Фрідріха — у 31-річного поета виявили важку хворобу.

Однак у цей період Шиллер написав багато як поетичних, так і драматичних творів, які принесли йому славу видатного німецького митця.

Що спитав у нас Згадайко?

1. Розкажіть про особливості ***літературної балади***.
2. Що вам відомо про німецького поета і драматурга ***Фрідріха Шиллера***?
3. Випишіть із статті 5 фактів про німецького поета, які вас вразили найбільше.
4. Чому тема власної гідності і свободи була близькою для митця?

Скористайтеся покликанням https://cutt.ly/5wKbBPXu або QR-кодом і перегляньте презентацію до біографії Фрідріха Шиллера.

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОМЕНТАР

Більшість своїх ***балад*** Фрідріх Шиллер створив у 1797 році в мистецькому змаганні зі своїм відданим другом Йоганном Вольфгангом Ґете. Вважається, що сюжет балади ***«Рукавичка»*** Фрідріх Шиллер запозичив із французької ***історичної хроніки*** XVI століття.

Король Франциск I (художник Жан Клуе́, 1525 рік)

Давня хроніка (літопис) оповідає про подію, у якій фігурують реальні постаті: французький король Франци́ск I (1494–1547) і капітан гвардії граф Монтго́мері Жак де Лорж:

«Одного разу, коли Франци́ск I збирався дивитися на борню левів, одна дама впустила свою рукавичку і сказала закоханому в неї лицареві Делóржу: «Якщо хочете справді переконати мене, що так сильно мене кохаєте, як оце щоденно в цім присягаєтеся, то підніміть рукавичку». Делорж спустився вниз, узяв рукавичку, що лежала посередині між цими жахливими звірами, повернувся на трибуну і кинув дамі в обличчя. Відтоді він уже ніколи не хотів її бачити, незважаючи на неодноразові запрошення з її боку».

У баладі «Рукавичка» Фрідріх Шиллер акцентує увагу на проблемі честі й гідності, на безумовній цінності людського життя. Поет протиставляє хвилинну бездумну примху придворної красуні та смертельну небезпеку, на яку вона наражає закоханого лицаря.

РУКАВИЧКА

Ждучи на грища і забави,
В звіринці своїм величаво
Король Франциск сидів;
Тіснились вельможі при троні.
А кругом, на високім балконі
Дам барвистий вінок процвів.

Король дав знак рукою —
І з ґрат сторожкою стопою
Виходить лев;
Але не лунає рев:
Пустелі друг
Зором німим обводить круг
Арени —
І випростав з позіхом лапи,
І гривою стряс густою,
І ліг самотою.

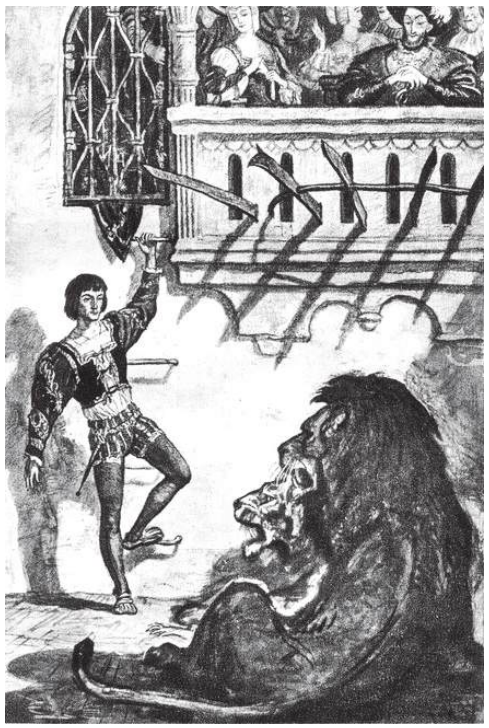
І знову владар маше рукою —
На знак царський
Тигр жа́ський
З клітки рине тісної
Ско́ком потужним;
Лева він бачить і виє,
Напружує шию,
Кола страшні вибиває хвостом
І лиже рот язиком;
І кроком несміло-пружним
Лева обходить він
І, волі невольний син,
По́внить арену риком
Хрипким і диким. —
Погас його рев луною,
І осторонь хижий ліг.

І знову владар маше рукою —
І зі́во дверей вивертає їх:

Двох леопардів прудких;
В буянні мужнього палу
На тигра вони напали;
Той лапою б'є їх тяжкою,
І вже підводиться лев;

Його могутній рев
Прогримів — і став спокíй;
І, не давши волі злóбі рвачкíй,
Люті лягли по короткім бою.

Нової жде битви вельможне гроно.
І раптом упала з балкона
Рукавичка красної дами
Між хижаками.

І мовить лицарю юна
Кунігу́нда, глузлива красуня:
«Щодня, щогодини, лицарю мій,
Присягаєтесь ви в любові своїй —
Принести рукавичку прошу вас!»

І лицар Делóрж поспішає і враз
Збігає наниз безстрашно,

І кроком твердим
Ступає між звіром тим,
І бере рукавичку відважно.

І, повні подиву й жаху німого,
Лицарі й дами глядять на нього,
А він, спокійний, назад іде —
І гомін безмежний навколо росте
На честь його перемоги.
Кунігунда героя очима вітає —
Той погляд щастя йому обіцяє —
Але, зійшовши під крики бучні,
Він рукавичку в лице їй кинув:
«Подяки, дамо, не треба мені!» —
Сказав і її покинув.

За перекладом з німецької Михайла Ореста, ілюстрація Івана Кускова

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/qwKb1jTC або скористайтеся QR-кодом. Складіть пазли і виконайте завдання.

Читаємо мовою оригіналу

DER HANDSCHUH

Vor seinem Löwengarten,
Das Kampfspiel zu erwarten,
Saß König Franz,
Und um ihn die Großen der Krone,
Und rings auf hohem Balkone
Die Damen in schönem Kranz.

Und wie er winkt mit dem Finger,
Auf tut sich der weite Zwinger,
Und hinein mit bedächtigem Schritt
Ein Löwe tritt
Und sieht sich stumm
Rings um,
Mit langem Gähnen,
Und schüttelt die Mähnen
Und streckt die Glieder
Und legt sich nieder.

Und der König winkt wieder,
Da öffnet sich behend

Ein zweites Tor,
Daraus rennt
Mit wildem Sprunge
Ein Tiger hervor.

Wie der den Löwen erschaut,
Brüllt er laut,
Schlägt mit dem Schweif
Einen furchtbaren Reif,

Und recket die Zunge,
Und im Kreise scheu
Umgeht er den Leu
Grimmig schnurrend,
Drauf streckt er sich murrend
Zur Seite nieder.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/jwKPxen2 або скористайтеся QR-кодом і, якщо ви вивчаєте німецьку, прочитайте твір мовою оригіналу в повному обсязі.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. На які дві частини можна поділити баладу Ф. Шиллера ***«Рукавичка»***?
2. Поясніть, яке значення має у творі ***опис місця дії***.
3. Як поет нагнітає відчуття небезпеки? Які почуття він хоче викликати в читачів і читачок?
4. Про що попросила придворна красуня закоханого лицаря ***Делоржа***?
5. Як герой балади зумів відстояти власну гідність?
6. Як упродовж короткого часу змінюються почуття Кунігунди до Делоржа і Делоржа до Кунігунди? Поясніть причини цих змін.

Міркуємо самостійно

7. На вашу думку, що своїм наказом жорстока ***Кунігунда*** хотіла продемонструвати усім присутнім у звіринці?
8. А що своїм вчинком Делорж продемонстрував усім придворним і своїй дамі серця?
9. Які варіанти поведінки міг обрати лицар, щоб не наражатися на смертельну небезпеку?
10. Чому, на вашу думку, лицар не залишив даму одразу, а все ж виконав її забаганку?
11. Прокоментуйте рядок *«...Він, спокійний, назад іде»*. Як цей рядок характеризує Делоржа?
12. Доведіть, що дикі звірі не такі жорстокі, як Кунігунда.
13. На вашу думку, яке видовище того дня найбільше вразило глядачів? Чому?
14. Схарактеризуйте образи придворної дами і лицаря.
15. Поясніть суть ***протиставлення*** рукавички і людського життя.

Узагальнюємо і підсумовуємо

16. Звідки зазвичай запозичували сюжети автори ***літературних балад***? А звідки був запозичений сюжет балади Фрідріха Шиллера?
17. Порівняйте ***сюжети*** давньої хроніки і балади Фрідріха Шиллера. На чому акцентує увагу автор літературної балади?
18. На вашу думку, який ***ідеал людини*** сповідує поет у цій баладі?
19. Йоганн Вольфганг Ґете сказав: *«Через усі твориння Шиллера проходить ідея свободи»*. Поясніть, як ***ідея свободи*** втілена в баладі «Рукавичка».

Застосовуємо поняття з теорії літератури

20. Чому твір Ф. Шиллера «Рукавичка» називають ***літературною баладою***?
21. Наведіть приклади використання прийому ***протиставлення***.
22. Доведіть, що баладі «Рукавичка» притаманний ***активний розвиток сюжету***.
23. Згадайте, що таке ***оригінал*** і ***переклад***. Який із поданих вище текстів балади «Рукавичка» оригінал, а який – переклад?
24. Хто ***переклав*** баладу Ф. Шиллера українською мовою? Що вам відомо про цього українського перекладача?

Завдання від Фантазерчика

1. Читачі і читачки полюбляють вигадувати продовження творів. А ви придумайте, якою була ***передісторія*** подій, зображених у баладі «Рукавичка».
2. Уявіть, якими були взаємини між Кунігундою і Делоржем до випадку у звіринці короля Франциска I.

Твір за вибором

Áдам Міцке́вич

СВІТЯЗЬ

Скористайтеся QR-кодом або увійдіть за покликанням https://cutt.ly/AwkEN0sD.

Прочитайте баладу Адама Міцкевича ***«Світязь»***. Опрацюйте текст твору та літературний коментар за допомогою запропонованих запитань і завдань.

Ро́берт Льюїс Сті́венсон
(1850–1894)

Творчий спадок англійського письменника ***Ро́берта Льюї́са Сті́венсона*** надзвичайно різноманітний, і значна його частина присвячена історії рідної Шотландії.

Стівенсон народився в шотландському місті Единбу́рг у заможній родині. Його дід, дядько та батько були талановитими інженерами-будівельниками морських маяків у важкодоступних місцях. Батько Роберта досяг неабиякого визнання у професії і хотів, щоб син теж продовжив сімейну традицію.

Однак хлопчик ріс дуже кволим і в дитинстві перехворів майже усіма хворобами, що тільки могли спіткати дитину. Причиною його недуг був «найгірший у світі» единбурзький клімат — холодний, вологий, із густими морськими туманами і сильними вітрами. Половину свого дитинства Лу провів у ліжку, потерпаючи від гарячки. Та коли кризи минали і наставали порівняно спокійні дні, хлопець виявляв дивовижний життєвий оптимізм та енергію.

Через проблеми зі здоров'ям шкільної освіти Стівенсон не здобув — щоразу відвідування школи завершувалося лихоманкою. Однак сімейні статки дозволяли наймати вчителів, тому за рівнем знань він аж ніяк не поступався ровесникам.

Як не дивно, постійне перебування під опікою, без якої хлопець просто не вижив би, дало поштовх до розвитку бурхливої фантазії. Шотландські перекази та легенди — про давні міжусобиці і про війни з англійцями — увійшли в його життя завдяки нянькам, які вважали, що кожен шотландець має знати ці народні твори. Мати заохочувала свого Лу до читання книжок — однією з перших став роман Даніе́ля Дефо́ «Робінзо́н Кру́зо».

Літературні здібності Льюїса виявилися дуже рано — завдяки матері збереглося його перше оповідання, написане в шість років. У дванадцятирічному віці Стівенсон уже був «видавцем» рукописного журналу й автором кількох «пригодницьких романів».

Через хворобу життєвий досвід хлопця насправді виявився багатшим, ніж у його однолітків. Він більше читав, більше писав, більше бачив світ — батьки впродовж багатьох років возили сина до Італії та на південь Франції, щоб зміцнити його здоров'я.

Отриманих у домашніх умовах знань Стівенсону вистачило, щоб вступити до Единбурзького університету для вивчення інженерної справи. А в 1871 році він навіть отримав срібну медаль Академії за свій проєкт.

Проте після такого успіху для рідних було несподіваним рішення юнака стати письменником. Батько, який уважав літературну працю неробством, був вражений заявою сина, але єдине, чого він домігся, — це переходу Льюїса на юридичний факультет.

Незважаючи на слабке здоров'я, Роберт багато подорожував: з другом юнак на байдарках пройшов річки Бельгії і Франції, з батьком, який сподівався, що в сина прокинеться інтерес до інженерної справи, він їздив у відрядження на маяки. Проте, всупереч очікуванням рідних, ці поїздки не зацікавили Роберта будівництвом маяків, а лягли в основу його літературних творів.

У 1873 році стосунки між родиною і Льюїсом, який не надто переймався юриспруденцією, загострилися. Через постійні конфлікти і хвилювання у хворобливого юнака почалася жахлива лихоманка, він схуд до 50 кілограмів. Під час обстеження лікарі з'ясували, що Льюїс невиліковно хворий на туберкульоз. Вижити він міг лише в теплому і сухому кліматі.

Маяк Скеррівор, збудований дядьком і батьком письменника

Батьки призначили синові невелике утримання і відправили на південь Франції, де молодий письменник прожив кілька років, повністю присвятивши себе творчості.

Діяльний, але ослаблений постійною боротьбою з невиліковною хворобою, Стівенсон дуже багато і плідно працює. З-під його пера з'являються вірші, оповідання, п'єси, повісті і романи. Життєвим гаслом письменника стали слова: *«Я вірю, що кожен*

буде там, куди прагне». Сам він прагнув знайти таке місце на землі, де зміг би просто жити і працювати.

І таке місце, на диво, знайшлося. Під час подорожі на яхті між островами Тихого океану Стівенсон з'ясував: що ближче до екватора, то він ліпше почувається. Восени 1890 року письменник зі своєю дружиною Фанні купує ділянку землі на острові Уполу архіпелагу Самоа в Тихому океані й оселяється там.

Саме цього року, коли він перебував далеко від рідної Шотландії, була опублікована його поетична збірка ***«Балади»***. До неї увійшов найвідоміший поетичний твір Роберта Льюїса Стівенсона — ***«Ве́ресовий тру́нок»***. У цій баладі відображена одна з головних тем творчості письменника — тема ***національної незалежності***.

Будинок Стівенсона на острові Уполу

На острові Уполу в селищі Ваіліма Стівенсон почувався цілком комфортно. Він узяв собі ім'я ***Тусітала***, яке в перекладі із самоанської означало «оповідач казок». Письменник, якого дуже любили мешканці острова, записував їхній самоанський фольклор, а «в обмін» розповідав дорослим і дітям свої казки. Родина Стівенсонів відкрила на острові лікарню і приязно та з повагою ставилася до корінного населення острова.

Проте життя архіпелагу Самоа не було безхмарним. Чимало островів Тихого океану в XIX столітті були колонізовані Німеччиною, а на їхніх землях «цивілізовані» ділки влаштували плантації, на які зігнали десятки тисяч рабів. Також колонізатори провокували війни між самоанськими племенами, обкладали податками і нищили їхні поселення.

Льюїс Стівенсон дуже болісно сприймав втручання потужних світових держав (Німеччина, Велика Британія і США) в життя острівних племен. Його обурювало ставлення чужоземців до беззахисного місцевого населення, яке не могло відстояти свою незалежність і змушене було працювати на плантаціях.

Льюїс Стівенсон брав участь в акціях протесту, надсилав звернення до урядів і писав статті в найавторитетніші газети світу. Він розповідав про безчинства білих колонізаторів (особливо німецьких), їхню жорстокість і зажерливість.

Реакцією на виступи літератора стало спалення в Німеччині усього тиражу перекладу його книжки. В ній містився заклик Льюїса Стівенсона до влади припинити утиски прав самоанців. Письменник продовжував докладати величезних зусиль для примирення ворогуючих племен і звільнення з полону в'язнів.

Самоанці були щиро вдячні письменникові за його вболівання і невтомну боротьбу. За ***«виключну доброту і сповнене любові піклування»*** мешканці острова Уполу прорубали для Льюїса Стівенсона в тропічному лісі «Дорогу Вдячності». Ця дорога вела до великого джерела села Ваіліма, у якому жив всесвітньо відомий письменник.

Що спитав у нас Згадайко?

1. Що вам відомо про життя і творчість ***Роберта Льюїса Стівенсона***?
2. Які твори Роберта Льюїса Стівенсона ви вже читали?
3. Згадайте, до складу якого королівства входить сучасна ***Шотландія***.
4. Поміркуйте, чому тема національної незалежності була близькою письменникові-шотландцю?
5. Чому ***ідея національної незалежності*** була актуальною для самоанських островів у Тихому океані?

ВЕРЕСОВИЙ ТРУНОК[1]

Із ве́ресового квіту
Пи́кти[2] варили давно
Тру́нок за мед солодший,
Міцніший за вино.

---

[1] *Ве́ресовий тру́нок* — напій, подібний до міцного пива, який виготовлявся із квітів вересу — невеличкого вічнозеленого чагарника. Також *верес* є медодайною рослиною, з якої бджоли збирають нектар.

[2] *Пи́кти* — давні племена, що населяли територію Шотландії. У IX столітті їх завоювали *ско́тти* (кельтські племена давніх Ірландії та Шотландії). Історично пикти насправді не були винищені, а змішалися із завойовниками і були ними асимільовані.

Варили і випивали
Той чарівний напій
І в те́мрявих підземеллях[1]
Долі раділи своїй.

Та ось володар шотландський —
Жахались його вороги! —
Пішов на пиктів оружно[2],
Щоб знищити їх до ноги.
Він гнав їх, неначе ланей,
По вересових горбах,
Мчав по тілах спогорда,
Сіяв і смерть, і жах.

І знову настало літо,
Верес ізнов червонів,
Та трунок медовий варити
Вже більше ніхто не вмів.
В могилах, немов дитячих[3],
На кожній червоній горі
Лежали під квітом червоним
Поснулі навік броварі[4].

Їхав король шотландський
По вересовій землі:

[1] У давніх легендах розповідалося, що пикти жили у норах або печерах.
[2] Оружно, тобто шотландці пішли на пиктів зі зброєю, як загарбники.
[3] Вважалося, що пикти були надзвичайно маленькими на зріст.
[4] *Броварі́* — пивовари.

Дзинчали завзято бджоли,
Курликали журавлі.
Та був можновладець похмурий,
Думу він думав свою:
«Влада́р вересо́вого краю —
Чом з вересу трунку не п'ю?»

Раптом васал королівський
Натрапив на дивний схов:
В розколині між камінням
Двох броварів знайшов.
Витягли бідних пиктів
Миттю на білий світ —
Батька старого і сина,
Хлопця отрочих літ[1].

Дивився король на бранців,
Сидячи у сідлі;
Мовчки дивились на нього
Ті броварі малі.
Король наказав їх поставить
На кручі й мовив: — Старий,
Ти сина й себе порятуєш,
Лиш тайну тру́нку відкрий.

Глянули вниз і вгору
Батько старий і син:

[1] *О́трок* — хлопчик-підліток.

Довкола — червоний верес,
Під ними клекіт пучин.
І пикта голос тоненький
Почув шотландський король:
— Два слова лише, володарю,
Тобі сказати дозволь!

Старість життя цінує.
Щоб жити, я все зроблю
І тайну трунку відкрию, —
Так він сказав королю.
Немов горобчик цвірінькав,
Мова лилась дзвінка:
— Відкрив би тобі таємницю,
Боюся лише синка.

Смерть його не лякає,
Життя не цінує він.
Не смію я честь продавати,
Як в очі дивиться син.
Зв'яжіть його міцно, владарю,
І киньте в кипучі нурти,
І я таємницю відкрию,
Що клявся повік берегти.

І хлопця скрутили міцно,
І дужий вояк розгойдав
Мале, мов дитяче, тіло,

І в буруни послав.
Крик бідолахи останній
Поглинули хвилі злі.
А батько стояв на кручі —
Останній пикт на землі.

— Владарю, казав я правду:
Від сина чекав я біди.
Не вірив у мужність хлопця,
Який ще не мав бороди.
Мене ж не злякає тортура,
Смерть мені не страшна,
І вересового трунку
Зі мною помре таїна́!

Переклад з англійської Євгена Крижевича, ілюстрації Володимира Ненова

Читаємо мовою оригіналу

HEATHER ALE

A GALLOWAY LEGEND

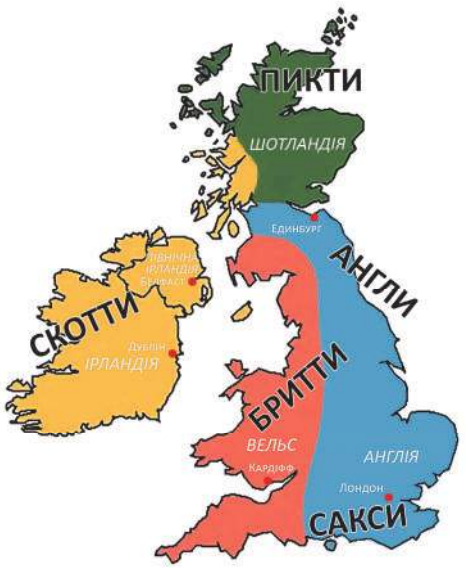
From the bonny bells of heather
They brewed a drink long-syne,
Was sweeter far than honey,
Was stronger far than wine.
They brewed it and they drank it,
And lay in a blessed swound
For days and days together
In their dwellings underground.

There rose a king in Scotland,
A fell man to his foes,
He smote the Picts in battle,
He hunted them like roes.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/rwKPv5L6 або скористайтеся QR-кодом і прочитайте баладу «*Вересовий трунок*» мовою оригіналу в повному обсязі.

Для тих, хто хоче знати більше

В основу балади ***«Вересовий трунок»*** покладено давню шотландську легенду. Вона розповідає історію про ***пи́ктів*** — один із найдавніших народів Британських островів.

Карта Британії після 600 року (зеленим позначено країну пиктів)

Про пиктські племена історикам відомо дуже мало. Ми знаємо, що народ пиктів сформувався у III столітті із різних племен. Вчені припускають, що свою назву пи́кти отримали ще від римлян, з якими їм доводилося воювати (від лат. pikti – «*розмальовані*»). Римляни вважали, що їхні тіла були розмальовані або вкриті татуюваннями, які вони робили розпеченим залізом чи за допомогою соку рослин.

Пикти були войовничим народом, вони чудово володіли зброєю і мали свій флот, уміли будувати вежі й підземелля. А в походах основною їжею для них була вівсянка. Також вони мали свою писемність, але науковці досі не змогли розкодувати жодного речення. Пикти були вправними різьбярами по каменю, однак збереглися лиш деякі витвори їхнього мистецтва — прикраси, скульптури, петро́гліфи (тесані камені з різьбленням) із зображеннями тварин, сцен полювання і битв.

У легендах стверджується, що пикти були маленькими на зріст, такими вони постають і в баладі Роберта Стівенсона. Однак археологічні розкопки їхніх поховань свідчать, що середній зріст чоловіків сягав 170 см.

Як зазначається в давніх літописах, у IX столітті королівство пиктів завоював сусідній народ — ско́тти (спільний предок сучасних ірландців і шотландців).

До XII століття культура пиктів, їхня мова і сам народ пиктів зникли назавжди...

ЛЕГЕНДА ПРО ОСТАННЬОГО ПИКТА

Колись давно жив загадковий народ, який називали пиктами. Це були зовсім крихітні люди, з червоним волоссям, довгими руками та величезними ступнями. Пикти прославилися як чудові будівельники і пивовари. Вони варили напій з назвою ель з вересу, якого в цих краях завжди було багато. Дізнатися таємницю їхнього мистецтва намагалося сусіднє плем'я скоттів, але пикти заприсяглися ніколи і нікому не видавати її і передавали свій давній рецепт від батька синові.

Ці крихітні люди потерпали від воєн і, зрештою, опинилися на межі зникнення, а після жахливої битви зі скоттами вижили тільки двоє — батько і син. Їх привели до короля-переможця, який, погрожуючи страшними катуваннями, став вимагати розкриття таємниці. «Гаразд, — промовив старий, — я бачу, що треба поступитися. Але є одна умова, на яку ти повинен погодитися, перш ніж ми відкриємо таємницю. Я хочу смерті власному синові. Спочатку убий сина, а після того я готовий розповісти, як ми варимо ель із вересових квітів!»

Король був вражений таким проханням, однак наказав убити хлопця. Побачивши, що син мертвий, старий високо підстрибнув і закричав: «Роби зі мною все, що хочеш. Сина мого ти міг примусити, бо він був лише слабким підлітком, але мене ти не зможеш примусити ніколи! І я не відкрию тобі таємниці елю з вересових квітів!»

Тепер король був вражений ще більше, бо ніколи ще не вдавалося якомусь дикунові перехитрити його. Проте він вирішив, що не вбиватиме пикта і найбільшим покаранням для

Воїн-пикт (малюнок художника Джона Вайта)

Наукова реконструкція зовнішності пикта

нього буде те, що йому залишать життя. Отже, пикта забрали як полоненого, і прожив він ще багато років, поки не став зовсім старим і не міг ні бачити, ні ходити.

Про нього забули. Але однієї ночі в домі, де він жив, чоловіки почали вихвалятися своєю силою. Старий підвівся на своєму ліжку і сказав, що хотів би випробувати одну з їхніх рук, аби порівняти з руками тих, хто жив у минулі часи. І чоловіки, задля жарту, простягли сліпому товстезний залізний прут. Він легко переламав його навпіл своїми пальцями.

«Добрячий хрящик, — сказав він, — але зовсім не те, якими були десниці в мої часи». Це був останній пикт.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Що вам відомо про народ ***піктів***?
2. Яким зображено життя піктів у першій строфі балади Роберта Льюїса Стівенсона «*Вересовий трунок*»?
3. У чому, на вашу думку, полягало маленьке щастя маленького народу?
4. Наслідком яких подій стало винищення племен піктів?
5. Про що шкодує, спостерігаючи цвітіння вересу, король, який винищив цілі племена і народи?
6. Як володар шотландський намагався підкупити двох останніх піктів?
7. Як ви гадаєте, чому старий пикт вирішив заплатити за секрет вересового напою власним життям і життям єдиного сина?
8. Прокоментуйте останню строфу балади. У чому, на вашу думку, подвійна хитрість батька, який урятував свого сина від тортур?
9. У яких рядках передостанньої строфи підкреслюється самотність старого пикта?
10. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/wwKb1ALE або скористайтеся QR-кодом. Складіть пазли і виконайте завдання

Узагальнюємо та підсумовуємо

11. Схарактеризуйте образ ***старого пикта***.
12. Як ***контрастує*** його зовнішність із внутрішньою силою?
13. Яким у баладі постає шотландський король? Поміркуйте, чи міг він відчувати себе справжнім переможцем «низькорослих племен».
14. Автор ***протиставляє*** героїв цієї балади, зображуючи жорстокого владаря «вересового краю» верхи на коні та маленького старого пикта з голоском

горобця. Хто ж переміг у цьому протистоянні — могутній король чи беззбройний полонений?

15. Король винищив піктів, заволодів їхніми землями, але чи зламав він дух цього маленького народу? Відповідь обґрунтуйте.
16. Що в баладі відповідає ***історичній правді***, а що — ні?
17. Чому вчинок маленького пикта можна назвати подвигом?
18. Який ***ідеал людини*** утверджує Роберт Льюїс Стівенсон у баладі «*Вересовий трунок*»?
19. Запишіть у зошит, що, на вашу думку, ***символізує*** в баладі солодкий вересовий напій.

Застосовуємо поняття з теорії літератури

20. Назвіть ***ознаки балади*** у творі Роберта Льюїса Стівенсона «Вересовий трунок».
21. Звідки письменник запозичив сюжет для свого твору? У чому відмінність фіналу в ***легенді*** і в ***баладі***?
22. Що, на вашу думку, хотів підкреслити письменник таким ***трагічним фіналом*** балади?
23. Визначте головну ідею твору Роберта Льюїса Стівенсона.

Пов'язуємо новий матеріал із вивченим раніше

24. У яких вивчених вами творах порушується ***тема незалежності рідної землі***? Проведіть паралель з подіями в нашій країні.
25. Які із цих творів є ***фольклорними***, а які — ***літературними***?
26. Порівняйте ***образи героїв***, які протистоять загарбникам: останнього пикта, світязян і князівни.
27. На основі статей підручника складіть порівняльну таблицю фольклорної і літературної балад.

Завдання від Фантазерчика

1. Згадайте одну з українських легенд чи літописну оповідь, яка могла б стати основою ***баладного сюжету***.
2. Аргументуйте свій вибір легенди (або оповіді) та її тематики.
3. Перекажіть сюжет вибраної української балади.

Потіште Знаюсю своїми знаннями

1. Дослідіть походження українського слова ***вересень***.
2. Знайдіть зображення вересу і з'ясуйте властивості рослини.
3. Як верес зараз використовують у виготовленні національного шотландського вбрання?
4. Скористайтеся QR-кодом або увійдіть за покликанням https://cutt.ly/ewKPzXdu. Виберіть правильну відповідь у тестах.

Ва́льтер Скотт

(1771–1832)

Ва́льтер Скотт народився 15 серпня 1771 року в шотландському місті Единбу́рг у заможній сім'ї адвоката. Його предки належали до старовинного шотландського дворянського роду, навіть прізвище Scott схоже на слово scot, що перекладається як «шотландець».

Вальтер від народження був дуже хворобливим, і рідні хвилювалися за його життя. Коли хлопцеві виповнилося півтора року, виявилося, що в нього дитячий параліч, унаслідок чого Вальтер кілька років не ходив. Аби поліпшити здоров'я сина, батьки відвезли його в село до діда і бабусі.

Чисте повітря та піклування родини зробили неймовірне: параліч відступив. Щоправда, Вальтер на все життя залишився кульгавим, через що старші брати його дражнили. Але це лише загартувало його характер.

Незважаючи на кульгавість, Вальтер ріс веселим і жвавим хлопчиком, він мав неабиякі розумові здібності. Завдяки феноменальній пам'яті Вальтер без труднощів запам'ятовував безліч ***шотландських балад*** та ***легенд***, які чув від своєї бабусі.

У семирічному віці Вальтер переїхав до батьків і пішов до школи, а через п'ять років вступив до Единбурзького коледжу. Юнак любив природу довколишніх місць, писав вірші, багато читав і продовжував цікавитися народними баладами. Батько наполягав, щоб Вальтер здобув юридичну освіту, тому в 1789 році юнак береться за вивчення права.

Дитяча цікавість до ***шотландського фольклору*** переростає у Вальтера в серйозну дослідницьку діяльність. Він збирає не лише фольклор, а й спогади про героїчну минувшину. Юнак подорожує місцями відомих історичних подій, оглядає руїни давніх шотландських замків і навіть робить їх макети.

Щоб записати рідкісну народну пісню чи баладу, Вальтер Скотт відвідує найвіддаленіші гірські селища. Цій справі він присвятив понад десять років життя і в 1802–1803 роках видав три збірки давніх шотландських пісень. Пізніше цей матеріал став основою для багатьох його літературних творів.

З часом Вальтер Скотт зробив адвокатську кар'єру, але літературної праці не полишив. Він зажив слави національного поета, віршами Скотта зачитувалася вся Англія, а місця, які він оспівав, відвідували цілі натовпи туристів!

Вдячні шотландці обрали Вальтера Скотта почесним громадянином рідного Единбурга, а король Англії подарував йому високий титул баронета. Портрет поета помістили в галерею королівського палацу серед портретів інших уславлених діячів.

Проте в історію світової літератури сер Вальтер Скотт увійшов не як поет, а як письменник-***романіст***. Його вважають ***засновником*** нового жанру — ***історичного роману***, тобто роману, у якому відтворено певну історичну добу. Неабияка заслуга Скотта полягає в майстерному поєднанні *фактів минулого, фольклорного* та *етнографічного матеріалу з художнім вимислом*.

Історичні романи Вальтера Скотта були шалено популярними як на батьківщині, так і за кордоном, і мали величезний вплив на світову літературу. Сам автор, як розумна і надзвичайно дотепна людина, ставився до своєї слави доволі скептично. Він обіймав посаду шерифа і насамперед прагнув добре виконувати свої обов'язки.

Улюблений маєток Вальтера Скотта, у якому він прожив до кінця життя

У романах Вальтера Скотта змальовано історичне минуле Шотландії, Англії та інших європейських країн. У них письменник охоплює майже всю багатовікову історію Британії. Як автор історичних романів, Вальтер Скотт прагнув ***правдиво*** відобразити події, побут, звичаї і мораль минулих століть. Але головною метою письменника було зображення на історичному

тлі долі звичайної людини. Змальовуючи ***реальних*** осіб поряд із ***вигаданими***, письменник у такий спосіб поєднував ***історичну правду*** з ***художнім вимислом***.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/7wKbV9mY або скористайтеся QR-кодом і перегляньте презентацію до біографії Вальтера Скотта.

ІСТОРИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Історичне тло роману «Айвенго»

Дія історичного роману Вальтера Скотта ***«Айве́нго»*** розгортається приблизно ***в 1194 році***. Ця дата пов'язана з поверненням до своєї країни після довгих років відсутності ***англійського короля Ри́чарда I Левове Серце*** («Lion-Hearted») (1157–1198). Реальна особа Річарда I стає однією з центральних постатей в романі Вальтера Скотта. Життя Річарда, сина першого короля Анжу́йської династії Генріха II Плантагене́та, зображено сповненим сміливого дерзання і боротьби за справедливість.

Принц Джон (невідомий художник, 1600 рік)

Річард Левове Серце успадкував королівську корону в 1189 році, а згодом узяв участь у III хрестовому поході[1].

На час походу Річард призначив правителем Англії ***принца Джона*** — свого молодшого брата. Однак принц Джон, отримавши тимчасову владу, почав інтригувати проти брата-короля, щоб стати повноправним монархом.

У поході на Святу землю Річард I здобув чимало перемог, але він не досяг головної мети — не зміг захопити Єрусалим. Несподівана поразка і тривожні вісті з дому про загарбницькі плани принца Джона та феодальні міжусобиці змусили Річарда I вирушити до Англії.

Але на шляху додому він потрапив у полон до герцога Австрійського. Саме принц Джон доклав усіх зусиль, аби його брат — законний англійський король — якнайдовше перебував у неволі.

---

[1] Хрестові походи організовували католицька церква і західноєвропейські феодали в 1096–1270 роках на країни Близького Сходу (Сирію, Палестину, Північну Африку). Їхньою метою була боротьба з мусульманами, звільнення гробу Господнього та Святої землі (Палестини). Перемогою завершилися лише I і IV походи.

Лише в 1194 році Річарда було звільнено завдяки величезному викупу, який зібрали його прихильники, і він зміг таємно повернутися на батьківщину. Ці події кінця XII століття стали ***історичним тлом роману «Айвенго»***.

Норманське завоювання Англії

На той час Англія була феодальною країною, корінне населення якої — ***англосакси́*** — вже понад століття чинило опір загарбникам-***норма́нам***.

Ще у 1066 році французький герцог із Норма́ндії Вільге́льм Завойовник, предок Річарда I, зі своїм військом напав на Англію. У битві біля міста Га́стингс він переміг останнього саксонського короля Га́рольда Сміливого і захопив владу.

Чужинці-норма́ни заволоділи найкращими землями і маєтками переможених саксів. Також вони змістили саксів з вищих державних посад. В країні з'явився норманський військово-феодальний прошарок суспільства — ***барони*** і ***лицарі***. Спочатку вони підтримували своїх королів-норманів, а потім, прагнучи розширити привілеї, почали ворогувати з ними.

Тож королі конфліктували як зі своєю норманською аристократією, так і з корінним англосаксонським населенням.

Битва біля Гастингса. Вільгельм Завойовник очолює атаку на англосаксонську піхоту (ілюстрація художника Анрі Гробе́, 1902 рік)

Суспільний устрій Англії кінця XII століття

Селянство в тогочасній Англії поділялося на три групи. Перша — вільні фермери-***йо́мени***, друга — напіввільні селяни — ***орендарі*** поміщицьких земель, а до третьої належали ***раби***.

На плечі селян-йоменів важким тягарем лягли несправедливі закони загарбників-норманів. Особливою жорстокістю вирізнявся ***«мисливський закон»*** (або мисливська хартія): було заборонено полювати в приватних володіннях, що займали величезні площі і де раніше дозволяли полювати кожному. У межах цих заповідних лісів жорстоко знищували селища й містечка.

Постійні штрафи і переслідування за полювання та заготівлю дров призводили до розорення цілих сіл. Селяни змушені були, залишивши рідний дім, займатися браконьєрством і «вільним лісовим ремеслом» ***Робіна Гуда***.

Для вільного саксонського селянина головним ворогом був норманський барон, і король міг розраховувати на підтримку англосаксів у боротьбі з магнатами-норманами. Тому зрозуміло, чому в романі король-норман Річард I приязно ставиться до вільних селян-йоменів і навіть приятелює з легендарним розбійником Робіном Гудом.

Англосакси розмовляли саксонською мовою, нормани ж використовували як мову спілкування французьку. Тож після перемоги Вільгельма Завойовника в Англії співіснували дві мови: французька, якою говорили королівський двір і ***норманська*** аристократія, та ***англосаксонська***[1], що була мовою підкореного місцевого населення. Поступово, унаслідок їхнього взаємовпливу, виникла нова мова — сучасна ***англійська***.

Після втрати Англією незалежності заможні саксонські землевласники — ***та́ни*** — зазнали з боку норманів значних утисків. До завоювання тани належали до саксонської аристократії, під їхньою рукою були чималі військові загони. Вони здійснювали місцеве урядування і мали вплив при дворі англосаксонських королів.

Нормандське завоювання розорило танів, позбавило будь-якого впливу на політичні події і перетворило на дрібнопомісну шляхту, яку нормани називали ***фра́нклінами***. Лише декілька саксонських родів зберегли свої маєтки, однак загроза розорення для них не зникла. Кожної миті саксонський магнат міг стикнутися з приниженням і свавіллям з боку переможців.

---

[1] Англосаксонську мову мовознавці також називають давньоанглійською.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Готуємося до роботи з твором

1. Розкажіть, що вам відомо про видатного англійського письменника ***Вальтера Скотта***.
2. У який історичний період відбуваються події роману Вальтера Скотта ***«Айвенго»***?
3. Які події в історії Англії XI століття стали причиною втрати її ***незалежності***?
4. Де і коли відбулася битва між ***норманами*** і ***саксами***, що стала вирішальною в долі Англії?
5. Поясніть, чому ***англосакси*** вороже ставилися до ***норманів***.
6. Розкажіть, що вам відомо про ***англійського короля Річарда I*** і його Хрестовий похід. Згадайте, що ви вивчали про ***хрестові походи*** на уроках історії.
7. Що завадило ***Річардові I*** дістатися Англії після невдалого хрестового походу на Єрусалим?
8. Розкажіть про ***суспільний устрій*** Англії XII століття.
9. Чому нова ***«мисливська хартія»*** сприяла розоренню йоменів?
10. Поясніть, чому селяни-сакси готові були підтримати нормана Річарда I.

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОМЕНТАР

Головний герой роману Вальтера Скотта — лицар-англосакс ***Ві́лфред Айве́нго***. Саме його іменем названо твір. Айвенго походить з давнього англосаксонського роду, а його батько — Се́дрік Ротерву́дський — вельможний і благородний тан, який відверто ненавидить норманів.

Король Річард I (художник Меррі́-Жозе́ф Блонде́ль. 1841рік)

Седрік, якого за його принциповість і непоступливість перед норманами називали ***Саксом,*** зрікся свого єдиного сина Вілфреда Айвенго і позбавив спадщини. І цьому було дві вагомі причини. Перша полягала в тому, що Айвенго пішов на службу до Річарда Левове Серце, якого Седрік вважав королем-норманом. Юнак вірною службою здобув щиру прихильність Річарда I і як фаворит короля навіть отримав від нього в подарунок за́мок і маєток. Останнє, що було відомо Седріку про сина, що він як відданий,

вправний і мужній воїн пішов з ***Ри́чардом I*** у хрестовий похід в далеку Палестину.

Другою (і головною) причиною конфлікту батька і сина стала мрія Седріка, представника саксонської знаті, щоб на англійському престолі знову сидів саксонець, а не норман. Однак англосаксів королівської крові, які за правом можуть успадкувати зайнятий загарбниками трон, на той час залишилося лише двоє: ***Ательста́н***, людина далека від політичних задумів Седріка, і леді ***Рове́на***, його вихованка.

У юні роки леді Ровену і лицаря Айвенго пов'язували ніжні почуття. Проте батько й чути не хотів, щоб його син одружився з особою королівської крові. Такий шлюб перервав би династичну гілку королівського роду, якому Седрік прагнув повернути престол. Любов Айвенго до Ровени, яка могла б з Ательстаном посісти трон, благородний тан сприймав як зраду інтересів рідної Англії.

Герої роману чітко розмежовані на ***позивних*** і ***негативних***. Позитивно висвітлені автором образи ***англосаксів*** (свинопас Гурт, блазень Ва́мба, йомен Ло́кслі) та їхніх вождів (Ательстан, леді Ровена, Седрік, Айвенго). Їм протиставлені ***загарбники-нормани***: принц Джон, лицарі Бріа́н де Буагільбе́р, де Брасі́ і барон Фрон-де-Бе́ф. Винятком є лише образ англійського короля Річарда Левове Серце. Із симпатією автор змальовує також лихваря-єврея Іса́ка та його дочку Ребе́ку.

АЙВЕНГО

(уривки)

Розділ 1–2

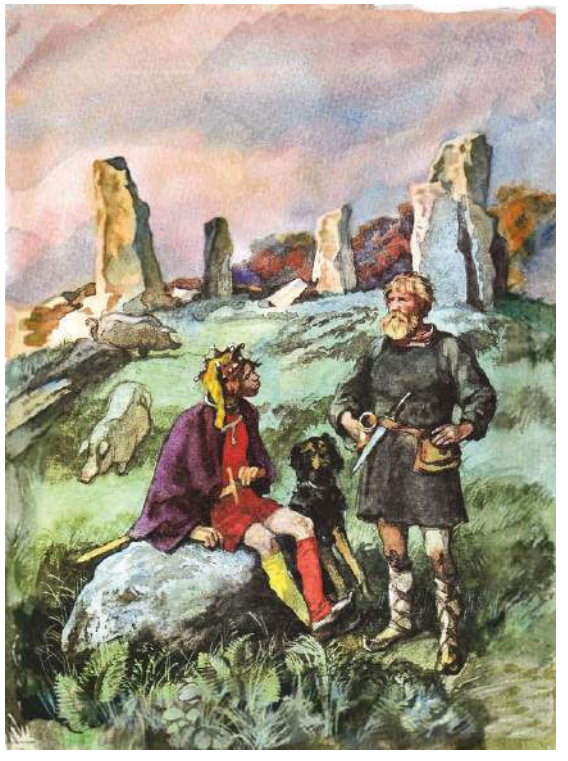
На мальовничій лісовій галявині двоє людей намагалися зібрати докупи стадо свиней. Старший із них мав похмурий і майже дикий вигляд. Він був одягнений в куртку з дубленої шкури і підперезаний ременем, до якого були причеплені сумка, дудочка та ніж. На шиї чоловік мав дивне бронзове кільце, схоже на собачий нашийник, із написом саксонською мовою «Гурт, син Беовульфа, природжений раб Се́дріка з Ротервуда».

Поряд з Гуртом-свинопасом був чоловік у дивному яскраво-пурпуровому вбранні блазня. На шиї він мав срібний нашийник із написом «Вамба, син Недотепи, раб Седріка з Ротервуда». Шапка на його голові дзеленчала дзвіночками від кожного руху.

Боячись потрапити під зливу, двоє товаришів гнали свиней і розмовляли про свого господаря тана Седріка Ротервудського, схвалюючи його намагання протистояти новим порядкам загарбників-норманів.

Раптом їх наздогнала група з десяти вершників: двоє вельмож і їхні слуги. Один із вершників мав вигляд духовної особи високого рангу. Це був прі́ор[1] Е́ймер, якого, незважаючи на сан священника, знали як людину веселу, що полюбляє пишні бенкети, полювання і жіноче товариство. Його одяг ченця вирізнявся багатством, яке, до речі, не схвалювалося статутом чернечого ордену.

Супутником духовної особи був високий на зріст чоловік, років сорока, худорлявий і міцний. Видно було, що на його долю випало чимало важких випробувань. Його нервове, засмагле до чорноти обличчя з різкими рисами свідчило про бурхливий характер. Одне око, колись зачеплене стрілою, трохи косило, що надавало поглядові незнайомця зловісного виразу. Під плащем він мав майстерно зроблену кольчугу, що свідчило про його належність до воїнства і про готовність будь-якої хвилини вступити в бій.

Їхав незнайомець на подорожньому коні, його бойового коня, повністю спорядженого до бою, вів зброєносець-джура. Власне, весь почет вершників вражав розкішним вбранням і коштовною зброєю. Особливо впадали в очі двоє слуг-сарацинів з темними обличчями і в білих тюрбанах на невеликих конях арабської породи.

Група вершників зупинилася біля Гурта і Вамби, а пріор Е́ймер звернувся до них із проханням указати дорогу до Ротервуда, замку Седріка Сакса. Зрозуміло, що вірні слуги — свинопас і блазень — з підозрою розглядали добре озброєних норманів, які в такий непевний час вирішили зупинитися на ночівлю в замку їхнього господаря. Помітивши небажання саксонців указати дорогу, запальний супутник пріора Еймера розлютився і навіть замахнувся на зухвалих рабів хлистом. Гурт схопився за руків'я свого ножа, але Вамба випередив його, вказавши шлях подорожнім.

Кавалькада помчала далі, а Гурт з усмішкою промовив:

— Якщо вони послухають твоєї мудрої поради, то навряд чи потраплять до Ротервуда сьогодні...

---

[1] *Прі́ор* — настоятель монастиря, який користувався правами феодала щодо монастирських помість.

Дорогою пріор Еймер намагався заспокоїти свого друга храмівника[1] Бріа́на де Буагільбе́ра, доводячи, що тан Седрік ніколи б їм не пробачив побиття його слуг. Пріор розповів храмівнику, що цей саксонський тан є людиною гордовитою і запальною, яка не хоче знатися з нормансько́ю знаттю і не визнає нових порядків. Він настільки пишається своїм саксонським походженням, що його так і називають — Седрік Сакс.

Про непоступливість Седріка із Ротервуда свідчить і те, що він зрікся свого єдиного сина, який насмілився закохатись у вихованку тана — красуню леді Ровену, у жилах якої тече саксонська королівська кров. Але пріор Еймер не знав про плани Седріка одружити Ровену і свого друга Ательстана Конінгсбурзького, також нащадка саксонської королівської династії, і у такий спосіб відновити саксонський престол…

Як і передрікав Гурт, вершники заблукали в лісі, керуючись порадами блазня. Але на допомогу їм прийшов пілігри́м[2], на якого вони несподівано натрапили вже в глибоких сутінках, що супроводжувалися загрозливим гуркотом грому.

На превеликий подив пілігрим повів норманів у бік, протилежний указаному Вамбою, сказавши, що сам він тутешній житель, який повертається з хрестового походу.

---

[1] *Храмі́вник*, або лицар Святого Храму. Орден лицарів Святого Храму (або орден лицарів тамплієрів) — напівчернечий-напіввійськовий орден, заснований у 1119 році.

[2] *Пілігри́м* — мандрівний богомолець, паломник; мандрівник.

Подорожній вивів супутників до Ротервудського замку, захищеного частоколом із високих колод і глибоким ровом, заповненим водою. До замку можна було дістатися лише через підйомний міст, тому храмівник затрубив у ріг, закликаючи господарів впустити подорожніх, які за цей час вже встигли змокнути під зливою.

Розділ 3

У величезній, але низькій залі на довгому дубовому столі з ледве обструганих, неналощених дубових дощок уже стояла наготована для Седріка Сакса вечеря. Зала не мала стелі; вона була захищена згори тільки дахом із очерету та дощок, покладених на крокви.

В обох кінцях зали стояло по велетенському каміну, складеному із кам'яних брил так недбало, що половина диму не вилітала в димар, а розходилась по залі. Через те сволоки й крокви низької покрівлі поопростали, ніби чорним лаком, лискучою корою сажі. На бічних стінах зали висіло всіляке бойове та мисливське спорядження, а складчасті двері в кожному кутку вели до інших частин просторої будівлі.

Вся обстава будинку відзначалася суворою простотою саксонських часів, яку ревниво підтримував Седрік. Підлога була із щільно втоптаної, затверділої глини з вапном — таку й досі можна натрапити в наших коморах. З одного боку, десь на чверть довжини зали, та долівка була трохи, на одну приступку, підвищена, і ця площина, що звалась помістком, була призначена для членів родини та для найзначніших гостей. Упоперек помістка стояв стіл, застелений дорогим червоним обрусом, а від його середини через нижчу частину зали тягся другий, довший і нижчий, стіл, за яким їли челядь і простіші гості. Вздовж головного столу на помістку стояли масивні стільці та крісла з різьбленого дуба; над самим столом разом із тими сидіннями нависав сукняний балдахін, що трохи захищав господарів і високих гостей від негоди — надто від дощу, який протікав подекуди крізь не дуже щільну покрівлю.

Стіни обік помістка й позад нього були позапинані барвистими запонами з грубо-строкатим витканим або гаптованим візерунком; підлогу встеляв такий самий килим. Над нижчим, поздовжнім столом не було ні стелі, ні балдахіна: голі, нерівно обтиньковані стіни та глиняна долівка без килима. І стіл не був застелений, а замість стільців стояли важкі незграбні лави.

Проти середини верхнього столу стояли два трохи вищих крісла для господаря й господині.

На одному з тих крісел тепер сидів, нетерпеливлячись, сам Седрік Сакс. Так, із Седрікового обличчя видно було, що він чоловік прямої, але запальної й нетерпеливої вдачі. Зріст він мав не вищий від середнього, але був широкоплечий, довгорукий, м'язистий, як людина, звикла терпіти втому з трудів війни чи полювання; обличчя широке, з великими синіми очима, риси відкриті, щирі.

В очах видно було гордість і ревнивість — адже його життя минуло в обороні прав, постійно загрожуваних, і саме Седрікове становище постійно тримало в напрузі його бистру, завзяту й рішучу натуру. Русяве волосся, розчесане посередині на проділ, спадало аж на плечі; сивина в ньому ледве видніла, хоча Седрікові було вже під шістдесят. [...]

Кілька челядників, чий одяг являв ніби різні проміжні ступені між розкішшю їхнього господаря-сакса й грубою простотою одежини свинопаса Гурта, не спускали очей із пана, чекаючи його наказів. Двоє чи троє слуг, видимо старших, стояли позаду господаря на помістку, решта — в нижчій частині зали.

Справді, як ми вже відзначали, Седрік був у поганому гуморі. Леді Ровена, що їздила до вечірні в якусь далеку церкву, щойно повернулась і саме перевдягалась, бо промокла під зливою. Гурт мав би вже давно пригнати череду додому, але десь запропав, а часи були такі непевні, — знай сподівайся, що на свинопаса з чередою напали розбійники, яких було повно в довколишніх лісах, або ж вояки котрогось із сусідів-баронів, що, свідомий своєї сили, так само не поважав чужої власності. А що великою частиною багатства поміщиків-саксів були саме численні череди свиней, надто в лісистих краях, де ці тварини легко знаходили поживу, то Седрік справді мав чого непокоїтись.

На додачу саксонському танові докучала ще й відсутність улюбленого блазня Вамби, чиї жарти були ніби приправою до вечері. Крім того, Седрік з обіду нічого не їв, а звичайна година вечері давно минула; і такі речі завжди дратували сільських панів — як у давнину, так і в наші часи. Невдоволення його виливалося в уривчастих словах, звернених то до себе самого, то до челяді, що стояла довкола.

— Чому леді Ровена бариться? — спитав Седрік. — Хай уже другого разу вибирає погідніший день, коли схоче поїхати на відправу до церкви святого Йоана. Але чого це, в дідьчої мами, той Гурт десь так запропав? Мабуть, із чередою щось погане скоїлось: адже він завжди був чоловік сумлінний і обачливий. Я вже хотів був кращу роботу йому доручити.

Освальд, підчаший, скромно зауважив, що знак гасити світло продзвонили[1] всього з годину тому, — вкрай невдале виправдання, бо воно зачепило дуже болюче для саксів питання.

— Бодай би в пекло запався той їхній знак, — вигукнув Седрік, — і той виродок, що його придумав!.. Знак! — ще раз вигукнув він, помовчавши.— Гарний мені знак, що примушує чесних людей гасити світло, аби злодії та розбійники могли робити потемки своє паскудне діло! Еге ж, той знак! Реджинальд Фрон-де-Беф та Філіпп Мальвуазен уміють користати з того знака незгірш за самого Вільгельма Байстрюка[2] чи будь-кого з норманських пройдисвітів, що билися з нами під Гастингсом. Таки почую я, що моє добро захопили, аби не передохли з голоду ті горлорізи, що їх вони можуть утримувати тільки крадіжками та грабунками. Мого вірного раба вбито, моє добро вкрали, а Вамба... Але я їм відплачу! — додав він, зірвавшись із крісла, уражений гаданою кривдою, і хапаючись за свій кабанячий спис. — Я подам скаргу до Великої ради — я маю друзів, маю прибічників. Я викличу того нормана на бій, хай приїздить в обладунку, зі щитом, — я пробивав отаким-от дротиком трохи міцніші перепони, ніж три їхніх щити! Може, вони гадають, що я старий, але вони ще побачать, що, хоч я й не маю дітей, у Седрікових жилах тече кров Геріведа[3]! Ох, Вілфреде, Вілфреде! — вигукнув він уже тихіше. — Якби ти зумів приборкати свою нерозумну пристрасть, твій батько не зостався б на старість неначе самотній дуб, що здіймає своє обламане, оголене гілля проти бурі!

Ця думка, видно, обернула його роздратування у смуток. Поставивши на місце списа, він сів у крісло, понурив очі й поринув у невеселі думки.

Раптом Седріка збудив із задуми звук рога, на який відповіли оглушливим гавкотом усі собаки в залі та й ще два чи три десятки по всій садибі.

— До брами, хлопці! — квапливо наказав челяді Седрік, тільки-но ґвалт притих бодай настільки, щоб слуги змогли роз-

---

[1] Нормани ввели закон, згідно з яким, коли дзвонили сигнальні дзвони, в усіх будинках треба було гасити світло.

[2] Нормандський герцог Вільгельм, завойовник Англії, був незаконнонародженим сином, тому вороги називали його Вільгельмом Байстрюком.

[3] *Геріве́д* — саксонський тан, який очолив повстанський рух проти норманів після їхнього захоплення Англії в 1066 році. Загарбники вбили брата Геріведа і захопили маєток родини. Юнак помстився за смерть родича, а потім разом з однодумцями розпочав військові дії проти норманів. Седрік був його прямим нащадком і дуже цим пишався.

чути його голос. — Підіть гляньте, яку новину сповіщає цей ріг: мабуть, знову на мій маєток учинено розбійницький наїзд.

Менш як за три хвилини один з охоронців вернувся й ознайомив, що пріор Еймер із Жорво та чесний лицар Бріан де Буагільбер, командир звитяжного й шанованого ордену храмівників, з невеликим почтом просять гостинності й притулку на ніч, ідучи на турнір, що має відбутись поблизу містечка Ашбі-де-ла-Зуш післязавтра.

— Еймер! Пріор Еймер! Бріан де Буагільбер!..— пробурмотів Седрік, — Обидва — нормани... Та чи нормани, чи сакси, а ротервудська гостинність має бути дотримана: коли вони вже захотіли тут заночувати, то ласкаво просимо. Звичайно, я б волів, щоб вони їхали собі далі. Та не годиться ремствувати через чийсь там нічліг чи вечерю. Та й принаймні як гості нормани, певне, поведуться не так зухвало. Іди, Гундеберте, — додав він, звертаючись до свого ніби доморядника, що стояв позад нього з білим жезлом у руці, — візьми шістьох слуг і запровадь тих чужинців до спалень для гостей.

Доморядник із кількома служниками вийшов, щоб виконати хазяїнів наказ.

— Буагільбер! — проказав услід за ним Седрік, ще задуманий. Багато кажуть про нього і доброго, й лихого. Кажуть, що відвагою йому немає рівного в їхньому ордені, але він весь напханий їхніми вадами: пихою, зухвальством, люттю й ласолюбством — людина з жорстоким серцем, що не боїться нічого на світі, навіть суду Божого. Таке кажуть про нього ті нечисленні воїни, що вернулися з Палестини. Ельгіто, скажи леді Ровені, що ми не чекаємо її сьогодні за столом, хіба що вона сама дуже захоче вийти.

— Так, вона справді захоче, — зразу озвалась Ельгіта, — бо її завжди цікавлять найсвіжіші новини з Палестини.

Седрік обпік надто швидку служницю гнівним поглядом; але Ровена і всі, хто прислуговував їй, були привілейовані й захищені від його гніву.

— Палестина! — знову промовив Седрік Сакс,— Палестина!.. Скільки людей заслухуються тих байок, що їх привозять із того нещасливого краю гультяї хрестоносці та святенники прочани! Я б теж міг... я б теж міг розпитувати... я б теж міг, завмираючи серцем, слухати байок, що розповідають оті хитрі волоцюги, аби напроситись у гостину... Та ні — той син, що не послухався мене, більш мені не син, і я не клопочуся його долею більше, ніж долею найпослідущого з тих незліченних людців, що понашивали собі хрести на плече, вдарились у розпусту та зарізяцтво, ще й хваляться, ніби діють волю Божу.

Він насупив брови, понурив очі і якусь хвильку сидів так, а коли знову звів погляд, у протилежному кінці зали саме розчинилися двері, і доморядник зі своїм жезлом та четверо слуг із запаленими смолоскипами ввели до зали пізніх гостей.

Розділ 4

Син Седріка Сакса Вілфред Айвенго в цей час перебував зовсім не в далекій Палестині, як думали його рідні. Він в одязі паломника і в чорному плащі, що закривав його з голови до ніг, невпізнаним і непрощеним повернувся до рідної оселі.

Паломник, який провів непроханих гостей-норманів до батькового замку, насправді був лицарем Айвенго. Однак він не хотів повідомляти про свою несподівану появу навіть рідному батькові і коханій леді Ровені.

Пріор Еймер скористався з нагоди, аби змінити дорожнє вбрання на інше, пошите з іще розкішніших тканин, а поверху накинув вигадливо гаптовану мантію. Крім масивного золотого персня з печаткою, — ознаки його високого церковного сану, — пальці його, всупереч монастирському статутові, були всі винизані коштовними самоцвітами.

Вигляд лицаря-храмівника змінився також; і його вбрання, хоча й не так щедро оздоблене, було не менш багате, а вся подоба куди більш владна, ніж у його супутника. Замість кольчуги він надягнув каптан із темно-пурпурового шовку; а поверх нього широкими бганками спадав із пліч довгий сніжно-білий плащ. Орденський хрест, нашитий на плечі, був із чорного оксамиту. Висока шапка більш не закривала йому чола; тепер його затінювали тільки короткі й густі кучері, смоляно-чорні, як і пасувало до такої смаглявої шкіри. І постава, і хода — годі було б шукати й

величнішої, і привабнішої, якби над усім не панував вираз зарозумілості, так легко породжуваної звичкою до незаперечної влади.

За цими двома достойниками ввійшли їхні слуги, а вже на більшій відстані за ними — провідник, у чиєму вигляді ніщо не привертало уваги, крім звичайного прочанського одягу. З голови до ніг він був угорнений у плащ із цупкої чорної тканини. Дебелі постоли, підв'язані волоками до босих ніг; крислатий капелюх, що затінював усе обличчя, довга патериця, окута залізом, із прив'язаною до верхнього кінця пальмовою гілкою, доповнювали убір прочанина.

Він скромно ввійшов позаду всіх і, побачивши, що за нижчим, поздовжнім столом ледве поміщається челядь самого Седріка та гостей, відійшов до великого каміна й сів там на лавці обік нього. Там він заходився обсушувати на собі одіж, ніби чекаючи, поки хтось вийде й звільнить місце за столом або поки доморядник передасть йому туди, до каміна, щось попоїсти.

Седрік, зустрічаючи гостей, підвівся з гостинним і сповненим гідності виразом і, спустившися з помістка, ступив назустріч їм три кроки.

— Мені дуже шкода, велебний отче, — мовив він до абата, — що моя обітниця не дозволяє мені ступити далі по цій підлозі оселі моїх батьків навіть для того, щоб привітати таких гостей, як ви і цей звитяжний лицар Святого Храму. Дозвольте ж просити вас ще про одне: вибачте, що я говоритиму з вами своєю рідною мовою і що вам доведеться відповідати нею ж таки, коли знаєте її; а коли ні, то я розумію норманську достатньо, аби вловлювати, що ви скажете.

— Обітниць, — відповів абат, — треба дотримувати, достойний франкліне, чи, дозвольте краще сказати, достойний тане, хоча цей титул уже забувається. Що ж до мови, то я залюбки розмовлятиму тією, котрою говорила моя глибоко шанована бабуся, Гільда з Мідлема.

Коли пріор скінчив свою примирливу тираду, його товариш промовив коротко й з притиском:

— Я завжди говорю французькою — мовою короля Річарда і його вельмож, але розумію англійську достатньо, аби спілкуватися з жителями цього краю.

Седрік кинув на нього один з тих гострих, нетерплячих поглядів, які майже завжди викликало в нього порівнювання двох народів-суперників, але, пригадавши обов'язок гостинності, стримав дальші вияви обурення і рухом руки запросив гостей

сісти на крісла, трохи нижчі за його власне, але поставлені поруч, і дав знак подавати вечерю на стіл. [...]

Коли вже мали заходитися коло їжі, доморядник раптом підняв свого жезла й гучно оголосив:

— Даруйте! Місце для леді Ровени!

Позаду бенкетного столу, у верхньому кінці зали, розчахнулися двері, і до зали ввійшла Ровена в супроводі чотирьох служниць.

Седрік, хоча й здивований, заквапився їй назустріч, аби згідно з етикетом шанобливо й церемонно провести її до крісла по праву руку від себе, призначеного для господині дому. Всі підвелись, ушановуючи її, а вона відповіла на цей вияв чемності безмовним жестом привітання й граційно пройшла до свого місця за столом.

Бріан де Буагільбер, звиклий коритися тільки власним бажанням, прикипів очима до красуні-саксонки.

Ровена мала прегарну жіночну фігуру й була висока. Лице вона мала біле-пребіле... Ясні блакитні очі під витончено вигнутими темними бровами, що надавали виразистості чолу, були неначе спроможні й запалювати, і власкавлювати, і наказувати, і благати.

Хоча до такого обличчя більше пасував лагідний вираз, та в цю хвилину свідомість природженої вищості та вияви загальної пошани додавали молодій саксонці величавості, яка ще підкреслювала дароване їй природою.

Пишні світло-русяві коси, оздоблені самоцвітиками, не були заплетені. На шиї вона мала золотий ланцюжок. На оголених руках блищали браслети.

Поверх шовкової сукні кольору морської води накинена була ще одна, простора, довга, аж до землі, з дуже широкими рукавами, що ледь прикривали лікті. Ця друга сукня з тонкої-претонкої вовни була малиново-червона. До її коміра був пришитий перетканий золотом шовковий серпанок[1].

Помітивши, що звернені на неї очі лицаря-храмівника загорілись у своїх темних западинах, мов жарини, Ровена гордо прикрила тим серпанком обличчя.

Седрік помітив і той рух, і його причину.

— Пане храмівнику, — сказав він, — щоки наших саксонських дівчат так мало бачили сонце, що не можуть витримати пильного погляду хрестоносця.

---

[1] *Серпа́нок* — тут: вуаль.

— Коли я завдав урази, — відказав сер Бріан, — то прошу вас пробачити мені, тобто прошу пробачення у леді Ровени, бо ще більше впокоритись я не можу.

— Леді Ровена, — втрутився пріор, — бажаючи покарати за надмірну сміливість мого друга, покарала всіх нас. Дозвольте мені сподіватися, що вона не буде така сувора до того блискучого товариства, яке ми спіткаємо на турнірі.

— Я ще не знаю, чи ми поїдемо туди, — відказав Седрік. — Я не люблю цієї марноти, невідомої моїм предкам у ті дні, коли Англія була вільна.

— Сподіваймося, одначе, — сказав пріор, — що разом із нашим загоном ви можете поїхати туди не вагаючись. Коли на шляхах так небезпечно, не варто нехтувати супровід пана Бріана де Буагільбера.

— Велебний отче, — відказав Сакс, — досі, хоч би де подорожуючи в своїй країні, я не потребував ніякого захисту, крім свого доброго меча та відданих слуг... А нині, коли ми все ж надумаємось поїхати в Ашбі-де-ла-Зуш, нас супроводитиме наш високородний сусід і земляк Ательстан з Конінгзбурга; почет у нього такий численний, що нам нема чого боятися ні розбійників, ні феодалів-ворогів. П'ю цю чару за ваше здоров'я, велебний отче, і дякую за вашу люб'язність.

— А я, — мовив храмівник, наповнюючи свій келих, — вип'ю за здоров'я прекрасної леді Ровени.

— Побережіть свою люб'язність, пане лицарю, — мовила Ровена з гідністю, не підіймаючи серпанка з обличчя, — а то я ще більшого від вас зажадаю: щоб ви розповіли останні новини з Палестини. Це речі куди приємніші, ніж ті компліменти, що їх вас навчило ваше французьке виховання.

— Нічого цікавого не можу вам розказати, леді, — відповів сер Бріан де Буагільбер. [...]

Враз цю розмову перебив, увійшовши, воротарів посланець, який і доповів, що коло брами ще якийсь мандрівець просить нічлігу.

— Впустіть його, хоч би хто він був, — наказав Седрік. — У таку ніч, у таку негоду навіть дикі звірі туляться до свійських черід і шукають захисту в свого смертельного ворога, аби не згинути від люті природи. Та глядіть, дайте йому все, що треба. Простеж за цим, Освальде!

Доморядник вийшов допильнувати, щоб усі господареві накази були виконані.

Розділ 5

Освальд, вернувшись, прошепотів на вухо господареві:

— Там якийсь єврей, він каже, що його звуть Ісак з Йорка. Впустити його до зали?

— Діво Маріє! — вигукнув абат, перехрестившися. — Впустити сюди невірного єврея!

— Собаку єврея, — підхопив храмівник, — щоб він наблизився до захисника Гробу Господнього!

— Що вдієш, шановні гості, — сказав Седрік. — Я не можу відкинути закони гостинності вам на догоду. Але я не силуватиму нікого розмовляти чи їсти з ним. Дайте йому місце й вечерю осібно.

Введений до зали без будь-яких почестей, до дальшого кінця столу нерішуче, з острахом, підступив старий чоловік, худий і високий, проте за давньою звичкою згорблений так, що здавався нижчим. Його обличчя, розумне, з правильними рисами, орлиним носом і проникливими чорними очима, його високе зморшкувате чоло, довге сиве волосся й бороду можна було б назвати гарними, якби на них не було ознак плем'я, що в ті темні сторіччя і викликало ненависть легковірного та забобонного простолюду, і зазнавало переслідувань від зажерливої, корисливої шляхти, а через те виробило в собі натуру, в якій було чимало ницого й непривабливого.

Взутий він був у великі чоботи на хутрі, а підперезаний поясом, із якого звисала скринька з письмовим приладдям, а зброї не мав ніякої. На голові у єврея була висока чотирикутна жовта шапка незвичайної форми, яку його народові приписали носити, щоб відрізняти його від християн. Ту шапку він запобігливо скинув, коли ввійшов до зали.

Сам Седрік у відповідь на його поклони тільки холодно кивнув головою й показав йому на дальший кінець столу, де, одначе, ніхто не посунувся, щоб дати йому місце.

Та побачивши, що Ісак стоїть там осторонь численного товариства, марно чекаючи, що звільниться місце, де він зможе попоїсти й відпочити, прочанин, що сидів коло каміна, пожалів його і, вставши з лавки, сказав коротко:

— Старий, моя одіж уже просохла, і я наївся; а ти мокрий і голодний.

По тих словах він позбирав і підгріб до вогню недогорілі поліна, взяв з великого столу миску гарячої юшки з козлятини, поставив на столик, за яким щойно повечеряв сам, і, не чекаю-

чи євреєвих подяк, перейшов у другий кінець зали, чи то не бажаючи далі спілкуватися з облагодіяним, чи то щоб наблизитись до верхнього кінця столу.

Тим часом абат і Седрік гомоніли про полювання, а гордовитий храмівник, чий погляд наче блукав від єврея до красуні-саксонки й назад, обмірковував щось дуже цікаве для нього. [...]

— Випиймо краще по келиху вина, пане лицарю, — відказав Седрік. — Випиймо за тих звитяжців у бою, — байдуже, яке їхнє плем'я чи мова, — котрі тепер б'ються в Палестині в лавах захисників Хреста!

— Не мені на це відповідати, бо я сам ношу знак Хреста, — сказав Бріан де Буагільбер, — але кому ж іще віддати пальму першості серед хрестоносців, як не лицарям Храму — оборонцям Гробу Господнього?

— То невже в англійському війську, — озвалась леді Ровена, — не було таких, чиї імена варто згадати поряд з іменами лицарів Храму?

— Пробачте мені, леді, — відповів де Буагільбер, — англійський король справді привів із собою відважних воїнів, що своєю звитяжністю поступалися тільки тим, котрі весь час грудьми своїми боронили Святу Землю.

— Нікому вони не поступалися, — раптом мовив прочанин, що стояв досить близько, аби все те чути, і прислухався до цієї розмови з видимою нетерплячкою. Всі обернулися в той бік, із якого пролунало це несподіване запевнення.

— Я кажу, — ще раз оголосив прочанин твердим і гучним голосом, — що англійське лицарство не поступалося нікому з тих, хто будь-коли видобував меча в обороні Святої Землі. Іще я скажу, бо на власні очі те бачив, що сам король Річард і п'ятеро його лицарів після того, як узято фортецю Сен-Жан-д'Акр[1], улаштували турнір, де викликали до бою всіх охочих. І скажу, що того дня кожен з лицарів тричі виїздив на арену й тричі повергав свого супротивника на землю. І ще додам, що з тих супротивників семеро були лицарі Храму, й сер Бріан де Буагільбер добре знає, що я кажу правду.

Словами годі змалювати вираз жерущого гніву, від якого смагляве храмівникове обличчя потемніло ще дужче. До краю розлючений і збентежений, він уже сягнув тремтячими пальцями до руків'я меча, але, мабуть, тільки усвідомивши, що в такому місці й при таких свідках неможливо буде учинити насильство безкарно, стримався, зате простосердий і щирий Седрік, що рідко міг устежити за двома справами зразу, так зрадів почутій новині про звитягу своїх одноплемінців, що навіть не помітив злості й збентеження свого гостя.

— Я б подарував тобі оцю золоту обручку, прочанине, — сказав він, — якби ти зміг назвати мені імена тих лицарів, котрі так відважно підтримали славу нашої веселої Англії.

— Це я зроблю залюбки, — відповів прочанин, — і не хочу за те ніякого дарунка: я дав обітницю якийсь час не торкатися золота. Перший і відвагою, й бойовим умінням був сміливець Річард, король Англії. — Другий був граф Лестер, — вів далі прочанин. — Сер Томас Малтон із Гілзленда був третій.

— Хоч один сакс родом! — у захваті сказав Седрік.

— Сер Фолк Дуальї — четвертий, — перелічував прочанин.

— І хто ж був п'ятий?

— П'ятий був сер Едвін Тернем.

— Щирий сакс! — вигукнув Седрік. — А шостий? — жадібно допитувався він. — Як звали шостого?

— Шостий, — відповів прочанин, трохи помовчавши, ніби силкувався пригадати, — був молодий лицар, не такий уславлений і високородний: його взяли до такого почесного товарист-

[1] *Сен-Жан-Акр* — фортеця (нині місто Акко на півночі Ізраїлю), яку хрестоносці захопили під час III хрестового походу після дворічної облоги.

ва не так за бойові якості, як задля повного числа. Я не можу пригадати, як його звали.

— Пане прочанине, — зневажливо мовив Бріан де Буагільбер, — ви вже стільки пригадали, що для вас запізно прикидатися забудьком, це вам не допоможе. Я сам назву того лицаря, чиєму списові завдяки щасливій випадковості з вини мого коня вдалося вибити мене з сідла: то був лицар Айвенго, та й попри його молодість ніхто з його товаришів не володів зброєю краще за нього. Але я ось що скажу — і скажу на весь голос: якби він був тепер у Англії й на майбутньому турнірі знову викликав мене на бій, як у Сен-Жан-д'Акрі, то я б полишив йому вибір зброї. З тим конем та озброєнням, що я маю тепер, я відповідаю за кінець двобою.

— Ваш виклик дістав би негайну відповідь, якби ваш суперник був тут, — відповів прочанин. — Та що його нема, то чи варто порушувати спокій цієї мирної оселі, вихваляючись перемогою в двобої, що не може відбутись, як ви самі добре знаєте. А якщо Айвенго колись повернеться з Палестини, то я поручуся, що він з вами зітнеться.

— Оце-то порука! — відказав лицар Храму. — І що ж ви кладете як заставу?

— Оцей ковчежець, — сказав прочанин, видобувши з-за пазухи невеличку коробочку зі слонівки й перехрестившись. — Тут лежить шматочок справжнього хреста, взятий у монастирі, що на горі Кармел.

Пріор із Жорво теж перехрестився й проказав «Отче наш», який підхопили всі, опріч єврея, магометан і храмівника. Цей останній, нічим не виявивши пошани до начебто святощів, скинув з шиї золотий ланцюг і жбурнув його на стіл зі словами:

— Прошу абата Еймера взяти на збереження мою заставу й заставу оцього невідомого мандрівця на знак того, що коли лицар Айвенго стане на землю, обмиту чотирма британськими морями, Бріан де Буагільбер викличе його на двобій. А коли він не прийме виклику, я оголошуватиму його боягузом із висоти мурів кожного осідку ордену храмівників у Європі.

— Такого не станеться, — сказала леді Ровена, порушивши мовчанку. — Коли ніхто в цій залі не хоче піднести голос за відсутнього Айвенго, це зроблю я. Запевняю, що він прийме будь-який виклик до чесного бою.

Седрік під час цієї суперечки мовчав: видно було, що в ньому змагаються бурхливі супротивні почуття. Задоволена гордість, гнів, збентеження змінювали одне одне на його широкому

відвертому обличчі, а челядники, яких ім'я шостого лицаря ошелешило, ніби удар грому, напружено не спускали очей з господаря. Та коли заговорила Ровена, звук її голосу наче розбив його мовчанку.

— Леді Ровено, — сказав Седрік, — так не годиться. Коли потрібна ще якась порука, то я, не зважаючи на свою кривду — і тяжку кривду, все ж поручуся своєю честю за честь Айвенго. Але, здається мені, даної застави й так вистачить. [...]

Розділ 6

Після вечері служниця леді Ровени таємно провела паломника до покоїв своєї господині, яка хотіла почути, коли він востаннє бачив лицаря Айвенго і, найголовніше, чи не знає гість, коли слід чекати повернення Айвенго до рідного краю. Леді Ровена дуже хотіла, щоб її коханий повернувся живим і здоровим якнайшвидше і зміг виступити на майбутньому турнірі в містечку Ашбі-де-ла-Зуш. Бо якщо на цьому турнірі переможе Ательстан Конінгзбурзький, то Айвенго почує погані новини, повернувшись до Англії...

...На світанку паломник несподівано розбудив єврея Ісака. Він переконав переляканого лихваря якомога швидше втікати: ввечері паломник випадково почув, як Бріан де Буагільбер сарацинською мовою наказав своїм слугам захопити «собаку-єврея», як тільки той залишить стіни замку Седріка.

Таємно вийти із Ротервудського замку до того, як відкриють головні його ворота, Ісаку і паломнику допоміг свинопас Гурт. Свинопас своєю послужливістю перед незнайомцями викликав у блазня Вамби неабияке здивування.

Але ця послужливість мала пояснення: свинопас став єдиною людиною в батьківському домі, кому Айвенго відкрив своє ім'я і в кого він попросив допомоги на майбутньому турнірі. Юний лицар запропонував свинопасу Гурту стати його зброєносцем. І хоча для цього рабові треба було втекти від свого господаря Седріка, він без вагань погодився.

Під захистом Айвенго, який добре знав усі потаємні стежки в батьківському маєтку, Ісак дістався міста Шеффілд. Бажаючи

якось віддячити юнакові за порятунок, він дав Айвенго листа до свого знайомого єврея, який торгує зброєю. Ісак пообіцяв, що в нього лицар зможе отримати все необхідне для участі в турнірі — коня та обладунок, які не соромно мати й королю.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Розкажіть, що вам відомо про персонажів, які з'являються в перших розділах роману.
2. Запишіть у зошиті імена персонажів-норманів і персонажів-англосаксів. Поясніть причину ворожнечі між цими народами.
3. Що ми дізнаємося про взаємини між ***Седріком*** та його сином ***Айвенго***?
4. Чому Вілфред відвідує батьківський дім таємно, під виглядом паломника?
5. Як ставиться Седрік до ***норманів***? Відповідь обґрунтуйте.
6. Чому поведінку ***храмівника*** в домі Седріка можна назвати обурливою?
7. Розкажіть про суперечку ***паломника*** і ***храмівника*** в Ротервудському замку.
8. Про що свідчать їхні закла́ди (свята реліквія та золотий ланцюг)?
9. Як сприймають розповідь про перемогу Айвенго в Палестині його близькі?
10. Як леді ***Ровена*** та її опікун ***Седрік*** поводяться під час суперечки паломника і храмівника?
11. Розкажіть, як Айвенго врятував єврея Ісака від жахливої небезпеки.

Розділ 7-11

На турнір між уславленими лицарями, який влаштував принц Джон, нетерпляче очікували багаті й бідні, вельможі і простолюд. Літнього дня на вигоні коло містечка А́шбі зібралося багато людей. На підвищенні було облаштовано королівську ложу з троном для принца Джона. Навпроти спорудили яскраво прикрашену почесну ложу, яку мала зайняти обрана лицарем-переможцем Королева кохання і краси. Принца Джона оточували лицарі Храму та йоаніти. Саме ці два чернечі ордени вважалися ворогами короля Річарда I, якого на прохання принца тримав у полоні герцог австрійський.

Заможніші та родовитіші глядачі розмістилися в простіших галереях, а геть дрібна шляхта і простолюд мали спостерігати за турніром стоячи. І ось несподівано біля однієї з галерей з'явився єврей Ісак з донькою Ребекою. Вони були вбрані не просто багато, а розкішно. Однак їхнє бажання розміститися не де-небудь, а в галереї наштовхнулися на обурення й опір з боку лицарів і вельмож, що там сиділи.

На товкотнечу звернув увагу принц Джон, і виявилося, що він чудово знає Ісака і навіть називає його «мій скарбник», натякаючи на лихварські позички, які єврей йому надавав. Щоб повеселитися, а заразом принизити саксів, принц Джон владно звелів Ательстану

з Конінгзбурга посунутися, а коли той не відреагував, наказав капітанові загону найманців Морісу де Брасі «шпигнути» родовитого вельможу списом. Однак тільки-но де Брасі простяг свого довгого списа в бік Ательстана, Седрік Сакс вихопив свого короткого меча й одним ударом відтяв металевий наконечник.

Принц Джон спаленів від гніву, але юрба так голосно вітала вчинок Седріка, що він змовчав. Цієї миті розлючений принц звернув увагу на одного йомена, який кричав гучніше за інших. На запитання можновладця, чому він так галасує, йомен відповів, що завжди кричить, коли бачить добрий удар чи влучний постріл. «То певно ти і сам добре стріляєш?» — спитався Джон. «Не гірше за будь-якого лісничого», — запевнив йомен. Злопам'ятний принц наказав сторожі стежити, щоб цей хвалько не втік.

...А тим часом події на арені почали швидко розгортатися. На виклик п'ятьох лицарів, серед яких були такі відомі прихильники принца Джона, як Бріан де Буагільбер, Фрон-де-Беф і Філіпп Мальвуазен, з'явилися п'ять лицарів-англосаксів. Вони вдарили в щити своїх суперників держаками списів. Це означало, що лицарі обирають для бою списи із затупленими наконечниками.

Юрба була відверто розчарована вибором такої безпечної зброї. Без особливих зусиль нормани один за одним перемогли всіх суперників. Друга і третя п'ятірки лицарів, які хотіли спробувати свої сили, також зазнали поразки. Учетверте знайшлося лише троє сміливців, які викликали на двобій норманів, і знову — поразка. Ніхто більше не мав бажання виступити на арені.

Найбільше невдоволення через події на турнірі відчував Седрік Сакс. У перемогах лицарів-норманів над англосаксами він вбачав приниження честі Англії, тому запропонував Ательстану «взяти списа». На що Ательстан флегматично сказав, що наступного дня спробує щастя в загальному бою, а сьогодні вдягати обладунок вже немає сенсу. Така відповідь прикро вразила Седріка, адже в ній відчувалася байдужість за честь рідного краю.

Під час тривалої паузи герольди закликали: «Виступайте, хоробрі лицарі! Прекрасні очі стежать за вами!»

Та врешті, коли сарацинська музика з-за шатрів заводіїв скінчила один із тих довгих пасажів, якими вона розбивала тишу на арені, їй відповіла якась одинока сурма, що від північного кінця арени просурмила виклик. Усі очі повернулися в той бік, щоб побачити нового бійця, чию появу звістувала ця сурма. Наскільки це можна побачити по людині закутій у крицю, новий шукач удачі зріст мав не дуже й вищий від середнього й скорше стрункy, ніж дебелу статуру. Його крицевий обладунок був щедро оздоблений золотим карбуванням, герб на щиті зображував молодого дубка, вирваного з корінням, з іспанським

словом «Desdichado», що означає «Позбавлений Спадщини». Сидів він на чудовому вороному коні; їдучи вздовж арени, він вишуканим рухом, схиливши списа, привітав принца й дам.

Умілість, із якою він правив конем, і юнацька грація, видна в його рухах, здобули йому прихильність збориська глядачів, яку декотрі з простолюду виповідали словами: «Виклич Ральфа де Віпонта! Виклич йоаніта — він не такий чіпкий у сідлі, ти його напевне подужаєш!» Боєць, їдучи далі під ці зичливі вигуки, піднявся на площину згірка положистим в'їздом, що вів туди з арени, і, на подив усім присутнім, рушив прямо до середнього шатра, а там торкнув *вістрям списа* щит Бріана де Буагільбера, аж той щит задзвенів.

Усі скам'яніли з подиву від такого зухвальства, але найдужче здивувався сам грізний лицар, діставши цей виклик на смертний бій: не сподіваючись такого, він недбало стояв на вході до свого шатра.

— А ти висповідався, брате, — спитав храмівник, — уранці на службі Божій, що так легко наражаєш своє життя?

— Я краще приготувався зустріти смерть, ніж ти, — відповів Лицар, Позбавлений Спадщини, під таким-бо ім'ям незнайомець записався до реєстрів турніру.

— Ну, то займай своє місце на арені, — сказав Буагільбер, і поглянь востаннє на сонце, бо сеї ночі ти спатимеш уже в раю.

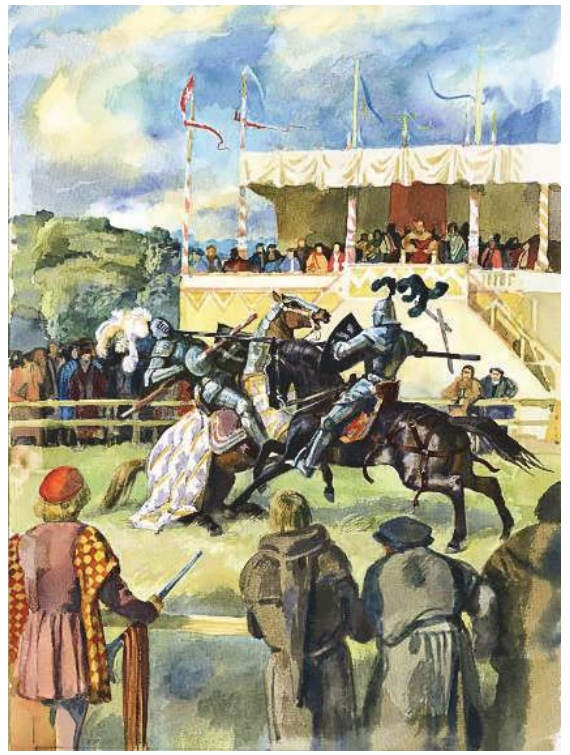
— Дуже дякую за таку ґречність, — відказав Лицар, Позбавлений Спадщини, — на відплату за неї раджу тобі взяти свіжого коня й новий спис, бо, честю присягаюся, тобі потрібне буде й одне, і друге.

Висловившись так упевнено, він повіддям завернув коня і спрямував його ступою вздовж арени аж до її північного кінця, де зупинився, чекаючи на супротивника. Така вершницька вправність знов викликала в збориська гучне схвалення.

Хоч як розгнівила Бріана де Буагільбера супротивникова порада стерегтися, він не відкинув її: занадто дошкульною була зачеплена його честь, аби знехтувати хоч щось таке, що могло забезпечити йому перемогу над цим зухвалим ворогом. Він змінив коня на свіжого, випробуваного, сильного й сміливого. Вибрав нового міцного списа, бо ратище старого могло десь надтріснути в уже витриманих сутичках. І наостанці відкинув щита, трохи вже пошкодженого, й наказав джурам подати нового. На першому щиті був тільки загальний девіз його власника — зображення двох лицарів верхи на одному коні, емблема, що виражала первісну скромність та бідність храмівників — якості,

що давно замінились на пиху та багатство. На новому Буагільберовому щиті красувався чорний крук у леті, з черепом у пазурах, і напис: «Стережися крука».

Коли два перебійці стали один навпроти одного в протилежних кінцях арени, напруження серед глядачів сягнуло вершини. Мало хто сподівався, що сутичка може скінчитися щасливо для Лицаря, Позбавленого Спадщини, але його відвага й бойове завзяття забезпечили йому прихильність майже всієї публіки. Тільки-но сурми просурмили сигнал до бою, як обидва супротивники зірвалися блискавично з місць, і ось вони вже зіткнулися посеред арени в громовому ударі. Списи розлетілись на скіпки аж по руків'я, і якусь мить видавалось, наче обидва лицарі впали — так сахнулись назад і присіли від удару їхні коні. Та вправні вершники вмить звели їх на рівні ноги поводами й острогами і, на мить уп'явши один в одного очі, що неначе метали вогонь крізь ґратки заборол, повернули коней назад, помчали кожен у свій кінець арени, й там джури подали їм нові списи.

За частоколом гучно закричали, замахали шарфами та хустинами, і буря схвальних вигуків засвідчила інтерес глядачів до цієї сутички — адже тут на арену вперше за день виїхали супротивники, рівні силою і вправністю. Та тільки-но лицарі знов стали на вихідні позиції, той схвальний крик стих до глибокої, могильної тиші, неначе все збориськo боялося й дихнути.

Суперникам та їхнім коням дали передихнути кілька хвилин, а тоді принц Джон своїм жезлом дав знак сурмачам просурмити сигнал до бою. Супротивники вдруге зірвалися з місць і зіткнулись на середині арени з такою самою швидкістю, спритністю й силою, але не з таким самим успіхом, як перше.

В цій другій сутичці храмівник цілив у середину супротивникового щита й ударив так точно й сильно, що його спис розлетівся вдрізки, а Лицар, Позбавлений Спадщини, захитався в

сідлі. Але сам він, на початку теж міривши вістрям списа в Буагільберів щит, майже останньої миті спрямував списа в шолом, куди влучити було важче, зате цей удар, якщо влучити, був майже невідпорний. І він справді попав храмівникові в забороло, де вістря списа застряло між гратками. Проте храмівник навіть тепер не зганьбив своєї слави, і, якби не луснула попруга, він би втримався в сідлі. Але попруга таки луснула, і сам боєць, і його кінь, і сідло покотились по землі в хмарі пилюки.

Храмівник виборсався з-під коня й зі стремен за одну мить і, ошалівши від сорому та від вигуків з натовпу, вихопив меч і виклично махнув ним до супротивника. Лицар, Позбавлений Спадщини, сплигнув з коня й теж вихопив меча з піхов. Але розпорядники арени в'їхали верхи між супротивників і нагадали їм, що правила цього турніру не дозволяють бою на мечах.

— Я сподіваюсь, ми зустрінемося ще, — сказав храмівник, кинувши на супротивника гнівний погляд, там, де нікому буде нас розборонять.

— Коли не зустрінемось, то не з моєї вини, — відказав Лицар, Позбавлений Спадщини. — Пішки чи верхи, зі списом, сокирою чи мечем, я завжди готовий зітнутися з тобою.

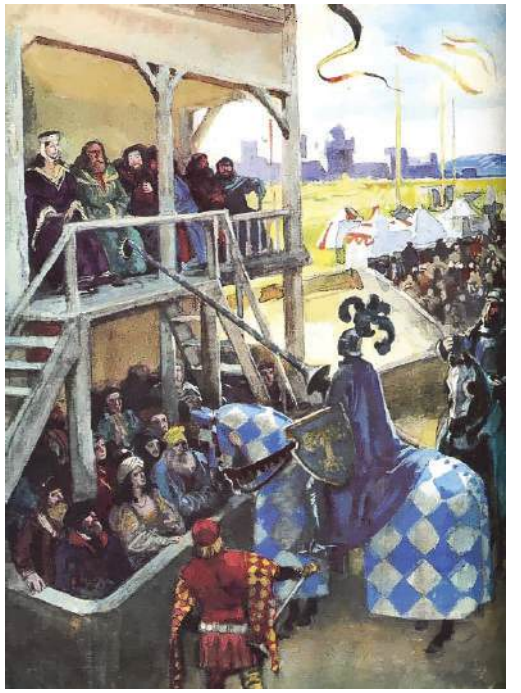
Пролунало б там і більше слів, та й ще лихіших, але розпорядники, схрестивши між ними свої списи, змусили їх розійтися. Лицар, Позбавлений Спадщини, вернувся на своє місце арени, а Буагільбер — до свого шатра, де лишався до самого вечора, — навісніючи із сорому.

Отримавши перемогу над Буагільбером, Лицар, Позбавлений Спадщини, випив келих вина і виголосив заздоровницю «за всі щиро англійські серця й за ганьбу чужоземним тиранам». Після цього він викликав на бій решту лицарів-норманів. Неперевершене володіння зброєю забезпечило Лицарю, Позбавленому Спадщини, перемогу над рештою учасників турніру, які визнали його перевагу.

Принц Джон напружено стежив за ходом турніру, а коли всі його улюбленці зазнали поразки, запідозрив, що під маскою невідомого лицаря ховається його брат — король Річард. Його підозра зросла, коли переможець після турніру не зняв шолом перед принцом, не назвав своє ім'я і відмовився прийти на бенкет.

Тепер мужній лицар мав обрати Королеву кохання й краси. Серед багатьох прекрасних дам було чимало таких, що мріяли посісти трон Королеви турніру. До того ж норманські дами звикли, що корону Королеви на подібних турнірах переможці-нормани дарували саме їм. Але, певна річ, Айвенго (а це, звісно, був він) серед молодих і чарівних панн вибрав леді Ровену.

...Увечері до шатра Айвенго прийшли зброєносці переможених ним лицарів і привели коней з дорогими обладунками їхніх господарів. За лицарськими правилами все це тепер належало переможцеві. З усіма лицарями Айвенго повівся великодушно: він не взяв трофеїв, а дозволив їх викупити за половину вартості. Зброєносцеві ж Бріана де Буагільбера сказав: «Від вашого господаря я не прийму ні обладунків, ні викупу». Він оголосив, що бій ще не закінчено, оскільки де Буагільбер — його смертельний ворог.

А викупом молодий лицар вирішив чесно розрахуватися з Ісаком. Він послав до єврея свого зброєносця Гурта. Лихвар дуже зрадів чесності молодого лицаря і прийняв гроші. Однак, коли Гурт темним коридором йшов до виходу з дому лихваря, його несподівано зупинила донька Ісака — красуня Ребека — і повернула всі гроші, оскільки вважала, що Айвенго врятував її батькові життя.

Але на цьому пригоди зброєносця не закінчилися. У темному лісі, на шляху до шатра молодого господаря, його зупинили дебелі молодці з ватаги йомена Локслі. Лише відвага Гурта, який переміг у двобої на палицях одного з розбійників, та шляхетність Локслі врятували його життя і гаманець господаря.

Локслі, дізнавшись, хто такий Гурт, не захотів грабувати зброєносця лицаря, який сам потерпає від нужди і змушений позичатися в лихваря: «Та хіба цей лицар не такий самий знедолений злидар, як і ми? Чи не він побив Фрон-де-Бефа і Мальвуазена так само, як і нам хотілося б їх побити? І чи не він оголосив Бріана де Буагільбера своїм смертельним ворогом?..»

Розділ 12

Загальний бій лицарів, на відміну від одиночних двобоїв, мав відбутися як справжня битва між двома військовими загонами. Один загін очолив Айвенго, як найкращий лицар першого дня турніру, другий — храмівник Бріан де Буагільбер, якого визнали другим за успіхами. Кожен охочий міг записатися або до того, або до того загону.

На превеликий подив Седріка Сакса вайлуватий велетень Ательстан записався до лав Бріана де Буагільбера, а не Лицаря, Позбавленого Спадщини, який провчив бундючних норманів. Ательстан не

пояснив свій вибір, однак насправді йому дуже не сподобалося, що переможець першого дня турніру вибрав Королевою кохання й краси леді Ровену.

[...] Тільки-но Ровена сіла, як її привітав грім музики, вмить заглушений вигуками натовпу. А яскраве палюче сонце сяяло на начищених обладунках обох загонів, що з'юрмились у протилежних кінцях арени й гарячково сперечались про те, як їм найкраще вишикуватись до бою й перемогти в сутичці.

Потім герольди закликали до тиші, аби всі почули, як оголошуватимуть турнірні правила. Ті правила були до певної міри укладені так, щоб зменшити небезпеку, — осторога тим потрібніше, що бій мали провадити гострими мечами та списами.

Тому бійцям заборонили колоти мечем — тільки рубати. Лицар, збитий з коня, міг битись далі пішо із теж пішим супротивником; але вершникам нападати на нього заборонили. Коли котромусь лицареві пощастить відтиснути супротивника до краю арени і той торкнеться частоколу своїм тілом або зброєю, такий супротивник мусив здатись, і його кінь та спорядження діставались переможцеві. А переможений не міг уже брати участі в бою. Коли котрийсь із учасників падав додолу і не міг підвестися сам, його джура чи паж мав право вступити на арену й витягти свого пана з тисняви, але самого лицаря тоді вважали переможеним і він мусив віддати спорядження та коня. Бій мав скінчитись, як тільки принц Джон кине на арену свого жезла чи прапорця, — ще одна осторога, передбачена звичайно, щоб відвернути зайвий пролив крові, якщо така відчайдушна гра затягнеться надовго.

З кожного лицаря, що порушить правила турніру чи зламає закони чесного лицарства, мали зняти обладунок і, перевернувши його щит догори низом, посадити його верхи на частоколі, всім на глум, аби покарати за нелицарське поводження. Оголосивши всі ці остережні заходи, герольди закінчили нагадуванням кожному доброму лицареві, щоб виконав свій обов'язок і заслужив тим ласку Королеви краси й кохання.

Після цього герольди вернулись на свої місця. Лицарі, довгою вервечкою в'їхавши на арену з обох її кінців, вишикувалися подвійною лавою: ватажок кожної сторони стояв посередині передньої лави, зайнявши це місце аж тоді, коли поставив на місце кожного в своєму загоні й вирівняв ряди.

Приємне то було видовище й водночас тривожне — стільки відважних бійців на добрих конях і в багатих обладунках, напоготові для грізного бою, в бойових сідлах, ніби залізні колони, і чекали сигналу рушати з таким самим запалом, як і їхні шляхетні огирі, що іржали та били копитами землю, виказуючи своє нетерпіння.

Залунали сурми, списи вмить нахилились уперед і вперлись ратищами в свої гнізда при сідлі, остроги шпигонули кінські боки, передні лави обох загонів повним чвалом ринули одна навстріч одній і зіткнулись посередині арени.

Наслідки зіткнення видні стали не зразу, бо пилюка, збита копитами стількох коней, закрила все, і мусила минути добра хвилина, поки нетерплячі глядачі змогли побачити, що сподіялось на бойовищі. Коли розвіялась пилюка, виявилося, що половина лицарів у кожному загоні вилетіла з сідел. Декотрі лежали так, наче їм більш не судилося встати; інші вже напівзіп'ялись на ноги, ладні зітнутися з тими супротивниками, котрих спіткала така сама прикрість; а декотрі, діставши рани, які не давали змоги битися далі, перев'язували їх шарфами, аби зупинити кров, і намагались самотужки вибратись із товкотнечі. Ті лицарі, котрі лишились на конях, майже всі поламали свої списи і тепер рубалися мечами з такою силою, ніби від результатів бою залежали їхня честь і саме життя.

Та ось товкотнеча ще зросла, бо налетіли з обох боків задні лави, що кинулись, як резерв, на допомогу своїм товаришам. «Босеан! Босеан![1] За Храм! За Храм!» А супротивна сторона у відповідь гукала: «Дездішадо! Дездішадо!» — такий девіз узяла вона з напису на щиті свого проводиря.

Бійці стиналися одні з одними люто, зі змінним успіхом. Брязкіт ударів і вигуки бійців зливався у жахливе ревище з голосами сурм і заглушували стогони тих, хто, збитий з ніг, качався безпорадно під копитами коней. Розкішні обладунки бійців укрилися пилюкою та кров'ю й угиналась за кожним ударом мечів та сокир. Буйні плюмажі, здерті з шоломів, плинули під подихами вітру, ніби пластівці снігу. Все, що було гарного в бойових лавах, зникло, а те, що лишилося, було спроможне викликати тільки жах чи співчуття.

Та хоч би як мінялось бойове щастя, очі всіх намагались розшукати в тисняві проводирів обох загонів, що в самій гущі бою підбадьорювали своїх товаришів голосами й прикладом.

---

[1] *Босеа́н* — назва прапора храмівників: з одного боку білого, а з другого — чорного, нібито як натяк, що вони чисті й справедливі з християнами, але чорні й жорстокі з представниками іншої віри.

Вони не раз намагалися зітнутись віч-на-віч, розгарячені взаємною ворожістю, розуміючи, що падіння котрогось із них може вирішити, котрий загін переміг. Але товкотнеча й метушня були такі, що спочатку їхні зусилля не досягали успіху: їх знов і знов відпихала врізнобіч завзяття їхніх товаришів, кожному з них кортіло здобути славу, помірявшись силою з проводирем супротивної сторони.

Та коли товкотнеча порідшала, бо з обох боків багато бійців визнали себе подоланими й мусили відійти в різні кінці арени, храмівник і Лицар, Позбавлений Спадщини, нарешті зітнулись лице в лице в усьому запалі, на який лишень можуть надихнути смертельна ворожнеча та суперництво в справах честі. І так спритно обидва відбивали й завдавали ударів, що глядачі мимоволі одностайно кричали, виражаючи свій захват.

Але саме тоді загін Лицаря, Позбавленого Спадщини, похитнувся: дебеленна рука Фрон-де-Бефа на одному крилі й могутня сила Ательстана на другому валили й розкидали всіх, хто траплявся їм на дорозі. Обидва ці лицарі, видно, подумали водночас, що здобудуть своїй стороні вирішальну перевагу, коли допоможуть храмівникові в його змаганні з суперником. І він нізащо не встояв би в такому нерівному бою, якби не остеріг його крик усіх глядачів у мить такої небезпеки для нього.

— Стережися! Стережися, пане Позбавлений! — прокотився крик з усіх боків, і лицар усвідомив загрозу. Щосили рубонувши храмівника, він тої ж миті здав коня назад, ухиляючись від нападу Ательстана і Фрон-де-Бефа. Тому ці лицарі розминулися зі своєю ціллю і з різних боків увігналися між Лицарем, Позбавленим Спадщини, та храмівником, мало не зударившись кіньми, перше ніж устигли зупинити їх. Одначе, вгамувавши коней, усі троє разом кинулись уперед, щоб досягти спільної мети.

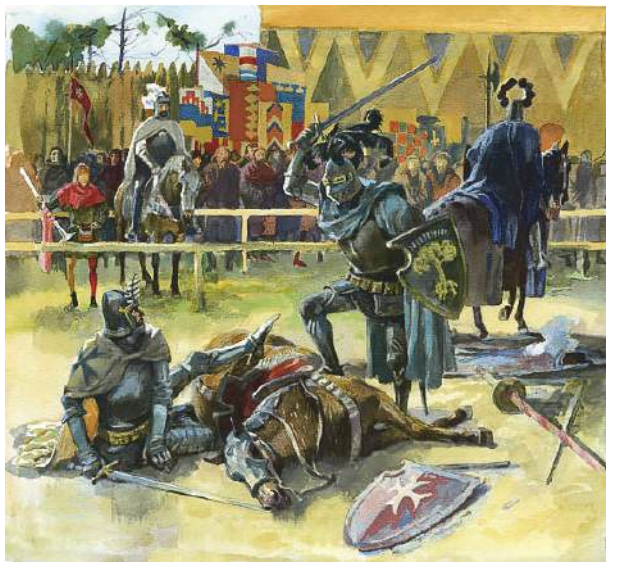
І ніщо не могло врятувати його, опріч дивовижної сили та прудкості чудового коня. А ще допомогло йому те, що Буагільберів кінь був поранений, а Фрон-де-Бефів та Ательстанів зморені вагою своїх велетнів-вершників у повному обладунку. Велика вершницька вправність Лицаря, Позбавленого Спадщини, та жвавість його чудового коня дали йому змогу кілька хвилин стримувати своїм мечем наскоки трьох супротивників.

Та хоч натовп глядачів гримів оплесками на честь такої спритності, очевидно було, що врешті його подужають, і вельможі довкола принца Джона одностайно благали його кинути на арену жезла й урятувати такого відважного лицаря від ганьби падіння під натиском кількісної переваги противника.

— Е ні, присягаюся світлом небесним! — відказав принц Джон. — Цей вискочень, що приховує своє ім'я й гребує нашою гостинністю, вже виграв один приз, то хай тепер дасть і іншим виграти.

Та ще він не договорив, як одна несподіванка змінила весь хід подій. У загоні Лицаря, Позбавленого Спадщини, був один воїн у чорному обладунку, верхи на вороному коні, рославому, високому і на вигляд дужому, як і вершник, що сидів на ньому. Цей лицар, що не мав на щиті ніякого девізу, доти виказував дуже мало зацікавлення перебігом бою, начебто легко відбиваючи всі наскоки на нього, але не користаючи з переваги і не нападаючи сам ні на кого. Одне слово, досі він відігравав роль радше глядача, ніж учасника турніру, і за те глядачі вже прозвали його Чорним Неробою.

І враз цей лицар, побачивши, що на проводиря його сторони так прикро насідають; давши остроги своєму коневі, рвонувся на поміч Лицареві, Позбавленому Спадщини, наче блискавка, гучним, мов сурма, голосом вигукуючи: «Тримайся, Дездішадо!» Та й час уже було: поки Лицар, Позбавлений Спадщини, тиснув на храмівника, Фрон-де-Беф із піднятим мечем пробився до нього. Та не встиг він рубонути, як Чорний Лицар так молоснув його по голові, що меч, ковзнувши по шолому, вдарив по кінському наголовку з такою силою, що приголомшив і вершника, й коня, і вони гепнулись на землю.

Тоді Чорний Нероба повернув коня проти Ательстана Конінгзбурзького, а що в сутичці з Фрон-де-Бефом меч його зламався, він вирвав з рук у вайлуватого сакса бойову сокиру і, вправно замахнувшися, так ударив його по шолому, що й Ательстан простягся непритомний на землі. Після цього подвійного подвигу, за який його вітали глядачі тим завзятіше, що він був зовсім несподіваним, Чорний Лицар видимо знову збайдужів, спокійно повернувся в північний кінець арени й полишив своєму проводиреві самому давати раду з Бріаном де Буагільбером.

Тепер це виявилось уже не таким важким ділом. Храмівників кінь утратив багато крові й не витримав зіткнення з конем Лицаря, Позбавленого Спадщини. Бріан де Буагільбер вилетів з сідла, але нога його застрягла в стремені, і він не міг її випручати. А його супротивник сплигнув з коня, підніс меча над храмівниковою головою і наказав йому піддатись; але в ту мить принц Джон порятував його від прикрості визнати себе переможеним, кинувши додолу свого жезла й таким чином поклавши край боєві.

Джури, яким видалося надто небезпечним подавати допомогу своїм панам під час бою, тепер кинулись на арену виконувати свій обов'язок і якомога дбайливіше та обережніше переносити поранених до недалеких шатрів або до помешкань, найнятих для них у селищі.

Тепер мав виконати свій обов'язок принц Джон — назвати лицарів, котрі найдужче відзначились у бою. І він вирішив, що героєм дня треба визнати того лицаря, котрому глядацтво дало прізвисько Чорний Нероба.

Принца переконували не робити цього, бо насправді перемогу здобув Лицар, Позбавлений Спадщини: адже він того дня власною рукою подужав шістьох бійців, та й наостанці висадив із сідла й повалив проводиря супротивної сторони. Але принц Джон затявся на своєму: мовляв, Лицар, Позбавлений Спадщини, і його загін були б програли бій, якби не потужна допомога лицаря в чорному обладунку.

Але, на подив усім присутнім, цього лицаря так і не змогли розшукати. Він покинув арену зразу по тому, як скінчився бій, і декотрі глядачі бачили, як він їхав геть однією з лісових галявин так само повільно і з таким самим байдужим виглядом, як тоді, коли його прозвали Чорним Неробою. Принц Джон не мав більше виправдань своїй неохоті віддати належне Лицареві, Позбавленому Спадщини, і тому оголосив його героєм дня.

І розпорядники через арену, слизьку від крові, всіяну поламаною зброєю, обладунками і тілами вбитих та поранених коней, знов підвели переможця до підніжжя трону, на якому сидів принц Джон.

— Лицарю, Позбавлений Спадщини, оскільки лише таким ім'ям ви згодні називатись перед нами, — сказав принц Джон. — Ми вдруге вшановуємо вас на цьому турнірі й оголошуємо, що ви здобули право зажадати й одержати з рук Королеви кохання й краси почесного вінця, якого ви заслужили своєю звитягою.

Лицар низько, граційно вклонився, але не відповів жодним словом.

Засурмили сурми, а дами замахали шовковими хустинками та гаптованими запиналами, та й усе глядацтво зняло гучний крик захвату, а розпорядники турніру повели через арену Лицаря, Позбавленого Спадщини, до підніжжя того почесного трону, на якому сиділа леді Ровена.

Там лицареві сказали вклякнути на першій сходинці до трону. Власне, все, що він робив після кінця бою, робилось неначе зі спонуки тих, хто був навколо нього, ніж з його власної волі. Всі помітили, що він аж заточувався, коли його вдруге вели по арені. Ровена, спустившися від свого трону ходою, сповненою грації й гідності, вже збиралась покласти вінця, якого тримала в руці, на шолом звитяжця, та розпорядники в один голос вигукнули: «Так не можна! Хай скине шолом».

Лицар ледь чутно промурмотів кілька слів, яких з-під шолома не розчули, але можна було здогадатись, що він не бажає, аби шолома скинули.

Чи то з любові до формальностей, чи то з цікавості розпорядники не зважили на ту його нехіть, а перетнули зав'язки шолома й розстебнули нашийник панцера. Коли шолома скинули, всі побачили вродливе, засмагле на сонці обличчя юнака років двадцяти п'яти під кучмою густих, коротких білявих кучерів. Те обличчя було бліде як смерть, і в двох-трьох місцях по ньому сочилася кров.

Ледве-но Ровена побачила його, в неї вирвався тихий зойк; але вона враз зібрала докупи всю силу вдачі й примусила себе грати далі свою роль: хоча її тіло ще тремтіло від несподіваного хвилювання, вона поклала на схилену голову переможця коштовного вінця, що мав бути нагородою за той день, і чистим, виразним голосом промовила:

— Дарую тобі, пане лицарю, цей вінець як нагороду, призначену за звитягу цього дня. — Тоді хвильку помовчала й додала твердо: — І ніколи ще вінець лицарства не увінчував гіднішого чола!

Лицар нахилився й поцілував руку вродливій владарці, що нагородила його за звитягу. А потім, нахилившися ще нижче, впав їй до ніг.

Усі жахнулись. Седрік, що його несподівана поява вигнанця-сина вразила до німоти, кинувся вперед, ніби хотів розлучити його й Ровену. Та це зробили розпорядники: вони, здогадавшися, чому зомлів Айвенго, квапливо стягли з нього обладунок і побачили, що вістря чийогось списа пробило панцер на грудях і поранило лицаря в бік.

Розділ 13

Ім'я Айвенго викликало чимале сум'яття серед прихильників принца Джона.

Вони висловили занепокоєння з приводу того, що Фрон-де-Беф змушений тепер буде повернути захоплений ним маєток і замок Айвенго, подарований колись Вілфреду королем Річардом.

Але самовпевнений принц Джон заспокоїв своїх супутників, сказавши, що, по-перше, у цій країні лише він має право роздавати маєтки тим, хто віддано йому служить, а по-друге, Айвенго, найімовірніше, помре від отриманих ран.

Свято в Ашбі продовжилося змаганнями серед йоменів у мистецтві стрільби з луків. Найкращому стрільцеві в нагороду було обіцяно мисливський ріг у срібній оправі і медальйон святого Губерта, покровителя мисливців.

Бажання взяти участь у змаганнях зі стрільби виявили восьмеро йоменів. Щоб краще роздивитися лучників, принц Джон зійшов на арену. Роззирнувшись навколо, він побачив серед глядачів того самого йомена, який учора роздратував його своєю впевненістю у тому, що стріляє з лука не гірше королівських лісничих. Принц Джон звернувся до нього:

— Слухай, я з твоєї нахабної белькотні здогадався, що ти не справжній майстер довгого лука; тепер бачу, що ти справді не важишся випробувати своє вміння перед такими бравими хлопцями, як ті, що онде стоять.

— З вашої ласки, пане мій, — відказав йомен, — я маю ще й іншу причину не стріляти, крім страху перед невдачею та ганьбою. Бачте, я не знаю, чи оті люди звикли стріляти в таку саму ціль, як я; а крім того, я не знаю, чи буде вашій милості приємно, коли й третій приз виграє людина, що мимохіть упала в вашу неласку.

Почервонівши, принц Джон запитав:

— А яке твоє прізвище, йомене?

— Локслі, — відповів той.

— Тоді, Локслі, ти стрілятимеш своєю чергою, коли всі оті йомени вже покажуть свою майстерність. Коли здобудеш приз, я ще від себе додам двадцять золотих; а коли не здобудеш, із тебе стягнуть твоє зелене сукно й проженуть з арени, шмагаючи тятивами, як нахабного хвалька. Коли ти відмовишся від того, що я тобі чесно пропоную, — начальник варти зріже з твого лука тятиву, зламає і лук, і стріли, а тебе вижене звідси, як легкодуха й боягуза.

— Не дуже справедливі умови ставите ви мені, ваша високосте, — сказав йомен. — Примушуєте змагатись з найкращими лучниками під страхом ганьби, якщо вони переможуть. Та що вдієш, задля вашої втіхи корюся наказові.

— Варта, пильнуйте його! — звелів принц Джон. — Він уже злякався, і я б не хотів, щоб він утік...

В горішньому кінці дороги, що вела до арени, поставили мішень. Лучники один за одним виходили і хвацько, по-йоменському, випускали свої стріли. З двадцяти чотирьох стріл десять влучили в ціль, а решта вгородилися в мішень так близько від середини, що це теж можна було визнати за добрий постріл. З десяти стріл, що вгородились у неї, дві у внутрішньому кружалі належали Губертові, лісничому на службі в Мальвуазена, і переможцем оголосили його.

— Ну, Локслі, — з лихою усмішкою мовив принц Джон до сміливого йомена, — спробуєш позмагатися з Губертом чи віддаси лука, перев'язь і сагайдак молодому розпорядникові?

— Коли інакше не можна, спробую свого щастя, — відказав Локслі, — тільки з умовою: якщо я двічі влучу в Губертову ціль, хай він один раз влучить в ту, що поставлю йому я.

— Справедливо, — погодився принц Джон, — і я тобі не відмовлю. А тобі, Губерте, якщо провчиш оцього хвалька, я насиплю повного рога срібними пенсами.

— Людина може здобути тільки те, на що здатна, — відказав Губерт. — Але мій дід добре стріляв з довгого лука під Гастингсом, і я сподіваюся, що не зганьблю його пам'яті.

Мішень замінили на свіжу — таку саму завбільшки. Губерт, як переможець у попередній випробі, мав право стріляти першим. Він прицілився дуже старанно, довго вимірюючи оком відстань. Стріла свиснула в повітрі й устромилась у внутрішньому кружалі, але не в самій його середині.

— Ти не врахував вітерцю, Губерте, — озвався його супротивник, натягуючи лука, — а то влучив би краще.

З тими словами, ні на мить не загаявшись, щоб придивитися до мішені, Локслі пустив свою стрілу на вигляд так недбало, наче й не глянув на ціль. Він іще не договорив, як стріла вже злетіла з лука; вона влучила в мішень на два дюйми ближче, ніж Губертова, до білої цятки, що позначала центр.

— Присягаюся світлом небесним! — сказав принц Джон до Губерта. — Якщо ти стерпиш, щоб отой волоцюга тебе переміг, тобі місце на шибениці! Стріляй, поганцю, і стріляй, як лишень здатен, а ні, то начувайся!

З таким напученням Губерт став на місце і, не зневаживши поради, одержаної від супротивника, врахував, наскільки треба, легесенький вітрець, що знявся тим часом: постріл був такий вдалий, що стріла влучила в саму серединку мішені.

—Губерт! Губерт переміг! — загукав люд, більше прихильний до людини, відомої йому, ніж до якогось незнайомця.

— Краще вже не стрелиш, Локслі, — сказав принц, образливо осміхаючись.

— А дайте-но, я розколю його стрілу, — відказав Локслі. І, пустивши стрілу майже так само недбало, як і першу, всадив її в задній кінець суперникової, що розлетілась на скібки. Люд, що стояв довкола, був такий приголомшений цією вправністю, що не зміг навіть виразити свій подив звичайним криком. «Це, мабуть, сам диявол, а не людина, — перешіптувались йомени. — Такого лучника ще не бувало».

— А тепер, — сказав Локслі, — я проситиму дозволу вашої милості поставити таку ціль, до якої ми звикли в північних краях, і запросити кожного хвацького йомена, щоб спробував влучити в неї.

А тоді повернувся, щоб іти до воріт. Але спершу нагадав:

— Пошліть зі мною вашу сторожу, коли хочете. Я йду тільки вирізати прут із куща верболозу.

Принц Джон уже кивнув, щоб хтось із челяді пішов за йоменом і не дав йому втекти, але в натовпі загукали: «Ганьба! Ганьба!» — і він відмовився від цього нешляхетного наміру.

Локслі вернувся майже зразу з вербовим прутом футів на шість завдовжки, прямісіньким і трохи товщим за великий палець дорослого чоловіка. І заходився спокійнісінько обдирати з нього кору, водночас приказуючи, що просити доброго мисливця стріляти в таку велику ціль, як допіру ставлено йому, — це означає глумитися з його вправності.

— Та в нас семирічна дитина влучила б у таку мішень тупою стрілою, — сказав він. — Але, — додав, уже неквапно простуючи до другого кінця арени й стромляючи вербовий кілок сторчма в землю, — того, хто влучить у цей прут за сотню ярдів, я назву лучником, гідним носити лук і сагайдак перед королем, хай би то був сам моцак король Річард.

— Мій дід, — відказав Губерт, — добре стріляв з лука в бою під Гастингсом, але в таку ціль не стріляв зроду, не стрілятиму і я. Коли цей йомен може розколоти оту верболозину, я залюбки віддам йому першість — чи, власне, поступлюся тому нечистому, що носить його куртку, бо це влучність не людська, і я не стрілятиму там, де схиблю напевне. Це ж однаково, що стріляти в жало бритви, або в соломину, або в сонячний промінь.

— Пес боягузливий! — сказав принц Джон. — Ну, стріляй ти, добродію Локслі, та коли влучиш у таку ціль, то й я скажу, що ти перший у світі на це спромігся. Тільки гляди ж, доведи, що ти не просто хизуєшся перед нами.

— Зроблю, на що здатен, як каже Губерт, — відповів Локслі, — більшого людина зробити не може.

З тими словами він знову нап'яв лука, але пильно оглянув його й замінив тятиву, бо вона, мовляв, уже не зовсім гладенька: трохи вистріпалась тими двома пострілами. Потім прицілився не кваплячись, а люди чекали безмовно, затамувавши дух. Лучник виправдав їхню гадку про його майстерність: стріла розщепила вербовий прут, у який він стріляв. Ураз залунав гучний крик захвату, і навіть принц Джон, уражений такою влучністю, на мить забув про свою нехіть до йомена.

— Оці двадцять золотих разом із рогом ти виграв чесно, вони твої. І ми додамо до них іще тридцять, якщо ти станеш до нас на службу, охоронцем нашої особи, й весь час будеш при нас. Бо ще ніколи твердіша рука не напинала тятиви й певніше око не і спрямовувало стріли.

— Пробачте мені, вельможний принце, — відказав Локслі, — але я заприсягся, що як і піду коли на службу, то тільки

до вашого брата — короля Річарда. Ці двадцять золотих я заставляю Губертові, бо він сьогодні стріляв не гірше, ніж його дід під Гастингсом. Якби він зі скромності не відмовився змагатись, то влучив би у верболозину так само, як і я.

Переклад з англійської Юрія Лісняка та Галини Лозинської, ілюстрації Анатолія Іткіна

Розділи 14-18

Під час турніру принц Джон отримав записку, у ній повідомлялося, що король Річард Левове Серце знову на волі завдяки великому викупу, який заплатили за нього друзі. Свято ще не закінчилося, а його учасники вже поспішили залагодити свої справи. Принц Джон (а його автор порівнює з павуком, що затягає здобич у свої тенета) збирає своїх прихильників, наліво і направо обіцяючи владу і почесті, багатство і землі, якщо вони підтримають його в боротьбі проти короля Річарда — його рідного брата.

Скористайтеся покликанням https://cutt.ly/OwXwaikq або QR-кодом і прочитайте продовження твору. Дізнайтеся, що сталося далі з доблесним лицарем Айвенго, леді Ровеною, Седріком Саксом, Бріаном де Буагільбером та ким насправді виявився Чорний Нероба.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Розкажіть про ***перший день*** лицарського турніру і його переможця.
2. Хто з лицарів очолив загони, що змагалися у ***другий день*** турніру?
3. Розкажіть про змагання двох партій.
4. Як партія Дездішадо здобула перемогу в змаганнях? Чому принц Джон поспішно перервав поєдинок Бріана Буагільбера і Дездішадо?
5. Кому ***принц Джон*** присудив перемогу і чим він мотивував свій вибір?
6. Як відбулася церемонія нагородження?
7. Яким чином з'ясувалося, хто є Лицарем, Позбавленим Спадщини?
8. Перекажіть епізод, у якому описано змагання ***лучників***.
9. Що в поведінці ***Локслі*** викликає повагу?
10. Складіть правила проведення турнірних боїв.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ
ІСТОРИЧНИЙ РОМАН. ІСТОРИЧНИЙ КОЛОРИТ

Історичний роман — це роман, у якому зображуються історичні події та діячі, однак минулу епоху відтворено *художньо*, а не *документально*. В історичних романах правда поєднується з художнім вимислом, а поряд з *історичними* особами зображено *вигаданих*.

Автори літературних творів, змальовуючи історичне тло, відтворюють риси історичного минулого, тобто надають твору ***історичного колориту***.

Наприклад, у романі Вальтера Скотта «Айвенго» ми дізнаємося про реалії середньовічної Англії XII століття. Також у творі письменник згадує історичних осіб, розмірковує про наслідки давніх подій у долі країни, описує звичаї, архітектуру замків, вбрання та обладунки героїв, а в їхню мову вводить ***архаїзми***. Отже, ***історичний колорит*** — це відображення у творі особливостей певної епохи.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Поясніть, чому ***Ребеку*** звинуватили в чаклунстві.
2. Розкажіть, як відбувся ***Божий суд*** над «чаклункою» Ребекою.
3. Хто на Божому суді захищав інтереси Ордену Храму і чому?
4. А хто став заступником Ребеки?
5. Як участь у цьому двобої характеризує *Вілфреда Айвенго*?

Узагальнюємо та підсумовуємо

6. Доведіть, що образ Вілфреда Айвенго втілює найкращі риси лицаря.
7. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/wwKStMa3 або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.
8. Складіть таблицю ***порівняльної характеристики*** образів Вілфреда Айвенго та Бріана де Буагільбера.
9. Схарактеризуйте образ ***Седріка Сакса***. Що вам подобається в його вдачі, а що — ні? Відповідь обґрунтуйте.
10. Який ***період з історії Англії*** став тлом для роману Вальтера Скотта?
11. Прочитайте матеріал, поданий у рубриці «Історична енциклопедія». Які ***реальні події*** з історії Англії стали основою роману «Айвенго»?

Міркуємо самостійно

12. Чому ***міжусобні війни*** послаблювали королівську владу? Поясніть сутність міжусобиць на прикладі взаємин Вілфреда Айвенго і Фрон-де-Бефа.
13. Як у романі розкривається ***тема віротерпимості***?
14. Як ви вважаєте, чи актуальна в наш час проблема доброзичливих стосунків із представниками інших релігій і націй? Чому?

Застосовуємо поняття з теорії літератури

15. Згадайте вивчене в 6 класі про ***роман*** як жанр літератури. Доведіть, що твір Вальтера Скотта «Айвенго» — ***історичний роман***.
16. Зробіть висновок, як захоплення Вальтера Скотта ***історією*** і ***фольклористикою*** відобразилося в його творчості.

17. Поясніть, що таке ***історичний колорит***. Наведіть приклади ознак історичного минулого у романі «Айвенго».

Пов'язуємо новий матеріал із вивченим раніше

18. Як у ***баладах про Робіна Гуда*** та в ***історичному романі «Айвенго»*** розкрито тему протистояння феодалів і простолюду?
19. Порівняйте образ Робіна Гуда в народних баладах і в романі В. Скотта.
20. Доведіть, що в романі Вальтера Скотта однією з провідних є ***ідея національної незалежності***.
21. У яких раніше вивчених творах порушено ідею ***національної незалежності***?
22. Що спільного в зображенні загарбників у ***літературній баладі*** Роберта Льюїса Стівенсона «Вересовий трунок» і в ***історичному романі*** Вальтера Скотта «Айвенго»?

МИСТЕЦЬКА ГАЛЕРЕЯ

У 1941 році в Лондоні вийшов друком альбом гравюр із довгою назвою «*Галерея Веверлі головних жіночих персонажів у творах сера Вальтера Скотта*». Видав його знаменитий англійський ілюстратор і гравер *Чарльз Хіт*. Гравюри вразили уяву публіки, і альбом неодноразово перевидавали. Зараз завдяки цьому виданню ми можемо побачити, як сучасники і сучасниці Вальтера Скотта уявляли собі леді Ровену і Ребеку.

Увійдіть за покликаннями https://cutt.ly/5wHnT0RH (Бій на турнірі) та https://cutt.ly/wwHnYyiO (Штурм замку) або скористайтеся QR-кодами і перегляньте фрагменти з фільму «Айвенго» (режисер Дуглас Кемфілд, 1982 рік). Зверніть увагу на зображення історичних реалій.

Завдання від Фантазерчика

1. Спробуйте уявити, яким було подальше життя Айвенго та інших героїв і героїнь твору.
2. Напишіть невеликий твір-міркування на тему «Як я розумію справжню шляхетність».
3. Створіть до твору Вальтера Скотта «Айвенго» ***буктрейлер***, який би спонукав до читання цього роману.

Для тих, хто хоче знати більше

Перша згадка про середньовічний ***турнір***, що відбувся у Франції, датована 875 роком. Звідси мода на ці лицарські розваги поширилася на інші країни Європи. Подібні змагання давали лицарям змогу продемонструвати своє військове мистецтво, підтримувати себе в належній фізичній формі, перебувати в постійній готовності до війни.

Переможець отримує приз із рук королеви лицарського турніру (мініатюра, XIV століття)

До XVI століття турніри з небезпечних протиборств поступово перетворилися на яскраві свята. Величний вигляд лицарів, дорогі обладунки, вишукана геральдика, ошатні зброєносці і, звичайно, захоплена публіка. Змагання проводили відповідно до правил, на відкритій місцевості, на спеціально відгороджених майданчиках, щоб не зачепити глядачів (що траплялося доволі часто) і під пильним наглядом журі.

Під час таких військових сутичок використовували різні види зброї. Найвидовищнішим і найпрестижнішим був поєдинок між двома вершниками, які на повному скаку намагалися списами вибити один одного із сідла.

Щоб уникнути важких травм, учасники турніру брали для двобоїв списи із тупими наконечниками і полегшені мечі.

Однак багато хто зазнавав серйозних каліцтв і навіть гинув. Взяти участь у турнірі могли зазвичай багаті лицарі, адже бойовий кінь, обладунки, зброя іноді вартували цілого маєтку. Але переможці турнірів не були в збитку — спорядження і коні переможених ставали їхньою власністю.

У середньовічній Європі навіть з'явилися мандрівні лицарі, які переїжджали з турніру на турнір у пошуках заробітків і пригод.

Для тих, хто хоче знати більше

Твори Вальтера Скотта мали великий вплив на сучасників, як на читачів, так і на видатних митців усієї Європи. Не залишися осторонь і наші українські генії.

Тарас Шевченко захоплювався особистістю Вальтера Скотта, знав його біографію, прочитав усі романи і навіть зробив творчий висновок: «*Прозаїк-початківець повинен учитися у великого Шотландця*».

Романи Вальтера Скотта особливо приваблювали українського митця історичною тематикою та яскравим змалюванням давнини, адже сам Шевченко у своїх творах теж звертався до історії рідного народу.

Протест проти національного гніту, який посідає значне місце у творах Вальтера Скотта, був близький Лесі Українці. Творчість шотландського митця вона вважала настільки важливою для українських читачів і читачок, що включила його доробок у список творів, обов'язкових до перекладу українською мовою. Є в тому списку і роман «*Айвенго*».

Потіште Знаюсю своїми знаннями!

1. Поясніть, чому художниця-ілюстраторка зобразила Знаюсю в такому екзотичному вбранні.
2. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/HwKPbh1x або скористайтеся QR-кодом та виберіть правильну відповідь у тестах.

Конста́нти Ільде́фонс Галчи́нський
(1905–1953)

Польський поет і перекладач Конста́нти Ільде́фонс Галчи́нський до Другої світової війни був більше відомий як автор гумористичних творів і ведучий сатиричної радіопрограми. В 1938 році Константи за свої поетичні твори, у яких майстерно поєднував ліризм і гумор, отримав першу й останню літературну нагороду.

24 серпня 1939 року, незадовго до початку Другої світової війни, поета мобілізували. В армії рядовий піхоти Галчинський продовжував писати поезії. Вірш ***«Пісня про солдатів з Вестерпля́тте»*** поет написав під час бойових дій 16 вересня, а вже 17 вересня він потрапив у радянський полон[1].

Невдовзі Константи Галчинського разом з іншими полоненими було передано нацистам. У німецькому таборі для військовополонених поляків, американців та англійців минуло п'ять з половиною років життя поета. Твори Константи Галчинського, написані в таборі, запам'ятовували, переповідали, передавали на волю і друкували в підпільних збірках.

У 1942 році бранець-поет написав ліричний вірш ***«Лист із полону»***, який адресував своїй дружині. У цьому вірші нема відчаю чи зневіри, а лише тихий смуток і надія. Поезії Константи Галчинського називали найкрасивішими творами про польських воїнів. Величезна кількість його віршів стали піснями, які досі надзвичайно популярні серед поляків.

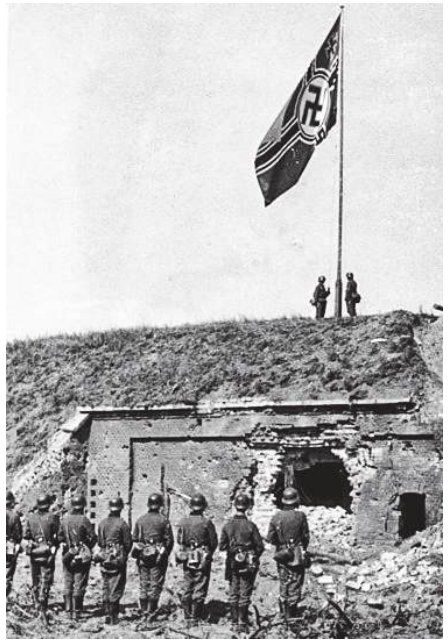
[1] Радянський Союз підтримував агресію нацистської Німеччини проти Польщі і в 1939 році окупував її східні території.

Після звільнення з полону митець багато хворів. У 1950 році важким ударом для Константи Галчинського став з'їзд польських поетів, на якому його твори були піддані осуду. Літератори-пропагандисти критикували вірші за те, що в них надто багато уваги приділено почуттям звичайних людей і їхнім «дріб'язковим проблемам».

Визнання до поета прийшло лише після його смерті. 8 грудня 1953 року «за видатні заслуги перед батьківщиною в галузі літератури» Константи Галчи́нський був нагороджений Офіцерським хрестом Ордену Відродження Польщі.

ІСТОРИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Вестерпля́тте — невеликий півострів поблизу портового міста Гданськ (німецькою Да́нциг) на балтійському березі Польщі. ***1 вересня 1939 року*** з обстрілу Вестерплятте у Гданську почалася ***Друга світова війна***.

Підняття німецького прапора над Вестерплятте

Нацистська Німеччина використала як привід для нападу на Польщу претензії на Гданськ, де більшість населення були німцями. ***Друга світова війна*** тривала шість років і забрала десятки мільйонів життів.

Отже, все почалося з того, що у вересні 1939 року невеликий гарнізон, який охороняв військовий склад Вестерплятте, першим став на шляху гітлерівців. З 1 по 7 вересня вів запеклі бої, обороняючи півострів.

Окупанти вважали, що зламають оборону двох сотень поляків за кілька годин, але шалений опір солдатів Вестерплятте став для них несподіванкою. Біля двох сотень польських солдат гідно тримали оборону. Однак гарнізон не мав достатньо озброєння: у їхньому розпорядженні було лише 3 застарілі гармати, 4 міномети і стрілецька зброя.

Натомість нацисти ретельно підготувалися до нападу. Вони вели щільний артилерійський вогонь з моря та суші, бомбардували з повітря і постійно атакували новими і новими підрозділами. Однак гітлерівці зазнали величезних втрат. Серед поляків було 20 вбитих і 50 поранених, також в оборонців було обмаль їжі, води і ліків.

Сили були нерівні, а допомога так і не надійшла, і 7 вересня в умовах безперервних німецьких атак польські захисники змушені були здатися в полон. Про це було поінформовано польське командування, яке присвоїло нагороди і наступні звання всім захисникам Вестерплятте.

Під час церемонії капітуляції німецький генерал-майор на знак поваги до подвигу польських воїнів віддав честь офіцерові, який командував гарнізоном. Усіх захисників було відправлено в табори для військовополонених.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/kwJrJanH або скористайтеся QR-кодом і подивіться відео про оборону Вестерплятте.
Якими були втрати німецької армії під Вестерплятте? Поясніть особливе значення для всієї Польщі цієї безнадійної оборони.

Що спитав у нас Згадайко?

1. Згадайте, що вам відомо про Другу світову війну.
2. Підготуйте повідомлення про початок цих трагічних подій.
3. Зробіть висновок, яка роль належить народу Польщі і гарнізону у Вестерпля́тте в перші дні війни.
4. Проведіть паралель між подвигом польських і наших українських захисників

ПІСНЯ ПРО СОЛДАТІВ З ВЕСТЕРПЛЯТТЕ

Коли вже дні спинили плин
І випало вмирати,
До неба лавами пішли
Солдати з Вестерплятте.

(А літо було гарне того року)

І так співали: «То пусте,
Що нам боліли рани —
Зате ж весела путь веде
На осяйні поляни.

(А на землі того року було стільки вересу)

Стояли в Гданську ми, як мур,
Не брали нас гармати.
Тепер ми в хмарах після бур,
Солдати з Вестерплятте».

І ті, чий слух сяга зірок,
Зір плине в даль бездонну —
Почули в небі рівний крок
Морського батальйону.

І спів лунав такий: «Аби
Не згаять час чудесний,
Ми грітись будем в теплі дні
На вересі небеснім.

Коли ж подмуть вітри зими
І стане сніг кружляти
Понад Варшавою — то ми,
Солдати з Вестерплятте».

Переклад з польської О. Карпенко

ЛИСТ З ПОЛОНУ

Кохана моя, кохана!
Ти спиш уже?
На добраніч!
В пітьмі я твій образ бачу,
А ніч весняна, духмяна!

Єдина у цілім світі,
Ім'я твоє хай святиться!
Вода ти для мене влітку,
А взимку — моя рукавиця.

Ти щастя моє весняне,
Осіннє, зимове, літнє...
Скажи мені:
«На добраніч!»,
Прийди уві сні, кохана!

За що мені все це щастя
З тобою в раю у Бога?..
Світліше за сонце ясне,
Ти — пісня моєї дороги.

Переклад з польської Ольги Ніколенко

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над текстами творів

1. Як Друга світова війна відбилася на долі польського поета ***Константи Ільдефонса Галчинського***?
2. Які реальні події стали основою поезії Константи Ільдефонса Галчинського ***«Пісня про солдатів Вестерплятте»***?
3. Згадайте, що вам відомо про оборону півострова, і поясніть зміст рядка *«Не брали нас гармати...»*.
4. Як бравий ритм вірша ***контрастує*** з подіями, описаними у творі?
5. У давній міфології вікінгів воїни, які загинули в бою, потрапляли у велику залу Валгалли. У цьому місці вічного спочинку, у раю для вояків, вони продовжували вправлятися у військовій справі. А яким у вірші К. Галчинського зображено місце спочинку польських солдатів?
6. Як у вірші поет доводить, що солдати загинули з чистою совістю і з відчуттям виконаного перед Батьківщиною обов'язку?

7. Поясніть ***метафору*** неба, на яке пішли солдати Вестерплятте.
8. До кого звертається поет у вірші ***«Лист з полону»***?
9. Які почуття переповнюють серце полоненого і як вони контрастують із тими випробуваннями, які доводиться йому пройти?
10. Які ***о́брази*** використовує автор вірша, згадуючи кохану жінку? Прокоментуйте ці о́брази.
11. Випишіть у зошит ***епітети*** і ***метафори***, до яких звернувся поет у вірші ***«Лист з полону»***.
12. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/mwKb0D2b або скористайтеся QR-кодом. Складіть пазли і виконайте завдання.

Застосовуємо поняття з теорії літератури

13. Згадайте з вивченого у 5 класі, які твори ми називаємо ***віршами***.
14. Доведіть, що вивчені вами твори К. Галчинського — вірші.
15. Згадайте, що таке ***переклад*** і ***переспів***.

Для тих, хто хоче знати більше

23 серпня 1939 року Радянський Союз і гітлерівська Німеччина уклали договір про нейтралітет, а в таємному додатку до договору домовилися про поділ території Польщі між собою.

Через тиждень німці напали на Польщу і вважали, що Радянський Союз теж виконає свою частину зобов'язань. Однак радянське керівництво вичікувало реакції Заходу й оцінювало рівень опору поляків.

Лише 17 вересня радянські війська, порушивши договір про ненапад між Радянським Союзом і Польщею, підло вдарили в спину польській армії. Свої дії вони назвали не агресією, а звільненням тих українців і білорусів, які жили на сході тодішньої Польщі (йшлося про західні території сучасної України та Білорусі).

Пам'ятник захисникам Вестерплятте у Гданську

Як свідчать історичні джерела, радянські керівники наважилися здійснити напад на Польщу через бездіяльність її західних союзників (насамперед Британії і Франції), швидкі успіхи німецької армії, а також через погрози зі сторони Німеччини утворити на східних теренах Польщі «нові держави» (Україну та Білорусь).

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/BwJrFuP5 або скористайтеся QR-кодом і перегляньте документальне відео про напад Німеччини і Радянського Союзу на Польщу.

Завдання від Фантазерчика

1. Уявіть, що ***Константи Ільдефонс Галчинський*** повернувся з полону і прийшов додому з великим букетом квітів. Розгляньте картини сучасної української художниці Валентини Садикходжаєвої (Тернопіль) та сучасного українського художника Любомира Мартинюка (Київ). На вашу думку, символом чого є квіти, які військові дарують своїм рідним?
2. Складіть невеличку розповідь про зустріч польського поета з дружиною.
3. Намалюйте квіти для своїх рідних або зробіть виставку-галерею в класі чи віртуальній групі.
4. Поміркуйте, чому психологи для зниження рівня стресу рекомендують малювати.

Картина Валентини Садикходжаєвої

Картина Любомира Мартинюка

Твір за вибором

Áльфред Мáргул-Шпéрбер

ПРО НАЗВУ КОНЦТАБОРУ БУХЕНВАЛЬД

Скористайтеся QR-кодом або увійдіть за покликанням https://cutt.ly/JwKPcyQL. Опрацюйте текст твору і літературний коментар за допомогою запропонованих запитань і завдань.

Джон Бойн

(народився 1971 року)

Джон Бойн — найуспішніший ірландський письменник, автор популярних романів, які читають в усьому світі, його книги перекладено понад 50 мовами. Він — світова знаменитість. Однак сам Джон ставиться до своїх видатних досягнень спокійно та навіть з гумором і стверджує, що все його успішне життя відбулося лише завдяки цілеспрямованості і працьовитості.

Джон Бойн народився в Дубліні, столиці Ірландії. Своє дитинство в колі сім'ї письменник згадує як ідеальний час, адже батьки підтримували дітей в усіх їхніх починаннях.

Юний Джон був домашньою, тихою, сором'язливою і добре вихованою дитиною. В непередбачуваних ситуаціях він часто панікував і навіть міг розплакатися. Однак хлопець мав свою суперсилу — він, скільки себе пам'ятав, відчував непереможний потяг до читання і, скільки себе пам'ятав, був упевнений, що стане письменником.

Джона заворожували книжки на полицях магазинів і бібліотек, йому хотілося взяти їх до рук і зразу «тут і зараз» почати читати, щоб поринути в художній світ твору і пережити пригоди героїв. Він відчував справжню радість навіть коли просто тримав книжку в руках.

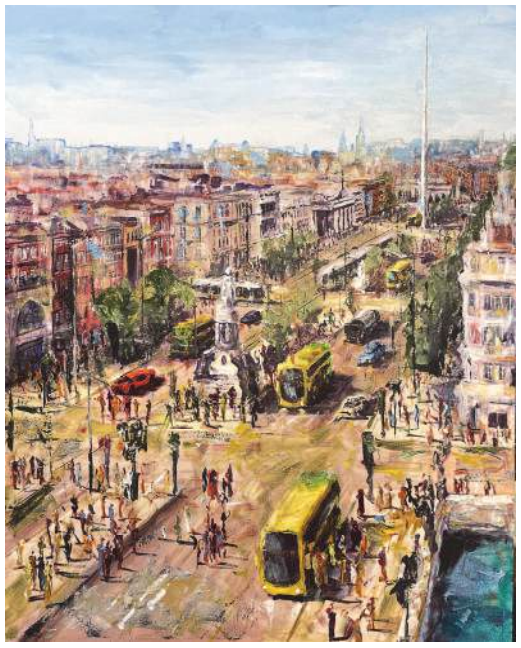
Батьки швидко помітили бажання сина і всіляко йому сприяли: записали хлопця до бібліотеки, купували багато книжок і навіть виписували поштою літературні журнали, у яких друкували відомі класичні твори (наприклад, англійського письменника ***Чарльза Дікенса***).

На жаль, шкільне життя Джона навіть близько не було таким щасливим як домашнє. Він навчався у школі, де значну увагу приділяли спорту, а її гордістю була команда з регбі, що брала участь у міжшкільних турнірах. Герої школи — високі й дебелі хлопці — отримували всю увагу від учителів і «звичайних учнів», вони мали привілеї та особливе ставлення. А ті, хто любив вчитися і багато читав, не викликали інтересу.

М'який і неспортивний Джон весь вільний час присвячував двом своїм улюбленим заняттям. Цього разу не лише читанню

художніх творів, а й написанню власних! Спочатку героями його оповідань були персонажі прочитаних книжок. Він вигадував для них нові пригоди, записуючи їх у звичайні шкільні зошити. Згодом почав придумувати власних персонажів та їхні пригоди і продовжив заповнювати оповіданнями зошит за зошитом.

Джон написав сотні оповідань. Коли зошитів стало критично багато, хлопець почав з'єднувати кілька зошитів докупи, щоб це було схоже на книжку, а потім робив для цієї книжки корінець зі своїм прізвищем і ставив на полицю. У результаті книжкові полиці в його дитячій кімнаті були вщерть заповнені саморобними книжками, а юний автор упевнився у своєму таланті й поставив собі за мету опублікувати перший роман до тридцяти років.

Центр Дубліна (картина українсько-ірландського художника Миколи Бабія)

Після закінчення школи Джон навчався в Трініті-коледжі в Дубліні, а згодом в Університеті Східної Англії. У коледжі він досяг перших літературних успіхів: вийшло друком його оповідання, а сам автор отримав номінацію на літературну премію. А в університеті Джон Бойн почув важливу пораду, якої досі твердо дотримується. Викладач, відомий романіст, якось на лекції сказав, що майстерність вимагає постійної праці, тому потрібно писати щодня, 365 днів на рік, навіть у Різдво.

Утілити в життя цю пораду було легко, Джон завжди багато писав, писання давалося йому легко, адже він любив творчий процес. Тож післяуніверситетські роки амбітний юнак повністю присвятив створенню роману, який мав відкрити йому шлях до письменницької кар'єри. Водночас, щоб виживати, він працював у книгарні. Цілеспрямована і наполеглива праця дала результат — за 4 місяці до його тридцятиріччя вийшов друком перший роман, на обкладинці якого було написано «Джон Бойн».

На цьому молодий письменник не зупинився, упродовж наступних років вийшло ще кілька його нових романів. Джон перебував в ейфорії, у нього з'явилося відчуття, що головне вже

зроблено, він написав книжки, їх опублікували, і тепер на них неодмінно чекатиме успіх. Однак реальність виявилася катастрофічною — книжки не продавалися, читацького успіху не було, а його редактор був змушений покинути видавництво.

Настали важкі роки. У Джона почалася депресія. Деякі дні були цілковитим кошмаром, від якого він рятувався тим, що весь час повторював: «Я вмію читати. Я вмію писати...».

Зрештою, у 2004 році сталася подія, яка змінила життя Джона Бойна. Все почалося з того, що в його уяві виникли образи двох дітей, які сидять один навпроти одного, але по різні боки загорожі з колючого дроту. Один із хлопчиків — німець ***Бруно***, син коменданта концтабору Аушвіц, а другий — в'язень цього концтабору, єврейський хлопчик на ймення ***Шмуль***. Наступні 60 безсонних годин Джон Бойн провів за робочим столом і написав першу чернетку свого знаменитого роману ***«Хлопчик в смугастій піжамі»***. Він відчував нечуване піднесення, історія про хлопців наче сама «виливалася» з нього.

Роман вийшов друком ***у 2006 році*** і зробив автора знаменитим. Було продано 7 мільйонів примірників твору, а пізніше відбулася його екранізація, постановка опери і навіть балету.

ІСТОРИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Переслідування і знищення євреїв у гітлерівській Німеччині було частиною нацистської ідеології. Офіційна влада називала це *«остаточним розв'язанням єврейського питання»*. Спочатку євреїв позбавили усіх прав, змусили носити спеціальні нашивки із зіркою Давида на рукавах, примушували до еміграції.

Однак у 1939 році, із початком Другої світової війни, переслідування стали жорстокішими, адже Німеччина захопила Польщу — країну, де проживало 3,5 мільйони євреїв. Перше, що зробили нацисти в Польщі, це почали звозити євреїв до так званих ***гето*** — відгороджених муром цілих міських кварталів, звідки їм було заборонено виходити. Деколи в гето жила величезна кількість людей. Наприклад, у Варшавське гето зігнали 480 тисяч євреїв.

Невдовзі «остаточне *розв'язання* єврейського питання» перетворилося на ***геноцид єврейського народу***, планомірне знищення нацистами всіх євреїв, до кого вони могли дотягтися. Цей геноцид, який до 1945 року забрав 6 мільйонів життів, отримав назву ***Голокост***. Більшість цих людей знищили в концтаборах.

Майже всі німецькі концтабори були таборами примусової праці. Однак спеціально для євреїв створили ***табори смерті***, куди людей привозили лише для того, щоб якнайшвидше вбити. Час їхнього перебування в таборі залежав від пропускної здатності газових камер і крематоріїв, від вправності розстрільних команд. Усі шість таборів смерті нацисти збудували на території Польщі, і найбільшим з них став ***Аушвіц***.

Головні ворота табору смерті Аушвіц. Через ці ворота на територію табору переповненими потягами завозили ув'язнених (сучасна світлина).

Після закінчення війни союзні війська, які окупували Німеччину, стикнулися з тим, що більшість німців не визнавали злочинів нацистського режиму. Вони стверджували, що нічого не знали і ні про що не здогадувалися. Лише невелика меншість визнала, що не все в країні було гаразд, але провину за це покладала не на себе («ми нічого не вирішували»), а на Адольфа Гітлера та європейські держави, які, на їхню думку, мали його зупинити.

Процес ***денацифікації***, який розпочали союзники зразу після війни, полягав у спробі змінити свідомість німців, змусити їх збагнути свою відповідальність за злочини проти людяності. Звичайних пересічних громадян Німеччини, селян і городян, примусово возили на «екскурсії» в табори смерті, показували їм газові камері і крематорії. Однак більшість учасників цих заходів демонстративно дивилася вбік, ігноруючи те, що було в них просто перед очима.

Також німців змушували дивитися документальні фільми про звірства нацистів з моторошними кадрами кінохроніки, фотографіями і документами. Однак, коли під час одного з таких

сеансів організатори увійшли до кінозалу подивитися на реакцію глядачів, вони були шоковані — більшість глядачів сиділи із заплющеними очима.

Усвідомлення катастрофи, що відбулася під час нацистського правління, та каяття розпочалися лише в 1960-ті роки. Нині в Німеччині заперечення Голокосту є кримінальним злочином.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/kwJyoWLy або скористайтеся QR-кодом. Подивіться відео про концтабір Аушвіц. Що вас найбільше вразило в цьому відео?

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОМЕНТАР

Роман «Хлопчик у смугастій піжамі» присвячений темі ***Голокосту***. Голокост як історична подія з дитинства хвилював письменника, а вже з 15 років Джон Бойн досліджував цю жахливу трагедії ґрунтовно і дуже ретельно. Пізніше він згадував: *«Я повертався до Голокосту знову і знову. Я завжди хотів краще зрозуміти, як це сталося»*.

Однак у творі відсутні описи злочинів нацизму і безпосереднє зображення трагічних подій з життя єврейського народу. Письменник обрав інший шлях, він будує свою оповідь з погляду сина коменданта концтабору ***дев'ятирічного німецького хлопчика Бруно***, який взагалі не розуміє, що навколо нього відбувається. Бруно не розуміє, чому його родина живе в будинку біля загорожі з колючого дроту і чому по той бік так багато дивних споруд і дивних людей у смугастих піжамах.

Афіша фільму «Хлопчик у смугастій піжамі»

Малий твердо переконаний, що його батько — хороша людина, він багато працює на важливій посаді, хоча чим саме займається батько, Бруно не знає. Абсурдність цього «незнання» підкреслено його знайомством з єврейським вічно голодним хлопчиком, який живе по той бік загорожі.

Наївний Бруно постійно ігнорує очевидні речі, він поводиться зі Шмулем так, ніби той — звичайна дитина із сусіднього будинку. Наприклад, слі-

ди побоїв на худенькому переляканому обличчі Шмуля Бруно воліє витлумачувати як результат падіння з велосипеда, а не як акт насилля над безпомічною дитиною.

Зрозуміло, що навряд чи в часи гітлерівської Німеччини міг жити дев'ятирічний хлопчик — син переконаного нациста — який навіть приблизно не уявляє, що відбувається довкола нього. Тож письменник пояснив свій задум, назвавши роман «Хлопчик у смугастій піжамі» *вигадкою, що містить мораль*, а в оригінальному виданні навіть розмістив підзаголовок ***«Байка»***.

Наївність і дитячість Бруно уособлюють в романі небажання більшості дорослих німців визнавати, що нацистська Німеччина насправді коїть жахливі речі, що їхні співвітчизники масово знищують людей на окупованих територіях і в таборах смерті. Німці воліли просто цього не знати або ж знаходити якісь пристойні пояснення, що завжди суперечили правді.

Широти узагальнення твору додає те, що Бруно жодного разу не вимовляє правильно посаду батькового керівника (фюрер) та назву концтабору (Аушвіц). Він говорить Fury[1] та Out-With (в українському перекладі — Фурор і Геть-Звідси). Адже з погляду моралі зору йдеться не про конкретного фюрера і не конкретний концтабір Аушвіц, а про будь-яку людиноненависницьку владу і всі місця на світі, де знищують людей.

Особливе місце у творі посідає трагічний фінал — сцена загибелі обох хлопчиків у газовій камері концтабору. Бруно навіть там не усвідомлював, що з ним відбувається, і навіть радів, що може сховатися від дощу в сухому і теплому приміщенні!

Це і є мораль роману. Можна скільки завгодно заплющувати очі на реальність, вона все одно наздожене і покарає. І чим довше заперечувати жахливу правду, тим більше ймовірності, що все закінчиться трагічно.

Для тих, хто хоче знати більше

Достеменно відомо, що комендант Аушвіцу жив на території табору разом зі своєю родиною. У нього були діти, але жодна дитина цього нацистського злочинця не стала прототипом німецького хлопчика з роману. Бруно, його батько-комендант і єврейський хлопчик Шмуль — абсолютно вигадані персонажі. Джон Бойн виявив своє особистісне ставлення до створеної ним історії через дату народження обох хлопців — 15 квітня 1934 року. Це рік і день народження його батька. Так, за словами автора, йому було легше уявити собі сім'ї та подробиці особистого життя, які могли бути у Бруно і Шмуля.

Не встиг письменник поставити останню крапку в романі «Хлопчик у смугастій піжамі», як він уже твердо знав, що напише продовження цього твору. І героїнею буде Гретель — старша сестра Бруно. Роман ***«Всі розбиті місця»***, присвячений долі дівчини після війни, вийшов друком лише 2022 року.

Героїня твору дожила до 91 року і все життя приховувала свою справжню особу. Після війни вона змінила прізвище, переїжджала з крани в країну, аби лише зберегти в таємниці, що її батько був нацистом-злочинцем. Минуле мучило Гретель, вона одночасно відчувала і небажання визнати свою особисту провину, і докори сумління, і постійний страх викриття.

ХЛОПЧИК У СМУГАСТІЙ ПІЖАМІ

(скорочено)

Розділ перший. Бруно робить відкриття

Одного полудня, коли Бруно повернувся додому зі школи, він із подивом побачив, що Марія, служниця їхньої родини, яка завжди тримала голову нахиленою й ніколи не відривала погляду від килима, тепер стояла в його спальні, витягуючи всі речі з гардероба й складаючи їх у великі дерев'яні ящики.

— Що ти робиш? — запитав він якомога ввічливішим тоном, бо хоч і не зрадів, прийшовши додому й побачивши, як хтось нишпорить у його речах, але мати завжди казала йому, що він повинен ставитися до Марії з пошаною й не наслідувати тих інтонацій, якими розмовляв із нею його батько: «Геть руки від моїх речей!».

Марія кивнула головою, показавши на сходи в нього за спиною, де щойно з'явилася мати Бруно. Це була висока жінка з довгим рудим волоссям, яке вона збирала на потилиці в сітку. Тепер вона нервово заламувала руки, ніби не хотіла чогось казати або в щось не хотіла вірити.

— Мамо, — запитав Бруно, підходячи до неї, — що відбувається? Чого Марія нишпорить у моїх речах?

[1] Англійською мовою — *лють*.

— Вона їх пакує, — пояснила мати.

— Пакує? — запитав він, швидко пригадуючи події кількох попередніх днів і міркуючи, чи надто він бешкетував, і за це його кудись тепер відсилали. Проте йому не спало на думку нічого такого. Насправді протягом останніх кількох днів він поводився напрочуд пристойно й не створював хаосу, який можна було би згадати.

— Що я натворив? — запитав він у матері. — Куди ви мене відсилаєте?

— Ходімо зі мною вниз, — сказала мати, йдучи до великої їдальні, де тиждень тому обідав Фурор. — Ми поговоримо там.

Бруно побіг сходами вниз і навіть випередив матір.

— Тобі нема чого переживати, Бруно, — сказала мати, сідаючи на стілець, де сиділа вродлива білява жінка, коли до них приходив Фурор. — Фактично, для тебе це буде велика пригода.

— Яка пригода? — запитав малий. — Мене кудись відсилають?

— Ні, не тільки тебе, — сказала вона з таким виразом, ніби збиралася всміхнутися, але потім передумала. — Нас усіх відсилають. Твого батька й мене, Гретель і тебе.

Бруно замислився і спохмурнів. Він не був би проти, якби кудись відіслали Гретель, бо вона була Безнадійним Випадком і лише створювала проблеми для нього. Але йому здавалося трохи несправедливим, що всі мають поїхати з нею.

— Але куди? — запитав він. — Куди саме ми поїдемо? Чому ми не можемо залишитися тут?

— Цього вимагають службові обов'язки твого батька, — пояснила мати. — Ти знаєш, як це важливо. Хіба ні?

— Звичайно, знаю, — сказав Бруно, киваючи головою, бо до їхнього дому завжди приходило багато людей — чоловіків у чудернацьких однострояхжінок із друкарськими машинками, до яких йому заборонялося доторкатися своїми брудними руками, — і вони завжди були дуже чемні з батьком і казали одне одному, що він чоловік, на якого треба зважати.

— Розумієш, коли хтось дуже важливий, — провадила мати, — той, хто користується його послугами, іноді просить його кудись поїхати, бо він має виконати там якусь особливу роботу.

— Яку роботу? — запитав Бруно, бо насправді не мав уявлення, яку роботу виконує його батько, а йому хотілося це знати. Він міг лише сказати, що його батько — чоловік, на якого треба зважати, і Фурор має великі сподівання на нього. І, крім того, він носить чудернацький однострій.

— Це дуже важлива робота, — сказала мати, на мить завагавшись. — Таку роботу може виконувати лише навчений чоловік. Ти це розумієш, чи не так?

— І ми теж мусимо поїхати з ним? — запитав Бруно.

— Звичайно, мусимо, — відповіла мати. — Ти ж не хочеш, аби батько приїхав на нову роботу й почувався дуже самотнім?

— Думаю, що ні, — сказав Бруно. — Але що буде з нашим будинком? — запитав Бруно.

— Нам доведеться поки що замкнути дім, — сказала мати. — Але іноді ми навідуватимемо його.

— І як далеко звідси нова татова робота? — запитав він. — На милю відстані чи, може, й далі?

— Оце так запитання, — сказала мати зі сміхом, хоч це був дивний сміх, бо в ньому не пролунала радість, і вона відвернулася від Бруно, ніби не хотіла, щоб він побачив її обличчя.

— Так, Бруно, — сказала вона. — Це місце буде далі, аніж на милю відстані. Насправді набагато далі.

Бруно широко розплющив очі, а його рот набув форми літери «о». Він відчув, що його руки витяглися по боках, як було завжди, коли щось дуже дивувало його.

— Ти ж не хочеш сказати, що ми покинемо Берлін? — запитав він, хапаючи ротом повітря.

— Боюся, що так, — сказала мати, сумно кивнувши. — Робота твого батька дуже далеко звідси...

— А школа? — спитав Бруно, уриваючи її, чого йому не дозволяли робити, але він відчував, що тепер йому це простять. — А Карл, Даніель і Мартін? Як вони знатимуть, де шукати мене, коли нам треба буде зустрітися?

— Тобі доведеться попрощатися зі своїми друзями на деякий час, — сказала мати. — Хоч я певна, ти з ними ще побачишся. І, будь ласка, не перебивай свою матір, коли вона тобі щось каже.

— Попрощатися з ними? — запитав він, здивовано подивившись на матір. — Попрощатися з Карлом, Даніелем і Мартіном? — провадив він, і його голос небезпечно наблизився до крику, а кричати в кімнатах не дозволялося. — Але ж вони — троє моїх найближчих друзів! [...]

Розділ другий. Новий будинок

Коли Бруно вперше побачив їхній новий будинок, очі в нього широко розплющилися, рот набув форми літери «о», а руки знову опустилися по боках. Усе в новій оселі здавалося цілковитою протилежністю їхньому колишньому будинку, і хлопець не міг повірити, що вони справді тут житимуть.

Будинок у Берліні стояв на тихій вулиці, поруч із ним — інші великі будинки схожої форми, завжди було приємно дивитися на них, бо вони наче й скидалися на його дім, але не зовсім, і в них жили інші хлопці, з якими він розважався (якщо вони були друзями) або уникав їх (якщо вони були джерелом неприємностей). Проте новий будинок стояв окремо — посеред порожнього, занедбаного місця, й інших будинків ніде не було видно, а це означало, що інші родини поблизу не жили і не жили інші хлопці — ані друзі, ані схильні до ворожнечі.

Будинок у Берліні був величезним, і хоч Бруно жив у ньому дев'ять років, він досі міг знайти там закапелки та щілини, яких він ще не дослідив. У тому будинку були навіть цілі кімнати — такі, як батьків кабінет, наприклад, що залишалися поза межами його досяжності. Проте новий дім мав лише три поверхи: верхній поверх, де були всі три спальні й лише одна ванна кімната, нижній поверх із кухнею, їдальнею й новим кабінетом для батька (куди, як припускав Бруно, йому також заборонялося заходити) і підвал, де спали слуги.

Коли він заплющував очі, усе навколо нього ставало порожнім і холодним, наче він опинявся в найсамотнішому місці у світі. Ніде — і то в самому його центрі.

У Берліні на вулицю були виставлені столи, й іноді, коли він повертався додому зі школи з Карлом, Даніелем і Мартіном, за ними сиділи чоловіки й жінки. Люди за тими столами були великими диваками — так думав Бруно, бо незалежно від того, що вони казали, ці люди завжди сміялися. Але щось у новому домі навіювало Бруно думку, що тут ніхто ніколи не сміявся; тут не було з чого ані сміятися, ані радіти.

— Мені здається, це була погана думка, — сказав Бруно через кілька годин по тому, як вони прибули, поки Марія розпаковувала його пожитки нагорі.

— Думати — для нас недозволена розкіш, — сказала мати, відкриваючи коробку, де були складені шістдесят чотири склянки, що їх дідусь і бабуся подарували їй, коли вона одружилася з татом. — Деякі люди все вирішують за нас.

Бруно не знав, що вона мала на увазі, коли це сказала, тож прикинувся, ніби нічого не чув.

— Мені здається, це була погана думка, — повторив він. — Нам буде найкраще забути про цю історію й повернутися додому. Ми можемо пояснити свою помилку відсутністю належного досвіду, — закінчив він свої слова фразою, яку почув недавно, й був сповнений рішучості вживати її якнайчастіше.

Мати усміхнулася й обережно почала ставити склянки на стіл.

— Я маю для тебе іншу фразу, — сказала вона. — Ми повинні шукати найкращий вихід із поганої ситуації.

— Я не знаю, що ми робимо, — сказав Бруно. — Але думаю, ти повинна сказати батькові, що змінила думку, і завтра ми питимемо чай уже в Берліні, куди повернемося.

Мати зітхнула.

— Бруно, чому б тобі не піти нагору й не допомогти Марії розпакувати твої речі? — запитала вона.

— Але ж немає сенсу розпаковуватися, якщо ми тут будемо лише один день...

— Бруно, зроби це, будь ласка! — сердито вигукнула мати, бо їй, бачте, дозволено уривати його, а йому ні. — Ми перебуваємо тут, ми сюди переїхали, це наш дім до передбачуваного майбутнього. Ти мене зрозумів?

Він не зрозумів, що означає «до передбачуваного майбутнього», і сказав їй про це.

— Це означає, що нині ми тут живемо, Бруно, — сказала мати. — І кінчаймо цю безглузду розмову.

Він відчував, як в очах збираються сльози, але був сповнений рішучості не дозволити їм бризнути.

Бруно піднявся нагору. На його поверсі було лише четверо дверей, по двоє з кожного боку, що стояли одні навпроти одних. Двері до його кімнати, двері до кімнати Гретель, двері до кімнати батька й матері та двері до ванної кімнати.

— Це не дім, і він ніколи ним не буде, — промурмотів він, відсапуючись, заходячи у власні двері й побачивши свій одяг розкиданим на ліжку, а коробки з іграшками й книжками ще навіть не розпакованими. Було очевидно, що Марія неправильно визначила свої пріоритети.

— Мати послала мене, щоб я тобі допоміг, — сказав він спокійно, і Марія кивнула й показала на велику сумку, де були складені всі його шкарпетки, труси та спідні сорочки.

— Коли ти все це дістанеш із сумки, склади його у скриню, що стоїть отам, — показала вона на бридку скриню з шухлядами, що стояла поруч із дзеркалом, покритим пилюкою.

Бруно зітхнув і відкрив сумку, вона була наповнена вщерть, і він би нічого не хотів більше, ніж закопатися в неї та сподіватися, що коли вилізе назовні, то прокинеться й знову буде вдома.

— Що ти думаєш про все це, Маріє? — запитав він після мовчанки, бо Марія завжди йому подобалася й він вважав, що

вона належить до їхньої родини, хоч батько казав, що вона лише служниця й до того ж їй доводиться переплачувати.

— Ти про що? — запитала вона.

— Про оце, — відповів він, наче йшлося про найочевиднішу у світі річ. — Про те, що ми сюди переселилися. Тобі не здається, що ми припустилися великої помилки?

— Не мені про це судити, паничу Бруно, — сказала Марія. — Твоя мати розповіла тобі про роботу батька й...

— О, мені настогидло чути про батькову роботу, — сказав Бруно, уриваючи її. — Про це ми постійно чуємо. Батькова робота тут і батькова робота там. Якщо батькова робота означає, що ми повинні виїхати з нашого дому і я мушу покинути моїх найкращих у житті друзів, то, як на мене, батько мав би двічі подумати про свою роботу, а як думаєш ти?

У цю мить щось затріщало зовні в коридорі, Бруно підняв голову й побачив, як двері кімнати матері й батька ледь відчинилися. Він на мить завмер, неспроможний ворухнутися. Мати ще була внизу, а це означало, що там був батько, який міг чути все, що Бруно тільки-но сказав. Бруно дивився на двері, майже не дихаючи, з острахом думаючи, чи не вийде з них батько й не поведе його вниз для серйозної розмови.

Двері відчинилися ширше, й Бруно відступив назад, коли звідти з'явилася постать, але то був не батько. То був значно молодший чоловік, не такий високий, як батько, але він мав на собі такий самий однострій, лише нагород на ньому було менше. Він здавався дуже серйозним, і кашкет міцно сидів у нього на голові. Бруно побачив, що волосся на скронях у нього було дуже біляве з майже неприродним відтінком жовтого. Він ішов до сходів з ящиком у руках, але на мить зупинився, побачивши

Бруно, який стояв і дивився на нього. Він поглянув на хлопчика згори вниз, ніби ніколи раніше не бачив дитини й не знав, що йому з нею робити: з'їсти, обминути увагою чи спустити копняком по сходах. Натомість він привітав Бруно коротким кивком і пішов своєю дорогою.

— Хто це? — запитав Бруно.

Молодик був таким серйозним і заклопотаним, що здався йому дуже важливою особою.

— Думаю, один із солдатів твого батька, — сказала Марія, яка виструнчилася, коли з'явився молодик, і тримала руки перед собою, ніби молилася. Вона дивилася радше на підлогу, ніж на його обличчя, наче боялася, що може перетворитися на камінь, коли подивиться прямо на нього; вона розслабилася тільки тоді, коли він пішов. — Ми з ними ще познайомимося.

Йому знову захотілося заплакати, але він стримався, не бажаючи показати себе малюком перед Марією. Він роззирнувся по кімнаті. У кутку кімнати, з протилежного боку дверей було вікно в стелі, що опускалося на стіну, трохи схоже на те, в яке він дивився на горішньому поверсі в їхньому берлінському будинку, лиш не таке високе.

Бруно повільно підійшов до віконця, сподіваючись, що побачить із нього всю дорогу назад до Берліна, і свій дім, і вулиці навколо нього, і столи, за якими сидять люди і розповідають одне одному веселі історії. Він притулив обличчя до шибки, й цього разу його очі знову широко розплющилися, рот набув форми літери «о», а руки опустилися по боках, бо він побачив щось таке, від чого йому стало дуже холодно й страшно.

Розділ третій. Безнадійний Випадок

Бруно не сумнівався, що було б набагато більше глузду залишити Гретель у Берліні доглядати дім, бо з неї тільки заморока. Справді, він не раз чув, що її описували як Проблему з Першого Дня.

Гретель була на три роки старша за Бруно, і вона дала йому зрозуміти так давно, як він міг пригадати, що коли йдеться про події у світі, а надто про ті події, які безпосередньо стосуються їх двох, то вона бере відповідальність за ці події на себе. Бруно не любив зізнаватися, що він трохи її боїться, але якщо він хотів бути з собою чесним — а він завжди намагався бути таким, — то мусив визнати, що таки боявся її. [...]

Він увійшов до кімнати Гретель, не постукавши, й побачив, що вона розташовує свою цивілізацію ляльок на полицях.

— Чого тобі тут треба? — закричала вона, обертаючись. — Ти хіба не знаєш, що заходити в кімнату леді, не постукавши, не можна?

— Ти, звичайно, забрала з собою не всіх ляльок? — запитав Бруно, який розвинув у собі звичку не зважати на більшість запитань сестри й замінювати деякі з них своїми власними.

— Звичайно, я забрала їх усіх, — відповіла вона. — Ти ж не думаєш, що я залишила їх удома? Адже, можливо, мине кілька тижнів, перш ніж ми зможемо туди повернутися.

— Тижнів? — перепитав Бруно розчарованим голосом, але таємно задоволений, бо він уже звик до думки, що проживе тут не менш як місяць. — Ти справді так думаєш?

— Я запитувала батька, й він мені сказав, що ми житимемо тут до передбачуваного майбутнього.

— А що це означає — «передбачуване майбутнє?» — запитав Бруно, сівши на краєчок її ліжка.

— Це означає кілька тижнів від сьогоднішнього дня, — сказала Гретель, кивнувши головою. — Можливо, не менш ніж три.

— Тоді все гаразд, — сказав Бруно. — Краще ми залишимося тут до передбачуваного майбутнього, аніж на місяць. Мені тут бридко.

Гретель подивилася на свого меншого брата й чи не вперше в житті погодилася з ним.

— Я розумію, про що ти кажеш. Тут не дуже приємно, так?

— Тут жахливо, — сказав Бруно.

— Справді, — сказала Гретель. — Тут жахливо тепер. Та коли ми впорядкуємо дім, то він не здаватиметься таким бридким. Я чула, як батько сказав, що той, хто жив тут, у Геть-Звідси, перед нами, дуже швидко втратив свою роботу й не мав часу підготувати для нас приємне місце.

— Геть-Звідси? — перепитав Бруно. — А що це означає, Геть-Звідси? — знову запитав Бруно.

— Так називається цей дім, — пояснила Гретель. — Геть-Звідси.

— Мені тут не подобається, — сказав він усоте.

— Я знаю, що тобі тут не до вподоби, — відповіла Гретель. — Але ми нічого не можемо змінити, ти це зрозумів?

— Мені сумно без Карла, Даніеля й Мартіна, — сказав Бруно.

— А мені сумно без Гільди, Ізабель і Луїзи, — сказала Гретель.

— Мені не здалося, що інші діти схильні дружити, — сказав Бруно, і Гретель негайно перестала прилаштовувати на по-

лиці одну зі своїх найбридкіших ляльок й обернулася, витріщившись на нього.

— Інші діти? — мовила Гретель збентежено. — Які інші діти? Я не бачила жодних інших дітей.

Бруно окинув поглядом кімнату. Він побачив віконце й тут, але кімната Гретель була з протилежного боку зали, навпроти його кімнати, а тому її віконце дивилося в протилежний бік. Він виглянув і побачив автомобіль, у якому вони сюди приїхали, а також три або чотири інших, вони належали солдатам, що працювали на батька. Далі була під'їзна дорога й ліс, який Бруно захотілося дослідити.

— Бруно, ти поясниш мені, що ти хотів сказати своїми останніми словами? — запитала Гретель.

— Далі я бачу ліс, — сказав Бруно, проігнорувавши її запитання.

— Але яких дітей ти маєш на увазі? — запитала Гретель. — Де вони є?

Бруно всміхнувся й пішов до дверей, показавши рукою, щоб Гретель ішла за ним. Вона глибоко зітхнула й пішла в кімнату брата, піднявши ляльку.

— Вони там, зовні, — сказав Бруно, підійшовши до власного віконця й виглянувши в нього.

Він не озирнувся, аби переконатися, що Гретель ще досі в його кімнаті. Він був надто заклопотаний, дивлячись на дітей. На кілька хвилин він зовсім про неї забув.

Гретель була за кілька футів від нього й розпачливо хотіла сама виглянути у віконце, але щось у його манері говорити, у тому, як він дивився, несподівано схвилювало її. Бруно ніколи не міг її обманути, хоч би про що він казав, і вона була цілком переконана, що він і тепер її не обманював, але щось у тому, як він там стояв, примушувало сумніватися, що вона взагалі хоче побачити тих дітей.

Вона зробила нервовий ковтальний рух і проказала мовчазну молитву: щоб вони повернулися до Берліна в передбачуваному майбутньому, а не через місяць, як того хотів Бруно.

— Ну що? — запитав він, обернувшись і побачивши, що сестра стоїть біля дверей, пригортаючи ляльку до грудей, а золотаві пасма її волосся лежать на плечах, ніби запрошуючи смикнути. — Ти не хочеш подивитися на дітей?

— Звичайно, хочу, тоді дай мені дорогу, — відповіла вона й із ваганням підійшла до нього, відштовхуючи його ліктем.

День першого полудня їхнього перебування в Геть-Звідси був сонячним і світлим, сонце виглянуло з-за хмари саме тоді, коли Гретель подивилась у вікно, але через мить її очі пристосувалися, а сонце знову сховалося, й вона побачила достоту те, про що говорив Бруно.

Розділ четвертий. Що вони побачили у вікно

Треба почати з того, що вони не були дітьми. Не всі вони принаймні. Там були маленькі хлопчики й великі хлопці, їхні батьки й діди. Тобто там були чоловіки всіх різновидів.

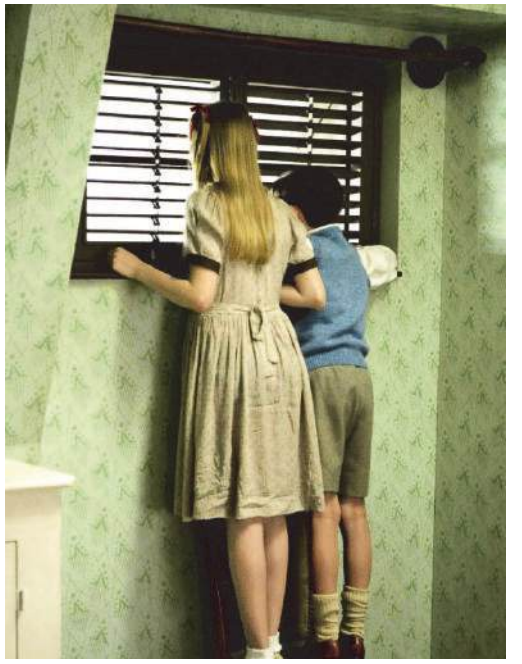
— Хто вони? — запитала Гретель, роззявивши рота від подиву не менш широко, ніж роззявляв її брат свого в ці останні дні. — Що це за місце?

— Я не впевнений, — сказав Бруно, намагаючись відгадати істину, наскільки можливо. — Але вдома краще, це я напевне знаю.

— А де ж дівчата? — запитала вона. — І матері? І бабусі?

— Можливо, вони живуть десь-інде, — припустив Бруно.

Гретель погодилася з ним. Вона не хотіла дивитися далі, але їй було дуже важко відвести погляд. Досі вона бачила тільки ліс, відкритий із її віконця, який здавався трохи темним, але добрим місцем для пікніків, якщо далі в ньому були галявини. Але з цього боку будинку видовище було зовсім іншим.

Починалося воно досить приємно. Під самим віконцем Бруно був сад. Досить великий сад, наповнений квітами. Біля квітів була дуже приємна доріжка з дерев'яною лавою.

Десь за двадцять футів далі від саду, квітів і лави з написом над нею все змінювалося. Там була висока загорожа з колючого дроту, що тяглася понад усім будинком і загиналася вгорі, простираючись далеко в обидва боки, далі, ніж сягав погляд. Загорожа була вищою, аніж дім, у якому вони стояли, і підтримували її величезні дерев'яні стовпи, схожі на телеграфні. На загорожі величезні мот-

ки колючого дроту закручувалися у спіралі, і Гретель відчула несподіваний біль у тілі, коли побачила гостряки, що стриміли по всій довжині загорожі.

По той бік від неї не було трави; ніде вдалині не виднілося й жодної іншої зелені; натомість земля була утрамбована чимось схожим на дрібний пісок, і повсюди, куди досягав її зір, не було нічого, крім низеньких хатин, великих квадратних будівель і кількох далеких струменів диму. Вона розтулила рота, аби щось сказати, та коли зрозуміла, що не зможе знайти слова, щоб висловити свій подив, то зробила єдину розумну річ, про яку змогла подумати, і знову його стулила.

— Ти бачила? — спитав Бруно з кутка кімнати, почуваючись задоволеним, бо, хоч би що там зовні було — і ким би не були вони, — він побачив це першим і міг це бачити, коли йому хотілося, з віконечка своєї спальні, а вона нічого такого зі свого віконечка бачити не могла.

— Я не розумію, — сказала Гретель. — Хто міг збудувати щось таке бридке?

— А воно справді бридке, — погодився Бруно. — Я думаю, ці хатини мають лише один поверх. Поглянь, які вони низькі.

— Мабуть, це сучасні типи будинків, — сказала Гретель. — Але ж тато ненавидить усе сучасне.

— Тоді ці будівлі йому не сподобаються, — сказав Бруно.

— Ні, — відповіла Гретель.

Вона стояла досить довго, мовчки дивлячись у вікно. Вона мала дванадцять років і вважалася однією з найрозумніших дівчаток у своєму класі, тож стиснула губи, примружила очі й змусила свій мозок зрозуміти, на що вона тепер дивиться.

— Це, мабуть, сільська місцевість, — сказала Гретель, обертаючись, аби поглянути на брата тріумфальним поглядом.

— Сільська місцевість?

— Так, це єдине пояснення, хіба ти не бачиш? Коли ми вдома в Берліні, ми живемо в місті. Ось чому там так багато людей, і так багато будинків, і школи переповнені.

— Атож... — сказав Бруно, киваючи головою й намагаючись устежити за плином її міркувань.

— Але нас навчали на уроці географії, що в сільській місцевості, де живуть фермери, а тварини й фермери створюють усю їжу, існують великі площі, як ця, де люди живуть, працюють і надсилають їжу, щоб годувати нас, — вона знову виглянула у вікно, й перед нею простяглася велика територія з чималими відстанями між хатинами.

— Оце ми й бачимо. Сільську місцевість. Можливо, це та територія, де ми маємо провести вакації, — сказала вона з надією в голосі. Бруно подумав над її словами й похитав головою.

— Я так не думаю, — сказав він із переконаністю в голосі.

— Тобі лише дев'ять років, — нагадала йому Гретель. — Звідки ти можеш знати? Коли доростеш до мого віку, ти все розумітимеш набагато краще.

— Можливо, — погодився Бруно, який знав, що він молодший, але не міг погодитися з тим, що це робило його міркування менш слушними, — проте якщо це сільська місцевість, як ти запевняєш, то де тоді тварини, про яких ти кажеш?

Гретель розтулила рота, щоб відповісти йому, але не знайшла переконливої відповіді, тож знову виглянула у вікно, шукаючи поглядом тварин, але їх ніде не було видно.

— Там мають бути корови, свині, вівці та коні, — сказав Бруно. — Якщо це ферма. Не кажучи вже про курей і качок.

— А їх немає, — спокійно погодилася Гретель.

— І якби вони вирощували хліб, як ти припустила, — провадив Бруно, страшенно задоволений собою, — тоді, я думаю, ґрунт був би тут набагато кращим, ніж цей, ти так не думаєш? Я не бачу, що можна щось вирощувати на цьому бруді.

Гретель виглянула у віконце знову й кивнула головою, бо вона не була така дурна, щоб наполягати на своїй правоті, тоді як не випадало сумніватися, що дійсність їй суперечить.

— Можливо, тоді це не ферма, — сказала вона.

— Ні, не ферма, — погодився Бруно.

— Тобто це не сільська місцевість, — провадила вона.

— Думаю, що ні, — відповів він.

— Тобто ми перебуваємо не в нашому заміському домі, — зробила вона висновок.

— Думаю, що ні, — повторив він.

Він сів на ліжко й на мить побажав, щоб Гретель сіла поруч із ним, обняла його і сказала, що все налагодиться, і що раніше чи пізніше їм почне тут подобатися, і вони ніколи не захочуть повертатися в Берлін. Але вона досі виглядала з вікна й тепер дивилася не на мотки колючого дроту, не на твердий ґрунт по той бік загорожі, не на низенькі хатини й не на стовпи диму. Тепер вона дивилася на людей.

— Що це за люди? — запитала вона спокійним голосом, так, ніби запитувала не Бруно, а шукала відповіді в когось іншого. — І що вони тут роблять?

Бруно підвівся, й уперше вони стали поруч, плече до плеча, й дивилися на те, що відбувалося за п'ятдесят футів від їхнього нового дому.

Повсюди, куди вони дивилися, бачили людей: високих, низеньких, старих, молодих, — людей, які ходили сюди-туди. Деякі стояли групами, опустивши руки по боках, намагаючись тримати голови прямо, коли їх проминав солдат і його рот швидко розтулявся і стулявся — либонь, він кричав на них. Деякі шикувалися в чергу й штовхали тачки з одного кінця табору в другий, іноді вони зникали, обминаючи ту або ту хатину. Деякі стояли біля хатин спокійними групами й дивилися в землю, ніби брали участь у якійсь грі й не хотіли впадати комусь у вічі. Деякі підтримували себе милицями, і в багатьох були забинтовані голови. Інші тримали в руках лопати, й солдати вели їх до якогось місця, де їх уже не було видно.

Бруно й Гретель бачили сотні людей, але перед ними було так багато хатин, і табір простягався в таку далечінь, що вони не бачили, де він закінчується, і виникало враження, що людей тут не сотні, а тисячі.

— І всі вони живуть так близько від нас, — сказала Гретель, спохмурнівши. — У Берліні на нашій гарній тихій вулиці було лише шість будинків. А тепер тут так багато осель. Чому тато погодився працювати в такому бридкому місці з такою кількістю сусідів? Не бачу в цьому жодного сенсу.

— Подивись отуди, — сказав Бруно, і Гретель подивилася туди, куди він показував пальцем, і побачила, як із далекої хатини вийшов гурт дітлахів, як вони збилися докупи та як на них кричали кілька солдатів. Чим більше на них кричали, тим тісніше вони збивалися, але потім один із солдатів підбіг до них, і вони розділилися й стали так, як він хотів, щоб вони стали, тобто вишикувалися в одну лінію. Коли діти утворили таку лінію, солдати зареготали й заплескали в долоні, дивлячись на них.

— Це має бути якась репетиція, — припустила Гретель, знехтувавши той факт, що деякі з дітей, навіть старшого віку, мали такий вигляд, ніби вони плакали.

— Я ж тобі сказав, що тут є діти, — промовив Бруно.

— Це не ті діти, з якими я хотіла би погратися, — сказала Гретель рішучим голосом. Гретель ще дивилася протягом якогось часу, потім затремтіла й відвернулася.

— Я піду до своєї кімнати розставляти ляльок, — сказала вона. — З мого віконця краєвид набагато кращий.

Зробивши це зауваження, вона пішла геть, повертаючись через коридор до своєї спальні й зачинивши за собою двері. Але вона не відразу повернулася до своїх ляльок. Натомість сіла на ліжко, й безліч думок пролетіло крізь її голову.

А одна з останніх думок спала її братові, коли він дивився, як сотні людей на відстані роблять якісь свої справи. Його здивувало, що всі вони — малі хлопчаки, їхні батьки й діди, їхні дядьки, люди, яких можна зустріти на кожній дорозі, були вдягнені однаковісінько: у смугасті піжами й у смугасті шапочки на головах.

— Як дивно, — промурмотів він, перш ніж відвернутися від віконця.

Розділ п'ятий. Заходити категорично не дозволено

Був лише один спосіб зрозуміти, що тут діється, — поговорити з батьком. [...]

Відколи вони прибули у свій новий дім, Геть-Звідси, Бруно не бачив батька. Він думав, що, можливо, він у своїй спальні, та коли розчинилися її двері, то звідти вийшов недружній молодий солдат, який подивився на Бруно без будь-якої теплоти в очах. Бруно ніде не чув гучного голосу батька й важкого гупання його чобіт по підлозі внизу. Але люди, безперечно, внизу були. Він вийшов у коридор подивитися згори.

Унизу Бруно побачив, що двері до батькового кабінету відчинені й біля них стоїть група з п'ятьох осіб, сміючись і тиснучи один одному руки.

Батько стояв у центрі й здавався дуже гарним у своєму щойно відпрасованому однострої. Його густе чорне волосся було недавно покрите лаком та зачесане, й коли Бруно дивився на нього згори, то відчував перед ним страх і благоговіння. Вигляд інших чоловіків йому не сподобався. [...]

Потім чоловіки пішли, а батько повернувся у свій кабінет, куди заходити було категорично не дозволено. Бруно повільно спустився сходами й на мить завагався перед дверима.

У Берліні він був у кабінеті батька лише кілька разів, у тих випадках, коли робив шкоду й потребував серйозної розмови. Проте правило щодо відвідин батькового офісу було одним із найважливіших правил, якого навчили Бруно, й він був не таким дурним, аби думати, що його не застосовуватимуть тут, у Геть-Звідси, також. Та позаяк вони не бачилися протягом кількох днів, то він подумав, що ніхто не протестуватиме, якщо він тепер постукає.

Тож він обережно постукав у двері. Двічі — і зовсім не гучно. Можливо, батько його не почув, можливо, Бруно постукав занадто тихо, але ніхто не підійшов до дверей, і Бруно постукав знову, цього разу інтенсивніше, і почув із кабінету гучний голос: — Заходьте!

Бруно обернув ручку дверей, ступив у кімнату. Решта будинку була трохи темною та похмурою й не пропонувала цікавих можливостей для дослідження, але ця кімната була чимось зовсім іншим. По-перше, вона мала дуже високу стелю, а під ногами килим, у який Бруно міг поринути з головою, так принаймні йому здалося. Стіни були майже невидимі — їх закривали полиці з чорного дерева, заставлені книжками, схожими на ті, які були на полицях у берлінському будинку. На протилежній стіні були величезні вікна, які виходили в сад, і перед ними завжди можна було поставити зручне крісло, а в самому центрі кімнати за масивним дубовим столом сидів батько, який відірвався від своїх паперів, коли увійшов Бруно, й широко всміхнувся.

— Бруно, — сказав він, вийшовши з-за столу й міцно потиснувши хлопцеві руку. Батько зазвичай не був тим чоловіком, який когось обіймає, на відміну від матері й бабусі, що надто часто втішали поцілунками та обіймами.

— Хлопчику мій, — сказав він після короткої паузи.

— Привіт, тату, — спокійно промовив Бруно, трохи приголомшений розкішшю кімнати.

— Бруно, я збирався піднятися й побачитися з тобою через кілька хвилин, повір мені, я збирався, — сказав батько. — Я мусив лише закінчити зустріч і написати листа. Тож ти доїхав сюди безпечно?

— Так, тату, — сказав Бруно.

— Ти допоміг матері й сестрі замкнути дім?

— Так, тату.

— Я пишаюся тобою, — сказав батько. — Сідай, хлопче.

Він показав на велике крісло, що стояло біля його стола, і Бруно заліз на нього. Його ноги не зовсім торкалися до підлоги, а батько тим часом повернувся на своє місце за столом і став дивитися на Бруно. Вони нічого не казали один одному протягом якоїсь миті, а тоді батько нарешті порушив мовчанку.

— Отже? — запитав він. — Що ти думаєш?

— Що я думаю? — перепитав Бруно. — Що я думаю про що?

— Про свій новий дім. Він тобі подобається?

— Ні, — швидко сказав Бруно, бо він завжди намагався бути чесним і знав, що коли він завагається бодай на мить, то вже не набереться мужності сказати, що він насправді думає. — Я думаю, нам треба повернутися додому, — сміливо докинув він.

Татова усмішка зів'яла лише на мить, він ще раз глянув на свого листа, перш ніж підвести голову, ніби хотів ретельно обдумати свою відповідь.

— Ми вдома, Бруно, — сказав він нарешті лагідним голосом. — Геть-Звідси — наш новий дім.

— Але коли ми зможемо повернутися до Берліна? — запитав Бруно, чиє серце опустилося, коли батько це сказав. — Там набагато приємніше.

— Облиш, облиш, — сказав батько. — Дім — не будинок, або вулиця, або місто, або щось таке штучне, як цеглини чи вапно. Дім у тебе там, де перебуває твоя родина, хіба не так?

— Так, але...

— А наша родина перебуває тут, Бруно. У будинку Геть-Звідси. Ergo[1], він має бути нашим домом.

Бруно не зрозумів, що означає ergo, але він цього не потребував, бо знайшов розумну відповідь для батька:

— Але дідусь і бабуся у Берліні, — сказав він. — А вони також наша родина. Тож тут не може бути наш дім.

Батько трохи поміркував і кивнув головою. Він довго мовчав, перш ніж відповісти.

— Так, Бруно, вони теж наша родина. Але ти, я, мати й Гретель — найважливіші люди в нашій родині, й тепер ми живемо тут. У домі Геть-Звідси. Не будь таким нещасливим, — бо

[1] *Ergo* (латина) — отже.

Бруно справді здавався дуже нещасливим через цю історію. — Ти просто тут іще не звик. Тобі ще може тут сподобатися.

— Мені тут не подобається, — наполягав Бруно.

— Пригадую, у дитинстві, — сказав батько, — були певні речі, яких я не хотів робити, та коли мій батько казав, що буде краще, коли я їх зроблю, то я слухняно йшов їх робити.

— Тож ти розумієш, як я почуваюся, — сказав Бруно з надією в голосі.

— Так, але я також розумів, що мій батько, твій дідусь, знає, що для мене найкраще, і я завжди був найщасливішим, коли погоджувався з його рішенням. Думаєш, я досяг би такого успіху в житті, якби не зрозумів, коли мені можна сперечатися, а коли краще стулити рота й виконувати накази? А ти, Бруно? Ти цього не розумієш?

Бруно оглянувся навкруги. Його погляд зупинився на вікні в кутку кімнати, крізь яке він міг бачити жахливий ландшафт, що прилягав до будинку.

— Ти зробив щось погане? — запитав він. — Ти чимось розгнівив Фурора?

— Я? — сказав батько, подивившись на нього з подивом. — Що ти маєш на увазі?

— Ти помилився у своїй роботі? Я знаю, усі кажуть, ти дуже важливий чоловік і Фурор покладає на тебе великі надії, але навряд чи він послав би тебе в таке бридке місце, якби не хотів за щось тебе покарати. Я думаю, ти вчинив щось хибне, тож піди й попроси пробачення у Фурора, і, може, це покладе край нашим випробуванням. Можливо, він простить тебе, якщо ти щиро покаєшся.

Через кілька мовчазних і ніяких хвилин батько підвівся зі свого крісла й пішов знову сідати за стіл, поклавши сигарету на попільничку.

— Я думаю, ти справді дуже хоробрий хлопець, — спокійно сказав він через мить, ніби намагався розв'язати цю проблему у своїй голові, — а не просто виявляєш неповагу до батька. Можливо, це не так і погано. Я дуже терпимо поставився до твоїх почуттів, Бруно. І я вислухав усе, що ти хотів мені сказати, хоч твоя юність і недосвідченість примусили тебе висловлюватися досить зухвало. І ти, гадаю, звернув увагу на те, що я не реагував на жодне з твоїх звинувачень. Але настала мить, коли ти просто повинен змиритися з неминучим...

— Я не хочу миритися з ним! — загорлав Бруно, здивовано закліпавши очима, бо не сподівався, що почне кричати.

— Повертайся до своєї кімнати, Бруно, — сказав батько спокійним голосом, і Бруно знав, що тепер він говорить діло, тож підвівся зі слізьми розчарування на очах.

Він пішов до дверей, але, перш ніж їх відчинити, обернувся й поставив останнє запитання:

— Тату... — почав він.

— Бруно, я не збираюся... — роздратовано почав батько.

— Я не про це, — швидко сказав Бруно. — Я тільки маю ще одне запитання.

Батько зітхнув, але жестом дозволив синові поставити своє останнє запитання, і на цьому їхня розмова закінчиться, ніякої суперечки більше не буде.

Бруно обміркував своє запитання, прагнучи цього разу висловитися чітко, щоб не здатися надто зухвалим:

— Хто ці люди неподалік від будинку? — запитав він нарешті. Батько нахилив голову ліворуч, трохи збентежений цим запитанням.

— Солдати, Бруно, — сказав він. — Секретарі. Працівники штабу. Ти їх бачив і раніше, звичайно.

— Я не про них, — сказав Бруно. — Я про людей, яких побачив зі свого вікна. У хатинах, удалині. Вони всі одягнені однаково.

— А, ти про цих, — сказав батько, кивнувши головою й ледь усміхнувшись. — Ці люди... вони взагалі не люди, Бруно.

— Вони не люди? — перепитав Бруно, не розуміючи, що батько хотів цим сказати.

— Принаймні не в тому значенні, в якому ми розуміємо цей термін, — провадив батько. — Але тобі не треба турбуватися про них тепер. Вони не мають до тебе ніякого стосунку. Ти не маєш нічого спільного з ними. Лише розташовуйся у своєму новому домі й почувайся добре, більш я нічого не прошу від тебе.

— Гаразд, тату, — сказав Бруно, незадоволений відповіддю батька.

Він відчинив двері, й батько на мить покликав його назад, підвівшись і піднявши брови, ніби він щось забув. Бруно помітив, що батько подав йому сигнал, і промовив завчену фразу, зовсім так, як промовляли її підлеглі батька.

Він стулив ноги, викинув у повітря праву руку, клацнув підборами й промовив настільки глибоким і дзвінким голосом, який тільки зміг із себе видобути, — схожим на голос батька — слова, які він казав щоразу, коли прощався з військовими:

— Хайль Гітлер! — а це, на його думку, було тим самим, що сказати: «До побачення, нехай день буде для тебе добрим».

Розділ шостий. Служниця, яка коштувала їм недешево

Через кілька днів Бруно лежав на ліжку у своїй кімнаті, дивлячись на стелю над головою.

— Усе тут жахливе, — голосно сказав він, хоч поблизу не було нікого, хто б міг його почути, але, промовляючи ці слова, він почувався трохи краще. — Я ненавиджу цей дім, ненавиджу свою кімнату. Я ненавиджу тут усе. Абсолютно все.

Щойно він закінчив говорити, у дверях з'явилася Марія, несучи оберемок випраного, висушеного й випрасуваного одягу. Вона завагалася на мить, коли побачила Бруно, але потім ледь нахилила голову й мовчки пройшла до гардероба.

— Привіт, — сказав Бруно, хоч розмовляти зі служницею було не тим самим, що гомоніти з кількома друзями, та поблизу не було нікого іншого, тому розмовляти з нею мало набагато більше глузду, ніж розмовляти з самим собою.

Гретель ніде не було видно, і він почав боятися, що сестра збожеволіла від нудьги.

— Привіт, паничу Бруно, — спокійно сказала Марія, відокремлюючи його сорочки від штанів та спідньої білизни й кладучи їх у різні шухляди на різні полиці.

— Я сподіваюся, тобі не подобається наше нове житло так само, як і мені, — сказав Бруно, і вона обернулася до нього з таким виразом, ніби не зрозуміла, що він мав на увазі.

— Ось тут, — пояснив він, сідаючи й озираючись навколо. — Геть усе тут. Воно жахливе, хіба не так?

Марія розтулила рота, аби щось сказати, а потім стулила його так само швидко. Здавалося, вона ретельно обмірковує свою відповідь, підбираючи слушні слова, готуючись їх промовити, а потім відкидає їх узагалі. Бруно знав її майже протягом усього свого життя — вона прийшла працювати до них, коли йому виповнилося лише три роки — і між ними здебільшого були добрі взаємини, але вона ніколи не згадувала про те, як їй жилося раніше. Вона лише робила свою роботу, поліруючи меблі, перучи одяг, допомагаючи з ходінням по крамницях і з приготуванням їжі, іноді відводила його до школи й забирала звідти, хоч робила це переважно тоді, коли йому було вісім років.

— Отже, тобі тут не подобається? — сказала вона нарешті.

— Подобається? — відповів Бруно, засміявшись. — Подобається? — повторив він, але тепер уже голосніше. — Звичайно, мені тут не подобається. Тут жахливо. Ти ж мені не скажеш, ніби ти рада, що ми сюди переселилися?

Марія спохмурніла.

— Це неважливо, — сказала вона.

— Що неважливо?

— Що я думаю.

— Облиш, це, звичайно ж, важливо, — роздратовано сказав Бруно, так наче вона навмисне не хотіла погодитися з ним. — Ти ж частина нашої родини, хіба ні?

— Я не певна, що твій батько погодиться з цим, — сказала Марія, дозволивши собі усмішку, бо була зворушена його словами.

— Зрештою, тебе привезли сюди проти твоєї волі, як і мене. Якщо ти мене запитаєш, то ми перебуваємо в одному човні. І він протікає.

На мить Бруно здалося: зараз Марія скаже йому, що вона насправді думає. Вона поклала решту одягу на ліжко, і її руки стислися в кулаки, ніби щось страшенно її розгнівало. Рот у неї розтулився, але так і завмер на мить, ніби вона злякалася тих речей, яких може наговорити, коли дозволить собі почати.

— Будь ласка, Маріє, поділися зі мною своїми думками, — попросив Бруно. — Бо, може, якщо ми всі будемо однакової

думки, ми зможемо переконати батька, щоб він відвіз нас назад додому.

Кілька митей вона дивилася кудись убік, а тоді сумно похитала головою, перш ніж знову обернутися до нього.

— Твій батько знає, як для нас має бути краще, — сказала вона. — Ти повинен довіряти йому.

— Але я не переконаний, що довіряю йому, — сказав Бруно. — Мені здається, він припустився жахливої помилки.

— Тоді це помилка, з якою ми повинні жити.

— Коли я роблю помилки, мене карають, — наполягав Бруно, роздратований, що правила, які застосовуються до дітей, схоже, ніколи не застосовуються до дорослих (попри те, що вони ж таки їх вигадують).

— Дурний батько, — сказав він, глибоко зітхнувши.

Очі Марії широко розплющилися, і вона ступила крок до нього, на мить прикривши долонями рот від жаху. Вона розглянулася навколо, аби переконатися, що ніхто їх не слухав.

— Ти не повинен так говорити, — сказала вона. — Ти ніколи не повинен казати щось подібне про свого батька.

— А чом би й ні? — промовив Бруно.

Він був трохи засоромлений, що сказав таке, але останнє, що він хотів би робити, — це сидіти й одержувати нагінку.

— Бо твій батько — хороший чоловік, — сказала Марія. — Дуже хороший чоловік. Він дбає про нас усіх.

— Привозить нас невідомо куди, ти хочеш сказати? І це означає, що він дбає про нас?

— Твій батько зробив багато чого доброго, — сказала вона. — Багато речей, за які ти можеш пишатися ним. Якби не твій батько, то де я тепер була б?

— Думаю, ти була б у Берліні, — сказав Бруно. — Працювала б у пристойному домі.

— Ти не пам'ятаєш, коли я прийшла до вас працювати? — спокійно запитала вона, на мить присівши на краєчок його ліжка, чого ніколи не робила раніше. — Та як ти можеш пам'ятати? Ти мав лише три роки. Твій батько взяв мене до себе й допоміг мені, коли я потребувала його допомоги. Він дав мені роботу, дім, їжу. Ти не можеш собі уявити, що означає не мати їжі. Ти ніколи не був голодний, чи не так?

Бруно спохмурнів. Він хотів сказати, що йому трохи хочеться їсти зараз, але натомість він подивився на Марію й уперше усвідомив, що він ніколи не розглядав її як особу зі своїм життям і власною історією. Зрештою, вона ніколи не робила нічого іншого (наскільки він знав), окрім праці служницею в його родині. Він навіть не був переконаний, що колись бачив її в іншому одязі, аніж її однострій служниці.

Та коли він про це подумав, то мусив визнати, що в її житті було багато чогось іншого, аніж догляд за ним та за його родиною. В її голові, либонь, формувалися думки, як і в його власній. Їй, мабуть, бракувало певних речей, друзів, яких би вона хотіла знову побачити, так само, як і він. І вона, мабуть, щоночі плакала, як плакав би й він, якби був не такий дорослий і хоробрий. Вона була також дуже гарна — він це помітив і відчув себе досить дивно.

— Моя мати знала твого батька, коли ще він був хлопчиком твого віку, — сказала Марія через кілька хвилин. — Вона працювала у твоєї бабусі. Вона була її костюмером, коли бабуся була молодою й гастролювала Німеччиною. Вона готувала одяг для концертів — прала його, прасувала, лагодила. То були чудові сукні! А як вона шила, Бруно! То були справжні витвори мистецтва. Сьогодні таких костюмерів ти вже не знайдеш.

Вона похитала головою й усміхнулася своїм спогадам.

— Вона домагалася, щоб сукні були викладені й готові, коли твоя бабуся приходила у свою костюмерну перед виступом. А після того, як твоя бабуся перестала виступати, моя мати, звичайно, зберегла з нею дружні взаємини й одержувала від неї невеличку пенсію, але часи тоді були тяжкі, й твій батько запропонував мені роботу, хоч раніше я ні в кого не працювала. Через кілька місяців моя мати тяжко захворіла й потребувала лікарняного догляду, й твій батько все влаштував, хоч і не мусив цього робити. Він заплатив за все зі своєї кишені, бо вона була подругою його матері. Й узяв мене у свою родину з цієї самої причини. А коли вона померла, він оплатив усі видатки на її похорон. Тож ніколи не називай свого батька дурним, Бруно. Принаймні при мені. Я тобі не дозволяю.

Бруно прикусив губу. Він сподівався, що Марія стане його союзником у кампанії за повернення до колишнього будинку, але тепер побачив, де справді перебувала її прихильність. І мусив собі зізнатися, що відчув гордість за свого батька, коли почув цю історію.

— Ну що ж, — сказав він, неспроможний придумати, що йому сказати б тепер розумне. — Гадаю, він учинив добре.

— Атож, — підтвердила Марія, підводячись і підходячи до вікна, того самого, з якого Бруно міг бачити хатини та людей поблизу них.

— Він був дуже добрий до мене тоді, — спокійно провадила вона, виглянувши у віконце й подивившись, як люди та солдати займаються своїми справами вдалині. — Він має багато доброти у своїй душі, справді має, і тому я дивуюся…

Її голос зламався, коли вона подивилася на тих людей, і Бруно здалося, що вона зараз заплаче.

— З чого ти дивуєшся? — запитав він.

— Дивуюся, чому він… Як він може…

— Як він може що? — наполягав Бруно.

Унизу гримнули двері, і відлуння так гучно розлетілося будинком, наче гарматний постріл, — Бруно підстрибнув, а Марія стиха зойкнула.

Бруно почув кроки, які наближалися до них, гупаючи сходами, швидше й швидше, і він шаснув у ліжко, притиснувся до стіни й подумав зі страхом, що ж тепер може відбутися. Він стримав подих, але то була тільки Гретель. […]

Розділ восьмий. Чому бабуся розгнівалася

Двома людьми, яких Бруно в Геть-Звідси бракувало найбільше, були його дідусь і бабуся. Вони жили разом у невеличкій квартирі біля прилавка для фруктів та городини, й на той час, коли Бруно переселився до будинку Геть-Звідси, дідусеві виповнилося майже шістдесят три роки, й тому Бруно вважав його найстаршим чоловіком у світі. Одного дня Бруно підрахував, що якби він знову й знову прожив своє життя вісім разів, то був би ще на рік молодшим за дідуся.

Дідусь протягом усього свого життя тримав ресторан у центрі міста. Хоч дідусь більше не готував страв і не прислуговував за столами в ресторані, він проводив більшість своїх днів саме там, сидячи пополудні в барі й розмовляючи з відвідувачами, вечеряючи й сміючись зі своїми друзями.

Бабуся Бруно ніколи не здавалася старою — супроти бабусь його друзів. Коли Бруно довідався, скільки точно років їй було — шістдесят два, — він був украй здивований. Вона познайомилася з дідусем молодою жінкою після одного зі своїх концертів, і дідусеві якось пощастило вмовити її одружитися з ним, попри всі його вади. У неї було довге руде волосся, напрочуд схоже на волосся її невістки, й зелені очі; бабуся запевняла, що має таку зовнішність, бо десь у її родині була ірландська кров. Бруно завжди знав, коли сімейна вечірка була в повному розпалі — бабуся тоді не відходила від фортепіано, поки хтось із присутніх не сідав за нього й не просив її заспівати.

Бабусин спів завжди був головною окрасою вечірок, що відбувалися в домі Бруно, і з якоїсь причини він завжди збігався з тією хвилиною, коли мати виходила на кухню з однією зі своїх подруг. Батько завжди залишався послухати, залишався й Бруно, бо він нічого не любив більше, аніж чути, коли бабуся видобувала з себе свій повний голос і втішалася оплесками гостей.

Бабусі хотілося вірити в те, що Бруно або Гретель продовжать її традицію і гратимуть на сцені, тому на кожне Різдво та на кожен день народження вона створювала для них трьох невеличку п’єсу, яку вони розігрували перед матір’ю, батьком та дідусем. Вона писала п’єси сама, і в там завжди була пісня.

Звичайно, остання п’єса, яку вони ставили, закінчилася катастрофою, і Бруно досі згадував її зі смутком, хоч і не дуже розумів, що спричинило ту суперечку.

Десь за тиждень до того в домі запанувало велике збудження — тепер Марія, кухарка, а також усі ті солдати, що безперервно заходили в дім та виходили з нього, мали відтепер називати батька комендантом. Збудження в домі тривало тижнями. Спочатку до них прийшли обідати Фурор і вродлива білява жінка, і це поставило дім із ніг на голову, а потім надійшов наказ називати батька «комендантом». Мати сказала Бруно, щоб він привітав батька, й він його привітав, хоч якщо він хотів бути перед собою чесним (а він завжди намагався бути таким), то він не дуже розумів, із чим його вітає.

На Різдво батько вдягнув свій новісінький однострій, накрохмалений і випрасуваний — відтоді він став носити його щодня, й уся родина заплескала в долоні, коли він уперше в ньому з’явився. Це справді було щось надзвичайне. Порівняно з іншими військовими, які постійно приходили в дім, батько по-

мітно вирізнявся, а тепер, коли він так одягнувся, вони шанували його ще більше.

Мати підійшла до нього, поцілувала в щоку й провела рукою по однострою, сказавши, що, на її думку, тканина чудова. Бруно був особливо вражений нагородами на мундирі, йому навіть дозволили поносити кашкета деякий час, за умови, що він надіватиме його чистими руками.

Дідусь дуже пишався сином, коли побачив його в новому однострої, і тільки бабуся, здавалося, зовсім не була ним вражена. Після того як вони пообідали, а вона, Гретель і Бруно зіграли свою чергову виставу, бабуся сумно сіла в одне з крісел і подивилася на батька, хитаючи головою, ніби він був великим розчаруванням для неї.

— Думаю, мабуть, я хибно тебе виховувала, Ральфе, — сказала вона. — Чи не всі ті вистави, що їх я робила для тебе малого, привели тебе до цього? Заохотили тебе вдягатися, як лялька на мотузочку.

— Облиш, мамо, — терпляче відказав батько. — Ти ж знаєш, тепер не той час, щоб таке говорити.

— Ти стовбичиш у своєму мундирі, — провадила вона, — ніби він перетворює тебе на щось надзвичайне. Навіть не думаючи, що насправді він означає. Для кого він призначений?

— Наталі, ми ж уже це обговорювали, — сказав дідусь, хоч кожен знав, що коли бабуся хотіла щось сказати, то вона завжди знаходила спосіб, хоч це могло не сподобатися іншим.

— Ти це обговорював, Маттіасе, — сказала бабуся. — Я була лише голою стіною, до якої ти адресував свої слова.

— Це вечірка, мамо, — сказав батько, зітхнувши. — І це Різдво. Не псуймо собі настрій.

— Я пам'ятаю, коли почалася Велика Війна, — сказав дідусь із гордістю, дивлячись у вогонь і хитаючи головою. — Пам'ятаю, як ти прийшов сказати нам, що записався добровольцем, і я був переконаний, що тобі доведеться кепсько.

— Йому довелося кепсько, Маттіасе, — заявила бабуся. — Подивись на нього, і ти в цьому переконаєшся.

— А тепер подивись на себе, — провадив дідусь, не звертаючи на неї уваги. — Я дуже гордий, що ти піднявся до такого відповідального чину. Допомагаєш своїй країні повернути собі повагу, після того, як *її* так тяжко принизили. Наших ворогів треба покарати…

— О, ти чуєш, що ти базікаєш? — вигукнула бабуся. — Хто з вас найдурніший, хотілося б мені знати.

— Але ж, Наталі, — сказала мати, намагаючись трохи пом'якшити ситуацію, — невже тобі не здається, що Ральф дуже гарний у цьому однострої?

— Гарний? — запитала бабуся, нахиляючись уперед і дивлячись на свою невістку таким поглядом, ніби та втратила розум. — Гарний, ти сказала? Дурна ти дівка! Гадаєш, це найважливіше у світі? Здаватися гарним?

— А я здаюся гарним у своєму цирковому костюмі? — запитав Бруно, бо саме так він був одягнений того вечора — червоний із чорним одяг інспектора манежу, — він дуже пишався ним. Проте заговоривши, він пожалкував про це, бо всі дорослі подивилися на нього та на Гретель, ніби щойно згадавши, що вони перебувають тут.

— Діти, нагору, — швидко сказала мати. — Ідіть до своїх кімнат.

— Але ми не хочемо, — запротестувала Гретель. — Хіба ми не можемо погратися тут, унизу?

— Ні, діти, — наполягала мати, — ідіть нагору й зачиніть за собою двері.

— Це єдине, у чому ви, солдати, зацікавлені, — сказала бабуся, не звертаючи найменшої уваги на дітей. — Здаватися гарними у своїх нових однострояx. Гарно вдягатися й творити жахливі речі, які ви творите. Це примушує мене відчувати сором. Але я звинувачую себе, Ральфе, а не тебе.

— Діти, швидко нагору, — сказала мати, плеснувши в долоні, і тепер вони не мали іншого вибору, як підкоритися їй.

Але вони не пішли прямо до своїх кімнат, а зачинили за собою двері й посідали нагорі на сходах, намагаючись почути, що говорили дорослі внизу. Проте голоси матері та батька були приглушені й почути їх було нелегко. Голосу дідуся взагалі не було чути, а голос бабусі був навдивовижу розмазаний. Зрештою, через кілька хвилин гримнули, відчиняючись, двері, й Гретель та Бруно побігли нагору сходами, тоді як бабуся схопила своє пальто на вішалці у вестибюлі.

— Яка ганьба! — скрикнула вона, перш ніж вийшла з дому. — Щоб мій син був…

— Патріотом! — вигукнув батько, якого, схоже, ніколи не навчали, що уривати свою матір не можна.

— Справді патріотом! — вигукнула вона. — Кого ти запрошуєш на обід у цей дім! Мене нудить, коли я дивлюся на них. А коли я бачу тебе в цьому мундирі, то мені хочеться виколоти

собі очі! — додала вона, перш ніж вибігти з дому й грюкнути за собою дверима. [...]

Розділ дев'ятий.
Бруно пригадує, як він тішився дослідженнями

Нічого не змінювалося протягом певного часу в Геть-Звідси. Бруно досі доводилося терпіти дурнуваті витівки Гретель, яка дошкуляла йому завжди, коли була не в дусі, а це траплялося часто, бо вона була Безнадійним Випадком.

І він досі хотів би повернутися додому в Берлін, хоча спогади про це місце почали тьмяніти.

Солдати приходили щодня, влаштовуючи наради в кабінеті батька, який досі залишався неприступним для Бруно. Лейтенант Ко́тлер[1] досі розгулював у своїх блискучих чорних чоботях, начебто у світі не було нікого важливішого за нього, і коли він не перебував із батьком, то стояв на під'їзній дорозі, розмовляючи з Гретель, що істерично сміялася й намотувала на пальці волосся, або про щось шепотівся в кімнатах із матір'ю.

Слуги приходили й прали одяг та підмітали, готували їжу, чистили речі, забирали їх геть і не розтуляли рота, коли до них не зверталися. Марія більшість часу наводила в кімнатах лад і стежила за тим, щоб кожна одежина, яку Бруно поки що не носив, була акуратно складена в гардеробі.

Але потім відбулися деякі зміни. Батько вирішив, що настав час дітям повернутися до своїх занять, і хоч Бруно здавалося безглуздим відкривати школу лише для двох учнів, і мати, й батько погодилися, що вчитель має приходити в дім щодня й заповнювати їхні ранки та полудні уроками. Через кілька днів чоловік на ім'я гер Ліст підкотив до будинку на своєму драндулеті й настав час для школи. Гер Ліст був загадкою для Бруно. Хоч він ставився до нього досить по-дружньому й ніколи не підіймав на нього руку, як колишній учитель у Берліні, щось у виразі очей наставника давало відчути, що в ньому клекотить гнів, який чекає лише свого часу, щоб вилитися назовні.

Гер Ліст особливо любив історію й географію, тоді як Бруно віддавав перевагу читанню й мистецтву.

— Ці предмети тобі непотрібні, — наполягав учитель. — Здорове розуміння суспільних наук набагато важливіше в наші дні у твоєму віці.

— Але хіба книжки не важливі? — запитав Бруно.

---

[1] Лейтенант Котлер був тим самим молодим офіцером, якого Бруно бачив першого дня свого перебування в Геть-Звідси.

— Книжки, в яких ідеться про значущі події у світі, звичайно, важливі, — сказав тер Ліст. — Але не ті, у яких розповідаються різні історії. Скільки ти знаєш про свою реальну історію, молодий чоловіче?

— Я знаю, що я народився п'ятнадцятого квітня о дев'ятнадцятій годині тридцять чотири хвилини, — сказав Бруно.

— Ідеться не про твою історію, — урвав його гер Ліст. — Не про твою персональну історію. А про те, хто ти такий, звідки ти з'явився. Про спадщину твоєї родини. Про рідну землю, про Батьківщину.

Бруно спохмурнів і замислився над словами вчителя. Він не був цілком переконаний, що батько мав якусь землю, бо хоч їхній будинок у Берліні був великий і зручний, але сад навколо нього — дуже невеличкий.

— Про цю історію я знаю не дуже багато, — зізнався Бруно нарешті. — Хоч я трохи знаю про середні віки, — докинув він. — Я люблю розповіді про лицарів, шукачів пригод і дослідників.

Гер Ліст свиснув крізь зуби й сердито похитав головою.

— Саме тому я й тут — аби змінити твої знання, — сказав він зловісним голосом. — Щоб визволити твої думки з пригодницьких книжок і навчити тебе краще розуміти, звідки ти походиш. Розповісти про великі кривди, яких тобі було завдано.

Хлопець кивнув головою й був цілком задоволений словами вчителя, бо припустив, що той нарешті пояснить, чому Бруно примусили покинути їхній зручний дім і переселитися в де жахливе місце, бо це була найбільша кривда, якої він зазнав за своє коротке життя.

Сидячи сам-один у своїй кімнаті за кілька днів по тому, Бруно почав думати про речі, які він робив у своєму колишньому домі і яких не міг робити після того, як переселився в Геть-Звідси. Більшість цих неможливостей пояснювалася тим, що він не мав тут друзів, із якими міг би погратися. Але все ж залишалася одна справа, яку він міг робити самостійно і якою займався весь час, коли жив у Берліні. Це були дослідження.

«Коли я був малим, — сказав Бруно, звертаючись сам до себе, — я дуже втішався дослідженнями. Але це було в Берліні, де я знав кожен куточок і міг знайти все, що хотів, із зав'язаними очима. Але я ніколи нічого не досліджував тут. Чи не час почати?» [...]

Ось уже кілька місяців Бруно виглядав із віконця у своїй спальні — на сад та лаву з написом, на високу загорожу й де-

рев'яні телеграфні стовпи. І хоч як часто він дивився на людей, людей надто дивного вигляду в їхніх смугастих піжамах, йому досі жодного разу не спало на думку замислитися, що все це означає.

Здавалося, ніби це зовсім інше місто, населене людьми, які жили й працювали разом поблизу будинку, де Бруно мешкав. Чи справді вони були зовсім іншими? Усі люди в тому таборі носили однаковий одяг — смугасті піжами, а на голові мали також однакові тюбетейки зі смугастої тканини. А всі люди, які часто приходили в його дім, носили однострої різної якості та з різною кількістю нагород, кашкети й каски, а також мали червоно-чорні пов'язки на руках, пістолети в кобурах на поясі.

У чому справді між ними різниця, запитував себе Бруно. І хто вирішував, які люди мають носити смугасті піжами, а які — вдягати однострої?

Звісно, іноді обидві групи змішувалися. Він часто бачив людей зі свого боку огорожі з колючого дроту на її протилежному боці, і коли він на них дивився, то було очевидно, що вони там виконують свої обов'язки.

Люди в піжамах виструнчувалися, коли до них наближалися солдати, а іноді падали на землю, й іноді не могли навіть підвестися, і їх клали на ноші й кудись несли.

Дивно, що я досі не цікавився цими людьми, подумав Бруно. І також дивно, що хоч солдати й часто туди заходять — Бруно не раз бачив там навіть батька, — та жодного з чоловіків у смугастих піжамах ніколи не запрошували в дім.

Покинувши дім, Бруно подивився праворуч, так далеко, як тільки зміг — висока загорожа здавалася нескінченною в сонячному світлі, й він був радий, бо це означало одне: він не знав, що там буде далі, й міг піти з'ясувати це, тобто здійснити своє дослідження.

Але, перш ніж податися в тому напрямку, він мав дослідити ще одну річ — лавку в саду. Протягом усіх цих місяців він дивився на неї, дивився здалеку на табличку, він називав її «лавка з табличкою», але досі не мав уявлення, що там написано. Поглянувши ліворуч і праворуч, аби переконатися, що ніхто до нього не наближається, він підбіг до лави й примружився, аби прочитати слова. Це була маленька бронзова табличка, й Бруно не мав проблем із прочитанням слів.

«Установлена на честь відкриття табору... — він завагався, — "Геть-Звідси", — дочитав до кінця, спіткнувшись, як зазвичай, на назві. — Дев'ятнадцятого червня сорокового року».

Він простягнув руку й доторкнувся на мить до таблички. Бронза була дуже холодною, і він відсмикнув пальці, перш ніж зробити глибокий вдих і продовжити свою подорож. Єдина річ, про яку Бруно намагався не думати — безліч разів казали про це й мати, і батько, — що йому не дозволено йти в тому напрямку, не дозволено близько підходити до загорожі табору й будь-які дослідницькі експедиції в Геть-Звідси забороняються.

Забороняються категорично.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Що вам відомо про ***родину Бруно***?
2. Чому родина Бруно залишила чудовий будинок у Берліні і переїхала до нового помешкання?
3. Що бентежить дев'ятирічного хлопця в новому місці? Порівняйте його життя в столиці і в Геть-Звідси.
4. Мати говорить Бруно, що батько виконує *«дуже важливу роботу, ...яку може виконувати лише навчений чоловік»*. Поясніть, яку посаду отримав батько і в чому полягає суть цієї важливої роботи?
5. У *Розділі четвертому* знайдіть, як Бруно і Гретель намагалися пояснити, що вони побачили у вікні за колючим дротом.
6. Чи змогли діти пояснити справжню суть того, що побачили? Як ви гадаєте, чому?
7. Як батько схарактеризував тих, хто перебував у таборі? У чому, на вашу думку, була причина такої характеристики?
8. У *Розділі восьмому* розповідається, як на Різдво батько одягнув нацистський однострій. Розкажіть, які прочуття викликала ця подія у кожного з рідних?
9. А чим відрізнялася ***бабусина*** реакція на зміни в житті сина? Що її обурило в словах дідуся, матері Бруно?
10. Прокоментуйте слова бабусі: *«Ти стовбичиш у своєму мундирі, ніби він перетворює тебе на щось надзвичайне. Навіть не думаючи, що насправді він означає...»*. А що насправді означав цей однострій?

Розділ десятий. Точка — пляма — клякса — силует, що перетворився на хлопчика

Прогулянка понад загорожею з колючого дроту забрала в Бруно набагато більше часу, ніж він сподівався. Він ішов і йшов, коли озирався назад, будинок, у якому він жив, ставав меншим і меншим, аж поки зник із поля зору остаточно. Протягом усього цього часу він не бачив нікого поблизу загорожі; не знайшов він і дверей, які дозволили б йому ввійти всередину, і він почав упадати в розпач, що його дослідницька експе-

диція завершиться нічим. І справді, хоч колючий дріт тягнувся далі, ніж бачили його очі, хатини, будівлі та стовпи диму залишилися далеко позаду, і дротяна загорожа, схоже, відокремлювала його лише від відкритого простору.

Ідучи вже годину, він почав відчувати невеличкий голод. Він подумав, що на перший день йому вистачить досліджень і, мабуть, час повернутися. А проте саме в цю мить маленька точка з'явилася вдалині, й Бруно звузив очі, намагаючись роздивитися, що то таке. Бруно пригадав книжку, яку прочитав, — там чоловік заблукав у пустелі, оскільки ж не мав ані їжі, ані

води, то протягом кількох днів він уявляв, що бачить чудові ресторани й величезні водограї, та коли спробував поїсти з них або попити, то вони перетворилися на ніщо, на купки піску. Бруно подумав, а чи не те саме відбувається тепер із ним.

Та поки він про це думав, ноги несли його крок за кроком ближче й ближче до точки на відстані, яка з часом перетворилася на пляму, потім на кляксу, й зрештою стала виказувати всі ознаки перетворення на силует. А коли Бруно підійшов іще ближче, то побачив, що перед ним не точка, не пляма, не клякса й не силует, а людина.

Насправді то був хлопчик.

Бруно вповільнив ходу, коли побачив точку, що перетворилася на пляму, а потім на кляксу, а потім на силует, що перетворився на хлопчика. Хоч їх розділяла загорожа з колючого дроту, він знав, що з чужинцями завжди треба бути обережним і наближатися до них з осторогою. Але він не зупинився, й незабаром вони дивилися один на одного.

— Привіт, — сказав Бруно.

— Привіт, — відповів хлопчик.

Хлопчик був менший, ніж Бруно, й сидів на землі із сумним обличчям. Він був у такій самій смугастій піжамі, яку носили люди по той бік загорожі, і смугастій шапочці на голові. Він не мав на ногах ані черевиків, ані шкарпеток, і ноги в нього були досить брудні. На руці він мав пов'язку із зіркою.

Коли Бруно вперше наблизився до хлопчика, той сидів, схрестивши ноги на землі, дивлячись на пилюку під собою. Проте через мить він подивився вгору, й Бруно побачив його обличчя. Обличчя також було дуже дивне. Шкіра майже сіра,

але такої сірості Бруно ніколи раніше не бачив. Хлопчик мав великі очі кольору солодкої карамелі. Білки були дуже білі, й коли хлопчик подивився на нього, то Бруно здалося, що на його обличчі нічого немає, крім величезних засмучених очей.

Бруно ніколи не бачив худішого або сумнішого хлопчика, але подумав, що буде цікаво побазікати з ним.

— Я досліджував місцевість, — сказав він.

— Справді? — запитав хлопчик.

— Справді. Я ходив майже дві години.

Строго кажучи, це було неправдою. Бруно здійснював своє дослідження лише трохи довше, ніж годину, але він не вважав легке перебільшення неприпустимим. Це було не те саме, що збрехати, і робило його видатнішим шукачем пригод, аніж він насправді був.

— Ти щось знайшов? — запитав хлопчик.

— Дуже мало.

— Узагалі нічого?

— Я знайшов тебе, — через мить відповів йому Бруно.

Він подивився на хлопчика й хотів його запитати, чому він такий засмучений, але завагався, бо подумав, що таке запитання може здатися грубим. Він знав, що іноді люди, які сумують, не хочуть, аби їх запитували про це. Бруно подумав, що він ліпше зачекає, перш ніж скаже нехай там що. Він усе ж таки дещо відкрив під час свого дослідження, й тепер, коли нарешті трапилася нагода поговорити з тим, хто перебував по той бік колючого дроту, йому хотілося використати цю можливість якнайбільше. Він сів по цей бік загорожі, схрестив ноги так само, як той малий хлопчик, і пожалкував, що не приніс із собою плитки шоколаду або пиріжка, які вони могли б розділити.

— Я живу в будинку по цей бік загорожі, — сказав Бруно.

— Справді? Одного разу я бачив той будинок здалеку, але не бачив тебе.

— Моя кімната на другому поверсі, — сказав Бруно. — Я можу звідти дивитися через загорожу. Мене звуть Бруно, до речі.

— А мене Шмуль, — сказав малий хлопчик.

Бруно почухав собі обличчя, не певний, що правильно почув ім'я хлопчика.

— Як тебе звати, ти сказав? — запитав він.

— Шмуль, — відповів малий хлопчик, начебто це було найзвичайнісіньке ім'я у світі. — А як, ти сказав, звуть тебе?

— Бруно.

— Я ніколи не чув такого імені, — сказав Шмуль.

— А я ніколи не чув такого, як твоє, — сказав Бруно. — Шмуль, — він ненадовго замислився. — Шмуль... Мені подобається, як воно звучить, коли я його промовляю. Шмуль. Воно звучить, як свистіння вітру.

— Бруно, — сказав Шмуль, задоволено кивнувши головою. — Так, я думаю, що твоє ім'я також мені подобається. Воно звучить так, ніби хтось тре долонею об долоню, щоб зігрітися.

— Я ніколи не зустрічав хлопця, якого звали б Шмуль, — сказав Бруно.

— По цей бік загорожі є десятки Шмулів, — сказав хлопчик. — Можливо, й сотні. Мені хотілося б мати ім'я, яке належало б тільки мені.

— А я ніколи не зустрічав когось, кого би звали Бруно, — сказав Бруно. — Крім себе самого, звісно. Схоже, що я один Бруно у світі.

— Тоді ти щасливий, — сказав Шмуль.

— Мабуть, щасливий. А скільки тобі років? — запитав Бруно.

Шмуль подумав, подивився на свої пальці й став загинати їх, ніби щось підраховував.

— Мені дев'ять років, — сказав він. — Я народився п'ятнадцятого квітня тридцять четвертого року.

Бруно подивився на нього з подивом.

Очі в Бруно широко розплющилися, а його рот утворив літеру «о».

Переклад з англійської Віктора Шовкуна, як ілюстрації використано кадри з фільму «Хлопчик у смугастій піжамі» (2008 рік)

Скористайтеся покликанням https://cutt.ly/awXwpDvl або QR-кодом і прочитайте продовження твору. Дізнайтеся, чим закінчилася дивна дружба двох таких несхожих хлопців — Бруно і Шмуля, а також про те, коли про ці зустрічі здогадався батько Бруно.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Розкажіть про знайомство ***Бруно*** і ***Шмуля***.
2. Що вас дивує в знаннях двох хлопчиків? Як ця сцена характеризує різні системи освіти?

3. Чому Бруно подружився з одним із в'язнів табору, хоча йому було заборонено навіть підходити до загорожі?
4. Що дізнався Бруно про Шмуля і його родину, про їхнє життя до табору і в таборі?
5. Що спільного і відмінного в долях двох хлопчиків? Яка роль у їхніх долях належить ***Фурору***?
6. Що і чому не може Бруно зрозуміти про глибину трагедії, яка сталася в житті малого Шмуля і безлічі інших євреїв?
7. Як ви розумієте слова Шмуля до Бруно *«Ти перебуваєш на неправильному боці загорожі»*?
8. Розкажіть про випадок на кухні і зраду Бруно. Чи була для нього бодай якась серйозна загроза від лейтенанта ***Котлера***? Чому він злякався?
9. Як ви розумієте слова Шмуля, якого жорстоко побили за те, що він їв на кухні в домі коменданта: *«Я вже більше не відчуваю болю...»*?
10. Як Бруно опинився за колючим дротом?
11. Яка трагедія щодня відбувалася в таборі з дітьми і дорослими?
12. Що сталося з Бруно і Шмулем у фіналі твору?
13. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/Vw7VCXPM або скористайтеся QR-кодом. Складіть пазли і виконайте завдання.

Міркуємо самостійно

14. ***Бруно*** постійно говорить, що прагне щось досліджувати. А чи справді він такий допитливий, яким мав би бути дослідник? Відповідь аргументуйте.
15. Поміркуйте, чи дружив би Бруно зі Шмулем, якби він продовжував спілкуватися з Карлом, Даніелем і Мартіном?
16. Як поводиться Бруно, коли ходить на зустріч зі своїм єдиним другом — вічно голодним Шмулем? Про що свідчить той факт, що він рідко коли приносив достатньо їжі малому в'язню і переважно сам з'їдав гостинці для друга?
17. Доведіть, що через образ наївного Бруно автор проводить ідею «сліпоти» німецького народу, який не хотів бачити звірств нацистів і помічати їхні злочини.
18. На нарікання сина, що переїзд був поганою ідеєю і не варто було їм виконувати розпорядження Фурора, ***мати*** сказала: *«Думати — для нас недозволена розкіш»*. Що в цих словах є символічного для всієї німецької нації?
19. Також прокоментуйте фразу, яку сказала ***мати*** Бруно: *«Ми повинні шукати найкращий вихід із поганої ситуації»*. У чому полягав особисто її вихід із «поганої ситуації» і що стало наслідком бездіяльності цієї жінки?
20. Доведіть, що поведінка матері Бруно була типовою в тогочасній Німеччині.

Узагальнюємо та підсумовуємо

21. Що у творі ***символізують*** *смугаста «піжама» і нацистський однострій*?
22. Як у романі розкривається тема ***геноциду*** єврейського народу?
23. Що, на вашу думку, означає однаковий фінал у житті малого єврея і німця?
24. Доведіть, що події Другої світової війни позначилися на долях як поневолених народів, так і німців.

25. Зробіть висновок, що війна ламає долі не тільки жертв, а й їх мучителів.
26. Проведіть ***паралелі*** між подіями Другої світової війни і подіями російсько-української війни.
27. Поміркуйте, чому нації, винні в масових трагедіях, повинні пройти період каяття, як це було в німців щодо євреїв.
28. Як у творі порушено ідею рівності людей різних національностей?
29. Сформулюйте ***головну думку*** роману Джона Бойна «Хлопчик у смугастій піжамі».

Пов'язуємо новий матеріал із вивченим раніше

30. Проведіть паралель між думкою про *національну сліпоту* в романі Джона Бойна ***«Хлопчик у смугастій піжамі»*** і вірші Альфреда Маргула-Шперберга ***«Про назву концтабору Бухенвальд»***.
31. Що спільного в долях євреїв у романі Вальтера Скотта ***«Айвенго»*** і Джона Бойна ***«Хлопчик у смугастій піжамі»?***

Завдання від Фантазерчика

1. Уявіть, як могло би скластися життя Шмуля, якби не трагічні події Другої світової війни.
2. Поміркуйте і складіть запитання, які ви хотіли б поставити Шмулю, щоб показати, що ви щиро цікавитеся його життям.
3. Напишіть малому Бруно листа і поясніть, чому робота його батька була звірячим злочином, а життя Шмуля в таборі — нестерпним.
4. Об'єднайтеся в пари і намалюйте плакат (або зробіть колаж) на антивоєнну тематику. Поясніть ідею вашого проєкту.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/pwJyshNs або скористайтеся QR-кодом. Подивіться трейлер до фільму «Хлопчик в смугастій піжамі» (режисер Марк Герман, 2008 рік).
Які головні події твору відображені в ролику?
Які ще епізоди ви хотіли б згадати в трейлері до фільму?

Покажіть Знаюсі свої знання

1. Зверніть увагу на нашивку на рукаві Знаюсі. З'ясуйте, що означає зображення на ній.
2. Поясніть, хто і чому повинен був носити таку нашивку.
3. У рубриці «Мистецька галерея» (сторінка 145) розгляньте картини українського художника єврейського походження *Германа Гольда* і прочитайте коментар до них.
4. Поясніть, чим відрізняється життя єврейського народу, зображене в картинах верхнього ряду від життя, зображеного в картинах нижнього ряду.
5. Підготуйте невеличке повідомлення про Таню Маркус.

МИСТЕЦЬКА ГАЛЕРЕЯ

Життя та непроста доля єврейського народу відобразилися у творчості *українського художника* єврейського походження *Германа Гольда* (народився в 1933 році). Він змальовував як традиційний побут, пов'язаний з маленькими життєвими радощами, так і жахливі сторінки історії, пов'язанні з гето, гоніннями та вбивствами євреїв.

Картина «*Таня Маркус*» присвячена дівчині-єврейці, киянці, учасниці антигітлерівського підпілля Тетяні Маркус, яка особисто знищила кількадесят нацистських солдатів і офіцерів. Її вистежили, схопили, катували і розстріляли гестапівці в 1943 році. У 2006 році за особисту мужність і героїчну самопожертву дівчині присвоєно звання Герой України (посмертно).

Сила дружби і кохання

О. Ге́нрі

(1862–1910)

Справжнє ім'я чудового американського новеліста ***О. Ге́нрі*** — Ві́льям Сі́дней По́ртер. Народився він у містечку Грінсборо (штат Північна Кароліна) в сім'ї лікаря.

Мати хлопчика померла від туберкульозу, коли Біллові (пестливе від Вільям) було лише 3 роки. Після смерті дружини батько з горя почав випивати, і його лікарська практика поступово занепала. Тому вже у 16 років Білл Портер став працювати в аптеці свого дядька спочатку учнем, а потім фармацевтом.

У 1882 році Білл Портер вирушив у мандрівку на південь — у штат Техас. Два роки майбутній письменник провів на ранчо. За цей час Білл опанував ремесло ковбоя і куховара, досконало вивчив іспанську мову, дещо гірше німецьку і французьку, а також перечитав велику бібліотеку господарів ранчо, зокрема чимало творів англійської літератури.

Тоді ж він почав писати невеликі оповідання, але надіслати їх до якогось журналу в нього й гадки не було — до своїх спроб молодий автор ставився доволі іронічно.

У 1884 році Білл Портер переїхав в Остін — столицю штату Техас, де працював бухгалтером, креслярем, художником (малював географічні карти), касиром банку. Саме в цей час у нього зростає бажання займатися літературною працею. Тож він розпочинає журналістську кар'єру: публікує статті в газетах і журналах, а також стає видавцем невеликої гумористичної газети, де друкує свої оповідання (проєкт за рік збанкрутував).

У 1896 році в банку, де раніше працював Білл Портер, виявили недостачу грошей. Звинувачений у розтраті, він залишив

США і переховувався в Гондурасі, сподіваючись, що дружина Етол з донькою переїдуть до нього. Однак кохана тяжко хворіла, тому Біллу довелося повернутися і здатися правосуддю. Існує переказ про те, що подружжя Портерів нібито продало свої найбільші цінності, аби Білл міг купити квиток додому: Білл — свій годинник, а Етол — єдину теплу вовняну шаль.

Судовий розгляд справи розтягнувся на рік. За цей час Етол померла — як і матір Білла — від туберкульозу. І Портер з головою поринає в роботу, розсилаючи в журнали і газети гумористичні нариси, вірші. Одне з оповідань взяли до друку, але автор не побачив його опублікованим — завершився суд, і Портера засудили до п'ятирічного ув'язнення.

За ґратами Білла рятує фах фармацевта — він став аптекарем у в'язничному шпиталі. Ця посада давала певні привілеї, яких не мали інші засуджені; злигодні й тяжка фізична праця обминули його. Але головною перевагою було те, що під час довгих нічних чергувань у шпиталі, які входили в обов'язки аптекаря, Портер мав змогу писати. Хоч це і дивно, однак саме у в'язниці він відчув себе справжнім письменником.

У 1901 році Вільям Сідней Портер був достроково звільнений і переїхав до Нью-Йорка, міста великих журналів і газет, міста, де можна було досягти великого успіху. Саме тут за вісім років життя, що йому залишилися, письменник створив більшість своїх новел, які підписував псевдонімом ***О. Генрі***.

Нью-Йорк, 1900 рік

Цікавою є версія виникнення цього ***псевдоніма***: ще працюючи аптекарем, Портер постійно користувався фармацевтичним

довідником *Етьє́на Оссіа́на Анрі́ (Etienne Ocean Henry)*. Припускають, що письменник узяв прізвище фармацевта і першу літеру одного з його імен, створивши у такий спосіб псевдонім, який став відомим у всьому світі.

Коли в О. Генрі запитували, як потрібно писати його прізвище — О. Генрі чи О'Генрі, він із притаманним йому почуттям гумору відповідав: «О! Генрі!»

У 1904 році виходить друком перша книжка О. Генрі, а потім одна за одною — шість збірок новел, що принесли авторові заслужену славу. Його новели вирізняються захопливим сюжетом, стислістю, добрим гумором і несподіваною розв'язкою.

О. Генрі називають співцем маленької людини. У його новелах немає визначних подій, його персонажі не є видатними особистостями. Його герої — це звичайні люди із маленькими радощами і великим смутком. Вони добрі, часто безпорадні у великому світі, але завжди намагаються бодай трішечки змінити своє буденне життя і життя близьких, зробити його радіснішим.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/YwJyvy0y або скористайтеся QR-кодом і перегляньте кольорові фото Нью-Йорка в 1900-1910 роках. Саме в цей час у цьому місті жили прототипи героїв і героїнь новел О.Генрі.

Що спитав у нас Згадайко?

1. Скористайтеся QR-кодом або увійдіть за покликанням https://cutt.ly/PwKbCVjk і перегляньте презентацію про волхвів.
2. Хто такі волхви і які дари вони принесли новонародженому Ісусу?
3. Що означає слово **Різдво**?
4. Яку традицію започаткували волхви на Різдво?
5. Як ви гадаєте, чому мільйонам людей подобається різдвяна традиція волхвів?

ДАРИ ВОЛХВІ́В

Один долар вісімдесят сім центів. Це було все. Із них шістдесят центів — монетками по одному центу. Вона відвойовувала кожну монетку, торгуючись із бакалійником, зеленярем, м'ясником так запекло, що аж вуха палали від мовчазного осуду її скупості, викликаної надмірною ощадливістю. Делла тричі перелічила гроші. Один долар вісімдесят сім центів. А завтра Різдво.

Що було діяти — хіба впасти на стару, потерту маленьку кушетку і заплакати. Так Делла і зробила. З цього маємо дійти повчального висновку, що життя складається з сліз, зітхань, усмішок, причому зітхання переважають.

Поки господиня переходить поступово від першої стадії до другої, огляньмо її господу. Мебльована квартира за вісім доларів на тиждень. Не можна сказати, що вона зовсім убога, але щось спільне з цим поняттям, безперечно, має.

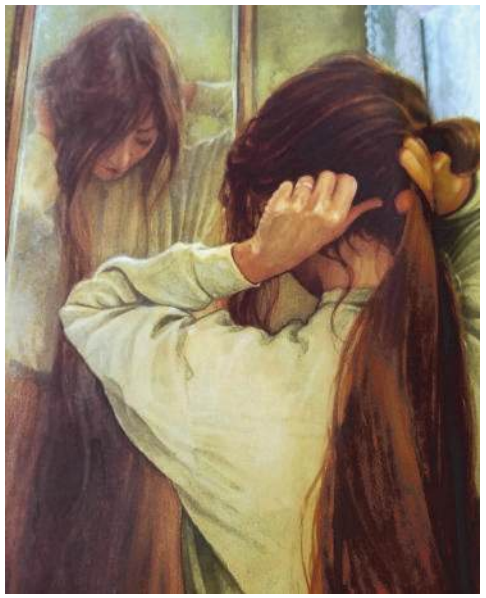
Внизу, у вестибюлі, скринька для листів, у щілину якої не ввійшов би жоден лист, і кнопка електричного дзвоника, з якої жодному смертному не пощастило б витиснути ніякого звуку. На дверях була ще прикріплена картка з написом «М-р Джеймс Діллінгем Янг».

Слово «Діллінгем» розтягнулось на всю довжину в той недавній час процвітання, коли власник цього імені одержував тридцять доларів на тиждень. Тепер він заробляв тільки двадцять доларів, і літери в слові «Діллінгем» поблякли, немовби серйозно замислились, чи не скоротитись їм до скромного, без претензій «Д». Та хоч коли містер Джеймс Діллінгем Янг, приходячи додому, піднімався у свою квартиру на верхньому поверсі, його завжди зустрічав вигук «Джім!» і гарячі обійми місіс Джеймс Діллінгем Янг — її ви вже знаєте як Деллу. А це й справді так гарно!

Делла перестала плакати і провела пуховкою по щоках. Вона стояла біля вікна, сумно дивлячись на сірого кота, який прогулювався по сірому паркану в сірому дворі. Завтра Різдво, а у неї тільки долар і вісімдесят сім центів, щоб купити подарунок Джімові! Вона місяцями економила буквально кожен цент, і ось це все, що вдалося зібрати. За двадцять доларів на тиждень далеко не заїдеш. Витрати були більші, ніж вона розраховувала. Витрати завжди більші. Тільки долар і вісімдесят сім центів, щоб купити подарунок Джімові! її Джімові! Багато щасливих годин провела вона, роздумуючи, що б таке подарувати йому на Різдво. Щось особливе, рідкісне, коштовне, хоч трохи гідне високої честі належати Джімові.

Між вікнами кімнати стояло трюмо. Можливо, вам ніколи не випадало дивитися в трюмо у восьмидоларовій мебльованій квартирі. Дуже худа і дуже рухлива людина, спостерігаючи швидку зміну своїх відображень у його довгих та вузьких дзеркалах, може дістати досить точне уявлення про свою зовнішність. Делла була струнка, і їй пощастило опанувати це мистецтво.

Вона раптом одійшла од вікна і зупинилась перед дзеркалом. Очі її сяяли, як діаманти, але за якихось двадцять секунд лице втратило свої кольори. Вона хутенько висмикнула шпильки і розпустила своє довге волосся.

У подружжя Джеймс Діллінгем Янг було дві речі, якими вони дуже пишалися. Одна — це золотий годинник Джіма, що належав колись його батькові та дідові, друга — волосся Делли. Якби цариця Савська жила в будинку навпроти, Делла часом, помивши голову, сушила б своє волосся біля вікна, щоб затьмарити блиск оздоб і коштовностей її величності. Якби цар Соломон був швейцаром у будинку, де вони жили, і зберігав би всі свої скарби в підвалі, Джім, проходячи повз нього, завжди діставав би свій годинник, щоб побачити, як Соломон рве собі бороду від заздрощів.

Прекрасне волосся Делли розсипалось каштановими хвилями, сяючи, мов струмені водоспаду. Воно спадало нижче її колін і вкривало, наче плащем, майже всю її постать. Потім вона знову, нервуючи і поспішаючи, підібрала його. Завагавшись, постояла якусь мить нерухомо, і дві чи три сльози впали на потертий червоний килим.

Мерщій надіти старенький коричневий жакет і старенький коричневий капелюшок! Махнувши спідницею, Делла кинулася до дверей і вибігла з дому на вулицю, а в очах у неї ще поблискували діамантовими краплями сльози.

Вона зупинилась перед дверима з вивіскою: «М-м Софроні. Найрізноманітніші вироби з волосся». Делла вибігла на другий поверх і спинилася, переводячи дух, серце її швидко билося. Мадам Софроні була здоровенна білява жінка з сухими манерами.

— Чи не купите ви моє волосся? — спитала Делла.

— Я купую волосся, — відповіла мадам. — Зніміть капелюшок, треба подивитися, що за товар.

Знову заструменів каштановий водоспад.

— Двадцять доларів, — сказала мадам, звично зважуючи в руці волосся.

— Давайте мерщій, — промовила Делла.

Дві години після цього пролетіли на рожевих крилах — вибачайте за банальну метафору. Делла бігала по крамницях, шукаючи подарунок Джімові.

Нарешті знайшла. Безперечно, ця річ була створена для Джіма, і тільки для нього. Нічого схожого не було в жодній іншій крамниці, вона вже все перевернула там догори дном. Це був платиновий ланцюжок для кишенькового годинника, простий і строгий, він привертав увагу коштовністю матеріалу, з якого був зроблений, а не мішурним блиском — саме такими мають бути всі гарні речі. Він навіть був гідний годинника. Побачивши його, Делла відразу дійшла думки, що ланцюжок повинен належати Джімові. Він був такий, як Джім. Скромність і гідність — ці якості були у них обох. За ланцюжок довелося заплатити двадцять один долар. У Делли лишилося ще вісімдесят сім центів, і вона поспішила додому. З таким ланцюжком Джім у будь-якому товаристві зможе дістати свій годинник, глянути, котра година, бо хоч який чудовий був той годинник, а Джім іноді дивився на нього крадькома, бо висів він не на ланцюжку, а на старому шкіряному ремінці.

Коли Делла повернулася додому, її захоплення трохи вщухло, натомість з'явилися передбачливість та розсудливість. Вона дістала щипці для завивання, запалила газ і почала виправляти спустошення, вчинені великодушністю та любов'ю. А це завжди надзвичайно важка праця, дорогі друзі, велетенська праця.

За сорок хвилин її голова вкрилася дрібними кучериками і Делла стала дуже схожою на хлопчиська, що втік з уроків. Довгим, уважним і критичним поглядом вона глянула на себе в дзеркало.

«Якщо Джім не вб'є мене з першого погляду, — подумала, — то, глянувши вдруге, скаже, що я схожа на хористку з

Коні-Айленда. Але що, що могла б я зробити з одним доларом і вісімдесятьма сімома центами?!»

О сьомій годині кава була готова, а гаряча сковорода стояла на плиті, чекаючи, коли на ній смажитимуться котлети.

Джім ніколи не спізнювався. Делла затиснула в руці платиновий ланцюжок і сперлася на краєчок стола біля вхідних дверей. Невдовзі вона почула його кроки внизу на сходах і на мить зблідла. Вона мала звичку звертатися до бога з коротенькими молитвами з приводу всяких життєвих дрібниць і тепер швиденько зашепотіла:

— Господи, зроби, будь ласка, так, щоб я все ще сподобалася йому!

Двері відчинилися, Джім увійшов і причинив їх. Його худе обличчя було заклопотане. Бідолаха, в двадцять два роки він мав годувати сім'ю! Йому давно треба було купити нове пальто, і рукавичок у нього не було.

Джім увійшов і завмер, наче сетер, що збирається кинутися на перепелицю. Його очі спинилися на Деллі, в них був вираз, якого вона не могла зрозуміти, і їй стало страшно. Це не були ні гнів, ні здивування, ні. докір, ні жах — жодне з тих почуттів, яких вона могла сподіватись. Він просто пильно дивився на неї, і на обличчі у нього був отой дивний вираз.

Делла зіскочила з столу і кинулась до нього.

— Джім, милий,— вигукнула вона,— не дивись так на мене! Я обстриглась і продала волосся, бо я б не пережила, якби нічого не змогла подарувати тобі на Різдво. Воно знову виросте! Ти ж не гніваєшся, ні? Я повинна була це зробити. Волосся у мене росте дуже швидко. Поздоров мене з Різдвом, Джім, і будьмо щасливі. Ти ж навіть не знаєш, який гарний, чудовий подарунок я приготувала для тебе!

— Ти обстригла волосся? — насилу спитав Джім так, наче він не міг усвідомити цього очевидного факту, хоч його мозок напружено працював.

— Обстригла і продала його, — відповіла Делла. — Але ж я тобі все одно подобаюсь? Я ж така сама, тільки з коротким волоссям!

Джім здивовано оглянув кімнату.

— То, виходить, твого волосся вже нема? — спитав він з якимсь безглуздим виразом.

— І не шукай його, не знайдеш,— відповіла Делла,— кажу ж тобі: я його продала — обстригла і продала. Сьогодні святвечір, Джім. Будь зі мною ласкавий, це ж я зробила для тебе.

Можливо, волосся на моїй голові і можна було б перелічити,— в її голосі раптом прозвучала глибока ніжність,— але ніхто й ніколи не зможе виміряти мою любов до тебе! Смажити котлети, Джім?

І Джім раптом наче прокинувся від важкого сну. Він обняв свою Деллу. Будьмо скромні — відвернімося на якихось десять секунд і займімося чимось іншим. Подумаймо, наприклад, яка різниця між вісьмома доларами на тиждень і мільйоном на рік? І математик, і мудрець дадуть неправильні відповіді. Волхви принесли коштовні дари, але серед них не було одного. Цей туманний натяк ми роз'яснимо пізніше.

Джім витяг з кишені свого пальта пакуночок і кинув його на стіл.

— Зрозумій мене правильно, Делл,— сказав він.— Ніяка стрижка, ніякі нові зачіски не примусять, щоб я розлюбив тебе, дівчинко. Але розгорни цей пакунок-і ти зрозумієш, чому я спершу трохи розгубився.

Білі спритні пальчики розірвали мотузку й папір. Пролунав крик захвату, а на зміну йому — ой леле! — прийшли, як то буває тільки у жінок, потоки сліз та зойки. Довелось негайно вдатися до всіх заспокійливих засобів, які тільки були у господаря квартири.

Річ у тому, що на столі лежали гребінці, набір гребінців — бічні й задні,— якими Делла давно любувалася на одній з бродвейських вітрин. Чудові гребінці, справжні черепахові, прикрашені по краях дрібними коштовними каменями, і саме того відтінку, що пасував би до її волосся. Гребінці коштували дорого, вона знала це, і її серце давно вже нило від того, що не було ніякої надії купити їх. Тепер вони належали їй, але де ж ті коси, що їх прикрасили б ці довгождані гребінці.

А проте вона міцно притисла їх до грудей, підвела нарешті затуманені сльозами очі, всміхнулась і промовила:

— У мене дуже швидко росте волосся, Джім!

Делла підскочила, як ошпарене котеня, і вигукнула:

— О господи!

Джім ще не бачив свого чудового подарунка.

Вона хутенько подала йому на долоні ланцюжок. Матовий коштовний метал, здавалося, засяяв відбитим світлом її гарячої і щирої радості.

— Ну, правда ж гарний, Джім? Я обнишпорила все місто, поки знайшла його. Тепер ти можеш дивитись, котра година, хоч сто разів на день. Дай-но мені свій годинник. Я хочу побачити, який вигляд він матиме з ланцюжком.

Але Джім не послухався — він ліг на кушетку, заклав руки під голову і всміхнувся.

— Делл,— сказав,— давай сховаємо свої подарунки до іншого часу. Вони занадто гарні, щоб так зразу ними користуватись. Я продав годинник, щоб купити тобі гребінці. А тепер, гадаю, пора смажити котлети.

Волхви, ті, що принесли дари немовляті у яслах, були, як ви знаєте, мудрі люди, надзвичайно мудрі люди. Вони винайшли звичай робити різдвяні подарунки. Бо вони були мудрі, і дари їхні були мудрі, не виключено, що їх можна було навіть замінити, якщо траплялися два однакових подарунки. А я розповів вам нічим не примітну історію про двох дурненьких дітей, які жили у восьмидоларовій квартирі і зовсім немудро пожертвували одне для одного найдорожчими своїми скарбами. Але до відома мудреців наших днів слід сказати, що з усіх, хто робив подарунки, ці двоє були наймудріші. З усіх, хто приносить і приймає дари, наймудріші тільки такі, як вони. Це всюди так. Вони і є волхви.

Переклад з англійської Юрія Іванова, ілюстрації Патріка Джеймса Лінча

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/nwJyAkhJ або скористайтеся QR-кодом і подивіться американський художній фільм «*Дари волхвів*» (режисер Генрі Гетевей, 1952 рік). Порівняйте свої враження від новели і від фільму.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Готуємося до роботи з текстом твору

1. Як О. Генрі став письменником?
2. На прикладі долі всесвітньо відомого письменника О. Генрі доведіть, що людина завжди може досягти успіху.
3. Поясніть походження ***псевдоніма*** американського письменника.

Працюємо над змістом твору

4. Чому для героїв новели ***«Дари волхвів»*** було так важливо привітати одне одного на ***Різдво***?
5. В новелі ми читаємо, що всі плани подружжя *«розбивалися об одну непереборну обставину»*. Назвіть цю обставину.
6. Чим найбільше пишалося юне подружжя ***Джеймс Діллінгем Янг***?
7. А чим їм довелося пожертвувати заради свого кохання?
8. Доведіть, що закохані щиро дбають одне про одного.
9. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/MwKSydFe або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.
10. Згадайте повість ***«Різдвяна пісня в прозі» Чарльза Дікенса***. Порівняйте образи Делли і Джіма та Ебенезера Скруджа.
11. Хто з них, на вашу думку, отримує більше радості від життя: бідне молоде подружжя чи самотній багатий скнара?
12. Чому автор називає подружжя ***Джеймс Діллінгем Янг*** *«наймудрішими з усіх мудреців»*?
13. Як ви гадаєте, у чому полягає мудрість молодого подружжя?
14. Поміркуйте, що для Делли і Джіма було найбільшою життєвою цінністю.

ОСТАННІЙ ЛИСТОК

(скорочено)

В невеличкому районі на захід від площі Вашингтона вулиці показилися й розбились на вузькі смужки, що називаються проїздами. Ці проїзди утворюють химерні кути й повороти. Там одна вулиця перетинає навіть сама себе разів зо два. Якомусь художникові пощастило відкрити надзвичайно цінні властивості цієї вулиці.

Отож люди мистецтва незабаром налетіли в старий чудернацький Грініч-Вілідж у пошуках вікон, що виходять на північ, гостроверхих дахів XVIII століття, голландських мансард і низької квартирної платні. Потім вони притягли туди кілька олов'яних кухлів та одну-дві жаровні й утворили «колонію».

Студія Сью і Джонсі містилася на горищі присадкуватого триповерхового цегляного будинку. Джонсі — пестливе від Джоанна. Одна дівчина приїхала з штату Мен, друга — із штату Каліфорнія. Вони познайомилися за табльдотом у місцевому «Дельмоніко», ресторанчику на Восьмій вулиці, побачили, що їхні погляди намистецтво, салат з листя цикорію та широкі рукави цілком збігаються, і вирішили найняти спільну студію.

Це було у травні. А в листопаді холодний, невидимий прищелець, якого лікарі називають Пневмоні́єю[1], почав бродити по колонії, торкаючись то одного, то другого своїми крижаними пальцями. По Іст-Сайду цей зарізяка розгулював сміливо, ішов швидко, вражаючи десятки жертв, але тут, у лабіринті вузьких, поросліх мохом проїздів, насилу переставляв ноги.

Містера Пневмонію не можна було назвати благородним старим джентльменом. Для цього підтоптаного задишкуватого бовдура з червоними кулацюрами мініатюрна дівчина, недокрівна від каліфорнійських зефі́рів[2], навряд чи була тією дівчиною, на яку дозволялося полювати. Проте він напосівся на неї, і тепер Джонсі, нездатна й поворухнутись, лежала на пофарбованому залізному ліжку, дивлячись крізь невеличкі шибки голландського вікна на глуху стіну сусіднього мурованого будинку.

Одного ранку заклопотаний лікар порухом кошлатої сивої брови запросив Сью в коридор.

— У неї один шанс з десяти. І цей шанс полягає в тому, щоб вона хотіла жити. Та ваша маленька подруга вже вирішила, що ніколи не одужає. Які в неї наміри на майбутнє?

— Вона… вона хотіла намалювати коли-небудь Неаполітанську затоку, — сказала Сью.

— Намалювати? Дурниці! Чи нема у неї чогось такого, про що справді варто було б думати — наприклад, якогось хлопця?

— Хлопця? Хіба хлопець вартий… ні, нічого такого немає.

— Ну, тоді це просто занепад сил, — підсумував лікар. — Я зроблю все, що тільки може наука, знаряддям якої я є. Але коли пацієнт починає рахувати карети у своїй похоронній процесії, я скидаю з цілющої сили ліків п'ятдесят процентів. Якщо вам удасться, щоб вона хоч раз спитала, який буде цієї зими новий фасон рукавів у пальтах, я зможу поручитися, що в неї буде один шанс не з десяти, а з п'яти.

Коли лікар пішов, Сью вибігла в майстерню й плакала в серветку, аж доки та геть не розмокла. Потім узяла креслярську дошку і, насвистуючи веселий мотивчик, незалежно ввійшла до кімнати.

Джонсі, майже непомітна під ковдрою, лежала, повернувшись обличчям до вікна. Сью подумала, що Джонсі заснула.

Вона прилаштувала дошку й взялася за ілюстрацію до журнального оповідання. Молоді художники мусять мостити свій шлях у Мистецтво, малюючи ілюстрації до журнальних оповідань, які молоді автори пишуть для того, щоб вимостити собі шлях у Літературу.

Малюючи героя оповідання, Сью почула тихий шепіт, що повторився кілька разів. Вона швидко підійшла до ліжка.

Очі у Джонсі були широко розплющені. Дівчина дивилась у вікно й лічила — лічила в зворотному порядку:

— «Дванадцять», — мовила вона і трохи згодом: — «одинадцять», — потім: — «десять» і «дев'ять», — а тоді, майже одночасно: — «вісім» і «сім».

Сью стривожено подивилась у вікно. Що там лічити? Адже перед очима лише похмуре подвір'я та глуха стіна цегляного будинку. До половини тієї стіни видряпався старезний плющ, підгнилий біля коріння. Холодний подих осені струсив з нього листя, й було видно, як майже голі галузки рослини чіпляються за потріскані цеглини.

— Що там таке, серденько? — спитала Сью.

— Шість, — ледь чутно мовила Джонсі. — Тепер вони падають швидше. Три дні тому їх було майже сто. Аж голова боліла рахувати. А сьогодні вже легко. Ще один упав. Тепер лишилося тільки п'ять.

— П'ять чого, серденько? Скажи своїй Сьюді.

— Листків. На плющі. Коли впаде останній, я помру. Я знаю це вже три дні. Хіба лікар нічого тобі не сказав?

— Таких дурниць я ще ніколи не чула, — пирхнула Сью, чудово вдаючи зневагу. — Яке відношення має листя старого плюща до твого одужання? Не будь дурненькою. Бо ж іще сьо-

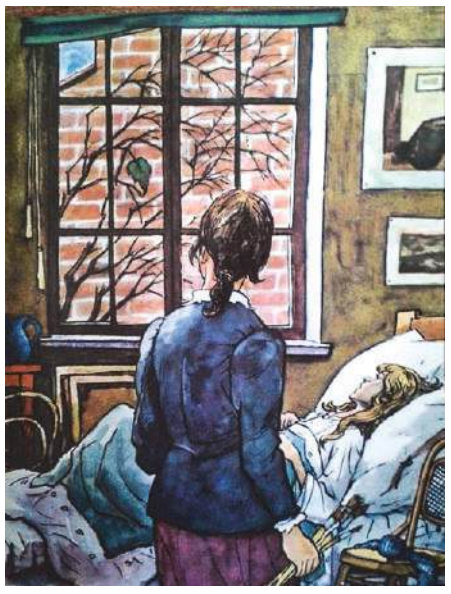
---

[1] *Пневмоні́я* — запалення легенів. У ті часи (до відкриття антибіотиків) це тяжке захворювання часто призводило до смерті.

[2] *Зефі́р* — у давньогрецькій міфології західний вітер.

годні вранці лікар мені казав, що твої шанси одужати, та й то скоро... стривай, як же він сказав?.. Він сказав, що в тебе десять шансів проти одного! А це майже стільки, як у кожного з нас. Спробуй-но тепер з'їсти бульйону і дай твоїй Сьюді докінчити малюнок, щоб можна було продати його редакції і купити своїй хворій дівчинці портвейну, а собі, ненажері, свинячих котлет.

— Не треба більше купувати вина, — мовила Джонсі, не відриваючи погляду від вікна. — Он іще один полетів. А бульйону я не хочу. Залишилось усього чотири листочки. Я хочу, поки не стемніло, побачити, як одірветься останній. Тоді помру і я.

— Джонсі, люба, — сказала Сью, схиляючись над ліжком, — ти можеш пообіцяти мені, що заплющиш очі й не дивитимешся у вікно, поки я закінчу роботу? Я повинна здати ці малюнки завтра. Мені потрібне світло, інакше я опустила б штору.

— А чи не могла б ти малювати в другій кімнаті? — холодно спитала Джонсі.

— Краще я побуду біля тебе, — відповіла Сью. — До того ж я не хочу, щоб ти весь час дивилась на ті дурні листки.

— Тоді скажи мені, коли закінчиш, — заплющуючи очі, попросила Джонсі, бліда й непорушна, мов повалена статуя, — бо я хочу побачити, як упаде останній листок. Я стомилася чекати. Стомилася думати. Мені хочеться розслабитись, ні за що не триматися й полетіти — дедалі нижче й нижче — як один з отих виснажених листків.

— Спробуй заснути, — порадила Сью. — Мені треба покликати сюди Бермана, щоб намалювати з нього відлюдька-золотошукача. Я вийду на хвилинку. А ти лежи й не рухайся, поки я не повернуся.

Старий Берман був художником і жив на першому поверсі під ними. Йому вже перевалило за шістдесят, і борода в нього, як у «Мойсея» Мікеланджело, кільцями спускалася з його голови сатира на тіло карлика. В мистецтві Берман був невдахою. Сорок років тримав він у руках пензель, але й на крок не наблизився до своєї Музи, щоб хоч торкнутися краю її мантії. Він

весь час збирався створити шедевр, але навіть не почав над ним роботи. Уже кілька років, як він не малював нічого, крім якоїсь мазанини — вивісок та реклам. На шматок хліба він заробляв, позуючи тим молодим художникам з колонії, які не могли платити натурникові-професіоналу. Він занадто багато пив і ще не облишив балачок про свій майбутній шедевр. Що ж до всього іншого, то це був буркітливий дідок, який нещадно знущався з усякої делікатності, в кому б вона не виявлялась, і дивився на себе як на сторожового пса, спеціально поставленого захищати двох молодих художниць у студії нагорі.

Мойсей (скульптура Мікеланджело)

Сью застала Бермана, від якого дуже тхнуло джином, у його тьмяно освітленій комірчині внизу. В кутку стояв мольберт з підрамником, на якому було натягнуто чисте полотно, що вже двадцять п'ять років чекало перших штрихів шедевра. Сью розповіла старому про химери Джонсі й про свої побоювання відносно того, як би її подруга, легенька й тендітна, немов листок, не відлетіла від них, коли зв'язок із світом у неї ще послабшає.

Старий Берман з червоними очима, які помітно сльозилися, галасливо виявив свою зневагу, знущаючись із ідіотських вигадок.

— Що, — кричав він з жахливим німецьким акцентом, — хіба ще є такі дурні, щоб умирати через листя? Вперше чую. Ні, не хочу позувати для вашого йолопа відлюдька! Як це ви дозволяєте їй забивати голову такими дурницями? Ах, бідолашна міс Джонсі!..

— Вона дуже хвора й зовсім знесилена, — сказала Сью, — а від високої температури ще наче й схибнулася, бо в голові у неї повно всяких химер. Гаразд, містере Берман, якщо не хочете позувати мені, то й не треба. Просто я думаю, що ви гидкий старий... старий базіка.

— Ви справжня жінка! — загорлав Берман. — Хто каже, що я не хочу позувати? Ану вперед. Я йду з вами. Півгодини я намагаюся пояснити, що готовий позувати. Боже мій! Тут зовсім непідходяще місце хворіти такій гарній дівчині, як міс Джонсі. Колись я намалюю шедевр, і ми всі виберемося звідси, їй-Бо, виберемося!

Джонсі спала. Сью опустила штору аж до підвіконня й знаком веліла Берманові пройти в другу кімнату. Там вони зупи-

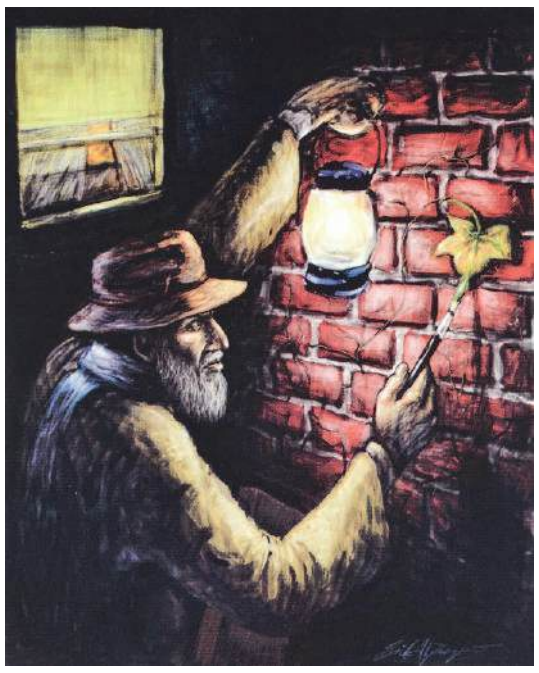
нилися біля вікна й з острахом подивилися на плющ. Потім мовчки перезирнулись. Надворі вперто йшов холодний дощ із снігом. Берман у старій синій сорочці, зображаючи відлюдька-золотошукача, всівся на перекинутому догори дном чайнику, що правив за скелю.

Наступного ранку, прокинувшись після короткого сну, Сью побачила, що Джонсі не зводить сумних, широко розплющених очей з опущеної зеленої штори.

— Підніми її, я хочу подивитися, — пошепки наказала Джонсі. Сью стомлено послухалась.

Неймовірна річ! Цілу ніч періщив дощ і шаленів рвучкий вітер, а на цегляній стіні ще виднів листок плюща. Один-єдиний. Темно-зелений біля стебла, але з жовтизною тління й розкладу по зубчастих краях, він хоробро тримався на галузці за двадцять футів від землі.

— Останній, — мовила Джонсі. — Я думала, він неодмінно впаде вночі. Я чула, який був вітер. Сьогодні він упаде, тоді й я помру.

— Та Бог з тобою! — сказала Сью, схиляючись змученим обличчям над подушкою. — Подумай хоч би про мене, якщо не хочеш думати про себе. Що буде зі мною?

Джонсі не відповіла. Душі, яка лаштується вирушити в далеку таємничу подорож, усе на світі стає чуже. Невідчепна думка про смерть опановувала Джонсі дедалі дужче в міру того, як одна за одною слабшали ниточки, що зв'язували її з подругою і всім земним.

День повільно минув, але навіть у присмерку вони бачили на тлі цегляної стіни, що самотній листок плюща тримається на своїй ніжці. А потім, коли настала ніч, знову зірвався північний вітер, знов у вікна періщив дощ, тарабанячи по низьких голландських карнизах.

Коли розвидніло, Джонсі безжально звеліла підняти штору.

Листок плюща був ще на своєму місці. Джонсі лежала й довго дивилась на нього. А потім озвалася до Сью, яка на газовій плитці розігрівала для неї курячий бульйон.

— Я була поганим дівчиськом, — сказала Джонсі. — Щось примусило цей останній листок залишитись там, де він є, щоб показати, яка я була противна. Це гріх — хотіти вмерти. Тепер ти можеш дати мені трохи бульйону й молока з портвейном... – Через годину вона сказала: — Сьюді, я сподіваюсь намалювати коли-небудь Неаполітанську затоку.

Удень прийшов лікар, і Сью, проводжаючи його, знайшла привід вийти в коридор.

— Шанси рівні, — сказав лікар, потискуючи худеньку тремтячу руку Сью. — Гарний догляд — і ви виграєте. А тепер я навідаюся ще до одного хворого. Його прізвище Берман, здається, він художник. Теж пневмонія. Він старий, немічний, а хвороба в тяжкій формі. Надії ніякої, але його заберуть до лікарні, там йому буде зручніше.

Наступного дня лікар сказав Сью:

— Небезпека минула. Ви перемогли. Тепер харчування й догляд — і більше нічого не треба.

А надвечір того ж дня Сью підійшла до ліжка, де лежала Джонсі, умиротворено плетучи дуже синій і зовсім непотрібний шарф, і однією рукою — разом з подушками та плетивом — обняла подругу.

— Мені треба щось тобі розповісти, біле мишенятко, — сказала вона. — Сьогодні в лікарні від запалення легенів помер Берман. Він хворів тільки два дні. Позавчора вранці двірник знайшов старого в його кімнаті безпорадного від страждань. Його черевики й одяг геть промокли й були холодні, як лід. Ніхто не міг збагнути, куди він ходив такої жахливої ночі. Потім знайшли ліхтар, який ще горів, драбину, перетягнуту в інше місце, кілька розкиданих пензлів і палітру, на якій було змішано зелену та жовту фарби. А тепер подивись у вікно, люба, на останній листок плюща. Тебе не дивувало, що він ні разу не затремтів і не колихнувся від вітру? Ах, сонечко, це і є шедевр Бермана, він намалював його тієї ночі, коли впав останній листок.

Переклад з англійської Миколи Дмитренка, ілюстрації Патріка Джеймса Лінча, Генадія Соколова. Як ілюстрацію використано афішу мультфільму «Останній листок» (режисер Джеймс Роджерс),

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/swJyGyPL або скористайтеся QR-кодом і подивіться мультфільм «*Останній листок*» (BedtimeStory.TV, 2014 рік). Чим відрізняється фінал мультфільму від фіналу новели?

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ
НОВЕЛА

Нове́ла (від італійського *novella* — новина) — невеликий розповідний твір зі швидким розвитком подій та несподіваним фіналом.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом творів

1. Перекажіть зміст новели ***«Останній листок»***.
2. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/awKSumJ5 або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.
3. Чому лікар уважав, що шанси ***Джонсі*** на одужання мізерні?
4. Що свідчило про те, що дівчина в тяжкій боротьбі в пневмонією здалася?
5. Чому старий плющ став для дівчини ***символом*** щоразу *«слабшого зв'язку зі світом»*?
6. Знайдіть у тексті ***опис*** старого плюща. Доведіть, що ця рослина також може бути ***символом*** жаги до життя.
7. Що мотивувало дівчину почати боротися за своє життя? Поміркуйте чому.
8. Розкажіть, хто разом із ***Сью*** та лікарем урятував Джонсі від смерті?
9. Якою ціною дісталося дівчині одужання?

Міркуємо самостійно

10. ***Берман*** кричав: *«Хіба є ще такі дурні, щоб умирати через листя?»* А через що помер старий художник?
11. Чому Сью назвала листочок плюща на стіні *«шедевром Бермана»*?
12. Поміркуйте, чому листок на стіні Берман намалював одразу, а свій шедевр за 25 років навіть не розпочав.
13. Чи справді Берман прожив нікчемне життя? Відповідь обґрунтуйте.

Узагальнюємо та підсумовуємо

14. Схарактеризуйте образи героїв новел ***О. Генрі***.
15. Як у творах О. Генрі розкривається ***тема самопожертви***?

Пов'язуємо новий матеріал із вивченим раніше

16. Згадайте оповідання ***Рея Бредбері «Усмішка»***.
17. Проведіть паралель між цим оповіданням і новелою О. Генрі «Останній листок». Доведіть, що мистецтво здатне впливати на свідомість людини.
18. Порівняйте ставлення до життя в оповіданні ***Джека Лондона «Жага до життя»*** і в новелі «Останній листок».
19. Що, на вашу думку, означають слова Джонсі *«Це гріх — хотіти вмерти»*?

Застосовуємо теоретичні поняття

20. Чому О. Генрі називають *письменником-новелістом*.
21. Доведіть, що вивчені вами твори О. Генрі належать ***до жанру новели***.

22. На прикладі однієї з новел О. Генрі поясніть, у чому полягає *несподіваність фіналу*.

Завдання від Фантазерчика

1. У зошиті намалюйте останній листок із новели О. Генрі.
2. Які кольори ви використали? Що символізує ваш листок?
3. Розкажіть, куди після одужання помандрує Джонсі і якою буде її нова картина.
4. Кому, на вашу думку, дівчина присвятить свою картину?

Потіште Знаюсю своїми знаннями!

1. Знайдіть зображення Неаполітанської затоки в різні пори року і в різний час доби. Опишіть її красу.
2. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/3wKPcYvS або скористайтеся QR-кодом. Виберіть правильну відповідь у тестах.

МИСТЕЦЬКА ГАЛЕРЕЯ

Картини американського художника Джима Воррена (народився 1949 року) «*Додавання любові у світ*» і «*Любов ніколи не помирає*». Пов'яжіть їх з головною думкою новел О. Генрі — темою любові і відданості, які роблять світ кращим.

Ро́берт Бернс
(1759–1796)

Ро́берт Бернс — видатний шотландський поет і старший сучасник уже відомого вам Вальтера Скотта. Бернс пройшов шлях від бідного селянина до бідного *«найгеніальнішого поета Шотландії»*, яка на той час уже була колонією Англії.

Робертові з десятирічного віку довелося важко працювати на батьковій фермі нарівні з дорослими. Проте хлопчик знаходив час для читання. З юнацьких років Бернс почав писати вірші, і вже перша поетична збірка принесла йому гучну славу й допомогла здобути руку і серце коханої дівчини Джин Армор.

Хоча вірші поета-землероба, який писав на шотландському діалекті, стали дуже популярними, це не покращило його фінансового становища — він і далі боровся з бідністю.

Роберт Бернс складав вірші про щире кохання, міцну дружбу, повсякденні клопоти простого трудівника. У своїй лірициі поет широко використовував народні мотиви, багаторазові повтори, прості фольклорні образи й порівняння. Чимало творів шотландського поета стало народними піснями.

МОЯ ЛЮБОВ — РОЖЕВИЙ КВІТ

O, my love is like a red, red rose,
That's newly sprung in June.
O, my love is like a melody,
That's sweetly played in tune.

As fear art thou, my bonny lass,
So deep in love am I,
And I will love thee still, my dear,
Till all the seas go dry.

Till all the seas go dry, my dear,
And the rocks melt with the son!
And I will love thee still, my dear,
While the sands of life shall run.

Моя любов — рожевий квіт
В весінньому саду,
Моя любов — веселий спів,
Що з ним я в світ іду.

О, як тебе кохаю я,
Єдиная моя!
Тому коханню не зміліть,
Хоч висхнуть всі моря.

Нехай посхнуть усі моря,
Потануть брили скал,
А ти навік любов моя, —
Аж згасне сонця пал.

And fare thee well, my only love,
And fare thee well a while!
And I will come again, my love,
Through it were
ten thousand mile!

Прощай, прощай,
мій рідний край,
Прощай, моя любов,
Та де б не був я, мила, знай —
Прийду до тебе знов!

Переклад з англійської Миколи Лукаша

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над текстом твору

1. Виразно прочитайте вірш шотландського поета ***«Моя любов...»***.
2. Які ***метафори*** використовує Роберт Бернс, зображуючи кохання у вірші «Моя любов...»? Прокоментуйте ці метафори.
3. Любов у закоханого викликає смуток чи радість? Відповідь обґрунтуйте.
4. Як ліричний герой доводить силу і витривалість свого почуття?
5. Знайдіть у творі приклади ***перебільшень*** (*гіпе́рболи*). Прокоментуйте зміст цих перебільшень.
6. Які слова найчастіше повторюються у вірші Роберта Бернса? З якою метою поет акцентує на них увагу?
7. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/nwKb09y3 або скористайтеся QR-кодом. Складіть пазли і дайте відповідь на запитання. Для відповіді зверніться до оригіналу твору.
8. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/pw7zJKez або скористайтеся QR-кодом і прослухайте пісню на вірш Роберта Бернса «Моя любов...» у виконанні українського гурту «Піккардійська терція». Який настрій домінує в цьому музичному творі?.

Ге́нріх Ге́йне
(1797–1856)

Ге́нріх Ге́йне народився 13 грудня 1797 року в німецькому місті Дюссельдо́рф — у родині небагатого єврейського торговця. Рідні мріяли, що їхній такий дивакуватий і вразливий Гаррі колись стане або військовим, або фінансистом, або, у крайньому разі, бодай якимсь юристом.

Однак Гейне відмовився від наполягань родини і самостійно обрав життєвий шлях. Він став всесвітньо відомим поетом і своїм талантом прославив родину.

В поезіях Генріха Гейне поєдналися фольклорно-пісенна форма з романтичним піднесенням і водночас іронічним ставленням до життя. Перші вірші про кохання юний поет присвятив Амалії — своїй кузині, дочці найбагатшого в Німеччині банкіра. Дівчина не відповіла взаємністю бідному родичеві і не оцінила його чудових віршів, які увічнили її ім'я. Однак багато поколінь шанувальників поезії зачитуються творами Генріха Гейне про нерозділене кохання до незворушної Амалії.

Щоправда, нацисти через багато років після смерті талановитого співвітчизника хотіли стерти про нього будь-яку згадку. Вони знищували пам'ятники поетові-єврею і публічно спалювали його книжки. Але нацизм був переможений, а слава Генріха Гейне відродилася.

***

Im wunderschönen Monat Mai,	Коли настав чудовий май,
Als alle Knospen sprangen,	Садочків розвивання,
Da ist in meinem Herzen	Тоді у серденьку моїм
Die Liebe aufgegangen.	Прокинулось кохання.
Im wunderschönen Monat Mai,	Коли настав чудовий май,
Als alle Vogel sangen,	І пташок щебетання,
Da hab' ich ihr gestanden	Тоді я милій розказав
Mein Sehnen und Verlangen.	Мою журбу й кохання.

Переклад з німецької Лесі Українки

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над текстом твору

1. Яке почуття оспівано у творі Генріха Гейне «Коли настав чудовий май...»?
2. Із якою порою року поет пов'язав пробудження кохання?
3. Прокоментуйте ***паралелі:*** *весна – молодість; пробудження природи – пробудження кохання*.
4. Розкажіть, який, на вашу думку, ***настрій*** вірша. Як настрій твору змінює слово *«журба»?* Аргументуйте свою відповідь.
5. Якщо є змога, порівняйте тексти ***оригіналу*** і ***перекладу***.

Міркуємо самостійно

6. Як ви гадаєте, чому любов є найціннішим почуттям у світі?
7. Поясніть, чому зараз в Україні вірші про любов і чекання коханих з фронту стали дуже актуальними.
8. Чому для наших воїнів так важливо відчувати, що їх люблять і чекають вдома?

Е́дгар А́ллан По
(1809–1849)

Е́дгар А́ллан По став першим американським письменником, чия творчість мала величезний вплив на світову літературу, хоча за життя він не здобув ані великої популярності, ані статків.

Народився майбутній письменник у сім'ї мандрівних акторів. Однак уже в три роки хлопчик залишився сиротою. Його взяло на виховання заможне подружжя Алланів, у яких не було дітей. Френсіс Аллан, жінка м'яка та добра, в усьому потурала маленькому красунчикові Едгару, а її чоловік Джон, людина важкої вдачі, у вихованні хлопця був суворим і за будь-який непослух жорстоко карав. Складні стосунки з названим батьком сформували суперечливий характер Едгара.

Навчався хлопець у школах-пансіонах Лондона, мав успіхи як у вивченні мови та літератури, так і математики, фізики і біології. У 14 років По починає писати вірші, віддаючи цьому весь свій вільний час.

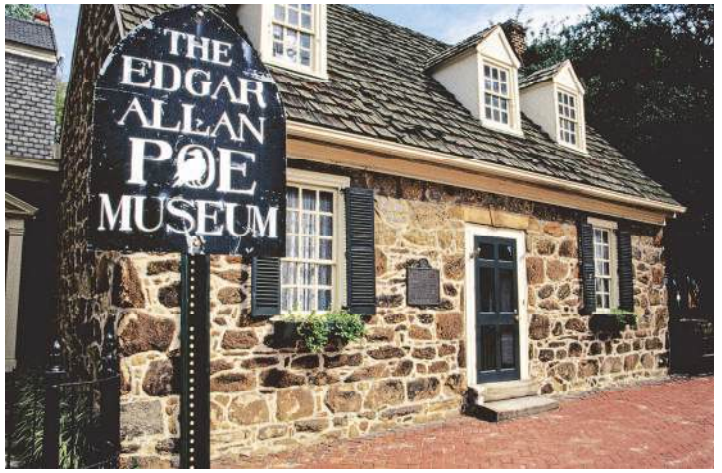
Після закінчення школи юнак відчув себе справжнім поетом і вирішив присвятити життя літературній діяльності — заняттю, яке в тогочасній Америці не вважалося почесним. Джон Аллан не підтримав рішення Едгара, і їхні стосунки загострюються настільки, що після чергової сварки хлопець іде з дому, не взявши із собою навіть особистих речей.

Прагнення влаштувати самостійне життя приводить його в армію Сполучених Штатів Америки. У травні 1827 року Едгар По йде добровольцем на службу і отримує призначення у форт на Саліневовому острові в штаті Південна Кароліна.

Саме на цьому острові розгортатимуться події його знаменитого оповідання ***«Золотий жук»***.

У 1830 році Едгар По вступає до Військової академії США у Вест-Пойнті. Проте жорсткий розпорядок змушує його покинути навчальний заклад для майбутніх офіцерів. Саме у Вест-Пойнті в Едгара почалися проблеми зі здоров'ям: сильні головні болі та раптові напади знесилення.

Усе своє подальше життя Едгар По присвятив журналістиці та літературній діяльності. Йому пропонують роботу редактора в різних журналах Ричмонда, Філадельфії та Нью-Йорка. На цій посаді Едгар По виявив себе чудовим організатором. Журналами, які він редагував, зачитувалася вся Америка. Видання «Грехем мегезінс» за редакторства Едгара По збільшило свій наклад із 5 аж до 40 тисяч примірників і стало першим американським журналом національного значення.

Музей Едгара По в місті Ричмонд

Обидва боки складної натури письменника відбилися в його журналістській і художній творчості: логік з ясним розумом та уїдливий відлюдько. Навіть у його зовнішності було щось поетичне: бліде обличчя, сині очі, чорний вишуканий одяг, відчужений погляд і бездоганні манери. Гострий розум і широка обізнаність Е. По викликáли захоплення в довколишніх.

Однак Едгар По гостро переживає відсутність справжнього літературного успіху. Американські читачі звикли до простих оповідей. Натомість Едгар По пише похмурі фантастичні новели. Зрозумівши, що такі твори не принесуть йому успіху, Е. По вирішив будувати сюжети оповідань за законами логіки, робити їх реалістичними, а сюжет — більш прозорим.

Так з'являються його ***детективні оповідання***, у яких головний герой — ***Огю́ст Дюпе́н***, — логічно розмірковуючи й аналізуючи події, розкриває злочини, які не під силу розгадати поліції. Оповідання стали класикою детективного жанру, а Едгара По назвали його основоположником. Яскравим зразком цього жанру є оповідання ***«Золотий жук»***, яке Едгар Аллан По вважав своїм найкращим оповіданням.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/EwKf82xx або скористайтеся QR-кодом і проведіть віртуальний тур музеєм Едгара По в Ричмонді. Яке враження на вас справив музей?

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/JwJ6AHRk або скористайтеся QR-кодом і подивіться відео про музей Едгара По в Балтиморі. Як ролик передає таємничу атмосферу?

ЗОЛОТИЙ ЖУК

(скорочено)

Колись маєтний містер Ві́льям Легра́н, розорившись, поселився на Салівеновому острові поблизу Чарлстона у штаті Південна Кароліна. Легран був розумною, начитаною людиною, мав чудову колекцію комах, однак страждав перепадами настрою — то проймався запалом, то впадав у меланхо́лію[1]. Допомагав йому вести господарство старий темношкірий слуга Юпітер, який уважав своїм обов'язком наглядати за «ма́сою Віллом»[2].

Одного дня розповідач провідав Леграна, який був його приятелем, і з цікавістю дізнався, що той знайшов величезного золотого жука.

Показати невідомий науці вид комах Легран не зміг, бо віддав його на якийсь час своєму знайомому — лейтенанту Дж**. Але намалював жука на клаптикові брудного паперу, який дістав з кишені своєї камізельки.

---

[1] *Меланхо́лія* — смуток, депресія, нудьга, пригнічений стан.

[2] *Ма́са* — так у тогочасній Америці темношкірі слуги зверталися до неповнолітніх синів своїх господарів. Юпітер у творі називає «масою Віллом» вже цілком дорослого Леграна. Цим автор хоче підкреслити, що темношкірий слуга опікується героєм з часів його дитинства.

Розповідачеві, який сидів біля каміна, малюнок Леграна нагадав радше череп, аніж жука. Легран розсердився і хотів кинути папірець у вогонь, але в останню мить щось угледів на малюнку і передумав. Незважаючи на це, попрощалися приятелі дуже щиро.

Десь через місяць до розповідача прийшов збентежений Юпітер і сказав, що його турбує здоров'я господаря. Старий служник висловив припущення, що Легран збожеволів — він став дуже блідий і весь час щось лічить. Служник нарікав, що у всьому винен золотий жук, бо навіть уві сні Легран бурмоче про золото і весь час рахує якісь цифри, яких Юпітер зроду не бачив!

А ще служник передав записку, у якій Легран запрошував розповідача його провідати.

Карта Салівенового острова

Було близько третьої години дня, коли ми прийшли. Легран нетерпляче дожидав нас. Мою руку він потис із нервовим збудженням, що не могло не стурбувати мене і тільки посилило мої підозри. Обличчя у нього було бліде, аж моторошне, а глибоко посаджені очі ряхтіли гарячковим блиском. Поцікавившись його здоров'ям і не знаючи, що казати далі, я знічев'я запитав, чи повернув йому жука лейтенант Дж** з форта Моултрі.

— О, звісно! — відповів Легран, увесь спаленівши. — Я забрав жука другого ж ранку. Тепер ніщо мене з ним не розлучить. А ви знаєте, Юпітер має рацію щодо нього.

— Як це? — спитав я, проймаючись сумним передчуттям.

— Та що цей жук із щирого золота.

Легран промовив це таким поважним тоном, аж у мене серце тьохнуло.

— Цей жук принесе мені багатство, — вів він далі, переможно посміхаючись, — поверне мені мої родові маєтності. Тож чи диво, що я так його ціную? Доля судила жукові стати моїм, тим-то мені лишається тільки скористатися з нього як слід, і я здобуду те золото, шлях до якого він мені вкаже. Юпітере, принеси-но сюди жука.

— Що? Жука, маса?! Хай йому всячина, щоб я його займав! Беріть уже самі, коли ваша воля.

Отож Легран поважно й урочисто підвівся і сам приніс мені жука у заскленій коробочці. Жук і справді був прегарний і з наукового погляду вельми цінний, бо на той час натуралісти ще не знали такого різновиду. На спині в жука були дві круглі чорні цятки з одного кінця і одна довгаста з другого. Надкрильця здавалися дуже твердими й так вилискували, наче були з лощеного золота. Та й важкий був жук неабияк — не дурно ж бо Юпітер так про нього думав. Але ось як Легран міг дотримуватись такої самої думки — то вже мені й у голові не вкладалося.

— Я послав по вас, — проречистим тоном почав Легран, — сподіваючись поради й допомоги у здійсненні волі фортуни й жука...

— Любий Легране! — урвав я його, — Ви нездужаєте, і треба вжити деяких заходів. Найкраще буде вам лягти, а я залишусь у вас кілька днів, поки вам покращає. У вас гарячка і...

— Перевірте мій пульс, — сказав він.

Я так і зробив і, мушу визнати, не помітив ані найменших ознак гарячки.

— Але ж і без гарячки можна нездужати. Послухайте цим разом моєї ради. Найперше — лягайте в постіль. Далі...

— Ви помиляєтесь, — не дав він мені докінчити. — Я цілком здоровий, якщо не вважати на збудження. Коли ви справді бажаєте мені добра, то допоможіть зробити так, щоб я заспокоївся.

— Але як саме це зробити?

— Дуже легко. Ми з Юпітером вибираємось на материк у гори, і в цій експедиції потребуємо допомоги людини, на яку можна звіритися. Ви — єдина така людина. Добре нам поведеться чи зле, але збудження моє після цього зникне.

— Я охоче стану вам у пригоді, — відповів я. — Тільки скажіть, на ласку Божу: цей чортів жук якось причетний до цієї експедиції?

— Так.

— Ну, тоді, Легране, я не можу брати участі у цій безглуздій химері.

— Що ж, шкода, дуже шкода. В такому разі доведеться спробувати нам самим.

— Самим?! Ви таки збожеволіли! Стривайте, а надовго це ви вибираєтесь?

— Мабуть, на цілу ніч. Виходимо ми зараз і повернемось не пізніш як на світанку.

— І ви обіцяєте мені, даєте слово честі, що коли покінчимо з вашою забаганкою і вся ця історія з жуком (Боже милостивий!) скінчиться, ви вернетесь додому й послухаєте моєї ради, так ніби я ваш лікар?

— Так, обіцяю. А тепер збираймося, бо часу обмаль. [...]

Площина, на яку ми вийшли, всуціль поросла ожиною, і незабаром ми зрозуміли, що без коси далі не продертися. Тимто за вказівкою хазяїна Юпітер став прокладати нам стежину до височезного тюльпанового дерева, що росло у гурті з якимось десятком дубів. Розложистістю гілля, красою листяної крони і взагалі величним своїм виглядом воно перевершувало й ці дуби, і всі інші дерева, що я будь-коли бачив. Коли ми дісталися під тюльпанове дерево, Легран обернувся до Юпітера і спитав, чи зможе він видертися вгору по стовбуру.

Старого Юпітера мовби ошелешило це запитання, і якусь хвильку він не відповідав. Озвався він тільки після того, як підступив зовсім близько до величезного стовбура, повільно його обійшов і прискіпливо оглянув.

— Авжеж, маса, ще не бувало такого дерева, щоб Юп на нього не виліз, — просто сказав негр.

— Тоді лізь мерщій, бо скоро смеркне, і ми не встигнемо побачити, що нам треба... Стривай-но! Візьми жука з собою.

— Жука, маса Вілле?! Золотого жука?! — скрикнув старий, аж відсахнувшись перелякано. — Пощо цей жук на дереві? Нехай мене повісять, щоб я його взяв!

— Коли ти, Юпе, такий здоровий, боїшся торкнутися цієї мирної мертвої комахи, то бери її за шворку!..

Юпітер обережно взяв шворку за самий кінчик і, тримаючи жука якнайдалі від себе, приготувався лізти на дерево.

Притиснувшись якомога щільніше до товстенного стовбура, хапаючись руками за одні виступи кори, а босими пальцями ніг упираючись в інші, зо два рази мало не гепнувшись униз, Юпітер кінець кінцем добувся до першого великого розгалуження і, здається, вирішив, що своє завдання виконав. Найбільша небезпека і справді вже минула; але ж він вибрався на височінь у шістдесят-сімдесят футів!

— Тепер куди, маса Вілле? — запитав негр.

— Вгору по найгрубшій гілці, в оцей бік, — сказав Легран.

Юпітер не забарився виконати команду — лізти, очевидячки, було не важко.

Він підіймався все вище, аж поки його присадкувата постать зовсім зникла за густим листям. Незабаром почувся його голос, немовби іздалеку.

— Довго ще лізти?

— Огляньсь назад і порахуй, скільки гілок ти проминув. Порахував?

— Одна, дві, три, чотири, п'ять... Позад мене п'ять гілок, маса.

— Тоді вилізь ще на одну вище.

За кілька хвилин почувся голос, запевняючи, що власник його дістався до сьомої гілки.

— Тепер, Юпе, — збуджено закричав Легран, — лізь по цій гілці так далеко, як тільки зможеш! А коли побачиш щось чудне, озвешся!

Якщо досі я ще не зовсім був певний, що мій бідолашний приятель схибнувся, то в цю хвилину розвіялися в мене й останні сумніви. Він таки збожеволів.

— Боже милостивий, що це тут на дереві?!

— Ну? — зраділо скрикнув Легран. — Що там таке?

— Та нічо', тільки череп. Хтось лишив свою голову на дереві, а вороння видзьобало все м'ясо до крихти.

— То добре вважай! Знайди ліве око черепа.

— Га, оце ж пак маєш! Таж у нього ніяких очей нема.

— А хай тобі з таким телепнем! Ти знаєш, де права рука, а де ліва?

— Авжеж знаю, де в мене ліва рука. Це та, що я нею дрова рубаю.

— Ну та звісно, ти ж лівак. А ліве око в тебе з того самого боку, що й ліва рука. Тепер ти вже знайдеш, може, де ліве око черепа, себто місце, де було ліве око? Знайшов?

Запала довга мовчанка. Нарешті старий озвався:

— То ліве око черепа з того самого боку, що й ліва рука? Але у черепа й сліду руки нема, не те що!.. Та вже хай. Осьо воно, ліве око, знайшов. То що з ним робити?

— Пропусти жука вниз крізь той отвір, скільки шворки стане. Але стережися, щоб шворка не випала з руки.

— Вже зробив, маса Вілле. Нема легше, як пропустити жука крізь дірку. Оно він висить унизу.

Протягом усієї цієї розмови Юпітера зовсім не було видно, аж ось тепер показався на видноті жук, що висів на кінчику шворки. Призахідне сонце ще трохи освітлювало пагорок, де ми стояли, і в останньому його промінні жук зблиснув, наче лощена золота кулька. Він вільно висів межи гілля, і якби його впустити, впав би нам біля ніг. Легран швидко взяв косу й розчистив ділянку, а тоді наказав Юпітерові пустити шворку й злазити з дерева.

Забивши кілочок саме в тому місці, де впав жук, мій приятель дістав з кишені рулетку. Один кінець її він прикріпив під стовбуром дерева, — з того боку, що найближчий до кілочка, — потім розмотав рулетку і через кілочок протяг далі, у напрямку, визначеному двома пунктами: деревом і кілочком.

Юпітер ішов попереду й підтинав косою кущі ожини. За п'ятдесят футів від кілочка Легран зупинився і забив ще один кілочок. Взявши його за центр, він окреслив коло діаметром десь так у чотири фути. Після цього схопив сам лопату, дав по одній Юпітерові й мені і сказав зразу ж братися до роботи.

Мені було ясно, що Леграна посіла притаманна південцям жага шукати заховані скарби, і ця його химерність ще й посилилася, коли він надибав жука, а Юпітер до того ж забалакав йому вуха тим, що цей жук, мовляв, «із щирого золота». Нестійкий розум легко піддається таким навіянням.

При кінці другої години роботи яма досягла п'яти футів завглибшки, хоч ніяких ознак скарбу ніхто ще не завважив. Ми перестали копати, і я почав сподіватися, що наша комедія вже завершується. Проте Легран, хоч сам і дуже розгублений, задумливо витер піт з чола і знов заходився працювати.

Кінець кінцем наш золотошукач, до якого я відчував щирий жаль, вибрався з ями. Кожна риска його обличчя свідчила про гірке розчарування. Весь цей час я не озивався. Юпітер на хазяїнову команду став збирати інструмент. Після цього ми в глибокій мовчанці рушили додому.

Так ми пройшли з десяток кроків, коли це Легран, голосно лайнувшись, підскочив до Юпітера. Вражений старий вирячив очі з дива й широко роззявив рота; лопати вилетіли йому з рук.

— Відповідай мені зараз же, чуєш? — просичав Легран крізь зуби. —Де в тебе ліве око?

— Ой, на Бога, маса Вілле! Та от же моє ліве око, хіба ні? — заголосив нажаханий Юпітер, кладучи долоню на свій правий орган зору й невідривно там її тримаючи, немовби хазяїн намірився видерти йому те око.

— Я так і думав! Я знав! Гур-ра! — закричав Легран, випустив темношкірого й кинувся витинати різні вихиляси та скоки — на превеликий подив свого служника, що мовчки позирав то на хазяїна, то на мене.

— Вертаймося! — скомандував Легран. — Гру ще не програно. — І він перший рушив знову до тюльпанового дерева.

— Ану, Юпітере! — гукнув він свого служника, коли ми були вже біля дерева. — То як череп прибито до гілляки — лицем до стовбура чи від стовбура?

— Назовні, маса, щоб вороння могло без усякого клопоту видзьобати очі.

— Гаразд. А крізь яке оно ти пропустив жука — крізь це, а чи оце? — Легран торкнувся рукою одного, а потім другого ока Юпітера.

— Крізь оце, маса, крізь ліве, як ви наказували. — І служник тицьнув пальцем на своє праве око.

— Ага, ну раз так, то почнімо спочатку.

Тоді мій приятель, у божевіллі якого тепер мені вже привиджувалася певна система, переставив кілочка, що позначав те місце, де впав жук, на три дюйми західніше. Простягши знов рулетку від стовбура дерева до кілочка, він відміряв ще п'ятдесят футів по прямій і таким чином установив нову кінцеву точку, на відстані у кілька я́рдів[1] від викопаної ями.

Цього разу Легран окреслив коло діаметром трохи більшим, ніж попереднє, і ми знову заходилися копати. Я страшенно стомився, але вже не відчував нехоті до роботи. Незвичайна цікавість охопила мене, ба навіть — збудження. Я завзято копав і час від часу ловив себе на тому, як поглядом нишпорю по ямі, наче сподіваючись побачити той вимарений скарб, що звів з розуму мого бідолашного товариша.

---

[1] *Ярд* — одиниця довжини. 1 ярд дорівнює близько 91 см.

Так минуло півтори години. І саме коли ці химери уяви цілком полонили мене, наш собака раптом несамовито розгавкався. У його гавкоті чулася виразна стурбованість. Пес, скочивши в яму, став скажено рити лапами землю. За кілька секунд він вигріб купу людських кісток, усуміш із металевими ґудзиками та зітлілою вовняною одежею. Ще кілька ударів лопати — і на видноті показалося лезо здорового іспанського ножа, а далі — три-чотири золотих та срібних монети.

Побачивши їх, Юпітер пройнявся нестримним захватом, але на обличчі його хазяїна проступило цілковите розчарування. Легран наполягав, одначе, щоб ми не кидали роботи. І ледве встиг він звернутись до нас, як я упав долілиць, перечепившись через велике залізне кільце, що випиналося з землі.

Тепер ми заходилися працювати куди завзятіше, а такого гарячкового збудження, як у подальші десять хвилин, я ще зроду не зазнавав. Ми очистили від землі довгасту дерев'яну скриню, яку, — судячи з того, що вона чудово збереглася і дошки не втратили твердості, — колись було оброблено хімічною речовиною. Скриня мала завдовжки три з половиною фути, завширшки — три і заввишки — два з половиною. З боків скрині, під самим віком, видніли шість кілець, по три з кожного довгого боку, щоб зручно було її переносити шістьом чоловікам. Усі ми гуртом, хоч як натужувалися, спромоглись лише ледь зрушити скриню з місця. Нам стало ясно, що втрьох ми такої ваги не подужаємо винести. На щастя, віко скрині закріплювали тільки два висувні прогоничі. Задихаючись із хвилювання, ми тремтячими руками вирвали їх. І вмить — незмірний скарб зблиснув перед нами. Коли світло ліхтарів упало в яму, від мішма накиданої купи золота та самоцвітів сяйнуло таким блиском, що нас мало не посліпило.

Розповісти, з якими почуттями дивився я на скарб, — ні, це просто неможливо. Звичайно, переважав подив. Леграна, здавалося, геть змогло збудження, і він не озивався ні словом. Юпітерове обличчя на кілька хвилин зблідло, як смерть, — наскільки взагалі може збліднути темношкірий. Він стояв не просто приголомшений, а ніби аж громом уражений.

Кінець кінцем довелося мені повернути до дійсності обох їх — і хазяїна, і служника: скарб же треба було забирати. Пора стояла пізня, і якби ми дуже забарилися, то не встигли б до ранку перенести все в хатину.

До світанку всі скарби і скриня були перенесені до хатини. Після цього Легран, побачивши, що розповідачеві страшенно кортить почути розгадку цієї надзвичайної таємниці, почав докладно про все розповідати.

— Ви пам'ятаєте той вечір, як я показав вам нашвидку намальований обрис жука. Пам'ятаєте й те, як мене роздратувало ваше зауваження, що мій малюнок скидається на череп. Коли ви вперше те сказали, я думав, що ви жартуєте, але потім, пригадавши своєрідні цятки на спині в жука, подумки визнав, що ваше твердження не зовсім безпідставне. Та все-таки я образився глузуванням з мого художницького хисту: адже взагалі вважають, що я можу непогано малювати. Отож коли ви повернули мені клапоть пергаменту, я вже ладен був зібгати його й кинути у вогонь.

— Клапоть паперу, ви хочете сказати? — урвав я Леграна.

— Ні. Він і справді нагадує папір, я й сам був так думав, але, почавши малювати на ньому, побачив, що то дуже тонкий пергамент. Ви ж пам'ятаєте, який він був брудний. Ну, і коли я взяв його, щоб зібгати, то ненароком глянув на той малюнок, куди й ви дивились, і вкрай зчудувався, бо й справді розпізнав обриси черепа на тому самісінькому місці, де я нібито малював жука. Тоді я взяв свічку, сів у найдальшому кутку кімнати й пильніше приглянувся до пергаменту. Перегорнувши його, я побачив на звороті свій малюнок — точнісінько такий, яким я його й малював. Насамперед мене взяв подив, що ось же можлива така разюча подібність, такий химерний збіг — череп на звороті пергаменту, саме під моїм жуком, і то не тільки обрисами, а й розміром до жука подібний. Але, отямившись, я раптом виразно пригадав, що коли я починав малювати жука, на звороті пергаменту ніяких обрисів не було. Я був певний цього, бо ж і спершу кілька разів перегортав пергамент, шукаючи чистішого куточка. І що-що, а черепа я б уже не міг не помітити. Відкриття це вразило мене навіть дужче, аніж подібність жука формою до черепа. За цим усім, безперечно, крилась якась нерозгадана таємниця.

Коли ви пішли, а Юпітер міцно заснув, я почав послідовніше обмірковувати всю справу. Найперше я пригадав, за яких саме обставин жук потрапив до мене. Знайшли ми його на материку, за милю на схід від острова, але близько до смуги припливу. Коли я схопив жука, він боляче куснув мене, і я мусив його випустити. Жук упав біля ніг Юпітерові. Той, одначе, не зразу підняв жука, а перше своїм звичаєм розглянувся туди-сюди, шукаючи листка або чогось такого, щоб було безпечніше пальцям. У цю мить він, вірніш, ми обоє, завважили клапоть пергаменту, що тоді мені видався папером. Він лежав, присипаний піском, і тільки крайчик його виднів назовні. Неподалік від цього місця я побачив кістяк начебто баркаса. Пролежав він тут, либонь, довгенько, бо від дерев'яного каркаса зосталися лише сліди.

Отже, Юпітер узяв той пергамент, загорнув у нього жука й дав мені. Незабаром ми рушили додому і дорогою зустріли лейтенанта Дж**. Коли я показав йому комаху, він попрохав у мене дозволу взяти її до форту. Ледве я встиг висловити свою згоду, як він уже заховав жука до кишені камізельки, а пергамент лишився в моїх руках.

Ви пам'ятаєте, що, підійшовши до столу намалювати жука, я не знайшов паперу там, де він звичайно лежав. У шухляді теж нічого не було. Тоді я почав нишпорити по кишенях — може, де трапиться старий лист, — і раптом рукою намацав пергамент.

Я з'єднав докупи дві ланки довгого ланцюга. На березі моря лежав човен, а неподалік валявся пергамент — таки пергамент, не папір! — із намальованим черепом. Ви, звичайно, спитаєте, де ж тут зв'язок? Я відповім, що череп, череп зі схрещеними кістками під ним — це піратська емблема. У кожній сутичці пірати виступають під прапором із зображенням черепа.

Отже, то був пергамент, а не папір. А пергамент довготривкий, майже вічний. Для поточних записів до нього вдаються лише вряди-годи — хоча б тому, що й писати чи малювати на пергаменті важче, аніж на папері. Це міркування навіяло мені думку, що череп на пергаменті щось та має значити.

— Але ж ви самі сказали, — втрутився я, — що черепа не було на пергаменті, коли ви малювали свого жука! То як ви могли простежити якийсь там зв'язок між човном та черепом, якщо цей череп хтось — бозна-хто і як — намалював уже після вашого жука?

— Оце ж бо й починається таємниця. Хоча якраз у цьому місці мені було не так важко її розв'язати. Я розважав приблизно так: коли я малював жука, ніякого черепа на пергаменті не було. Скінчивши, я передав малюнок вам і не спускав вас із ока, поки ви його тримали. Отже, це не ви намалювали черепа. І нікого іншого не було, хто б це міг зробити. Звідси випливає, що зробила це не людська рука. А проте якось же череп постав на пергаменті!

Тоді я вирішив якнайчіткіше, в усіх подробицях, пригадати той вечір. І пригадав-таки. Надворі було холодно, і в каміні палав вогонь. Я розігрівся з дороги й тому сів біля столу. Ви, одначе, присунули своє крісло ближче до каміна. Тільки-но ви взяли в мене пергамента й почали розглядати, як убіг Вовк, наш собака, — він кинувся до вас і передніми лапами скочив вам на груди. Лівою рукою ви стали гладити собаку, стримуючи його запал, а ваша права рука, що з пергаментом, упала між колін, зовсім близько до вогню. Я вже був злякався, щоб не зайнявсь пергамент, і хотів застерегти вас, але ви самі встигли піднести руку й знову почали розглядати малюнок. Коли я відновив у пам'яті всі ці деталі, в мене не лишилося найменшого сумніву, що саме тепло спричинило появу черепа на пергаменті. Ви, безперечно, знаєте, що існують, і споконвіку існували хімічні препарати для невидимих записів на папері або на пергаменті — прочитати їх можна лише після нагрівання.

Тепер я почав пильно вивчати зображення черепа. Зовнішні його обриси, ті, що ближчі до країв пергаменту, проступали набагато чіткіше, ніж внутрішні. Було, отже, ясно, що тепло діяло або недостатньо, або нерівномірно. Я негайно ж розпалив вогонь і рівномірно прогрів увесь пергамент. Спершу чіткішими зробилися тільки лінії черепа, але згодом у протилежному від черепа — по діагоналі — кутку пергаменту проступили на видноті обриси начебто якоїсь звірини. Ще пильніше глянувши, я побачив, що то мав бути кіт. Ви, можливо, чули про капітана Кіда[1] . Оце ж вам кіт і Кід. Я відразу зрозумів — зображення кота немов своєрідний підпис-ієрогліф, як-от малюнок у ребусі абощо.

---

[1] *Кід Вільям* (1650–1701) — англійський морський капітан, який став успішним піратом. Легенди твердили, що він полишив у різних місцях позакопувані скарби.

Я кажу «підпис», бо кота було намальовано саме в тому місці, де підписуються. А зображення черепа в протилежному по діагоналі кутку навіювало думку про герб чи печатку. Але мене збивало з пантелику те, що десь поділося головне в моєму гаданому документі: текст.

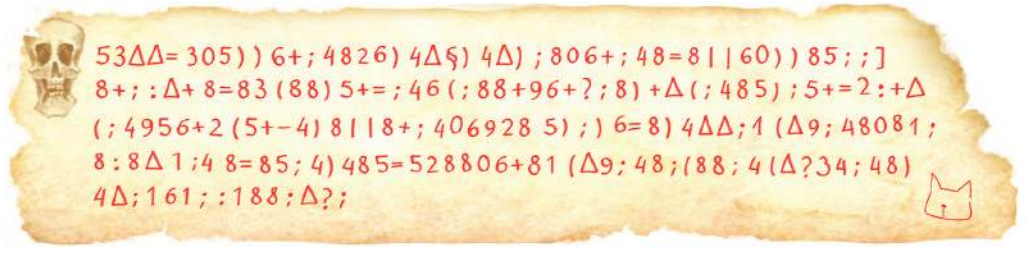
— Ага, ви сподівалися знайти якогось листа поміж гербом і підписом.

— Атож. Не знаю чому, але, власне кажучи, я мав таке передчуття, що мені страшенно поталанить. Ці дурні слова Юпітерові, що жук із щирого золота, — знаєте, вони дуже вплинули на мою уяву. Та й уся низка надзвичайних випадковостей і збігів! Завважте, що це все сталося саме в той, можливо, єдиний холодний день у році, коли треба топити в каміні, і що, якби не вогонь, і якби не собака, і то якраз у ту мить, я б так ніколи й не довідався про череп і не став би власником цього скарбу.

— І що ж ви зробили далі?

— Я тоді ще дужче нагрів пергамент над вогнем, але ніяких знаків не проступило. Тоді я подумав, чи не заважає часом бруд, і вирішив обмити пергамент теплою водою. По тому поклав його на сковороду, донизу тим боком, що з черепом, а сковороду поставив на жарівницю з деревним вугіллям. За кілька хвилин, коли сковорода добре прогрілась, я взяв пергамент і на превелику свою радість побачив розташовані в ряд так, начебто цифри.

З цими словами Легран нагрів пергамент мені. Поміж черепом та котом видніли такі знаки, незграбно виведені червоним чорнилом:

— Але мені щось від цього анітрохи не проясніло, — промовив я, віддаючи Легранові пергамент.

— А проте розгадка тут зовсім не така важка, як може видатися з першого погляду, — сказав Легран. — Ці знаки й цифри утворюють шифр, тобто в них криється певний зміст. Але з того, що я чув про Кіда, можна було зробити висновок, що він не здатний був укласти вигадливої криптограми. Отож я вирішив, що цей код нескладний — тобто саме такий, який може здатись нерозвиненій уяві моряка абсолютно нерозв'язним.

— І ви таки розгадали цей шифр?

— Безперечно! Я ж розгадував шифри й у тисячу разів важчі. Завдяки обставинам та й власним своїм нахилам я зацікавився був такими ломиголовками і переконався, що навряд чи хто може загадати таку закручену загадку, якої хтось інший, відповідно спрямувавши свою винахідливість, не зміг би розгадати. У даному разі, як і завжди при шифрованих записах, найперше постало питання про мову. Що ж до ось цього шифру, то підпис усував усі труднощі. Зображений кіт означав, що йдеться про капітана Кіда, англійця, котрий, звісна річ, користувався англійською мовою. Отже, я зупинився на англійській мові.

Як ви бачите, запис на пергаменті не має поділу на слова, що значно ускладнює завдання. Якби текст не йшов усуціль, я почав би з того, щоб відшукати й зіставити найкоротші слова, і, натрапивши на слова з однієї літери, як-от англійське I (займенник Я), вважав би, що успіху досягнуто. Але оскільки поділу на слова не було, то спершу мені довелося підрахувати, які знаки вжито частіше, а які рідше. Підрахунки дали таку таблицю:

Знак	**8**	вжито	34 рази	Знак	=	вжито	8 разів
Знак	**;**	вжито	27 разів	Знак	**1**	вжито	7 разів
Знак	**4**	вжито	19 разів	Знак	**0**	вжито	6 разів
Знак	**)**	вжито	16 разів	Знаки	**9 і 2**	вжито	по 5 разів
Знак	**‡**	вжито	15 разів	Знаки	**: і 3**	вжито	по 4 рази
Знак	**+**	вжито	14 разів	Знак	**?**	вжито	3 рази
Знак	**5**	вжито	12 разів	Знак	**¶**	вжито	2 рази
Знак	**6**	вжито	11 разів	Знаки	**§, –,]**	вжито	по 1 разу
Знак	**(**	вжито	9 разів				

В англійській мові, як відомо, на письмі найчастіше трапляється літера e. В міру дедалі меншої частотності літери роз-

ташовуються так: aoidhnistuycflmwbrpqxz. Літеру **e**, одначе, вживають куди частіш проти інших, — взагалі важко знайти речення, де б вона не переважала.

Підставивши літеру **e** в текст та, виходячи з того, що найуживаніше слово англійської мови — **the**, Легран розшифрував нові літери: **t** і **h**. Так, підставляючи новознайдені літери в текст і здогадуючись, частинами яких слів вони можуть бути, він розгадав більшість зашифрованих знаків.

Щоб уникнути плутанини, складімо табличку розшифрованих знаків, розташувавши їх за абеткою:

5	означає	**a**	+	означає	**n**
=	означає	**d**	;	означає	**t**
8	означає	**e**	Δ	означає	**o**
3	означає	**g**	(	означає	r
4	означає	**h**	?	означає	**u**
6	означає	**i**			

Розшифровано, отже, десять найважливіших літер. Гадаю, нема потреби докладно зупинятись на тому, як я розшифрував решту. Залишається дати вам повний текст розшифрованого запису на пергаменті. Отже, прошу: «A good glass in the Bishop's hostel in the Devil's seat twenty one degrees and thirteen minutes northeast and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's-head a bee line from the tree through the shot fifty feet out». («Добре скло в Єпископовім заїзді на чортовім сідалі — двадцять один градус і тринадцять мінут — північ-північ-схід — головний сук сьома гілляка східний бік — стріляй з лівого ока мертвої голови — пряма лінія від дерева через постріл на п'ятдесят футів»).

— Проте від цього межування мені зовсім не стало ясніше, — сказав я.

— В перші дні мені теж так само, — відповів Легран. — А тим часом я заходився ревно розпитувати кожного, чи не знає хто поблизу Салівенового острова будівлі під назвою «Єпископів заїзд». Нарешті одна старенька бабця сказала, що чула про такий собі «Єпископів заїзд» і, може, навіть покаже мені туди дорогу, тільки то зовсім не заїзд, ані шинок, а просто висока скеля.

Знайшли ми те місце без будь-яких труднощів, і, відпустивши стару, я став розглядати довкола. «Заїзд» виявився нагромадженням диких урвищ та скель, найвища з яких стояла трохи осторонь і скидалася на штучну споруду. Я видерся на вершечок цієї скелі й зупинився, не знаючи, що ж робити далі.

Коли я так роздумував, погляд мій упав на вузький прискалок на східному узбіччі скелі, десь так за ярд нижче від вершини. Цей прискалок виступав наперед дюймів на вісімнадцять і був не більше як фут завширшки, а заглибина в скелі саме понад ним робила його трохи подібним до крісла з увігнутою спинкою, що були модні за наших прадідів.

Я здогадався, що це і є «чортове сідало». «Добре скло», ясна річ, означало не що інше, як підзорну трубу — моряки-бо часто вживають слово «скло» в такому значенні. Отже, тут, як я відразу збагнув, треба було вдатися до підзорної труби, до того ж дивлячись у неї з точно визначеної позиції. А «двадцять один градус і тринадцять мінут» та «північ-північ-схід» означали, безперечно, спрямування труби. Страшенно збуджений своїми відкриттями, я поспішив додому, озброївся підзорною трубою й вернувся на скелю.

Зійшовши на виступ, я виявив, що сидіти там можна лише в одній певній позі. Це підтверджувало мій здогад. Я взявся за трубу. «Двадцять один градус і тринадцять мінут» — це, звичайно, була висота понад видимим обрієм, оскільки напрямок по горизонталі недвозначно вказували слова «північ-північ-схід». Цей напрямок я визначив за кишеньковим компасом, а тоді, піднісши трубу під кутом десь так у двадцять один градус, став водити нею вгору-вниз, аж поки увагу мою привернув просвіт у листі величезного дерева, що вдалині підносилося над усіма своїми сусідами. Посеред того просвіту я помітив білу цятку, але що воно таке, спершу не міг розгледіти. Відрегулювавши фокус труби, я глянув ще раз і побачив, що то людський череп.

Відкриття так піднесло мене на дусі, що й уся загадка видалась розгаданою. Адже ясно було, що слова «головний сук сьома гілляка східний бік» могли означати лише розташування черепа на дереві, а вказівка «стріляй з лівого ока мертвої голови» також дозволяла тільки одне тлумачення, коли йшлося про пошук захованого скарбу. Я міркував так: якщо опустити до землі кулю, пропущену крізь лівий отвір черепа, і провести пряму лінію від найближчої точки стовбура через «постріл» (тобто місце, куди впала куля) далі на п'ятдесят футів, то саме там і буде місце, де ймовірно закопано скарб.

— Гадаю, цю химерію з черепом, щоб кулю неодмінно пропустити крізь очницю черепа, навіяв Кідові піратський прапор. Кідові не бракувало поетичної уяви, коли він зробив так, щоб шлях до його скарбу вказувала ця зловісна емблема.

— Можливо, хоч я схильний думати, що в даному разі тверезий глузд заважив не менше, ніж поетична уява. Невелика річ, щоб її побачити з «чортового сідала», повинна була бути біла, а щодо білини ніщо не зрівняється з людським черепом: від негод він білішає.

— А цей ваш проречистий тон, оці розмахування жуком? Я був певний, що ви збожеволіли. І чом ви хотіли опустити з очниці черепа неодмінно жука, а не кулю?

— Та, щиро кажучи, мене трохи роздратували ваші натяки, що я, мовляв, з'їхав з глузду, тож я нишком поклав собі відплатити вам невеличкою містифікацією. Через це я й розмахував жуком, і через це ж таки надумав опустити його з дерева. На цей намір наштовхнуло мене якраз зауваження, що жук дуже важкий.

— Ага, розумію. Тепер лишається тільки ще одне з'ясувати. Оці скелети, що в ямі, звідки вони взялися?

— Про це я знаю не більше за вас. Звісна річ, Кідові — якщо це справді Кід заховав скарб, у чому я не маю сумніву, — Кідові хтось мусив допомагати у цій роботі. А коли основну частину роботи було виконано, він, мабуть, вирішив, що усунути зайвих свідків не завадить. Два-три удари кайлом, коли його помічники ще поралися в ямі, — і було вже по всьому. А проте — може, тих ударів знадобилося з десяток, хто знає?..

Переклад з англійської Ростислава Доценка, ілюстрації Руслана Гончара

Теорія літератури
Оповідач і розповідач

Оповідач — герой твору, вигадана особа, від імені якої ведеться *оповідь*. Оповідача називають уявним автором. Він повідомляє про зображуваний світ ніби з певної відстані, виступаючи спостерігачем за іншими персонажами і подіями твору.

Однак у літературі ми нерідко зустрічаємо і такого героя твору, у розповіді якого відсутня відстороненість від подій. Розповідь у такому разі ведеться від першої особи, тобто від «я» або «ми». Такого героя називають ***розповідачем***, і деколи він може залишатися впродовж усього твору безіменним.

Розповідач може висловлювати авторські думки і погляди, а може бути й цілком самостійною особистістю. Герой-розповідач може активно втручатися як у події твору, так і в життя персонажів, або просто спостерігати за тим, що відбувається перед його очима.

Запитання і завдання

Готуємося до роботи з твором

1. Що вам відомо про життя і творчість ***Едгара Аллана По***?
2. Зачинателем якого літературного жанру став американський письменник?

Працюємо над змістом твору

3. Яку дивну знахідку виявив ***Легран***, прогулюючись островом?
4. Що вразило друзів у зображенні жука на малюнку?
5. Чому поведінка Леграна видалася оповідачеві дивною?
6. Навіщо через місяць Легран викликав свого друга?
7. Куди вони вирушили і що взяли із собою?
8. Які незвичайні накази Легран давав своєму слузі ***Юпітеру***?
9. Яке непорозуміння сталося через те, що Юпітер був шульгою? Я це непорозуміння було виправлено?
10. Що друзі знайшли в розкопаному сховку?
11. Докладно перекажіть розповідь Леграна про те, як він знайшов жука і пергамент та як досліджував ці предмети.
12. Розкажіть, як розшифрували текст і яким був його зміст.
13. Як Легран знайшов указану в пергаменті місцевість і які зробив висновки?
14. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/3wKSu62K або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.

Узагальнюємо і підсумовуємо

15. Яка ***загадка*** дала поштовх для розвитку подій в оповіданні?
16. Як автор викликав напружену увагу читача до зображуваних подій?
17. Доведіть, що за допомогою епізоду із шульгою Юпітером автор посилив напруженість оповіді.
18. На вашу думку, якби цей епізод був вилучений з тексту, що змінилося б?
19. Як у творі відобразилося захоплення ***Едгара Аллана По*** розгадуванням головоломок?
20. Складіть план оповідання Едгара По «Золотий жук».

Застосовуємо поняття з теорії літератури

21. Поясніть відмінність між ***оповідачем*** і ***розповідачем***.

22. Знайдіть у тексті епізод, у якому Легран уже не є героєм, про якого розповідають, а сам стає ***розповідачем***.

23. Поміркуйте, з якою метою автор твору змінює погляд на події та їхніх учасників.

24. Доведіть, що твір Е. По належить до жанру ***оповідання***.

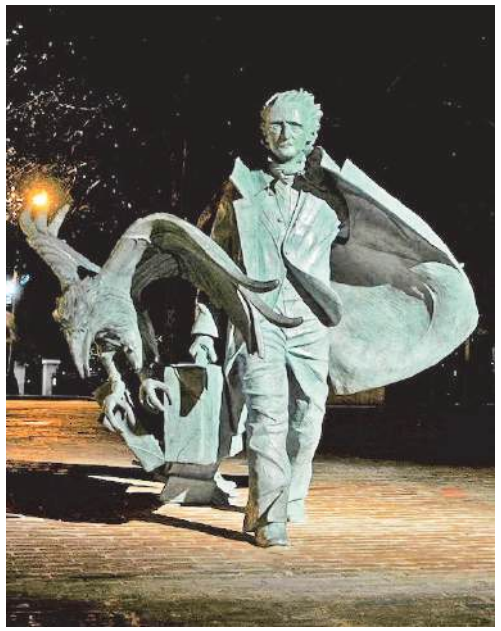

Завдання від Фантазерчика

1. Придумайте свою ***головоломку*** за принципом, описаним в оповіданні «Золотий жук» або за іншими алгоритмами.
2. Об'єднайтеся в команди і проведіть у класі костюмовану гру «*Піратські таємниці*» з розгадуванням головоломок.

МИСТЕЦЬКА ГАЛЕРЕЯ

5 жовтня 2014 року в місті Бостон (США), де народився Едгар Аллан По, сталася непересічна мистецька подія — відкриття пам'ятника видатному письменникові. Відлитий із бронзи у свій справжній зріст Едгар По не стоїть на постаменті, а йде містом із залізничного вокзалу в напрямку будинку своїх батьків, де він виріс. Авторка скульптури Стефані Рокнак назвала своє творіння «*Повернення По до Бостона*».

Письменник іде швидким кроком проти вітру, його пальто розвівається, а в руці валіза, за словами Стефані, «*сповнена ідей та світової слави*». Із прочиненої валізи перед письменником вилітає ворон — символ його творчості, а позаду з неї випадають одна за одною книжки і, зрештою, серце письменника.

Відкриттю пам'ятника передував конкурс, у якому взяло участь 265 скульпторів із 13 країн світу. Спеціальна мистецька комісія віддала перемогу Стефані Рокнак, визнавши її скульптуру «*приголомшливою*».

Для тих, хто хоче знати більше

Історія піратства сягає давніх-давен, щонайменше XIV століття до нашої ери. Однак його так звану «*золоту добу*» датують періодом з 1650 до 1730 років. Одними з найнебезпечніших місць на Землі, де орудували пірати, були Карибське море та атлантичне узбережжя Північної Америки. Саме в цьому районі займалися розбоєм капітан *Вільям Кід* та його команда, чиї скарби шукали герої оповідання Едгара По «***Золотий жук***».

Масштаб шкоди, завданої піратами часів «золотої доби», був нечуваним. Наприклад, найуспішніший піратський капітан на прізвисько Чорний Сем Белламі та його команда лише за один рік захопили та пограбували 53 кораблі! Однак після 1730 року військові судна всіх країн долучилися до розв'язання цієї проблеми. І доволі швидко самі пірати та їхні скарби стали частиною легенд і переказів, якими надихалися митці і мисткині.

І в літературі, і в живописі образи піратів і піраток нерідко романтизували. Тож який вони мали вигляд насправді, неможливо встановити за ілюстраціями пригодницьких книжок. Відомий американський художник *Грегорі Манчесс*, знаний своєю любов'ю до історії та точністю відтворення історичних реалій, створив цикл картин під назвою «*Справжні пірати*».

А́ртур Ко́нан Дойл
(1859 – 1930)

А́ртур Ко́нан Дойл був чудовим спортсменом, активним громадським діячем, політиком і патріотом. За заслуги перед Батьківщиною англійський король Едуард VII в 1902 році посвятив його в лицарі. Однак в історію Конан Дойл увійшов як творець ***Шерлока Холмса***.

Артур Конан Дойл народився в шотландському місті Единбург, у сім'ї дрібного службовця. Мати походила з давнього королівського роду Плантагенетів. Предком батька був один із лицарів, близьких до короля Річарда I Левове Серце. Проте обидва славетні роди збідніли, а їхні нащадки вже самі заробляли собі на життя.

Особливо пишалася своїм походженням мати, вона знала родоводи англійського дворянства та їхні герби, і вже в 10 років маленький Артур чудово розбирався в геральдиці. Мати з дитинства прищеплювала синові кодекс поведінки: «*Бути безстрашним із сильними, лагідним зі слабкими. Лицарем для кожної жінки, незважаючи на її походження*».

Саме тому хлопець захопився лицарською романтикою — він читав і перечитував роман ***Вальтера Скотта «Айвенго»*** (свого часу Вальтер Скотт був добрим приятелем його дідуся). У хлопчині пробудилася жага до битв: Артур постійно встрявав у бійки і повертався додому добряче виваляним, але з переможним виглядом, чим викликав потаємну гордість матері.

У коледжі Артур здобув ґрунтовну освіту, набув чудової спортивної форми і почав писати вірші. Однак батьки сприйняли вірші як дитячу забаву, і було вирішено, що син вступатиме до Единбурзького університету[1] на медичний факультет. Це було бажання матері: Единбург славився своїм медичним факультетом на весь світ.

Почалася напружена підготовка до вступу, яка проводилася за жорсткою «програмою самовдосконалення». Єдиною книгою, яку Артур прочитав у цей час поза програмою, був збірник опо-

[1] Пізніше, навчаючись у цьому університеті, Артур познайомиться з ***Робертом Льюїсом Стівенсоном***, який тоді теж був студентом.

відань американського письменника ***Едгара Аллана По***. Ця книжка неабияк вплинула на юнака: до кінця життя Конан Дойл стверджував, що Едгар По — найвидатніший майстер оповідання. А першим детективним оповіданням, яке юнак прочитав, було оповідання ***«Золотий жук»***.

Навчався майбутній письменник в університеті чудово і навіть здобув стипендію, однак катастрофічне фінансове становище сім'ї змушувало думати про заробіток. Батьки мало чим могли йому допомогти — крім Артура, у сім'ї було ще шестеро дітей. Щоб заробити трішки грошей, він «для проби» написав і надіслав до журналу своє перше оповідання. Яким же було здивування Артура, коли це оповідання надрукували!

У 1881 році Конан Дойл переїхав у приморське місто Портсмут і відкрив у престижному районі Са́утсі приватний медичний кабінет. У нового лікаря було небагато клієнтів, тому Конан Дойл мав змогу зосередитися на літературній праці. Він публікував у журналах оповідання, а в 1886 році була надрукована повість, у якій вперше з'являється знаменитий детективний дует — ***Ше́рлок Холмс*** і доктор ***Джон Во́тсон***.

У квітні 1891 року 32-річний письменник підписав із журналом «*Стренд*» угоду про серію із 6 оповідань. Головними героями оповідань знову стали приватний детектив ***Холмс*** і його друг доктор ***Во́тсон***. А вже до кінця року ім'я доктора Конан Дойла стало знаменитим.

Літературний успіх дозволив йому залишити лікарську справу і професійно зайнятися письменницькою діяльністю. Це не означало, що він усе життя збирався писати про Шерлока Холмса, однак видавці вимагали все нових і нових оповідань (усього Дойл написав 60 творів про пригоди знаменитого детектива). Не витримавши тиску видавців, автор уже через рік захотів «розправитися з героєм».

В оповіданні «***Остання справа Холмса***» (збірка *«Записки про Шерлока Холмса»*, видана в 1894 році), письменник «убив» свого героя. Це «вбивство» персонажа викликало в читачів величезне обурення і навіть горе!

Пам'ятник Шерлоку Холмсу в Лондоні

Молоді люди — палкі прихильники Холмса — навіть почали носити жало́бу за своїм улюбленцем…

Через якийсь час письменник на численні прохання читачів був змушений «воскресити» свого літературного героя. І в 1903 році з'являється оповідання ***«Порожній будинок»***, з якого стає зрозуміло, що детектив не загинув.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/dwJ6XEW9 або скористайтеся QR-кодом і проведіть віртуальний тур музеєм Шерлока Холмса в Лондоні. Поділіться враженнями про музей.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/BwJ6HxcF або скористайтеся QR-кодом і подивіться відео музею Шерлока Холмса в Лондоні.

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОМЕНТАР

Головний герой оповідань — ***Ше́рлок Холмс*** — людина з феноменальною пам'яттю, спостережлива, здатна до складних умовиводів, з досконалими знаннями в тих галузях науки, які могли згодитися в криміналістиці.

Прототипом Холмса став викладач медичного факультету Единбурзького університету доктор Джозеф Белл. Містер Белл був дуже спостережливим і мав гострий аналітичний розум. Він міг докладно розповісти про життя і професію пацієнта чи навіть просто перехожого, проаналізувавши лише його зовнішній вигляд, жести та міміку.

Шерлок Холмс
(кадр із британського фільму)

На відміну від героя детективних оповідань ***Едгара По***, Шерлок Холмс — це не машина для розв'язування головоломок. Він — людина зі жвавим ексцентричним характером, яка має свої плюси і мінуси і навіть може помилятися. У Холмса, крім роботи, є чимало інших захоплень (наприклад, спорт і музика).

Образ Шерлока Холмса збагатив світову літературу. Це образ справжнього англійського джентльмена, який розплутує найважчі кримінальні загадки, керуючись своїм ***дедуктивним методом*** (від латинського *deductio* — логічний умовивід).

Дедуктивний метод Шерлока Холмса полягає в детальному обстеженні місця злочину, його обставин, виявленні мотивів і в побудові ***гіпотези***, що могла б якнайповніше пояснити з'ясовані факти. Шерлок Холмс ***ніколи не підтасовує факти*** і не підганяє під них гіпотезу, аби швидше закрити справу.

Літературний герой Артура Конан Дойла став настільки популярним, що його шанувальники створили меморіальний музей Шерлока Холмса в будинку по вулиці Бейкер-стріт, 221 б, де нібито жив детектив, і навіть щороку відзначають його день народження. А в Єгипті ще за життя Артура Конан Дойла в 1893 році, відповідно до урядового наказу, перша збірка оповідань про Холмса була перекладена арабською мовою і видана як ***підручник для поліцейських***.

ПІСТРЯВА СТРІЧКА

(скорочено)

Переглядаючи свої записи про більш як сімдесят пригод Шерлока Холмса, які я вів протягом останніх восьми років, вивчаючи методи свого друга, я бачу між них багато трагічних, кілька кумедних, чимало дивних, але не можу назвати бодай однієї банальної, бо Холмс, працюючи з любові до мистецтва, а не заради грошей, ніколи не брався за розслідування, якщо справа не обіцяла чогось надзвичайного, навіть фантастичного.

З усього цього різноманіття я, проте, не можу пригадати нічого винятковішого за випадок, пов'язаний із добре відомою у графстві Суррей родиною Ройлоттів із Стоук-Морана. А подія, про яку я хочу тут розповісти, трапилася десь невдовзі по нашім знайомстві, коли ми з Холмсом, тоді ще обоє нежонаті, наймали разом квартиру на Бейкер-стріт.

Це було на початку квітня 1883 року. Прокинувшись одного ранку, я побачив, що Шерлок Холмс, уже одягнений, стоїть біля мого ліжка. Як правило, він уставав пізно, але зараз годинник на каміні показував чверть на восьму, і тому я глянув на свого друга не без подиву, можливо, навіть дещо роздратовано, бо сам ніколи не зраджую своїх звичок.

— Даруйте, що розбудив вас, Вотсоне, — сказав Шерлок Холмс, — але сьогодні всі так чинять. Спочатку розбудили місис Хадсон, вона розбудила мене, а я — вас.

— А що таке? Пожежа?

— Ні, клієнтка. Приїхала якась молода леді, вона, здається, дуже схвильована й будь-що бажає зустрітися зі мною. Зараз

вона чекає у вітальні. Ну, а коли молоді жінки мандрують по Лондону в таку ранню годину й піднімають людей з ліжок, то, гадаю, в них є на це досить важливі причини. Якщо ж справа виявиться цікавою, ви, не сумніваюся, захочете почути все з самого початку. От я й подумав, що треба покликати вас.

Для мене не існувало більшої втіхи, як стежити за Холмсом, коли він займався своєю професійною справою, і захоплюватися його швидкими умовиводами, які, дарма що здавалися майже інтуїтивними, завжди були логічно обґрунтовані.

Я квапливо одягнувся й за кілька хвилин був готовий супроводити свого друга. Коли ми спустились униз до вітальні, біля вікна сиділа вдягнута в усе чорне із густою вуаллю на обличчі дама. Побачивши нас, вона підвелась.

— Доброго ранку, пані, — привітно мовив Холмс. — Мене звуть Шерлок Холмс. А це мій близький друг і помічник лікар Вотсон, в присутності якого ви можете говорити так само відверто, як і зі мною. Дуже добре, що місіс Хадсон здогадалася затопити камін. Прошу вас, сідайте ближче до вогню, а я зараз накажу принести вам чашечку гарячої кави, бо ви, бачу, тремтите.

— Я тремчу не від холоду, — стиха відказала жінка, пересідаючи до каміна.

— А чому?

— Зі страху, містере Холмс. Навіть більше, з жаху.

На цім слові вона підняла вуаль, і ми побачили, в якому вона жалюгідному стані: змарніла, аж сіра, неспокійні очі злякано бігають, немов у зацькованої тваринки. Риси обличчя, фігура — усе засвідчувало, що їй не більше тридцяти років, але у волоссі вже з'явилася передчасна сивина, і вигляд вона мала стомлений й виснажений.

Шерлок Холмс ковзнув по ній своїм швидким, проникливим поглядом.

— Вам не треба боятись, — заспокійливо мовив він, нахилившись уперед і поплескавши її по руці. — Я певен, що ближчим часом ми усе владнаємо. Я бачу, ви приїхали поїздом сьогодні вранці.

— Хіба ви мене знаєте?

— Ні. Але за вашою лівою рукавичкою я помітив квиток на зворотну дорогу. Ви вирушили в путь рано-вранці і, перш ніж дістатися до станції, довго їхали путівцем на бідáрці[1].

Дама рвучко сіпнулася і спантеличено глянула на мого друга.

— В цьому, люба пані, ніякої таємниці немає, — промовив він усміхаючись. — Лівий рукав вашої жакетки заляпано грязюкою не менш як у семи місцях. Плями зовсім свіжі. А бідарка, як ніякий інший виїзд, обтроскує їздця болотом, надто коли сидіти від кучера по ліву руку.

— Хай би як ви дійшли своїх висновків, але все було саме так, — промовила вона. — Перед шостою я виїхала з дому, о двадцятій хвилині на сьому була в Лезерхеді і першим поїздом прибула в Лондон, на вокзал Ватерлоо. Сер, я не можу більше терпіти такого нервового напруження, я збожеволію, якщо так триватиме й далі. В мене немає нікого, хто міг би мені допомогти, нікого, за винятком однієї людини, яка прихильна до мене, але в даній ситуації вона мене не розуміє... О сер, чи не зможете ви зарадити і моїй біді або кинути хоч якийсь промінчик на той непроглядний морок, що мене оточує? Весь жах мого становища в тому, що причини моїх страхів настільки туманні, а підозри ґрунтуються на таких дрібницях, особливо для людей сторонніх, що навіть той, до кого першого я маю право звернутися по допомогу й пораду, дивиться на всі мої розповіді як на вигадки нервової жінки. Ви можете порадити, як мені поводитися серед тих небезпек, що мене оточують.

— Я весь увага, пані.

— Мене звуть Хелен Стоунер, я живу в домі свого вітчима — останнього представника одного з найстародавніших в Англії саксонських родів Ройлоттів зі Стоук-Морана, що на західному кордоні графства Суррей. Були часи, коли ця родина належала до найбагатших в Англії. Проте в минулому столітті четверо спадкоємців один за одним виявились людьми непутящими, марнотратними, а після них усе, що лишилося, перейшло до рук картяра, і він довів родину до зубожіння. Після нього зостався невеликий клаптик землі та будинок, споруджений двісті років тому, а нині заставлений і перезаставлений. Останній поміщик із цього роду ледве там животів, ведучи жа-

[1] Бідáрка — двоколісний однокінний візок на одну або дві особи.

хливе життя нужденного аристократа. Його єдиний син, теперішній мій вітчим, бачачи, що треба пристосовуватись до нових умов, позичив у якогось родича гроші, закінчив університет, одержав диплом лікаря і поїхав у Калькутту, де завдяки своїй професійній майстерності й сильному характеру здобув широку практику. Якось у його домі було вчинено крадіжку, й він, розлютившись, убив свого дворецького-тубільця. Ледве уникнувши смертної кари й відсидівши чимало років у в'язниці, лікар Ройлотт повернувся до Англії похмурою й розчарованою людиною.

В Індії він одружився з моєю матір'ю, місіс Стоунер, молодою вдовою. Ми із сестрою Джулією були близнятами, і коли мати знову вийшла заміж, нам сповнилось по два роки. Маючи значні статки, мати на час, поки ми будемо жити разом, передала всі права лікареві Ройлотту з умовою, що він виділить кожній із нас певну щорічну суму, якщо ми повиходимо заміж. Невдовзі після нашого повернення до Англії моєї матері не стало: вісім років тому вона загинула в залізничній катастрофі. Після її смерті лікар Ройлотт облишив спроби одержати практику в Лондоні й разом із нами оселився в родинному будинку в Стоук-Морані. Грошей, що їх залишила моя мати, цілком вистачало на всі наші потреби, і, здавалося, ніщо не потьмарить нашого життя.

Та з вітчимом сталися дивні зміни. Замість того щоб заприятелювати з сусідами, які спочатку були дуже зраділи з того, що Ройлотт із Стоук-Морана вернувся в своє родинне гніздо, і обмінюватися з ними візитами, він замкнувся в своєму будинку і якщо виходив з нього — до речі, це траплялося досить рідко, — то лише для того, щоб люто полаятися з усіма, хто трапиться йому на очі. Він зчиняв сварку за сваркою, дві з них закінчились у поліції, і нарешті зробився пострахом для всієї округи. Побачивши його, люди просто тікають, бо сила в нього страшна, і коли він розгнівається, то абсолютно не володіє собою. У вітчима немає ніяких друзів, крім мандрівних циган, він дозволяє цим волоцюгам ставати табором на тих кількох акрах порослої ожиною землі, що залишилася від родового маєтку. Ще він має пристрасть до індійських тварин, їх надсилає йому з Індії його кореспондент, і зараз у нього по садибі вільно розгулюють гепард і бабуїн, яких селяни бояться так само, як і їхнього хазяїна.

З моєї розповіді ви можете зробити висновок, що наше життя — моєї бідолашної сестри Джулії і моє — було не дуже приємним. Сестрі ледве виповнилось тридцять років, коли вона померла, але волосся в неї вже починало сивіти, як от зараз у мене.

— То ваша сестра померла?

— Так, рівно два роки тому, і саме про її смерть я й хочу вам розповісти. Ви, безперечно, розумієте, що ми майже не зустрічалися з людьми нашого віку й нашого кола. Проте в нас була тітка, незаміжня сестра нашої матері, вона і зараз живе біля Харроу, отже іноді нам дозволялось трохи погостювати в неї. Два роки тому Джулія поїхала туди на Різдво й зустрілася там з відставним флотським майором, з яким вона й заручилася. Вітчим дізнався про ці заручини, коли сестра повернулась додому, й не заперечував проти цього шлюбу, але за два тижні до весілля сталося страшне нещастя, яке позбавило мене моєї єдиної подруги.

Шерлок Холмс сидів із заплющеними очима, відкинувшись на спинку стільця й підклавши під голову диванну подушечку. Раптом він підвів голову й позирнув на відвідувачку.

— Дуже вас прошу, будьте точні щодо подробиць, — попросив він.

— Як я вже сказала, наш будинок дуже старий, і зараз ми мешкаємо тільки в одному його крилі. На першому поверсі цього крила знаходяться спальні, в центральній частині будинку — вітальні. Перша від середини спальня доктора Ройлотта, друга — моєї сестри, а третя моя. Спальні між собою не сполучаються, але всі виходять у спільний коридор. Вікна всіх трьох кімнат виходять на газон. Тієї фатальної ночі лікар Ройлотт пішов до своєї спальні рано, але ми знали, що спати він не ліг, бо моїй сестрі завадив запах міцних індійських сигар, які він має звичку курити, і вона прийшла до мене. Якийсь час ми балакали з нею про її весілля, а об одинадцятій годині вона встала й намірилась іти до себе. Підійшовши до дверей, вона обернулася.

«Скажи мені, Хелен, — спитала вона, — чи ти хоч раз чула, як хтось свистить уночі?»

«Ніколи не чула», — відповіла я.

«Бачиш, останнім часом щоночі приблизно години о третій я завжди чую тихе виразне посвистування. Не розумію тільки, звідки воно лине — чи то із сусідньої кімнати, чи то з газону. От мені й спало на думку спитати тебе, чи ти теж його чуєш».

«Ні, не чую. Певно, свистять ці осоружні цигани».

«Цілком можливо. Проте якби посвистування долинало з газону, то ти теж чула б його».

«Ну, сон у мене набагато міцніший, ніж у тебе».

«Е, хай би що там було, все це пусте», — усміхнулася сестра, виходячи, і за хвилину я почула, як в замку її дверей повернувся ключ.

— Он як? — промовив Холмс. — Ви завжди замикалися на ніч?

— Завжди.

— А чому?

— Я, здається, вже казала вам, що лікар тримав гепарда й бабуїна. Ми не почувалися безпечно, якщо не замикались на ніч.

— Тепер розумію. Прошу вас, розповідайте далі.

— Тієї ночі я не могла спати. Мене непокоїло невиразне передчуття якогось нещастя. Ніч була жахлива: завивав вітер, у шибки періщив дощ. І раптом серед усієї цієї гуркотняви пролунав пронизливий, переляканий жіночий крик. То кричала моя сестра. Я зірвалась з ліжка, накинула на себе шаль і вибігла в коридор. Коли відчиняла двері, мені здалося, ніби я чую тихий посвист, саме такий, як розповідала сестра, але за мить він змінився якимось брязкітливим звуком, неначе на підлогу важко впало щось металеве. Підбігши до сестриної спальні, я побачила, що замок відімкнуто й двері повільно розчиняються. Охоплена жахом, я мовчки дивилась на них, не знаючи, хто або що з них вийде. І от при світлі лампи, яка горіла в коридорі, я побачила за порогом свою сестру з пополотнілим від жаху обличчям — вона простягала руки, неначе шукаючи допомоги, й хиталася мов п'яна. Кинувшись до неї, я обхопила її руками, але в цю мить ноги їй підігнулися і вона впала додолу, її руки й ноги аж виламувало в страшних судорогах. Спершу я була подумала, що вона мене не впізнала, але коли я схилилась над нею, вона раптом скрикнула тихим голосом, що я довіку не забуду:

«Боже мій, Хелен!.. Це — стрічка!.. Пістрява стрічка!»

Вона силкувалася ще щось сказати, показуючи пальцем у бік лікаревої кімнати, але новий приступ судорог урвав її мову. Так жахливо кінчила своє життя моя улюблена сестра.

— Почекайте хвилиночку, — попрохав Холмс. — Ви певні, що чули посвистування і металевий звук? Чи можете ви в цьому заприсягтися?

— Про це мене питав і слідчий. Я майже переконана, що чула ці звуки, а проте гуркіт бурі й потріскування старого будинку могли ввести мене в оману.

— Ваша сестра була одягнена?

— Ні, на ній була лише нічна сорочка. У правій руці в неї знайшли обгорілого сірника, а в лівій — сірникову коробку.

— Це каже про те, що вона запалила сірника й роздивлялася довкіл себе, коли її щось стривожило. Важлива деталь. А які висновки зробив слідчий?

— Він дуже уважно дослідив цю справу, бо поведінка лікаря Ройлотта давно зажила у графстві поганої слави, але не зміг відшукати ніяких причин смерті моєї сестри. Під час слідства я засвідчила, що двері її кімнати було замкнено зсередини, а вікна щоночі зачинялись старовинними віконницями з широкими залізними штабами. Отже, немає сумніву, що сестра була самісінька, коли до неї підкралася смерть. До того ж на її тілі не знайшли ніяких слідів насильства.

— А як щодо отрути?

— Лікарі досліджували небіжчицю й на отруту, але теж нічого не виявили.

— А чи були в той час у ваших володіннях цигани?

— Так, то одні, то другі постійно живуть у нас.

— А як ви можете пояснити слова вашої сестри про якусь стрічку, пістряву стрічку?

— Іноді мені здається, що це — просто марення, а іноді — що вони стосуються якогось гурту людей, можливо, тих самих циган. От тільки не знаю, чи могли їхні строкаті хустки, що їх вони так полюбляють носити, викликати в сестри таку химерну асоціацію.

Холмс похитав головою з виглядом людини, яку подібне припущення аж ніяк не задовольняє.

— Справа ця дуже темна, — промовив він. — Прошу, будь ласка, розповідайте далі.

— Відтоді минуло два роки, і до останнього часу життя моє було ще самотнішим, ніж завжди. Але місяць тому один мій друг, якого я знаю багато літ, зробив мені честь, попросивши моєї руки. Його звуть Армітідж, Персі Армітідж. Мій вітчим не заперечував проти нашого шлюбу, і навесні ми маємо повінчатися. Два дні тому в західному крилі будинку почався якийсь

ремонт, стіну до моєї спальні було пробито, і я мусила перебратись до кімнати, де померла моя сестра, і спати в тому самому ліжку, де спала вона. І уявіть мій жах, коли минулої ночі, лежачи без сну і думаючи про її страшну долю, я раптом почула в нічній тиші тихе посвистування, яке було вісником смерті сестри. Я схопилася з ліжка й засвітила лампу, але нічого в кімнаті не побачила. Знову лягти спати я не змогла, бо була надто стривожена, тому одяглася і, щойно розвидніло, вислизнула з будинку і приїхала сюди з єдиною метою — побачити вас і попрохати вашої поради.

Запало тривале мовчання, під час якого Холмс, підперши підборіддя долонями, не відводив погляду від вогню, що потріскував у каміні.

— Справа надзвичайно складна, — нарешті промовив він. — Мені хотілося б з'ясувати ще тисячу подробиць, перш ніж дійти висновку, як діяти. Проте ми не можемо зволікати й хвилини. А от якби ми приїхали в Стоук-Моран сьогодні, то чи можна було б нам побачити ці кімнати так, щоб про це не знав ваш вітчим?

— Він казав, ніби збирається їхати сьогодні в місто у якійсь важливій справі. Цілком можливо, що його не буде цілий день, і, отже, ніщо не перешкодить вам оглянути будинок.

— Чекайте нас зразу ж пополудні. Може, ви поснідаєте з нами?

— Ні, я мушу йти. Тепер, коли я звірилась вам із своїм горем, мені аж на серці полегшало. Я так чекатиму сьогодні пополудні зустрічі з вами!

Вона опустила на обличчя густу темну вуаль і тихо вийшла.

— Що ви про все це думаєте, Вотсоне? — спитав Шерлок Холмс, відкидаючись на спинку стільця.

— Якщо дівчина сказала правду, ніби підлога й стіни міцні, а крізь двері, вікно й димар до кімнати потрапити неможливо, то її сестра була, безперечно, сама-самісінька, коли зустріла свою таємничу смерть.

— А як же бути тоді з цим нічним посвистуванням і вкрай дивними словами померлої?

— Й гадки не маю.

— Якщо взяти до уваги все вкупі: посвистування вночі, присутність циган, з якими в цього старого лікаря досить близькі стосунки, безперечну зацікавленість вітчима в тому, щоб завадити одруженню своєї падчерки, її згадку про якусь стрічку, а також те, що міс Хелен Стоунер чула металевий

брязкіт — очевидно, стала на своє місце одна із залізних штаб, якими оббито віконниці, — то, на мою думку, є всі підстави вважати, що цю таємницю можна розгадати. А це що за проява?

Останній вигук вихопився в мого друга тому, що двері раптом рвучко розчинилися, і в них з'явилась величезна постать незнайомого чоловіка. Його одяг являв собою дивну мішанину: чорний циліндр і довгий сюртук свідчили про лікарську професію їх власника, а високі гетри й мисливський нагай, яким він вимахував, виказували в ньому сільського жителя. Чоловік був такий високий на зріст, що діставав циліндром до верхнього одвірка дверей, і такий широкий, що зовсім їх затуляв.

Його м'ясисте і вижовкле на сонці обличчя із слідами огидних пристрастей густо мережили зморшки. Чоловік повертався то до мене, то до мого друга. Глибоко посаджені жовчні очі і тонкий хрящуватий ніс робили його схожим на якогось старого хижого птаха.

— Хто із вас Холмс? — спитав привид.

— Це моє ім'я, сер, але я не знаю вашого, — спокійно мовив мій компаньйон.

— Я лікар Грімсбі Ройлотт зі Стоук-Морана.

— Дуже радий, лікарю, — люб'язно відповів Холмс. — Прошу вас, сідайте.

— І не подумаю. Тут була моя падчерка. Я її вистежив. Що вона тут вам казала?

— А сьогодні трохи холоднувато, як на цю пору року, — промовив Холмс.

— Що вона вам тут казала? — люто загорлав старий.

— Але я чув, що крокуси обіцяють цвісти добре, — незворушно вів далі мій друг.

— Ха, то ви хочете мене здихатися? — спитав наш новий відвідувач, зробивши крок уперед і розмахуючи нагаєм. — Я вас знаю, негідника! Чув про вас раніше. Ви — той Холмс, що скрізь суне свого носа.

Мій друг посміхнувся.

— Було дуже приємно поговорити з вами, — зауважив він. — Коли будете виходити, добре зачиніть двері, бо тут дуже тягне.

— Я піду звідси, коли скажу все, що думаю. Не смійте сунути носа в мої справи. Я знаю, що міс Стоунер була тут — я її вистежив! Сваритися зі мною небезпечно! Глядіть! — Він швидко пройшов уперед, схопив кочергу і скрутив її своїми засмаглими ручиськами. — Тримайтесь від мене подалі! — гаркнув він і, жбурнувши зігнуту кочергу в камін, вийшов з кімнати.

— Надзвичайно приємний добродій! — промовив, сміючись, Холмс. — Я не такий велетень, але якби він не зачинив за собою двері, я показав би йому, що в руках у мене не менше сили, ніж у нього.

Говорячи це, він підняв кочергу й одним зусиллям вирівняв її.

— А тепер, Вотсоне, ми поснідаємо, а потім я піду до юристів, де розраховую роздобути деякі факти, що можуть виявитись корисними в цій справі.

Була майже година дня, коли Холмс повернувся додому. В руці він тримав аркуш синього паперу, списаного якимись закарлючками й цифрами.

— Я бачив заповіт покійної дружини лікаря Ройлотта, — сказав він. — Загальний прибуток зараз становить не більше семисот п'ятдесяти фунтів на рік. Кожна дочка, коли вийде заміж, має право на те, щоб їй виділили щорічний прибуток — двісті п'ятдесят фунтів. Отже цілком очевидно, що якби обидві дівчини вийшли заміж, то нашому красунчику лишилась би якась мізерія. Як бачите, моя вранішня робота не пішла на марно, оскільки доведено, що лікар має свої вельми переконливі мотиви для того, щоб стати на перешкоді падчеркам. Отже, якщо ви готові, то ми зараз поїдемо на вокзал Ватерлоо. Буду вам дуже вдячний, якщо ви покладете в кишеню револьвер. Револьвер — чудовий аргумент для джентльмена, який може зв'язати вузлом сталеву кочергу. Револьвер і зубна щітка — це все, що нам потрібно.

На вокзалі нам пощастило зразу ж сісти в поїзд, що йшов на Лезерхед, а вже там, у готелі біля станції, ми найняли ресорну двоколку й проїхали чотири чи п'ять миль мальовничими путівцями Суррея.

Наша вранішня клієнтка поспішила нам назустріч, на її обличчі світилася радість.

— Я так вас чекала! — вигукнула вона, з почуттям тиснучи нам руки. — Все влаштувалось чудово. Лікар Ройлотт поїхав у місто, й схоже на те, що повернеться лише увечері.

— Ми мали приємність познайомитися з лікарем, — сказав Холмс і в кількох словах переповів те, що трапилось. Міс Стоунер страшенно зблідла.

— Він такий хитрий, що я ніколи не почуваю себе в безпеці від нього. Що він скаже, коли повернеться?

— Він буде змушений стерегтися, бо може виявити, що хтось хитріший іде тут по його слідах. А тепер нам треба якнайкраще використати час, тому, будьте ласкаві, проведіть нас у ті кімнати, які ми повинні обстежити.

Будинок був із сірого каменю, вкритого плямами лишайника із високою центральною частиною й двома напівкруглими крилами по боках, що нагадували клешні краба. В одному крилі вікна без шибок були забиті дошками, дах провалився, і все воно являло собою суцільну руїну. Центральна частина була в ненабагато кращому стані, зате праве крило мало порівняно новий вигляд, а штори на його вікнах і синюватий димок із димарів показували, де саме мешкають його хазяї. Бокова стіна цього крила була в риштуванні, кам'яне мурування де-не-де розібрано, але ми не побачили жодного робітника. Холмс повільно пройшовся газоном із недбало підстриженою травою й з величезною увагою оглянув фасад крила.

— До речі, я не бачу, щоб ця стіна потребувала нагального ремонту.

— Зовсім не потребувала. Я впевнена, що це просто привід, щоб перевести мене із моєї кімнати.

— Так, це наводить на роздуми. Ну, а вздовж задньої стіни цього крила тягнеться коридор, куди виходять двері всіх трьох кімнат. У коридорі, звичайно, теж є вікна?

— Є, але дуже маленькі. Такі, що нікому крізь них не пролізти.

— Оскільки ви обидві замикалися на ніч, то з того боку потрапити до вас було неможливо. Ну, а тепер, зробіть ласку, пройдіть до своєї кімнати й зачиніть віконниці.

Міс Стоунер виконала Холмсове прохання, і мій друг, який щойно уважно вивчав відчинене вікно, заходився відчиняти віконниці. Та всі його спроби виявились марними. Не було жодної щілини, куди можна було б просунути лезо ножа, щоб підняти засув. Тоді він оглянув крізь лупу завіси: вони були із товстого заліза й міцно трималися в масивній стіні.

— Гм! — промовив він, якось спантеличено потираючи підборіддя. — Мої припущення не підтверджуються. Ніхто не міг проникнути за ці віконниці, якщо їх було зачинено зсередини. Ну, гаразд, подивимось тепер, чи дасть нам щось обстеження самої кімнати.

Маленькі бічні двері вели до побіленого вапном коридору, в який виходили двері всіх кімнат. Холмс не захотів дивитися третю кімнату, тому ми зразу ж пройшли в другу, ту, де тепер спала міс Стоунер і де її сестру спіткала така гірка доля. Це була проста кімнатка з низькою стелею й широким каміном, одним із тих, які можна побачити лише в старовинних сільських маєтках. В одному кутку стояв коричневий комод, у другому — вузьке ліжко, застелене білим покривалом, зліва від вікна притулився туалетний столик. Завершували вмеблювання кімнати два невеликі плетені стільці.

Холмс узяв стілець і мовчки сів у кутку. Його погляд, не минаючи жодної дрібниці, безупинно й уважно оглядав кімнату.

— Куди проведено цей дзвінок? — спитав він нарешті, показуючи на товстий шнур, що звисав над ліжком, торкаючись китицею подушки.

— До кімнати прислуги.

— Шнур на вигляд новіший від інших речей.

— Так, дзвінок зробили два-три роки тому.

— Мабуть, про це попросила ваша сестра?

— Ні, я ніколи не чула, щоб вона ним користувалася. Ми звикли обслуговувати себе самі.

Холмс взявся за шнур дзвінка і з силою смикнув його.

— А дзвінок фальшивий, — промовив він.

— Хіба не дзвонить?

— Ні. Це дуже цікаво. Дивіться, його прив'язано до гака якраз над отим маленьким душником.

— Справді, чистісіньке безглуздя. А я й не помітила цього.

— Дуже дивно, — бурмотів Холмс, смикаючи за шнур. — Дещо в цій кімнаті привертає до себе увагу. Наприклад, яким дурнем мав бути будівельник, щоб вивести душник у сусідню кімнату, коли нітрохи не важче було вивести його на свіже повітря!

— Душник зроблено також не дуже давно, — сказала Хелен.

— Приблизно тоді, коли й дзвінок, — зауважив Холмс.

— Так, у той час тут було зроблено деякі переробки.

— Надзвичайно цікаві переробки — фальшиві дзвінки, душники, що не провітрюють. З вашого дозволу, міс Стоунер, ми тепер перенесемо свої дослідження в інші кімнати.

Кімнату лікаря Грімсбі Ройлотта, хоч і більшу від кімнати його падчерки, було вмебльовано з такою ж невибагливістю. Вузьке ліжко, невеличка книжкова полиця, вщерть заставлена книжками, простий дерев'яний стілець біля стіни, круглий стіл і величезний залізний сейф — це було майже все, що бачило око. Холмс неквапливо походжав по кімнаті і з гострою цікавістю досліджував кожну річ.

— А що тут? — спитав він, поплескуючи по сейфу.

— Ділові папери мого вітчима.

— А кота в ньому, приміром, немає?

— Ні. Дивно, що ви про це питаєте.

— Нічого дивного. Гляньте ось сюди. — Він узяв маленьке блюдце з молоком, що стояло на сейфі.

Потім Холмс сів навпочіпки перед дерев'яним стільцем і з величезною увагою почав розглядати сидіння.

— Дякую вам, все зрозуміло, — сказав він, підводячись і ховаючи лупу в кишеню. — Ого, а ось ще щось цікаве!

Цього разу його увагу привернув батіжок, що висів у кутку ліжка. Він був складений удвоє і зав'язаний так, що утворювалась петля.

— Що ви про це думаєте, Вотсоне?

— Досить звичайний батіжок. Не розумію тільки, нащо треба було робити на ньому петлю.

— А це вже не зовсім звичайна річ, правда? Тепер я побачив достатньо, і, з вашого дозволу, міс Стоунер, ми пройдемося лужком.

Ніколи я не бачив свого друга таким похмурим і насупленим як тоді, коли ми покинули місце обстеження. Ми кілька разів пройшлись лужком, і ні міс Стоунер, ні я не заважали йому, поки він сам не вийшов із глибокої задуми.

— Дуже важливо, міс Стоунер, — промовив він, — щоб ви в найменших деталях виконували мої поради. Від вашої слухняності може залежати саме ваше життя.

— Запевняю, я в усьому звіряюсь на вас.

— По-перше, ми обидва — мій друг і я — повинні провести ніч у вашій кімнаті. — Ми з міс Стоунер здивовано втупились у Холмса. — Це необхідно. Зараз я вам усе поясню. Що це отам, у селі, готель?

— Так, готель «Корона».

— Дуже добре. Звідти видно ваші вікна?

— Безперечно.

— Ви повинні, коли вернеться ваш вітчим, під приводом, що у вас болить голова, піти до своєї кімнати й замкнутись там. Потім, коли почуєте, що він збирається лягти спати, вам треба розчинити віконниці свого вікна, відсунути засувки і поставити на підвіконня лампу. Це буде для нас сигналом. Після цього, взявши із собою все, що вам може бути потрібно, ви мусите перейти до кімнати, яку займали раніше. Не сумніваюся, що ви зможете переночувати один раз і там, незважаючи на ремонт.

— Мені здається, містере Холмс, що ви вже дійшли якогось висновку, — сказала міс Стоунер, доторкнувшись до рукава мого друга.

— Можливо.

— Ви могли б принаймні сказати мені, чи не помиляюсь я, вважаючи, що вона померла від раптового переляку.

— Думаю, помиляєтесь. А тепер, міс Стоунер, ми змушені вас покинути, бо якщо лікар Ройлотт повернеться й побачить нас тут, то наша поїздка виявиться марною. До побачення!

Ми з Шерлоком Холмсом без найменших труднощів найняли двокімнатний номер у готелі «Корона». В сутінках ми бачили, як проїхав лікар Грімсбі Ройлотт, його постать височіла поряд із хлопцем, що його віз. Візок зник за брамою, і за кілька хвилин крізь дерева мигнуло світло лампи, засвіченої в одній із віталень.

— Знаєте, Вотсоне, — сказав Холмс, коли ми сиділи в сутінках, що швидко переходили в темряву, — сумніваюсь, чи брати вас уночі з собою. Там дуже небезпечно.

— Ви кажете про небезпеку. Очевидно, ви бачили в тих кімнатах щось таке, чого не бачив я.

— Ні, цього не було. Але припускаю, що висновків я зробив більше. А бачили ви те саме, що й я.

— Нічого вартого уваги, крім шнура, я не помітив, і, зізнаюсь, не можу уявити, якій меті він може служити.

— А душник ви помітили?

— Так, але не думаю, щоб маленький отвір між двома кімнатами щось та важив у цьому ділі. Він такий малий, що крізь нього не пролізе й пацюк.

— Я знав, що ми знайдемо цей отвір ще до приїзду в Стоук-Моран.

— Дорогий мій Холмс, невже?

— Так, знав. Пам'ятаєте, міс Стоунер сказала, що її сестра чула запах сигари, яку курив лікар Ройлотт. Це зразу ж вказувало на те, що кімнати сполучено отвором, причому зовсім малим, бо інакше його помітив би слідчий під час огляду кімнати. Я зробив висновок, що тут має бути душник.

— Але яка в цьому шкода?

— Та зверніть увагу принаймні хоч на цікавий збіг у часі: зроблено душник, повішено шнур, і леді, яка спить у ліжку, вмирає. Це вас не вражає?

— Не бачу між цими речами ніякого зв'язку.

— А ліжко не здалося вам особливим?

— Ні.

— Його прикріплено до підлоги. Ви коли-небудь бачили щось подібне?

— Ні, не бачив.

— Дівчина не могла пересунути своє ліжко. Воно завжди мало залишатися в одному й тому ж положенні щодо душника й вірьовки, так-так, бо цей шнур ніколи не призначався для дзвінка.

— Холмс! — вигукнув я. — Здається, я починаю розуміти, на що ви натякаєте. Отже, ми прибули сюди саме вчасно, щоб відвернути якийсь майстерний і жахливий злочин.

Близько дев'ятої години світло, що його видно було між деревами, погасло, і вся садиба поринула в темряву. Повільно спливло дві години, потім раптом рівно об одинадцятій просто поперед нас яскраво засвітився самотній вогник.

— Це наш сигнал, — мовив Холмс, схопившись на ноги. — Світиться в середньому вікні.

Попасти в садибу було неважко, бо старий мур довкола парку ряснів проломами. Пробираючись між дерев, ми дійшли до газону, перетнули його і, скинувши черевики, залізли у вікно. Мій супутник безшумно зачинив віконниці, поставив лампу на стіл і окинув поглядом кімнату. Тут було все так, як і вдень. Присунувшись до мене і склавши долоні дудочкою, Холмс знову прошепотів мені у вухо, але так тихо, що я ледве почув його слова:

— Найменший звук зруйнує наші плани.

Я кивнув головою, показуючи, що зрозумів.

— Нам треба сидіти без світла. Він може побачити його крізь душник.

Я вийняв револьвер і поклав його на ріжок. Холмс приніс із собою довгу тонку лозину, і вона лежала біля нього на ліжку. Поряд із лозиною мій друг поклав коробку сірників і недогарок свічки. Потім він погасив лампу, й ми опинились у темряві.

Ніколи не забуду цієї жахливої ночі! Я не чув ні звуку, навіть подиху свого друга, а проте знав, що він сидить із розплющеними очима за кілька футів од мене, в такому ж нервовому напруженні, як і я. Віконниці не пропускали жодного, бодай найменшого промінчика світла, і ми чекали в цілковитій темряві. Вибило дванадцяту годину, першу, другу, третю, а ми мовчки сиділи й чекали чогось невідомого.

Раптом біля душника на мить тьмяно зблиснуло і зразу ж зникло світло, але після цього дуже запахло горілою олією й розпеченим металом. Хтось у сусідній кімнаті засвітив потайний ліхтар. Я почув тихий звук якогось руху, потім знову запала тиша, хоч запах зробився ще дужчим. З півгодини я сидів, напружуючи слух. Зненацька почувся новий звук — м'який і заспокійливий, наче десь із киплячого чайника виривався тонкий струмінь пари. Тієї ж миті Холмс схопився з ліжка, запалив сірника й заходився люто шмагати лозиною по шнуру.

— Ви бачите її, Вотсоне? — пронизливо скрикнув він. — Бачите?

Але я нічого не бачив. Саме тоді, як Холмс запалював сірника, я дочув тихе виразне посвистування, але раптовий спалах світла засліпив мої стомлені очі й не дав розгледіти, що саме так люто шмагав мій друг. Проте я побачив, що обличчя його зробилося білим мов крейда, і на ньому застиг вираз жаху й огиди.

Холмс уже не хльоскав лозиною, а пильно вдивлявся в отвір душника, коли раптом нічну тишу розітнув такий жахливий крик, якого я ще ніколи не чув. Від нього хололо все всередині. Ми з Холмсом наче закам'яніли, дивлячись один на одного, поки остання луна цього крику не завмерла в тиші, з якої він виник.

— Що це може означати? — задихаючись, спитав я.

— Це означає, що все закінчено, — відповів Холмс. — І, можливо, все обернулося на краще. Візьміть револьвер і ходімо в кімнату лікаря Ройлотта.

Обличчя в нього було серйозне. Засвітивши лампу, він пройшов коридором і двічі постукав у сусідні двері, але зсередини ніхто не відповів. Тоді він повернув ручку і увійшов до кімнати.

Нашим очам відкрилось незвичайне видовище. На столі стояв потайний ліхтар з напіввідсунутою заслінкою, кидаючи яскравий промінь світла на залізний сейф, дверці якого було відчинено навстіж. Біля столу на дерев'яному стільці сидів лікар Грімсбі Ройлоіт, одягнутий у довгий сірий халат, з-під якого виднілись його ноги, взуті в червоні турецькі капці без задників. На колінах у нього лежав той самий батіжок, що його ми бачили вдень. Ройлотт сидів, задерши підборіддя і втупивши сповнені жаху непорушні очі в куток стелі. На чолі в нього виблискувала якась незвичайна жовта стрічка з коричневими цятками. Здавалося, стрічка міцно обкрутилася довкола лікаревої голови. Коли ми ввійшли, Ройлотт не тільки не зворухнувся, він не вимовив ні звуку.

— Стрічка! Пістрява стрічка! — прошепотів Холмс. Я ступив уперед. Тієї ж миті чудернацька прикраса на лікаревій голові заворушилася, над його чуприною з'явилась ромбовидна голівка й роздута шия змії.

— Болотяна гадюка! — вигукнув Холмс. — Найстрашніша індійська змія! Він помер через десять секунд після того, як вона його вжалила. Воістину насильство обертається проти насильника, а той, хто риє комусь яму, сам у неї й попадає.

Такі справжні обставини смерті лікаря Грімсбі Ройлотта з Стоук-Морана. Немає необхідності продовжувати оповідь, яка й без того розтяглася, посвячуючи вас у те, як ми повідомили сумну новину вкрай переляканій дівчині, як відправили її ранковим поїздом під опіку жалісливої тітки в Харроу, як неповоротке поліцейське слідство прийшло до висновку, що лікар знайшов свою смерть внаслідок того, що необережно бавився із своєю небезпечною улюбленицею — отруйною змією. А незрозумілі деталі справи, про які мені дуже кортіло дізнатися, пояснив Шерлок Холмс, коли ми наступного дня поверталися додому.

— Спочатку я прийшов був до цілком помилкових висновків, — сказав він, — що показує, дорогий Вотсоне, як небезпечно спиратися на другорядні факти. Присутність циган, слово «стрічка», вжите бідолашною дівчиною, без сумніву для того, щоб змалювати побачене нею страхіття, коли вона запалила сірника, — цього вистачило, щоб я пішов зовсім неправильним шляхом. На своє виправдання можу тільки сказати, що я зразу ж переглянув свою версію, як тільки мені стало ясно, що небезпека, хай би яка вона була, прийшла до мешканця кімнати не крізь вікно й не у двері. Як я вже вам сказав, мою увагу зразу ж привернув душник та шнур від дзвінка, що спускався аж до ліжка. Коли ж з'ясувалося, що дзвінок фальшивий, що ліжко прикріплено до підлоги, то в мене з'явилась підозра, що шнур — це просто місток, по якому щось могло б перебиратися від душника до ліжка. Я тут-таки подумав про змію, а коли зважив ще й на той факт, що лікареві возять з Індії різних тварин, то відчув, що, очевидно, натрапив на правильний слід. Ідея використати отруту, яку неможливо виявити хімічним способом, могла виникнути тільки в хитрої, жорстокої людини, що виховувалась на Сході. Перевагою цієї отрути, з погляду лікаря, було й те, що діє вона блискавично. Слідчий повинен був мати воістину гостре око, щоб розгледіти два маленькі темні проколи, які полишили на тілі отруйні зміїні зуби. Потім я згадав про посвистування. Звичайно, лікар мав кликати змію назад, щоб жертва не побачила її, коли почне світати. Мабуть, даючи змії молоко, злочинець привчив її вертатись до нього. Він пускав змію в душник найкращої, на його думку, години, твердо знаючи, що вона доповзе вниз по шнуру і спуститься на ліжко. Змія могла вжалити або й не вжалити сплячу, дівчину міг врятувати, нехай навіть протягом цілого тижня, якийсь випадок, але раніше чи пізніше його падчерка стала б жертвою чорного задуму.

Я зробив ці висновки ще до того, як увійшов до кімнати лікаря. А коли оглянув його стілець, то зрозумів, що він має звичку ставати на нього, очевидно для того, щоб дістатися до душника. Сейф, блюдечко з молоком і батіжок із петлею остаточно розвіяли мої сумніви. Металеве клацання, яке чула міс Стоунер, було, очевидно, наслідком того, що лікар квапливо зачиняв дверцята сейфа, куди ховав змію. А що зробив я, аби довести правильність своїх висновків, вам уже відомо. Тільки-я почув зміїне шипіння, — ви, безперечно, теж його чули, — я зразу ж засвітив світло й напав на змію.

— Через що вона полізла назад у душник…

— І вернулася до свого хазяїна. Я таки стьобнув її кілька разів, і це так її розлютило, що вона напала на першого стрічного. Отже, я, безперечно, певною мірою винен у смерті лікаря Грімсбі Ройлотта, але не можу сказати, щоб це лягло на моє сумління надто важким тягарем.

Переклад з англійської Миколи Дмитренка, ілюстрації Джозефа Фрідріха

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/vwJuwMtL або скористайтеся QR-кодом і подивіться британський телефільм «Шерлок Холмс» (режисер Джон Брюс, 1984 рік). Порівняйте свої враження від оповідання і від фільму.

Теорія літератури
Детектив. Детективний цикл

Детекти́вна література, або ***детекти́в*** (від англійського *detektive* — детектив, слідчий < лат. *detekcio* — розкриття) є різновидом ***пригодницької літератури***. Детективна література присвячена розкриттю таємниць, загадкових злочинів і виявленню злочинців.

Головний герой чи героїня детективу шляхом спостережень і логічних умовиводів розкриває злочин, який на початку твору здається абсолютно загадковим. Упродовж твору розслідувачі дивно поводяться і цікавляться деталями, нібито не пов'язаними зі злочином. І лише наприкінці твору головний герой чи героїня неочікувано для всіх указує на правильне пояснення загадкових подій. Після розкриття злочину стає зрозуміло, що дивні дії детективів мали чітку мету і логічне обґрунтування.

Детективні твори Артура Конан Дойла про Шерлока Холмса становлять ***цикл***. ***Циклом називають групу літературних творів, об'єднаних за ідейно-тематичною подібністю, спільністю жанру та персонажів.***

Детектив – різновид пригодницької літератури, у якому розслідують таємниці, злочини і виявляють зловмисників

Слово *детектив* походить з англійської і означає:
- розслідувач;
- детективний твір.

Особливі риси детективних творів:
- заплутана інтрига;
- несподівані повороти сюжету;
- аналіз фактів і вчинків персонажів;
- наприкінці твору — неочікуване пояснення загадкових подій.

Артур Конан Дойл створив *детективний дует*
(від італійського due – двоє):
розслідувач-детектив Шерлок Холмс і його друг доктор Джон Вотсон

Холмс і Вотсон стали героями 56 детективних оповідань і 4 повістей, які становлять детективний цикл

Творам детективного циклу властиві спільна тема і ті самі центральні персонажі

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Готуємося до роботи з творами

1. Розкажіть, що вам відомо про ***Артура Конан Дойла***.
2. Як творчість письменника ***Едгара Аллана По*** позначилася на долі Артура Конан Дойла?

Працюємо над змістом твору

3. Що розповіла ***Хелен***, героїня оповідання «Пістрява стрічка», Холмсу та доктору Вотсону про свого вітчима?
4. За яких дивних обставин померла сестра Хелен?
5. Із яким проханням звернулася до детектива дівчина і про що вони домовилися?
6. Хто того самого ранку відвідав Холмса і чим завершилася ця зустріч?
7. З якою метою, на вашу думку, приходив до Холмса ***лікар Ройлотт***?
8. Як цей візит підтвердив слова дівчини?
9. Чому ***лікар Ройлотт*** не був зацікавлений в одруженні своїх падчерок?

10. Знайдіть у тексті ***опис будинку***, у якому мешкали Хелен і вітчим.
11. Що було підозрілого в ремонті одного крила будинку і повній занедбаності іншого його крила?
12. Що привернуло увагу детектива в кімнатах дівчини та її вітчима?
13. Для чого, на вашу думку, автор дає доволі докладний ***опис інтер'єру***?
14. Яка жахлива подія сталася в будинку лікаря Ройлотта тієї ночі?
15. Яка доля могла спіткати Хелен, якби вона не наважилася звернутися по допомогу?
16. Що розповів Холмс про свої спостереження та умовиводи?
17. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/owKSiRcY або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.

Узагальнюємо та підсумовуємо

18. Назвіть ***головних героїв*** детективного циклу Артура Конан Дойла.
19. Розкажіть, хто був прототипом його головного героя.
20. На прикладі оповідання «Пістрява стрічка» поясніть, у чому сутність ***дедуктивного методу*** Шерлока Холмса.
21. Схарактеризуйте ***образ Шерлока Холмса***. Які риси його вдачі та які уподобання, на вашу думку, є дивними для детектива?
22. Порівняйте особливості розгортання подій і розв'язання загадок у творах ***Едгара Аллана По*** та ***Артура Конан Дойла***. Для кого з цих авторів характерний неймовірний збіг обставин, а для кого — дослідження фактів, на основі яких будується гіпотеза?
23. Які екранізації творів про Шерлока Холмса ви знаєте? Які з них вам до вподоби? Відповідь аргументуйте.

Застосовуємо поняття з теорії літератури

24. Доведіть, що оповідання Артура Конан Дойла «Пістрява стрічка» належать до ***детективної літератури***.
25. Поясніть, що таке цикл літературних творів.
26. Поміркуйте, чи всі твори одного письменника можуть становити цикл.
27. Доведіть, що твори Артура Конан Дойла про Шерлока Холмса є ***детективним циклом***.
28. Визначте образ ***розповідача*** в оповіданнях А. К. Дойла.
29. Згадайте, що таке ***художня деталь***.
30. Яку роль художня деталь відіграє в оповіданнях А. К. Дойла?

Завдання від Фантазерчика

1. Застосовуючи дедуктивний метод, проаналізуйте зовнішній вигляд і стан робочого місця сусіда / сусідки по парті.
2. Зробіть висновок про особливості його / її характеру.
3. За дедуктивним методом проаналізуйте свій зовнішній вигляд і робоче місце.
4. Про що вони, на вашу думку, свідчать?
5. Запишіть усі факти і свої умовиводи так, як це зробив би детектив-розслідувач.

Для тих, хто хоче знати більше

Детектив як літературний жанр виник в Україні 100 років тому. Сталося це під час культурного відродження 1920-х років. Молоді письменники і письменниці, спраглі творити нову літературу, виявили, що століття нищення всього українського не минули даремно.

В українській літературі просто не існувало величезної кількості жанрів, які були представлені в європейській літературі. Тож молоді митці-однодумці зібралася й домовилися між собою, що кожен із них відповідно до своїх уподобань обере той жанр, у якому обов'язково напише художній твір.

Стати основоположником українського детективу обрав для себе молодий письменник ***Юрій Шовкопляс***. У 1929 році вийшов друком його детективний цикл із десяти оповідань під назвою «*Проникливість лікаря Піддубного*».

У цих оповіданнях ми бачимо всі риси класичного детективу та вплив творів Артура Конан Дойла про Шерлока Холмса.

Головний герой циклу — лікар Михайло Григорович Піддубний — має дедуктивні здібності та керується дедуктивним методом розслідування. Він часто опиняється на місці злочинів і, на відміну від міліції, успішно розплутує вбивства, крадіжки, самогубство, шантаж. Незважаючи на неспортивну статуру, герой добре бігає і може постояти за себе у двобої зі злочинцем.

Потіште Знаюсю своїми знаннями

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/ewKPxA4Q або скористайтеся QR-кодом.
Виберіть правильну відповідь у тестах.

Твір за вибором

Артур Конан Дойл

СПІЛКА РУДИХ

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/rwKPvFbV або скористайтеся QR-кодом. Опрацюйте текст твору за допомогою запропонованих запитань і завдань.

Особиста відповідальність

Антуа́н де Сент-Екзюпері́
(1900–1944)

Антуа́н де Сент-Екзюпері́ походив із давнього аристократичного роду, і повне його ім'я ***Антуа́н Жан-Батіст Марі́ Роже́ де Сент-Екзюпері́***. Народився майбутній письменник 22 червня 1900 року у Франції в місті Ліо́н.

Мати Антуана, розумна і високоосвічена жінка, рано овдовівши, присвятила своє подальше життя п'ятьом дітям. Щасливе дитинство Антуана минуло в старовинних родинних замках материних родичів. Хлопчик ріс розумним і допитливим: із 6 років складав казки й вірші, захоплювався малюванням і музикою.

Цікавився малий Тоніо і технікою: схемами двигунів, різними способами вдосконалення механізмів. Його сестра згадувала про спробу Антуана піднятись у небо на власному «літальному апараті», зробленому з велосипеда, до якого він прикрутив раму з натягнутою старою ковдрою.

Після закінчення ліцею Екзюпері вступив на архітектурне відділення Академії мистецтв, але згодом покинув навчання і пішов рядовим у полк винищувальної авіації. В армії Антуан, який із дитинства мріяв про польоти, закінчив курси льотчиків і школу офіцерів. Відтоді усе його життя було пов'язане з авіацією, як військовою, так і цивільною. За заслуги в розвитку авіації Сент-Екзюпері в 1930 році був нагороджений найвищою відзнакою Франції — орденом Почесного легіону.

Але Антуан не лише літав, він і писав. Саме йому належить ***перший у світі твір на тему авіації***. Бурхлива літературна слава прийшла до нього як до письменника, який пише про героїчні будні льотчиків.

Із початком Другої світової війни Екзюпері рветься в діючу армію. Попри стан здоров'я (за час своєї льотної кар'єри Екзюпері зазнав 15 аварій, кілька з них спричинили важкі травми) та критичний для льотчика вік, він таки домігся призначення в авіагрупу далекої розвідки. Коли ж нацисти зайняли Париж, письменник емігрував до Америки.

Саме в Америці, у Нью-Йорку, Антуан де Сент-Екзюпері працював над ***казкою-притчею «Маленький принц»*** (написана в 1942, видана в 1943 році). Це був складний час у його житті — відірваний від батьківщини, окупованої німецькими військами, письменник переживав за її долю і страждав від неможливості щось зробити для її визволення.

За спогадами сучасників, де Сент-Екзюпері працював над «Маленьким принцом» надзвичайно легко і зразу ілюстрував твір. Казка вийшла сумною і ліричною, ніжною і зворушливою. Написана на чужині, вона й не могла бути веселою, але, читаючи «Маленького принца», відчуваєш, що і в цей важкий час письменник не втратив віри в краще.

Екзюпері в кабіні бойового літака

«Маленький принц» став своєрідним заповітом Екзюпері, який у 1944 році таки повернувся на військову службу у складі військово-повітряних сил Америки, щоб продовжити боротьбу за звільнення Франції від нацистів. Він домігся від командування дозволу на 9 бойових вильотів і з останнього, дев'ятого, не повернувся.

Як і всі твори Антуана де Сент-Екзюпері, казка «Маленький принц» автобіографічна. В грудні 1935 року під час перельоту Париж – Сайгон його літак зазнав аварії і впав у Лівійській частині пустелі Сахара. Через кілька днів пілота-письменника та механіка літака, які помирали від спраги, врятували араби.

Звернення до жанру казки незвичне для письменника, який писав «дорослі» романи. Та «Маленький принц» — не звичайний твір. Засобами дитячої казки автор порушив серйозні проблеми: самотність людини і пошуки щирих взаємин.

Сюжет «Маленького принца» нескладний. Льотчик, потрапивши в аварію в пустелі Сахара, зустрічає там хлопчика, який розповідає, що прийшов з іншої планети. Герої твору проводять час у бесідах, які стосуються зовсім не дитячих тем.

У цих розмовах викладено кодекс моралі, притаманний самому письменникові: потрібно бути відповідальним, думати не лише про себе, намагатися знайти спільну мову зі своїми близькими, навчитися радіти життю, дбати про світ, про нашу планету, таку маленьку і таку крихку.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Готуємося до роботи з текстом

1. Розкажіть про життя і творчість Антуана де Сент-Екзюпері.
2. Як професія льотчика позначилася на його творчості?
3. Що, на вашу думку, свідчить про силу характеру Антуана де Сент-Екзюпері?
4. Які вчинки французького письменника є виявом справжнього патріотизму?

МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ

(уривки)

I

Коли мені було шість років, у книжці під назвою «Невигадані пригоди» — в ній розповідалося про тропічні ліси — я побачив якось незвичайний малюнок. На малюнку величезний удав ковтав якогось хижого звіра. Ось копія того малюнка:

У книжці було сказано: «Удав ковтає свою жертву цілою, не розжовуючи. Після цього він не може поворухнутись і спить півроку, аж поки не перетравить їжу».

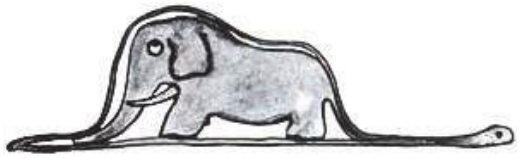
Я багато думав про життя джунглів, сповнене пригод, і теж намалював кольоровим олівцем свій перший малюнок — малюнок № 1. Ось що я намалював:

Я показав своє творіння дорослим і спитав, чи не лякає воно їх.

«А чому капелюх має лякати?» — відповіли мені.

Але ж то був не капелюх. То був удав, який проковтнув слона. Тоді я намалював удава в розрізі, щоб дорослим було зрозуміліше. Адже їм завжди треба все пояснювати. Оце мій малюнок № 2:

Дорослі порадили мені не малювати більше змій ні зовні, ані в розрізі, а більше цікавитись географією, історією, арифметикою і граматикою. Отак і сталося, що в шість років я відмовився від блискучої кар'єри художника. Зазнавши невдачі з малюнками № 1 і № 2, я зневірився в собі. Дорослі ніколи нічого не розуміють самі, а діти дуже стомлюються весь час пояснювати і тлумачити їм.

Отож довелося мені обрати іншу професію, і я навчився водити літаки. Облітав я мало не весь світ. І географія, правду кажучи, мені дуже згодилась. Я вмів з першого погляду відрізнити Китай від Арізони. Це дуже корисно, особливо тоді, коли вночі зіб'єшся з курсу.

За свій вік я стрічав багато всіляких серйозних людей і мав з ними багато справ. Довго жив серед дорослих. Бачив їх зовсім близько. І від того моя думка про них не стала кращою.

Коли мені траплявся дорослий, який, здавалося, мав світлий розум, я цікавився його думкою про свій малюнок № 1, який я назавжди зберіг. Я хотів дізнатися, чи справді ця людина може зрозуміти. Але кожен дорослий завжди відповідав мені: «Це капелюх». Тоді я вже не розмовляв з ним ні про удавів, ні про тропічні ліси, ні про зірки. Я пристосовувався до його розвитку. Говорив з ним про гру в бридж і гольф, про політику і краватки. І дорослий був дуже задоволений, що познайомився з такою розсудливою людиною.

II

Так я жив самотнім життям, і не було нікого, з ким міг би по-справжньому поговорити, аж до аварії, якої я зазнав у Сахарі шість років тому. Щось поламалось у моторі мого літака. Зі мною не було ні механіка, ані пасажирів, і я мав усе зробити сам, хоч ремонт був складний. Це для мене було питання життя або смерті. Питної води я мав од сили на тиждень.

Отож першого вечора я заснув на піску в пустелі за тисячі миль від будь-якого людського житла. Я був ще самотніший, ніж той, хто після корабельної катастрофи опиняється на плоті серед океану. Уявіть же собі, як я здивувався, коли на світанку мене збудив чийсь дивний голосок. Він сказав:

— Будь ласка... намалюй мені баранця.

— Що?

— Намалюй мені баранця...

Я скочив, наче мене грім ударив. Ретельно протер очі. Пильно подивився навколо. І побачив незвичайного хлопчика, що серйозно розглядав мене. [...] Отож я круглими від подиву очима дивився на цю появу. Не забувайте, що я був за тисячі миль від будь-якого місця, де жили люди. А тим часом не схоже було, щоб цей хлопчик заблукав або до смерті стомився чи вмирав від голоду, спраги, а чи від страху. Зовні він не був схожий на дитину, яка загубилася серед пустелі, за тисячі миль від населених місць. Нарешті до мене повернулася мова, і я сказав:

— А... що ти тут робиш?

Тоді він знову попросив тихо і дуже серйозно:

— Будь ласка... намалюй мені баранця...

Таємнича поява так вразила мене, що я не наважився відмовитись... Але в ту ж мить згадав, що вчився головним чином географії, історії, арифметики та граматики, — і сказав хлопчикові (дещо навіть сердито), що не вмію малювати. Він одказав:

— Це нічого. Намалюй мені баранця. [...]

IV

Так я довідався про ще одну дуже важливу річ: його рідна планета навряд чи більша, ніж будинок!

Це не дуже мене здивувало. Я добре знав, що, крім таких великих планет, як Земля, Юпітер, Марс, Венера, котрим дали імена, є ще сотні інших, і серед них такі маленькі, що їх навіть у телескоп важко помітити. Коли якийсь астроном відкриє таку планету, він дає їй не ім'я, а номер. Називає, скажімо: астероїд 3251.

У мене є серйозні підстави думати, що планета, з якої прилетів маленький принц, — астероїд B-612. Цей астероїд бачили тільки раз — 1909 року, його помітив у телескоп турецький ас-

троном. Про своє відкриття астроном доповів тоді, подавши всі докази, на Міжнародному астрономічному конгресі. Але ніхто йому не повірив тільки тому, що він був одягнений по-турецькому. Отакі ті дорослі!

На щастя для астероїда B-612, турецький султан велів своєму народові під страхом смертної кари носити європейське вбрання. 1920 року астроном — тепер уже в елегантному костюмі — знову доповів про своє відкриття. І на цей раз усі з ним погодилися. [...]

Я зовсім не хочу, щоб мою книжку читали задля розваги. Мені стає так боляче, коли я згадую свого маленького друга і розповідаю про нього. Минуло вже шість років відтоді, як він разом із своїм баранцем покинув мене. І я намагаюсь розповісти про нього, щоб не забути його. Це сумно, коли забувають друзів. Не кожен має друга. І я можу стати таким, як дорослі, котрі нічим не цікавляться, окрім цифр. От я ще й тому купив коробку з фарбами та кольоровими олівцями. Нелегко в моєму віці знову братися до малювання, якщо за все життя тільки й намалював удава зовні і удава в розрізі, та й то в шість років!

Я, звичайно, старатимусь якнайкраще передати схожість. Але зовсім не певен, що мені це вдасться. На одному малюнку виходить вдало, на другому — портрет зовсім не схожий. Я трохи помиляюсь і щодо зросту. Вагаюся також, згадуючи колір його вбрання... Нарешті, я можу помилитись і в якихось важливіших подробицях. Та ви вже вибачайте. Мій друг ніколи нічого не пояснював. Можливо, думав, що я такий самий, як і він... Можливо, я трохи схожий на дорослих. Певно, я трохи постарів.

V

Щодня я дізнавався щось про його планету, про те, як він вирушив звідти в мандри, як подорожував. Він розповідав про це поступово, між іншим. Таким чином на третій день я дізнався про трагедію з баобабами.

Це теж сталося завдяки баранцеві, бо маленький принц, ніби пойнятий тяжким сумнівом, раптом запитав мене:

— Скажи, правда ж, баранці їдять кущі?

— Так, це правда.

— О! Я радий.

Я не зрозумів, чому важливо, щоб баранці їли кущі.

Але маленький принц додав:

— Виходить, вони й баобаби їдять?

Я сказав маленькому принцові, що баобаби — не кущі, а величезні, як дзвіниця, дерева, і якби він привів навіть цілий табун слонів, вони не з'їдять і одного баобаба.

Почувши про табун слонів, маленький принц засміявся:

— Їх довелося б поставити один на одного... — А тоді розважливо сказав: — Баобаби спочатку бувають маленькі.

— Це правда. Але навіщо тобі, щоб баранець їв маленькі баобаби?

— Ну як же! — відповів він, ніби йшлося про щось очевидне. І мені довелося добре подумати, доки я не зрозумів, у чому річ.

І справді, на планеті маленького принца, як і на всіх інших планетах, ростуть корисні трави і бур'яни. Отже, там є добре насіння корисних рослин і шкідливе насіння бур'янів. Але ж насіння невидиме. Воно спить, сховане в землі, доки якійсь насінинці не заманеться прокинутись. Тоді вона спершу несміливо пускає до сонця паросток — маленьку безневинну травинку. Якщо це редиска або троянда — хай собі росте. А коли це бур'ян — треба одразу, як тільки розпізнаєш паросток, вирвати його з корінням. На планеті маленького принца було жахливе насіння... То насіння баобабів. Ґрунт планети був геть уражений цим насінням. А баобаб — така рослина, що коли розпізнаєш її надто пізно, то вже ніколи не позбудешся. Він захарастить усю планету. Він проб'є її своїм корінням. І якщо планета дуже маленька, а баобабів дуже багато, вони розірвуть її на шматки.

— Є таке правило, — казав мені згодом маленький принц. — Прибрався сам уранці — ретельно прибери і свою планету. Треба вирвати баобаби одразу ж, як тільки побачиш, що то не троянди, бо молоді паростки троянд і баобабів майже однакові. Це дуже нудна робота, але й дуже легка.

Якось він порадив мені спробувати намалювати такий малюнок, щоб усе це добре затямили діти і моєї планети.

— Якщо колись вони подорожуватимуть, — казав він, — це стане їм у пригоді. Інколи якусь свою роботу можна й відклас-

ти, од того нічого не трапиться. Але з баобабом зволікати не можна — буде лихо. Я знав одну планету, на якій жив ледар. Він не прополов вчасно три кущики...

З розповіді маленького принца я намалював цю планету. Я не люблю повчати. Але люди так мало знають, якої шкоди завдають баобаби, а небезпека для того, хто попав би на астероїд, від них така велика, що цього разу я роблю виняток і відходжу од своєї стриманості. «Діти! — кажу я. — Стережіться баобабів!» [...]

VI

О маленький принце, помалу я зрозумів твоє сумне життя. Тривалий час ти мав лише одну розвагу: милувався заходом сонця. Я дізнався про це вранці четвертого дня, коли ти сказав:

— Я дуже люблю захід сонця. Ходімо подивимось на захід сонця.

— Але ж треба почекати...

— Що почекати?

— Почекати, коли сонце заходитиме.

Спочатку ти дуже здивувався, а тоді засміявся сам із себе. І сказав:

— Мені все здається, що я вдома!

І справді. Коли в Америці полудень — у Франції сонце вже заходить, це всі знають. І якщо б за хвилину перенестись у Францію, можна було б побачити, як там заходить сонце. На жаль, до Франції занадто далеко. А на твоїй маленькій планеті тобі досить було пересунути свій стілець на декілька кроків. І ти бачив захід сонця щоразу, коли тільки хотів...

— Якось за один день я бачив захід сонця сорок три рази! — І трошки згодом ти додав: — Знаєш... коли стає дуже сумно, приємно подивитись, як заходить сонце...

— Отже, того дня, коли ти бачив захід сонця сорок три рази, тобі було дуже сумно?

Та маленький принц не відповів.

VII

На п'ятий день, знову ж таки завдяки баранцю, мені відкрилася таємниця життя маленького принца. Він спитав несподівано, без ніякого вступу, ніби це було результатом довгих мовчазних роздумів:

— Якщо баранець їсть кущі, то він їсть і квіти?

— Він їсть усе, що попадеться.

— Навіть квіти, що мають колючки?

— Так. Навіть квіти, що мають колючки.

— Тоді навіщо ті колючки?

Цього я не знав. Я саме був зайнятий — намагався викрутити в моторі міцно закручений гвинт. Мене дуже непокоїло, що вимушена посадка набирає серйозного характеру, — питної води майже не залишилось, і я вже боявся найгіршого.

— Тоді навіщо ті колючки?

Якщо маленький принц щось запитав, він ніколи не відступав, доки не отримував відповідь. Я розсердився через той гвинт і сказав перше, що спало на думку:

— Колючки ні на що не потрібні, квіти випускають їх просто від злості!

— Он як!

А потім, трішки помовчавши, він кинув якось аж сердито:

— Я тобі не вірю! Квіти слабенькі. Вони простодушні. І підбадьорюють себе. Думають, що з колючками вони страшні...

Я нічого не відповів. У ту хвилину я казав собі: «Якщо цей гвинт і зараз не піддасться, я розіб'ю його молотком». Маленький принц знову перебив мої думки:

— І ти думаєш, що квіти...

— Та ні ж! Ні! Я нічого не думаю! Я відповів тобі перше, що спало на думку. Я зайнятий серйозним ділом!

Він здивовано глянув на мене:

— Серйозним ділом?!

Він дивився на мене, на молоток у моїй руці, на чорні від мастила пальці, дивився, як я схилився над предметом, що був, на його думку, дуже потворним.

— Ти говориш, як дорослі!

Мені стало трохи соромно. А він безжально додав:

— Ти все плутаєш... ти нічого не розумієш!

Маленький принц таки справді дуже розгнівався. Він труснув головою, і вітер розтріпав його золоте волосся.

— Я знаю одну планету, там живе такий собі добродій з багряним обличчям. Він не нюхав жодної квітки. Ніколи не глянув на зірку. Ніколи нікого не любив. Ніколи не робив нічогісінько, тільки складав цифри. І з ранку до ночі повторював, як оце ти: «Я людина серйозна! Я людина серйозна!» — так і дметься з пихи. Але насправді він не людина, він — гриб.

— Що?

— Гриб!

Маленький принц аж побілів од гніву.

— Мільйони років у квітів ростуть колючки. І мільйони років баранці все-таки їдять квіти. То невже це не серйозна річ — збагнути, чому вони так намагаються випустити колючки, котрі їм нічого не дають? Хіба це не важливо, що баранці і квіти воюють між собою? Невже це не серйозніше і не важливіше, ніж рахунки товстуна з багряним обличчям? І коли я знаю квітку, що є єдиною в світі і росте тільки на моїй планеті, а маленький баранець якогось чудового ранку з'їсть її, не тямлячи навіть, що він накоїв, — це, виходить, теж не має значення!

Він зашарівся, потім озвався знову:

— Якщо ти любиш квітку, що є однаєдина в світі і тільки на одній з мільйонів і мільйонів зірок, цього досить: дивишся на зорі і почуваєш себе щасливим. І кажеш собі: «Десь там — моя квітка...» А коли баранець її з'їсть, то це те ж саме, як би одразу погасли всі зорі. І це, виходить, не має значення!

Більше він нічого не міг сказати. Він раптом заплакав. Стемніло. Я відклав інструменти. Якось недоречно було думати про молоток, про гвинт, про спрагу та смерть. На цій зорі, на планеті — на моїй планеті, що зветься Земля — плакав маленький принц, якого треба розрадити! Я взяв його на руки. Гойдав його. Я казав йому:

— Квітці, яку ти любиш, не загрожує ніяка небезпека... Я намалюю твоєму баранцеві оброть... Намалюю для твоєї квітки броню... Я...

Я не дуже тямив, що кажу. Почувався страшенно незграбним. Не знав, як підійти до нього, як привернути його до себе... Вона така таємнича, ця країна сліз.

VIII

Невдовзі я навчився розпізнавати ту квітку. На планеті маленького принца завжди росли прості квіти — у них був тільки один ряд пелюсток, і вони нікого не турбували. Вранці ті квіти розпускались у траві, а ввечері в'янули. А ця якось проросла із зернятка, занесеного невідомо звідки, і маленький принц пильнував той паросток, не схожий на інші росточки. То міг бути якийсь новий вид баобаба. Проте незабаром кущик перестав рости і зібрався цвісти. Маленький принц, який стежив за величезним пуп'янком, відчував, що ось-ось побачить якесь диво, проте

квітка, схована у своїй зеленій кімнатці, ще не була готова — вона все чепурилася. Дбайливо добирала барви. Вона виряджалася поволі, приміряла пелюстку за пелюсткою. Вона не хотіла виходити скуйовджена, як ото мак-самосій. Вона хотіла постати в усьому сяйві своєї краси. О, то була неабияка кокетка! Отож її таємниче вбирання тривало багато днів. Нарешті, одного ранку, саме коли сходило сонце, пелюстки розкрилися.

Як ретельно вона готувалася, скільки точної праці доклала, а тепер, позіхаючи, мовила:

— Ох, я насилу прокинулась!.. Вибачте... Я ще не зачесана...

Маленький принц не міг стримати свого захоплення:

— Які ви гарні!

— Справді? — тихо мовила квітка у відповідь. — І зауважте, я народилася разом із сонцем...

Маленький принц здогадався, що красуня не занадто скромна, але вона була така зворушливо гарна!

— Здається, пора снідати, — за хвилю додала вона. — Будьте ласкаві, подбайте про мене...

Збентежений маленький принц знайшов поливалку зі свіжою водою і полив квітку. Невдовзі стало зрозуміло, що красуня дуже гордовита й недовірлива, і маленький принц геть замучився з нею. Одного разу, говорячи про свої чотири колючки, вона сказала йому:

— Нехай приходять хоч тигри з пазурами — не страшно!

— На моїй планеті тигрів немає, — заперечив маленький принц. — До того ж тигри не їдять трави.

— Я не трава, — тихо відповіла квітка.

— Вибачте...

— Я не боюся тигрів, а протягів не переношу. У вас є ширма?

«Не переносить протягів... кепсько для рослини, — подумки відзначив маленький принц. — Дуже складно з цією квіткою...»

— Увечері накрийте мене ковпаком. У вас надто холодно. Незатишна планета. Там, звідки я прибула...

І урвала, її занесло сюди ще зернятком. Вона нічого не могла знати про інші світи. Хотіла так наївно збрехати і викрила

себе — знітилася, потім кашлянула два-три рази — хай маленький принц відчує свою вину.

Отож незабаром у маленького принца, хоч він і любив чудову квітку, прокинулися сумніви. Слова, що не мали ніякої ваги, він узяв близько до серця і відчув себе дуже нещасливим.

— Мені не треба було її слухати, — довірливо сказав він мені одного разу. — Ніколи не треба слухати квітів. Треба дивитися на них і дихати їхніми пахощами. Моя квітка сповнила пахощами всю мою планету, а я не вмів тішитися нею. Ота розмова про тигрячі пазурі мала б зворушити мене, а я розсердився... — І ще він признався: — Тоді я ще нічого не розумів! Треба було судити про все по її вчинках, а не словах. Вона дала мені свої пахощі, осяяла мене. Я не повинен був тікати! За тими наївними хитрощами я мав би вгадати ніжність. Але я був надто молодий, щоб уміти любити.

IX

Мені здається, що він утік з перелітними птахами. Вранці того дня старанно прибрав свою планету. Турботливо прочистив діючі вулкани. Він мав два діючих вулкани. На них було дуже зручно розігрівати сніданок. І ще у нього був один згаслий вулкан. Але, як він казав, хто знає, що може трапитись! Отож він прочистив і згаслий вулкан. Добре прочищені вулкани горять рівно і тихо, без виверженъ. Виверження вулкана — це ніби пожежа в димарі, коли там горить сажа. На Землі, ясна річ, вулканів не прочистиш — для цього ми надто малі. Тому вони й завдають нам стільки прикрощів.

Пойнятий смутком, маленький принц вирвав також останні паростки баобабів. Він думав, що ніколи більше не повернеться. Але вся ця звична робота того ранку була йому надзвичайно приємна. А коли востаннє полив чудову квітку і зібрався накрити її ковпаком, він мало не заплакав.

— Прощайте, — сказав квітці маленький принц. Та вона не відповіла. — Прощайте, — повторив він.

Вона кашлянула. Але не від простуди.

— Я була дурна, — озвалася нарешті квітка. — Вибач мені. І постарайся бути щасливим.

Маленький принц був дуже здивований, що вона не дорікала йому. Стояв збентежений, зі скляним ковпаком у руках. Не розумів, звідки ця тиха ніжність.

— Ну, звісно, я люблю тебе, — мовила квітка. — Ти не знав цього, то моя вина. Ти був такий же дурненький, як і я. Постарайся бути щасливим... Залиш цей ковпак. Він мені вже не потрібен.

— А вітер...

— Я не так і застуджена... Нічна прохолода буде мені корисна.

— А звірі...

— Треба стерпіти, коли з'явиться дві-три гусениці, — я ж хочу познайомитися з метеликами. Здається, вони такі гарні. Та й хто ж мене провідуватиме? Ти будеш далеко. А великих звірів я не боюсь. У мене теж є пазурі.

І вона простодушно показала свої чотири колючки. Потім додала:

— Не зволікай, це мене дратує! Ти ж надумав іти. Вирушай.

Вона не хотіла, щоб маленький принц бачив, як вона плаче. То була така горда квітка...

X

Планета маленького принца була поблизу астероїдів 325, 326, 327, 328, 329 і 330. Отож він і почав з того, що відвідав їх, — треба ж було чимось зайнятися й чогось навчитися.

На першому астероїді жив король. Убраний у пурпур і горностай, він сидів на троні — зовсім простому, а проте величному.

— А, ось і підданий! — вигукнув король, побачивши маленького принца.

«Як він може мене впізнати? — подумки спитав себе маленький принц. — Він же ніколи не бачив мене».

Він не знав, що світ для королів дуже спрощений. Для них усі люди — піддані.

— Підійди, щоб я тебе краще бачив, — сказав король, страшенно гордий, що нарешті може бути для когось королем.

Маленький принц озирнувся, шукаючи, де б сісти, але всю планету вкрила пишна горностаєва мантія. Мусив стояти і, стоячи, позіхнув від утоми.

— Етикет не дозволяє позіхати в присутності монарха, — сказав король. — Я забороняю тобі позіхати.

— Не можу стриматись, — відповів маленький принц, страшенно зніяковівши.— Я довго був у дорозі і не спав...

— Ну, тоді наказую тобі позіхати, — мовив йому король. — Я багато років не бачив, щоб хто позіхав. Це мені цікаво. Ну, позіхай ще! Це мій наказ.

— Це мене лякає... більше не можу... — відказав маленький принц і весь почервонів.

— Гм... Гм... Тоді... — мовив король, — тоді наказую тобі то позіхати, то...

Король трохи заплутався і, здавалось, аж розсердився. Адже для короля було головне — щоб поважали його авторитет. Він не терпів непокори. Це був абсолютний монарх. Але він був дуже добрий і тому давав розумні накази.

«Якщо б я, — звичайно казав він, — якщо б я звелів своєму генералові обернутися на морського птаха і генерал не виконав би наказу, то це була б не його вина. Винен був би я».

— Можна мені сісти? — несміливо поцікавився маленький принц.

— Наказую тобі сісти! — відповів король і велично підібрав полу своєї горностаєвої мантії.

Одне дивувало маленького принца. Планета була зовсім маленька. Чим же міг король тут правити?

— Вибачте, ваша величносте, — озвався він, — дозвольте запитати...

— Наказую: питай! — поспіхом мовив король.

— Ваша величносте... чим ви правите?

— Усім, — дуже просто відповів король.

— Усім?

Король скромним жестом показав на свою планету й на інші і на зірки.

— І всім цим ви правите? — перепитав маленький принц.

— Усім, — одказав король.

Бо він був не тільки абсолютний монарх, а й цар Всесвіту.

— І зорі скоряються вам?

— Авжеж, — підтвердив король. — Зорі негайно виконують мої накази. Я не терплю непокори.

Така могутність викликала захоплення у маленького принца. От би йому таку владу, тоді б він зміг милуватися заходом сонця не сорок чотири рази на день, а сімдесят два, або навіть сто чи двісті разів, і ніколи не пересуваючи стільця!

Згадавши свою покинуту маленьку планету, він трохи засумував і наважився попросити короля:

— Мені хотілося б подивитись, як заходить сонце... Зробіть ласку... Накажіть сонцю заходити...

— Якщо б я звелів своєму генералові пурхати, як метелик, з квітки на квітку, або написати трагедію, або обернутися на морського птаха, і генерал не виконав би наказу, то хто був би в тому винен — він чи я?

— Ви, ваша величносте, — твердо відповів маленький принц.

— Вірно, — згодився король. — Від кожного треба вимагати тільки те, що він може зробити. Основою влади має бути передусім розум. Якщо ти накажеш своєму народові кинутись у море, він зробить революцію. Я маю право вимагати покори, бо мої накази розумні.

— А як же мій захід сонця? — нагадав маленький принц, який, спитавши про щось, ніколи не відступав, доки не отримував відповіді.

— Буде тобі й захід сонця. Я зажадаю, щоб воно зайшло. Але в своїй мудрості правителя почекаю, коли будуть сприятливі умови.

— А коли це буде? — поцікавився маленький принц.

— Гм... гм... — відповів король, спочатку заглянувши у товстий календар. — Це буде... гм, гм... сьогодні це буде о сьомій годині сорок хвилин вечора.

І тоді ти побачиш, як точно виконуються мої накази.

Маленький принц позіхнув. Шкода, що тут не завжди можна побачити захід сонця. І зрештою, він уже трохи нудьгував.

— Мені більше тут нічого робити, — сказав він королю. — Час в дорогу.

— Залишся! — мовив король, дуже гордий з того, що в нього є підданий. — Залишся, я призначу тебе міністром.

— Міністром чого?

— Міністром... міністром юстиції.

— Але ж тут нікого судити!

— Це невідомо, — заперечив король. — Я ще не все своє королівство оглянув. Я дуже старий, для карети нема в мене місця, а ходити пішки стомлююсь.

Маленький принц нахилився і ще раз глянув на другий бік планети.

— О! Я вже подивився! — вигукнув він. — Там більше нікого немає.

— Тоді судитимеш самого себе, — відповів король. — Це важче. Себе судити набагато важче, ніж інших. Якщо ти зумієш правильно судити самого себе, то ти справді мудрий.

— Сам себе я хоч де можу судити, — сказав маленький принц. — Нема чого мені тут жити.

— Гм... гм... — замислився король. — Здається, на моїй планеті десь є старий пацюк. Уночі я його чую. Ти зможеш судити цього старого пацюка. Час від часу будеш засуджувати його до смерті. Таким чином від тебе залежатиме його життя. Але щоразу ти даватимеш йому помилування, щоб зберегти його. Адже він у нас один.

— Не люблю я засуджувати до смерті, — сказав маленький принц. — І мені вже пора йти.

— Ні, — заперечив король.

Маленький принц, хоч він уже й зібрався в дорогу, зовсім не хотів засмучувати старого монарха.

— Якщо ви, ваша величносте, хотіли б, щоб вашу волю беззастережно виконували, ви могли б дати мені розумний наказ. Звеліти, наприклад, не гаючи ані хвилини, вирушити в дорогу. Як на мене, умови для цього сприятливі...

Король нічого не відповів, маленький принц трохи повагався, потім зітхнув і пішов собі.

— Призначаю тебе своїм послом! — квапливо гукнув король.

І вигляд у нього був надзвичайно владний. «Дивні люди ці дорослі», — подумав маленький принц, мандруючи далі.

XII

На наступній планеті жив пияк. Маленький принц був там зовсім недовго, а все одно його огорнув глибокий сум. Пияк мовчки сидів перед справжньою колекцією пляшок — порожніх і повних.

— Що ти тут робиш? — поцікавився маленький принц.

— П'ю, — понуро відповів пияк.

— Навіщо ти п'єш? — спитав маленький принц.

— Щоб забути, — відказав пияк.

— Що забути? — допитувався маленький принц, якому вже стало шкода пияка.

— Забути, що мені соромно, — признався пияк, похнюпившись.

— Чого ж тобі соромно? — спитав маленький принц, який дуже хотів допомогти йому.

— Соромно, що п'ю! — закінчив пияк і остаточно замовк. А маленький принц, спантеличений, пішов собі.

«Ці дорослі, без сумніву, дуже, дуже дивні люди», — думав він, мандруючи далі.

XIII

Четверта планета належала бізнесменові. Цей чоловік був так зайнятий, що коли прийшов маленький принц, він навіть голови не підвів.

— Добрий день, — сказав маленький принц. — У вас згасла цигарка.

— Три і два — п'ять. П'ять і сім — дванадцять. Дванадцять і три — п'ятнадцять. Доброго дня. П'ятнадцять і сім — двадцять два. Двадцять два і шість — двадцять вісім. Немає часу прикурити. Двадцять шість і п'ять — тридцять один. Хууу! Отже, разом п'ятсот один мільйон шістсот двадцять дві тисячі сімсот тридцять один.

— П'ятсот мільйонів чого?

— Га? Ти ще тут? П'ятсот мільйонів... я вже не знаю чого... У мене стільки роботи! Я людина серйозна, мені ніколи розважатися теревенями! Два і п'ять — сім...

— П'ятсот мільйонів чого? — повторив маленький принц, який ніколи, спитавши про щось, не відступав, доки не отримував відповіді.

Бізнесмен підвів голову:

— За п'ятдесят чотири роки, що я живу на цій планеті, було тільки три випадки, коли мене щось турбувало. Перший раз це сталося двадцять два роки тому — сюди бозна-звідки залетів хрущ. Він так жахливо гудів, що я зробив чотири помилки в підрахунках. Другого разу — одинадцять років тому — в мене був напад ревматизму. Мало фізичних вправ. Мені ніколи тинятися. Я людина серйозна. Третій раз... оце зараз! Отже, я казав, п'ятсот один мільйон!..

— Чого?

Бізнесмен зрозумів, що йому не дадуть спокою.

— Отих маленьких штучок, які інколи можна побачити в повітрі.

— Що ж то — мухи?

— Та ні, такі маленькі, блискучі.

— Бджоли?

— Та ні ж. Маленькі золоті штучки, які викликають мрії у ледарів. Але я людина серйозна. Мені ніколи мріяти.

— А-а! Це зірки?

— Так, так... Зірки.

— П'ятсот мільйонів зірок — що ж ти з ними робиш?

— П'ятсот один мільйон шістсот двадцять дві тисячі сімсот тридцять одна. Я людина серйозна, я люблю точність.

— То що ж ти робиш з тими зірками?

— Що роблю? Нічого. Я ними володію.

— Володієш зірками?

— Так.

— А навіщо тобі володіти зірками?

— Щоб бути багатим.

— А навіщо бути багатим?

— Щоб купувати нові зірки, якщо їх хтось відкриє.

«Цей, — подумав маленький принц, — міркує майже так, як той пияк».

Однак розпитував далі:

— Як можна володіти зірками?

— А чиї вони, зірки? — буркотливо запитав бізнесмен.

— Не знаю. Нічиї.

— Отже, вони мої, бо я перший про це подумав.

— І цього досить?

— Авжеж. Коли ти знаходиш десь діамант, який нікому не належить, то він твій. Коли ти знаходиш десь острів, який нікому не належить, то він твій. Коли в тебе першого виникає якась ідея, ти береш на неї патент: вона твоя. Я володію зірками тому, що до мене ніхто не додумався ними заволодіти.

— Оце правда, — сказав маленький принц. — І що ж ти з ними робиш?

— Розпоряджаюсь ними, — відповів бізнесмен. — Лічу їх і перелічую. Це важко. Але я людина серйозна.

Це ще не вдовольнило маленького принца.

— Якщо у мене є шовкова хустина, я можу пов'язати її на шию і взяти з собою, — сказав він. — Якщо у мене є квітка, я можу її зірвати і взяти з собою. А ти ж не можеш забрати зірки?

— Ні, зате можу покласти їх у банк.

— Як це розуміти?

— А так: я пишу на папірці, скільки у мене зірок. Потім кладу той папірець у шухляду і замикаю її на ключ.

— І все?

— Цього досить.

«Цікаво! — подумав маленький принц. — І навіть поетично. Але це не дуже серйозно!»

Маленький принц по-своєму розумів, що таке серйозні речі, — зовсім не так, як дорослі.

— У мене, — сказав він, — є квітка, я щоранку її поливаю. У мене є три вулкани, я щотижня їх прочищаю. Усі прочищаю — і діючі, і той, що згас. Хто знає, як воно буде. І моїм вулканам, і моїй квітці корисно, що я ними володію. А зіркам од тебе нема ніякої користі...

Бізнесмен відкрив рота, але так і не знайшов, що відповісти, і маленький принц пішов собі.

«Ці дорослі таки незвичайні люди», — простодушно думав він, мандруючи далі.

XIV

П'ята планета була дуже цікава. З усіх вона була найменша. На ній якраз вистачало місця для ліхтаря і ліхтарника. Маленький принц ніяк не міг зрозуміти, навіщо серед неба, на планетці, де нема ні будинку, ні населення, потрібні ліхтар і ліхтарник. Однак він сказав подумки:

«Можливо, цей чоловік тут і недоречний. А проте він не так недоречний, як король, честолюбець, бізнесмен і пияк. В його роботі принаймні є сенс. Коли він засвічує свій ліхтар — то ніби народжується ще одна зірка або квітка. Коли гасить ліхтар — то присипляє ту зірку чи квітку. Дуже гарне заняття. Це справді корисно, бо красиво».

І, наблизившись до планети, він шанобливо вклонився ліхтарникові:

— Добрий день. Навіщо ти оце зараз загасив свій ліхтар?

— Такий наказ, — відповів ліхтарник. — Добрий день.

— А що то за наказ?

— Щоб я гасив свій ліхтар. Добрий вечір.

І він знову його засвітив.

— А навіщо ти знову його засвітив?

— Такий наказ, — відповів ліхтарник.

— Не розумію, — мовив маленький принц.

— Тут нічого розуміти, — сказав ліхтарник. Наказ є наказ. Добрий день.

І загасив ліхтар. Потім картатою червоною хустиною витер з обличчя піт і сказав:

— Важка у мене робота. Колись у цьому був сенс. Вранці я гасив ліхтар, а ввечері засвічував. Решту дня я міг відпочивати, а решту ночі — спати...

— А потім наказ змінився?

— Наказ не змінився, — сказав ліхтарник. — У тому й лихо! Планета з кожним роком обертається швидше й швидше, а наказ залишається тим самим.

— А як же тепер? — спитав маленький принц.

— Тепер планета повністю обертається за одну хвилину, і я не маю ні секунди відпочинку. Щохвилини я засвічую ліхтар і гашу.

— От цікаво! День у тебе триває одну хвилину!

— Нічого цікавого, — сказав ліхтарник. — Уже місяць як ми з тобою розмовляємо.

— Місяць?!

— Так. Тридцять хвилин. Тридцять днів. Добрий вечір. — І він знову засвітив ліхтар.

Маленький принц подивився на ліхтарника — йому подобався цей чоловік, який так добросовісно виконував наказ. Маленький принц пригадав, як колись, переставляючи свій стілець, він шукав місце, звідки було б видно захід сонця. І йому захотілося допомогти приятелеві:

— Послухай... я знаю, як зробити, щоб ти відпочивав, коли тільки захочеш...

— Я весь час хочу, — зітхнув ліхтарник. Бо людина може бути водночас і вірна обов'язку і ледача.

Маленький принц вів далі:

— Твоя планетка така крихітна, що ступиш три кроки і вже обійдеш її. Досить тобі йти не поспішаючи, і ти весь час будеш на сонці. Коли надумаєш відпочити, — починай ходити... і день триватиме доти, доки тобі схочеться.

— Ну, це мало що дає, — сказав ліхтарник. — Найбільше в світі я полюбляю спати.

— Тоді кепсько, — поспівчував маленький принц.

— Кепсько,— згодився ліхтарник. — Добрий день. — І загасив ліхтар.

«Цього чоловіка, — сказав собі маленький принц, уже мандруючи далі, — цього чоловіка зневажали б усі інші — і король, і честолюбець, і пияк, і бізнесмен. А тим часом лише він, як на мене, не смішний. Мабуть, тому, що він думає не тільки про себе».

Маленький принц зітхнув із жалем:

«Він єдиний, хто міг би стати моїм другом. Але його планета надто маленька. На двох там немає місця...»

Він не наважувався зізнатися собі, що жалкував за цією благословенною планетою головним чином тому, що на ній за двадцять чотири години можна було тисячу чотириста сорок разів бачити захід сонця!

XV

Шоста планета була в десять разів більша за попередню. На ній жив дідуган, який писав товстелезні книги.

— Ти ба! — вигукнув він, помітивши маленького принца. — Мандрівник!

Маленький принц сів на стіл і перевів дух. Він уже стільки промандрував!

— Відкіля ти прибув? — запитав його дідуган.

— Що це за товста книга? — поцікавився маленький принц. — Що ви тут робите?

— Я — географ, — відповів дідуган.

— Що таке географ?

— Це вчений, який знає, де розташовані моря, ріки, міста, гори й пустелі.

— Дуже цікаво! — сказав маленький принц. — Оце вже справжня професія! — І він обвів поглядом планету географа. Ще ніколи маленький принц не бачив такої величної планети.

— Ваша планета дуже гарна. А океани тут є?

— Цього я не можу знати, — сказав географ.

— А-а! — розчаровано протягнув маленький принц. — А гори?

— Цього я не можу знати, — відповів географ.

— А міста, і ріки, й пустелі?

— Цього я теж не можу знати, — мовив географ.

— Але ж ви географ!

— Саме так, — сказав дідуган. — Я географ, а не мандрівник. У мене зовсім немає мандрівників. Не географи ж ведуть облік міст, рік, гір, морів, океанів і пустель. Географ — надто поважна особа, щоб тинятися по світу. Він не виходить із свого кабінету. Але він приймає у себе мандрівників. Розпитує їх, записує їхні спогади. І якщо спогади когось із них зацікавлять географа, він з'ясовує, чи порядна людина цей мандрівник.

— Навіщо?

— Бо мандрівник, який бреше, викликав би справжню катастрофу в географічних книгах. Так само, як і той мандрівник, що забагато п'є.

— Чому?

— Бо у п'яниць двоїться в очах. І там, де стоїть одна гора, такий географ позначив би дві.

— Я знаю одного такого, — сказав маленький принц. — З нього був би поганий мандрівник.

— Можливо. Отож, коли виявиться, що мандрівник — людина порядна, тоді перевіряють його відкриття.

— Ідуть дивитися?

— Ні. Це надто складно. Вимагають, щоб мандрівник надав докази. Якщо йдеться про те, що мандрівник відкрив, наприклад, велику гору, він має принести з неї велике каміння.

Раптом географ захвилювався:

— Але ж ти й сам прибув здалеку? Ти мандрівник! Опиши мені свою планету!

І географ розкрив книгу записів, підтесав олівець. Розповіді мандрівників спочатку записують олівцем. Потім чекають, коли мандрівник надасть докази, тоді вже його розповіді можна записати чорнилом.

— Ну, прошу, — сказав географ.

— О, в мене там не дуже цікаво, — мовив маленький принц, — усе маленьке. У мене є три вулкани. Два діють, а один згас. Але хто знає, — все може бути.

— Все може бути, — підтвердив географ.

— І ще у мене є квітка.

— Квітів ми не записуємо, — сказав географ.

— Чому?! Це ж найкрасивіше, що є на світі!

— Тому, що квіти *ефемерні*.

— Що означає — *«ефемерні»*?

— Книги з географії — найцінніші серед усіх книг, — сказав географ. — Вони ніколи не старіють. Дуже рідко трапляється, щоб гора зрушила з місця. Дуже рідко буває, щоб океан спорожнів. Ми пишемо про те, що вічне.

— Але згаслий вулкан може прокинутись, — перебив маленький принц. — А що таке *«ефемерний»*?

— Згаслі ті вулкани, чи вони діють — нам це байдуже, — сказав географ. — Для нас має значення гора. Вона не міняється.

— А що означає *«ефемерний»*? — повторив маленький принц, який, спитавши про щось, ніколи не відступав.

— *Ефемерне* — це недовговічне, те, що скоро зникає.

— І моя квітка скоро зникне?

— Авжеж.

«Моя квітка недовговічна, — сказав до себе маленький принц, — їй нічим боронитись, окрім тих чотирьох колючок. А я залишив її вдома зовсім одну!»

Це вперше його взяв жаль. Але він знову набрався духу і спитав:

— Де ви порадите мені побувати?

— Відвідай планету Земля, — відповів географ. — У неї гарна репутація...

І маленький принц вирушив у дорогу, думаючи про свою квітку.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Розкажіть, як ***пілот*** опинився в пустелі Сахара?
2. Чим африканська пустеля загрожувала життю льотчика?
3. Що, на вашу думку, було дивного в зустрічі пілота і ***маленького принца***?
4. Що льотчик дізнався про маленького принца? Опишіть його планету.
5. Що свідчить про те, що хлопчик дбайливо доглядав свій крихітний світ?
6. Поясніть, яка величезна небезпека загрожувала крихітній планеті маленького принца?
7. Що ***символізують*** баобаби у творі, написаному під час війни? Чому із закликом *«Діти! Стережіться баобабів!»* автор звертається саме до дітей?
8. Чому пілота спочатку дратувала присутність хлопчика і його дивні прохання? Чому запитання хлопчика видавалися пілоту недоречними? Чи справді вони були такими?

9. Що дуже непокоїло маленького принца? Чи завжди люди розуміють одне одного та серйозно ставляться до дріб'язкових, на перший погляд, проблем інших?
10. Розкажіть історію маленького принца та його ***квітки***. Яким був її характер?
11. На вашу думку, чому хлопчик вирішив залишити її?
12. Як насправді ставилася квітка до маленького принца, який *«був надто молодий, щоб уміти любити»*?
13. Доведіть, що мандрівка справді потрібна була і принцу, і його квітці, щоб зрозуміти важливі та прості життєві істини.
14. Як ви розумієте його слова: *«Моя квітка сповнила пахощами всю мою планету, а я не вмів тішитися нею»*?
15. Розкажіть про відвідини маленьким принцом сусідніх астероїдів. З ким він зустрівся під час цієї подорожі?
16. У чому полягає здоровий глузд наказів *«абсолютного монарха і володаря Всесвіту»*? Чи могли б і ви бути таким мудрим правителем?
17. Доведіть, що людям було б легше порозумітися, якби всі керувалися правилом короля: *«Від кожного треба вимагати тільки те, що він може зробити»*.
18. Поміркуйте, чому маленький принц не проймається співчуттям до пияка?
19. Чому здобутки бізнесмена і вченого-географа можна назвати *«ефемерними»*?
20. Чому лише життя ***ліхтарника*** не видається маленькому принцу марним?

XVII

[...] Отже, опинившись на Землі, маленький принц дуже здивувався, не побачивши жодної живої душі. Він уже злякався, що помилково потрапив на якусь іншу планету, коли це в піску ворухнулося якесь кільце кольору місячного променя.

— Добрий вечір, — сказав про всяк випадок маленький принц.

— Добрий вечір, — відповіла змія.

— На яку це планету я потрапив? — запитав маленький принц.

— На Землю, — відказала змія. — В Африку.

— А-а!.. Виходить, на Землі нікого нема?

— Це пустеля. В пустелях ніхто не живе. Земля велика, — мовила змія.

Маленький принц сів на камінь і звів очі до неба.

— От цікаво — для чого зірки світяться, — мовив він. — Певно, для того, щоб кожен зміг колись відшукати свою зірку. Дивись, он моя планета. Вона якраз над нами... Але як далеко до неї!

— Гарна планета, — озвалася змія. — А чого ти прибув сюди?

— Я посварився з однією квіткою, — зітхнув маленький принц.

— А-а, — сказала змія. І вони замовкли.

— Де ж люди? — нарешті знову заговорив маленький принц. — У пустелі трохи самотньо...

— З людьми теж самотньо, — мовила змія. Маленький принц пильно подивився на неї.

— Дивна ти істота, — сказав він. — Не товстіша за палець...

— Зате сили у мене більше, ніж у пальці короля, — зауважила змія.

Маленький принц усміхнувся.

— Не така вже ти сильна... У тебе навіть лап немає... Ти не можеш мандрувати.

— Я можу занести тебе далі, ніж будь-який корабель, — сказала змія.

І обвила біля кісточки ногу маленького принца, мов золотий браслет.

— Торкнувшись когось, я повертаю його землі, з якої він вийшов, — сказала ще вона. — Але ти невинний і прибув із зірки...

Маленький принц нічого не відповів.

— Мені шкода тебе, ти такий слабий на цій кам'яній Землі. Я можу тобі допомогти, якщо ти дуже шкодуєш за своєю планетою. Я можу...

— О! Я чудово зрозумів, — озвався маленький принц, — але чого ти весь час говориш загадками?

— Я розв'язую всі загадки, — сказала змія. І вони замовкли.

XVIII

Маленький принц перейшов пустелю і нікого не зустрів, лише одну квітку. Маленьку непримітну квітку з трьома пелюстками.

— Добрий день, — сказав маленький принц.

— Добрий день, — відповіла квітка.

— А де люди? — чемно спитав маленький принц. Одного разу квітка бачила, як повз неї пройшов караван.

— Люди? Їх, здається, тільки шестеро чи семеро. Я бачила їх багато років тому. Але хто його знає, де їх шукати. Їх носить вітром. У них нема коріння, це дуже незручно.

— Прощай, — мовив маленький принц.

— Прощай, — сказала квітка.

XIX

Маленький принц піднявся на високу гору. Єдині гори, які він доти знав, то були три вулкани, що сягали йому до колін. Згаслий вулкан був у нього за табурет. Отож маленький принц подумав: «З такої високої гори я відразу побачу всю планету і всіх людей...» Але побачив лише гострі шпилі скель.

— Добрий день, — сказав він про всяк випадок.

— Добрий день... добрий день... добрий день... — відгукнулася луна.

— Хто ви? — спитав маленький принц.

— Хто ви... хто ви... хто ви... — озвалася луна.

— Будьте моїми друзями, — сказав він, — я зовсім один.

— Зовсім один... зовсім один... зовсім один... — відповіла луна.

«Яка дивна планета! — подумав тоді маленький принц. — Зовсім суха, уся в гострих шпичках, солона. А людям не вистачає уяви. Вони тільки повторюють те, що їм кажуть... Квітка, яка була у мене дома, завжди говорила перша».

XX

Але трапилося так, що після довгих блукань, пройшовши через піски, скелі і сніги, маленький принц, нарешті, знайшов дорогу. А всі дороги ведуть до людей.

— Добрий день, — сказав він.

То був сад, повний квітучих троянд.

— Добрий день, — відповіли троянди. Маленький принц подивився на них. Усі вони були схожі на його квітку.

— Хто ви? — вражений, спитав він.

— Ми — троянди, — сказали квіти.

— А-а!.. — мовив маленький принц.

І відчув себе дуже нещасним. Його квітка розповідала йому, що вона одна така в усьому світі. А ось тут було п'ять тисяч таких самих квіток, в одному лише саду!

«Їй було б дуже прикро, якби вона побачила це! — подумав маленький принц. — Вона б страшенно розкашлялась і вдала, що вмирає, аби тільки не стати смішною. А я мусив би прикидатись, ніби доглядаю її, бо інакше, щоб принизити й мене, вона справді могла б умерти...»

А потім він ще сказав собі: «Я думав, що маю таке багатство — єдину в світі квітку, а то звичайнісінька троянда...»

Переклад із французької Анатоля Перепаді, Анатолія Жаловського, ілюстрації Антуана де Сент-Екзюпері

Скористайтеся покликанням https://cutt.ly/pwXwaFXT або QR-кодом і прочитайте продовження твору. Дізнайтеся, чим закінчилася історія маленького принца, кого він іще зустрів у пустелі і чи вдалося йому потрапити на свою планету до своєї троянди.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Розкажіть про подорож маленького принца на планету ***Земля***.
2. Яка дивна розмова відбулася у хлопчика зі змією?
3. Спробуйте уявити, яке враження склалося б у маленького принца про нашу планету, якби він не зустрів людей?
4. Чому після зустрічі з трояндами в саду маленький принц відчув себе нещасним? Що стало причиною його розчарування у власній планеті?
5. Як відбулося знайомство маленького принца з ***лисом***? У чому, на думку лиса, полягає єдина користь від людей? А на вашу думку, яка від нас користь?
6. Як пояснює лис значення слова *«приручити»*? Як ви розумієте слова лиса: *«Якщо ти мене приручиш, моє життя буде ніби сонцем осяяне»*? А ви відчуваєте себе приручennими?
7. Як лис просто і логічно доводить маленькому принцу, що «нема нічого досконалого в світі», що *«ефемерна» «звичайнісінька»* троянда повинна бути для нього найдорожчою серед 5 тисяч інших квіток?
8. Чому, на думку лиса, у людей немає друзів? Що, на вашу думку, означає бути *«відповідальними за того, кого приручили»*?
9. Як лис пояснив відмінність між приручennими і неприручennими, між друзями і недрузями?
10. Чому любов і дружба приносять людям не тільки втіху? Що означають слова лиса: *«Зірко бачить лише серце. Найголовнішого очима не побачиш»*?
11. Прокоментуйте слова лиса: *«Твоя троянда така дорога тобі тому, що ти віддав їй стільки часу»*.
12. ***Стрілочник*** сказав маленькому принцу: *«Люди завжди невдоволені там, де вони живуть»*. Як ви гадаєте, чи можна слова стрілочника вважати справедливими?
13. Що, на вашу думку, шукають і чого не цінують жителі планети Земля? Чому маленький принц вважає: *«Те, що вони шукають, можна було б знайти в одній-єдиній троянді, у ковтку води...»*?
14. Для чого торговець пропонує людям пілюлі від спраги?

15. Чи варто, на вашу думку, економити час за допомогою пілюль, щоб позбавити себе маленької радості прогулятися до струмка і відчути смак ковтка води?
16. До чого, як виявилося, готувався маленький принц, коли познайомився з пілотом?
17. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/2wKSpwrU або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.

Міркуйте самостійно

18. Що було спільного в прагненнях і пілота, і маленького хлопчика, які опинилися в пустелі?
19. Чому маленький принц відчув необхідність повернутися на свою планету?
20. Схарактеризуйте образ ***маленького принца***.
21. Що, на вашу думку, може ***символізувати*** образ маленького принца?

Узагальнюємо та підсумовуємо

22. Випишіть із тексту ***цитати***, які можуть для вас стати ***афоризмами***.
23. Які моральні цінності обстоює автор у ***казці-притчі «Маленький принц»***?
24. Як у творі дитяче світобачення протиставляється дорослому?
25. Якими, на вашу думку, мають бути дорослі, щоб не втратити здатності по-дитячому дивитися на світ і радіти його красі?
26. Розкрийте ***філософський зміст*** казки-притчі Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц».

Застосовуємо теоретичні поняття

27. Згадайте, які твори називають ***притчами***. Назвіть особливості притчі.
28. Чому казку Антуана де Сент-Екзюпері називають притчею?
29. Над якими складними проблемами розмірковує автор у своїй казці-притчі?
30. Поміркуйте, чому автор обрав для свого твору жанр притчі.

Пов'язуємо новий матеріал із вивченим раніше

31. Згадайте, що таке ***алегорія***.
32. Як алегоричні образи твору французького письменника-льотчика перегукуються з жахливою дійсністю Другої світової війни?
33. У чому полягає ***алегоричність*** *образів маленької планети-астероїда, троянди, баобабів, насінин, пустелі, криниці* тощо?
34. Згадайте, що таке ***мотив***. У яких вивчених вами творах присутній ***мотив подорожі***?

Завдання від Фантазерчика

1. Яким ви бачите фінал подорожі маленького принца?
2. Об'єднайтеся в пари або невеличкі групи і виконайте проєкт «Моя планета»: сконструюйте власний світ на зразок планети, на якій жив маленький принц.
3. Придумайте ландшафт своєї планети, рослинність, тваринний світ тощо.
4. Розкажіть, які маленькі радощі ви маєте на своїй планеті.
5. Намалюйте свою планету і зробіть у класі або Viber-групі виставку-галерею своїх проєктів.
6. Розкажіть, що ви готові робити для створеної вами планети і що ви робите для вашої рідної планети.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/twJzhwfk або скористайтеся QR-кодом і подивіться фрагменти французького мультфільму «Маленький принц» (режисер Марк Осборн, 2015 рік).

Що спитав у нас Згадайко?

1. Згадайте зміст оповідання Роберта Шеклі «Запах думок», яке ви читали у 6 класі.
2. Якою зображується планета в цьому творі?
3. Порівняйте нашу планету з планетою, зображеною в оповіданні Роберта Шеклі.
3. Поміркуйте, що мали на меті письменники Роберт Шеклі та Антуан де Сент-Екзюпері, зображуючи у своїх творах фантастичні світи?

Кросенс

Прокоментуйте кожен із малюнків кросенса до повісті-казки Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц».

Розкажіть, які зображення ви хотіли б додати до цього кросенса.

Створіть власний кросенс до казки-притчі «Маленький принц» або до інших відомих вам фантастичних творів.

Потіште Знаюсю своїми знаннями

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/twKPxmyb або скористайтеся QR-кодом. Виберіть правильну відповідь у тестах.

Рюно́ске Акутаґа́ва

(1892–1927)

Відомий японський письменник ***Рюно́ске Акутаґа́ва*** походив із небагатої родини. Через важку хворобу матері та її ранню смерть хлопчика виховував бездітний дядько (брат матері хлопчика), який став для Рюноске батьком.

Дядько обіймав високу посаду і належав до японської інтелігенції. Він зумів виховати в Рюноске повагу до національної культури і любов до літератури. Завдяки йому хлопець познайомився з найкращими творами світових класиків. Зокрема, велике враження на нього справив український письменник ***Микола Гоголь***.

Після закінчення школи Рюноске здобув філологічну освіту в Токійському імператорському університеті на відділенні англійської літератури. Юнак зумів поєднувати навчання з творчістю. Деякий час він викладав англійську мову у військово-морському коледжі, працював в редакції газети і публікував свої твори.

Успіх до молодого письменника прийшов рано. У своїх ***новелах*** Акутаґава звертається до проблеми духовної порожнечі, егоїзму, відсутності моральних цінностей. Підґрунтям для такого катастрофічного світогляду автора стала тогочасна дійсність Японії. Країна Вранішнього Сонця наприкінці XIX століття відчула великий вплив західної цивілізації. На жаль, японський уряд цікавили не культурні здобутки європейців, а їхні військові технології. Японія активно озброювалася, прагнучи колоніальних завоювань чужих територій. Ця держава взяла участь у Першій світовій війні. Збільшення військових витрат призвело до погіршення економічної ситуації в країні.

Акутаґава страждав від депресії, часто хворів і намагався через свою творчість зануритися у світ давнини, сховатися від дійсності. Його творам притаманний ***підтекст***, глибокий філософський зміст.

У світовій літературі Рюноске Акутаґаву визнано неперевершеним майстром новели, а його іменем назвали найпрестижнішу в Японії щорічну літературну премію, якою нагороджують молодих письменників.

ПАВУТИНКА

I

Статуя Будди в Японії

Одного дня самотній Бу́дда[1] знічев'я походжав берегом озера Лотосів. Білосніжні, як перли, квіти на воді із своїх золотистих тичинок ненастанно ширили навкруги невимовно приємні пахощі. У раю був ранок.

Будда пройшов понад озером, потім став і крізь листя лотосів, що вкривали поверхню води, подивився вниз. Під озером було пекло, а тому крізь прозору, як кришталь, товщу води, наче в стереоскопі, ясно прозирала ріка Сандзунокава[2] й Шпиляста гора. Погляд Будди привернув чоловік на ім'я Кандата́, що разом з іншими грішниками, яких аж кишіло, мучився в пеклі. Той Кандата́, великий лиходій, за життя вбивав людей, підпалював їхні оселі й учинив чимало інших злочинів. А добро зробив лише один раз. Якось, мандруючи густим лісом, він побачив, як через стежку повзе павучок. Кандата́ підняв було вже ногу, готуючись його роздушити, та враз передумав: «Ні, не треба. Хоч воно й мале, але теж, напевне, хоче жити. Тож шкода безпричинно вкорочувати йому віку».

Споглядаючи пекло, Будда згадав, як Кандата врятував життя павукові, й вирішив віддячити йому за добро — при нагоді помогти вибратися з пекла. На щастя, поблизу над зеленим, як малахіт, листям лотоса райський павук плів свою чарівну сріблясту нитку. Будда взяв павутинку і мимо сніжно-білих, як перлина, квітів швидко спустив її далеко-далеко вниз, до самого пекла.

II

Там, на дні пекла, у Кривавому озері борсався Кандата. Хоч куди глянь, всюди тьма кромішня, і тільки коли-не-коли в тій темряві зблисне вістря Шпилястої гори. Чи може бути щось страхітливіше? Навколо тихо, як у могилі, лише іноді чути тихі зітхання грішників — виснажені пекельними муками, вони навіть не можуть плакати вголос. Тож і Кандата, задихаючись у Кривавому озері, звивався, корчився, як жаба перед смертю.

---

[1] *Будда* – основоположник релігії буддизму; духовний учитель, здатний вивести душі з кола страждань (душі померлих, обтяжені скоєними злочинами, тонуть в океані сансари).

[2] Душі переправляються у світ мертвих через річку Сандзунокава.

Та якось ненароком він звів очі вгору: з далекого неба над Кривавим озером у пітьмі, немов боячись людського ока, повисла блискуча сріблиста павутинка. Вздрівши над головою павутинку, Кандата на радощах аж сплеснув у долоні: вчепившись за неї, напевне, можна далеко полізти, навіть з пекла вибратися. Якщо все піде на лад, то і в раю можна опинитися. А тоді вже не доведеться страждати на Шпилястій горі і потопати в Кривавому озері.

Отак розмірковуючи, Кандата мерщій учепився обома руками за павутинку і відчайдушно почав дертися вгору. Ясна річ, такому лиходієві, як Кандата, до цього не треба було звикати. Та хоч як він силкувався, а догори піднятися було нелегко — рай і пекло відділяла не одна тисяча рі[1]. Зіп'явшись трохи, Кандата втомився і навіть не міг був рукою ворухнути. Що ж тут удієш? Вирішивши перепочити, Кандата повис на павутинці й зиркнув униз.

А все-таки його зусилля не пропали марно: Криваве озеро, що в ньому він потопав, за такий короткий час зникло в пітьмі, а страшна своїм тьмяним блиском Шпиляста гора вже опинилася під ногами. Якщо так і далі, то скоро і з пекла, напевне, видобудусь. Обхопивши руками павутинку, Кандата зраділим, як ніколи, голосом прокричав: «Наша взяла! Наша взяла!» Та нараз він схаменувся — слідом за ним, як мурашня, по павутинці вгору п'ялася сила-силенна грішників. Спостерігши таке видовище, Кандата, зляканий чи, може, приголомшений, на якусь хвилю розгублено роззявив рота і кліпав очима. Тонка павутинка, що ледве витримувала його одного, напевне увірветься під тягарем такої безлічі людей. Якщо вона десь посередині обірветься, то марно він дряпався вгору — однаково полетить сторчака назад у пекло. О, це жахливо! А тим часом тисячі й тисячі грішників видиралися з темряви над Кривавим озером і один за одним піднімалися блискучою павутинкою вгору. Треба негайно щось придумати, інакше павутинка увірветься. І Кандата щосили закричав: «Гей, грішники! Це моя павутинка. Хто вам дозволив чіплятися за неї? Ану, спускайтеся вниз!»

Але тої ж миті павутинка зненацька розірвалася са́ме над Кандатою, і він, закрутившись дзиґою, швидко зник у темряві. В імлистому просторі, виблискуючи, лише висіла тоненька райська павутинка.

[1] У традиційній японській системі вимірів довжини 1 рі дорівнює 3,927 км.

III

Стоячи на березі озера Лотосів, Будда від початку до кінця стежив за цією сценою. А як Кандата каменем упав у Криваве озеро, обличчя Будди посмутніло і він пустився йти далі. Мабуть, жалюгідним здався йому Кандата, який намагався тільки сам вилізти з пекла, але був заслужено покараний за своє черстве серце і знову опинився в безодні.

А лотосу до всього байдуже. Його білий, як перлина, цвіт похитував вінчиками коло ніг Будди, а золотисті тичинки сповнювали повітря невимовно приємними пахощами. У раю бралося до полудня.

Переклад з японської Івана Дзюба,
як ілюстрацію використано фото із сайту Songphop

ІСТОРИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У новелі Рюноске Акутагави «*Павутинка*» лише два персонажі, один із яких — ***Будда***. Будда — це людина, яка досягла Просвітлення, ідеалу в духовному розвитку. Це вчитель, помічник і взірець на шляху до самовдосконалення.

Буддизм виник у VI столітті до нашої ери в Давній Індії та поширився багатьма країнами (зокрема і Японією). Це релігійне вчення заснував ***царевич Сиддгартха Гаутама*** (північна Індія). Зрікшись родини і багатств, він пішов жити в ліс, щоб досягти душевного спокою і моральної досконалості — *нірвани*. Відмовившись від усього, що заважало самозаглибленню, Сиддгартха Гаутама досяг *Просвітлення* (*Пробудження*), став Буддою — вчителем і проповідником. Після нього з'явилися й інші Будди, які теж навчали блаженству нірвани.

Будда володів здатністю впливати на події, він навчав людей завжди говорити правду, уникати шкідливих думок і виявляти безмежну любов до усього живого. Частина однієї з його молитов звучить так: «*...Хай усі істоти без винятку будуть щасливі і не зазнають жодного лиха*». Наші сучасники називають Будду першим природоохоронцем, який закликав оберігати і любити все живе.

Слово *Будда* перекладається як *Просвітлений, Той, що пробудився і пізнав істину життя*. В українській мові, яка входить до сім'ї індоєвропейських мов, ми бачимо спільний корінь у словах *Будда* і *будити, пробуджений*.

В основу буддизму закладено ідеї милосердя і справедливості; залежності людської долі від найменшої дрібнички; єдності всього сущого у Всесвіті (*«навіть легенький помах крилець метелика на Сході може спричинити бурю на Заході»*).

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОМЕНТАР

Головні символи в новелі «Павутинка»

Павук і павутина в давньоіндійській міфології мали дуже велике значення: творець світу Брахма, як павук, із самого себе зіткав павутину світових законів і явищ. *Павутина* — це матерія, з якої зіткано Всесвіт; це нитка, яка поєднує різні рівні світобудови. У новелі ця павутинка символізує шлях до самовдосконалення і подарований Буддою шанс змінити власну долю.

Образ Будди уособлює милосердя, справедливість і світовий порядок; можливість для будь-кого виправити помилки, почати все спочатку і прийти до досконалості. Будда вважав, що кожна людина може виправитися і змінити себе на краще.

Лотос — символ просвітлення; буддисти вважають його священною квіткою, з якої народжувалися боги і видатні діячі; з її пелюсток розвивається Всесвіт, її листя — ложе для богів, її квіти — трон. Лотос символізує прагнення людської душі до досконалості: його корені глибоко в болоті (символ залежності від бажань, негативних думок і почуттів), стебло тягнеться через воду вгору до світла (символ поступового очищення, прагнення дотримуватися правильних думок і поведінки), а квітка лежить на поверхні води і дивиться в небо (символ пробудження, досягнення досконалості). Лотос об'єднує різні рівні світобудови.

На зображеннях (малюнках, статуях) зазвичай ми бачимо Будду, який під час медитації сидить на повністю розкритій квітці лотоса. «*Навіть живучи серед болотного бруду, можна залишатися незаплямовано чистим*», — казав Будда про лотос. Тому саме ці квіти приносять йому в дарунок.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Де відбуваються події новели ***Рюноске Акутагави «Павутинка»***?
2. Що свідчить про бажання ***Будди*** дати шанс навіть найбільшим грішникам?
3. Як скористався ***Кандата́*** наданим йому шансом?
4. Що свідчить про егоїзм Кандатй?
5. Чому саме ***павутинка*** повинна була врятувати душу грішника?

Узагальнюємо та підсумовуємо

6. Схарактеризуйте образ ***Кандати***.
7. Які риси вдачі завадили йому вибратися з Кривавого озера?
8. Доведіть, що відповідальність за свої вчинки несе кожна людина.
9. Якими сподіваннями керувався Будда, опускаючи павутинку в глибини пекла?
10. Схарактеризуйте ***образ Будди***.
11. Прокоментуйте ідею ***протиставлення добра і зла*** в новелі «Павутинка».
12. Сформулюйте ***повчальну думку*** твору Рюноске Акутаґави.
13. У чому ***філософський зміст*** новели?
14. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/GwKSoaKu або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.

Застосовуємо поняття з теорії літератури

15. Знайдіть у тексті ***символи*** і прокоментуйте їх.
16. Згадайте особливості ***жанру новели***.
17. Доведіть, що твір Рюноске Акутаґави «Павутинка» є ***новелою***.
18. Визначте в тексті приклади ***антитези*** та поясніть їхній зміст.

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/dwJzhxL3 або скористайтеся QR-кодом і подивіться фрагмент «*Кандата в пеклі*» японського мультфільму «*Павутинка*» (режисерка Ацуко Ісідзука, 2009 рік).

Завдання від Фантазерчика

1. Що в буддизмі символізує ***квітка лотоса***?
2. Намалюйте її в зошиті. На пелюстках лотоса напишіть, які риси вдачі допомогли б Кандаті врятуватися з пекла.
3. Усно придумайте свій фінал до новели «Павутинка».
4. Напишіть у зошиті смс-повідомлення ***Рюноске Акутагаві*** і подякуйте йому за новелу. Зазначте в повідомленні, яка думка твору для вас особливо важлива.

А́йзек Азі́мов

(1920 – 1992)

А́йзек Азі́мов — всесвітньо відомий американський письменник-фантаст. За своє життя він написав 467 книг, які мали великий успіх у читачів. Ім'я Азімова було настільки знаменитим, а обличчя впізнаваним, що йому першому з письменників запропонували зніматися в рекламі. Його іменем названо один з найвідоміших американських журналів наукової фантастики «*Asimov's Science Fiction and Fantasy*».

Айзек (Ісак) Азімов народився 2 січня 1920 року в містечку Петровичі в Білорусі. У 1923 році родина емігрувала до Сполучених Штатів Америки. Його батько став власником невеликої кондитерської крамниці в Брукліні (район Нью-Йорка), і хлопець із дитинства допомагав йому в сімейному бізнесі. Він прокидався о шостій ранку, розносив газети і йшов до школи, а після уроків біг додому і підміняв батька за прилавком.

Айзек Азімов згадував про своє дитинство: «Я працював по десять годин на тиждень. Навіть коли обставини змушували мене відлучитися на кілька хвилин, мене починало мучити питання: Господи, як там воно, у крамниці?» Ця звичка постійно працювати супроводжувала письменника впродовж життя.

У школі Айзек виявляє схильність до точних наук і вражає надзвичайними успіхами в навчанні. Він перестрибує через клас і в 15 років закінчує школу з відзнакою. У хлопця була чудова пам'ять — він рідко забував те, що хоча б один раз прочитав. А читати любив усе підряд і у величезній кількості.

У 1929 році до рук Айзека потрапив один із випусків журналу наукової фантастики «*Science Wonder Stories*». Батько заборонив синові читати це видання, бо вважав читання фантастичних творів несерйозним заняттям. Однак Айзек переконав батька — якщо в назві журналу є слово «наука» (*science*), то його зміст має бути серйозним і повчальним. Хлопець настільки захопився фантастикою, що через три роки сам почав писати науково-фантастичні оповідання.

Закінчивши школу, Азімов вступає до університету. Проте його захоплення фантастикою не минає, і під час навчання в університеті юнак починає активну літературну діяльність.

Перше опубліковане оповідання молодого письменника – «*Ті, що висадилися на Вести*». Воно з'явилося в березневому числі журналу «Amazing stories» («Дивовижні історії») за 1939 рік. Цей перший спеціалізований науково-фантастичний журнал заснував ще в 1926 році Х'юґо Гернбек, автор самого терміна «наукова фантастика» (*science fiction*). З 1939 року на честь Гернбека в США присуджують премії «Х'юґо» за найкращий науково-фантастичний твір року. Айзек Азімов отримав за своє життя п'ять «Х'юго», цих своєрідних «Оскарів» наукової фантастики.

До 1941 року Азімов публікує перші оповідання із серії про роботів, що пізніше ввійшли до збірки «Я, Робот». Ці твори принесли йому популярність, хоча авторові не було ще й 22 років!

У 1946 році Азімов почав читати лекції з хімії в Колумбійському та Гарвардському університетах. Через два роки молодий науковець здобув докторський ступінь, а згодом став професором. Однак і надалі його основною діяльністю залишається художня творчість. Літературна робота, особливо науково-популярна, приносить письменникові все більше грошей. Він міг собі дозволити багато, але ні яхт, ні розкішних вілл Азімов не мав — вони були йому не потрібні.

Айзек Азімов був типовим кабінетним ученим — не любив усього, що може порушити душевний спокій і напружений робочий ритм. Він боявся висоти, тому не подорожував літаками — всі численні міжнародні нагороди вручали письменникові в його квартирі у Нью-Йорку.

На початку 1970-х років Айзека Азімова визнали одним із найкращих фантастів і найкращим популяризатором науки у світі. Він досяг величезної слави та успіху, але не збирався полишати творчість. В одному з інтерв'ю письменника запитали, що він робитиме, якщо дізнається, що жити йому залишилося всього шість місяців. Азімов одразу відповів: «*Я буду друкувати швидше*».

Оповідання «Фах» порушує питання морального вибору, який є, як вважав Азімов, у кожної істоти. Людина, впевнена у своїй правоті, повинна наполягати на своєму до кінця — тільки так вона залишиться собою.

ФАХ

(скорочено)

Джордж Плейтен не міг приховати суму в голосі:

— Завтра перше травня. Олімпіада!

Джордж перевернувся на живіт і через спинку ліжка пильно глянув на товариша по кімнаті. Невже він не відчуває те саме? Невже думка про Олімпіаду не викликає у нього ніяких емоцій?

Джордж мав худорляве обличчя, його риси ще більше загострилися майже за півтора року, проведених в Інтернаті. І сам він був худорлявий, та в його синіх очах горів колишній невгамовний вогонь, а розпачливістю, з якою він уп'явся в ковдру, Джордж нагадував зацькованого звіра.

Товариш по кімнаті на мить залишив книгу. Його звали Хейлі Омейні, він був нігерієць. Здавалося, його темно-брунатна шкіра й масивні риси обличчя створені для того, щоб виражати тільки спокій; згадка про Олімпіаду його не схвилювала.

— Я знаю, Джордже, — озвався він.

Джордж подумав, чи не стане він сам таким через десять років життя отут, і з обуренням відкинув цю думку.

— Здається, ти забув, що означає травень!

— Я добре пам'ятаю, що означає цей місяць, — відповів Хейлі. — Нічого не означає! То ти забув, а не я. Травень нічого не означає для тебе, Джорджа Плейтена... І для мене, Хейлі Омейні, — неголосно додав він.

— Тепер на Землю по нових спеціалістів злітаються космічні кораблі. До червня тисячі й тисячі їх із мільйонами чоловіків та жінок відлетять до інших світів — і все це нічого не важить? — запитав Джордж.

— Нічогісінько. Що ти від мене хочеш?

Беззвучно ворушачи губами, Омейні почав водити пальцем по рядках книжки: певно, йому трапилося важке місце.

— Яка користь від того читання?

Джордж рішуче наблизився до Омейні, презирливо хмикнув і зі словами «знову електроніка» вибив книжку з рук нігерійця.

Омейні неквапливо підвівся і підняв книгу. Без будь-якого роздратування він розгладив сторінку.

— Вважай, що я задовольняю свою цікавість, — сказав Хейлі. — Щось зрозумію сьогодні, а завтра, може, зрозумію трохи більше. Неабияка, та перемога.

— Перемога. Яка там перемога? Невже це все, що тобі потрібно від життя? До шістдесяти п'яти років набути чверть тих знань, що має дипломований інженер-електронник.

— А може, й до тридцяти п'яти.

— І кому ж ти будеш потрібен? Хто тебе візьме? Куди ти підеш?

— Нікому. Ніхто. Нікуди. Я залишуся тут і читатиму інші книжки.

— І цього тобі досить? Говори! Ти затяг мене на заняття. Ти примусив мене читати і заучувати. Навіщо? Це мене аж ніяк не влаштовує.

— А що гарного у тому, що ти відмовляєшся від задоволення?

— Я вирішив покінчити з цим фарсом. Я зроблю те, що збирався зробити з самого початку, ще до того, як ти приспав мене. Я примушу їх... примушу... Примушу виправити несправедливість. Тут змова. Я доберуся до того Антонеллі й змушу його зізнатися, що він... він...

Омейні похитав головою.

— Кожний, хто потрапляє сюди, твердить, що сталася помилка. Я думав — той період у тебе минув.

— Не називай це періодом, — розлютився Джордж, — у моєму випадку справді припустилися помилки. Я ж казав тобі...

У тому, що коїлося з Джорджем, був винен травень, місяць Олімпіади. Це він роз'ятрив колишню лють, і Джордж нічого не міг з собою вдіяти. Та й не хотів — адже йому загрожувала небезпека все забути.

— Я збирався стати програмістом обчислювальних машин, і я справді можу ним бути, хоч би що вони там казали, посилаючись на дослідження. — Джордж ударив кулаком по матрацу.

— В аналізах помилок не буває.

— Виходить, бувають. Ти ж не сумніваєшся в моїх здібностях?

— Здібності тут ні до чого. Хіба тобі про це не казали?

Омейні непоспіхом підвівся і почав акуратно розбирати постіль.

— Джордже, ти невиправний. Мучиш себе, бо не хочеш визнавати очевидних фактів. Джордже, ти перебуваєш в закладі, що називається Інтернатом, але я ніколи ще не чув, щоб ти вимовляв його назву повністю. Тож зроби це зараз. Ну ж бо, Джордже, зроби! А потім лягай у ліжко й проспись.

Джордж скреготнув зубами і вищирився.

— Ні! — прохрипів він.

— Тоді це зроблю я, — сказав Омейні й, карбуючи кожен склад, вимовив назву. Джорджеві стало соромно й гірко. Він відвернувся.

У вісімнадцять років Джордж Плейтен твердо знав, що стане програмістом, він навіть дістав підручники з програмування, щоб з'ясувати, чи зможе оволодіти цією професією. Але знання вже давно не здобуваються крихтами, сидінням за підручниками, їх просто записують у мозок зі спеціальних навчальних плівок. День запису називається днем Освіти (вміння читати записують у дитинстві в день Читання). Потім частину спеціалістів замовляють уряди інших планет, колонізованих землянами. Мрія кожного молодого землянина – зробити кар'єру і потрапити на планету класу А. Про це

мріяв і Джордж у свій день Освіти, стоячи перед лікарем Зекері Антонеллі, який мав би визначити, для чого підходить його мозок, і записати необхідні знання.

Лікар Антонеллі розгорнув грубеньку теку.

— Тут пишеться, що ви хочете стати програмістом.

— Так, лікарю.

— Чому ви хочете стати програмістом?

— Сер, це відповідальний фах. Програмісти виконують важку і складну роботу. Мені вона подобається, і я думаю, що впораюся з нею.

Лікар Антонеллі відклав папери і роздратовано глянув на Джорджа.

— Звідкіля ви знаєте, що вона вам до вподоби? Мабуть, сподіваєтеся, що вас одразу заберуть на якусь з планет класу А.

«Він намагається залякати мене, — захвилювався Джордж. — Пануй над собою і кажи правду!»

— Звісно, програміст має більше шансів, — сказав Джордж. — Та якби мене залишили на Землі, робота не стала б подобатись мені менше, я знаю.

— Нехай так, але звідки ви знаєте?

Запитання поставлено таким тоном, наче на нього годі було відповісти розумно, і Джордж змусив себе не посміхнутись. Адже він знав відповідь.

— Я читав про програмування, — сказав він.

— Що? — На обличчі лікаря з'явився щирий подив, і Джорджеві стало дуже приємно.

— Я читав про програмування, сер, — повторив він. — Я придбав книжку і простудіював її.

— Книгу для дипломованих програмістів?

— Так, сер.

— Але ж ви не могли розуміти, що там написано.

— Спочатку. Та я дістав книжку з математики, електроніки й розібрався в них, наскільки міг. Я, звичайно, знаю не так уже й багато, проте все-таки досить, аби зрозуміти, що мені подобається цей фах і що я можу бути програмістом.

Лікар відтяг двома пальцями шкіряну бганку під підборіддям.

— А навіщо воно тобі, синку?

— Хотілося перевірити, чи справді цей фах цікавий.

— Але ж ви знаєте, що це не має ніякої ваги. Хоч би як подобався фах, ви не здобудете його, якщо фізіологія мозку показує, що ви здібні для іншої діяльності. Ви це знаєте?

— Мені казали, — обережно відповів Джордж.

— Повірте, що то правда.

Поринувши у невеселі роздуми, лікар Антонеллі перекладав з місця на місце щойно вивчені плівки. Потім сказав:

— Займімося аналізами. Бо так нам нічого не вирішити.

До скронь Джорджеві приліпили дротики. Джорджеві руки похололи і зволожніли, серце шалено стугоніло. Ні в якому разі не треба було казати лікареві, що він потай читав книжки.

Він подумав, що в усьому винна його клята пиха. Закортіло показати, який він кмітливий і заповзятий, а натомість продемонстрував своє марновірство та неосвіченість, наструнчивши лікаря проти себе.

(Він міг присягнутися, що Антонеллі зненавидів його, вбачаючи у ньому спритного кар'єриста).

Тепер Джордж довів себе до такого стану, що вже не мав сумнівів: аналізатор покаже чистісіньку нісенітницю.

Він не помітив, коли з нього зняли дротики. Раптом усвідомив, що перед ним лікар, який задумливо дивиться на нього. Все скінчилося: дротиків не було. Відчайдушним зусиллям волі Джордж опанував себе. Він остаточно розпрощався з мрією стати програмістом, її знищили за якихось десять хвилин.

— Мабуть, що нічого не вийде? — похмуро запитав Джордж.

— Що — не вийде?

— Я не буду програмістом?

Лікар потер носа і сказав:

— Заберіть свій одяг і йдіть до кімнати 15-С. Там на вас чекатимуть папери і мій висновок.

— Хіба я вже здобув освіту? — вразився Джордж. — Мені здавалося, що це тільки...

Лікар Антонеллі подивився вбік, на письмовий стіл.

— Вам усе пояснять. Робіть, як я сказав.

Джордж безпорадно силкувався вгадати, про що ж йому скажуть. Що він має право тільки на фах дипломованого чорнороба? Його хочуть підготувати до цієї новини, призвичаїти до фаху.

Він раптом цілком повірив у правдивість своєї здогадки, і йому довелося напружити всі сили, щоб не закричати.

Джордж дістався до дверей з номером 15-С. Його завели в порожню кімнату і залишили. На якусь мить він піднісся духом. Якби ця кімната була для чорноробів, тут, звичайно, вже сиділи б десятки юнаків.

Біля невисокої, заввишки по пояс, переділки ковзнули розсувні двері, й до кімнати зайшов літній сивоголовий чоловік. Він посміхнувся, показавши рівні, мабуть, штучні, зуби. Проте у нього було молоде гладеньке обличчя й гучний голос.

— Добрий вечір, Джордже! — привітався він. — Бачу, цього разу до нас у сектор потрапив тільки один.

— Тільки один? — безпорадно запитав Джордж.

— Таких, як ти, на Землі тисячі. Ти не самотній.

Джордж почав дратуватися.

— Я нічого не розумію, сер, — сказав він. — Яка в мене класифікація? Що тут коїться?

— Спокійно, синку. З тобою все гаразд. Таке могло б статися з кожним. — Він простягнув руку, і Джордж машинально взявся за неї. Тепла долоня міцно потисла Джорджеву долоню. — Сідай, синку. Мене звуть Сем Елленфорд.

Джордж нетерпляче кивнув.

— Я хочу знати, в чім річ, сер?

— Природно. По-перше, Джордже, ти не можеш бути програмістом. Думаю, ти сам уже збагнув.

— Так, — з гіркотою в голосі погодився Джордж. — Але ким же я тоді буду?

— Таке важко пояснити, Джордже. — Елленфорд помовчав, а потім вимовив: — Ніким.

— Що?!

— Ніким!

— З моїм мозком щось не так?

— У ньому є якісь зміни. Гадаю, з погляду фахової кваліфікації, ти можеш вважати, що в ньому є порушення.

— Але чому?

Елленфорд знизав плечима.

— Ти, звісно, знаєш, яким чином діє земна Програма Освіти: практично всяка людина спроможна засвоїти будь-які знання, але кожен окремий мозок краще підходить до одних видів знань, ніж до інших. Ми намагаємося, по змозі, поєднувати структуру мозку з відповідними знаннями даного фаху, виходячи з потреби на спеціальність.

Джордж кивнув:

— Так, я знаю.

— Проте інколи, Джордже, нам трапляється юнак, у якого інтелект не підходить для накладання будь-яких знань.

— Ви хочете сказати, що я не годен здобути освіти?

— Саме це я маю на увазі.

— Казна-що. Я ж тямлю. Я можу зрозуміти...

Він безпорадно озирнувся, наче шукаючи якоїсь нагоди довести, що мозок його працює справно.

— Будь ласка, глянь на речі тверезо, — поважно сказав Елленфорд. — Ти розумний. Поза всяким сумнівом. Твій інтелект навіть вищій за середній. На жаль, це не має відношення до накладання знання на мозок. І взагалі, сюди завжди потрапляють розумні люди.

— Але я ніколи не чув, щоб хтось не мав фаху, — заперечив він.

— Таких небагато, — визнав Елленфорд. — І ми охороняємо їх.

— Охороняєте? — Джордж відчув, як у душі зростає страх.

— Тобою опікується планета, Джордже. З тієї миті, як ти зайшов у ці двері, ми почали виконувати свої обов'язки. — І він усміхнувся.

То був аж надто лагідний усміх. Джорджеві він здався усміхом власника, усміхом дорослого до безпорадної дитини.

— Виходить, я потраплю до тюрми? — спитав він.

— Боронь Боже. Ти житимеш з такими, як ти.

Так Джордж потрапив до інтернату. Його батьків повідомили, що він виконує спеціальне завдання, щоб не було розголосу. В інтернаті були навчальні приміщення, багато книжок. Але Джордж ніяк не міг примиритися з тим, що він потрапив сюди, і підозрював таємну змову проти себе, активну участь у якій взяв лікар Антонеллі. Особливо прикро йому стало, коли сусід по кімнаті Хейлі Омейні нагадав йому повну назву інтернату: «Інтернат для недоумків». Джордж зрозумів, що якщо зараз, цього травня він нічого не зробить, то залишиться в інтернаті для недоумків до кінця життя.

І Джордж утік з інтернату й дістався Сан-Франциско саме на початок Олімпіади. Оглядаючи олімпійські стенди, він натрапив на стенд з металургії та зауважив прізвище свого давнього шкільного друга Арманда Тревіліяна, який мріяв стати металургом і потрапити на Новію, планету класу А. І саме Новія була замовником цього змагання за фахом металурга.

Зала була дуже велика і мала класичну форму витягнутого овалу. Глядачі розташувалися на двох галереях, що тяглися попід стінами всієї зали, а учасники змагань — унизу, посеред довгого й вузького заглиблення. Механізми були вже встановлені, а на табло, які висіли над кожним робочим місцем, поки що світилися тільки прізвища та номери учасників змагань. Самі ж вони були на сцені.

Джордж вивчив програму, знайдену в спеціальному заглибленні бильця свого крісла, і надибав прізвище Тревіліяна. Той значився під номером дванадцять, та, на жаль, його місце було в іншому кінці зали.

Джордж міг роздивитися постать учасника під номером дванадцять, який, тримаючи руки в кишенях, стояв спиною до свого апарата й роздивлявся глядачів з таким виглядом, наче перераховував їх. Та Джордж не міг розгледіти його обличчя.

А все ж то був Трев.

Джордж опустився на своє місце. Йому було цікаво, як покаже себе Трев. Почуття відповідальності спонукало вірити в Тревіліянів успіх, проте щось мучило його, народжувало обурення і протест. Як же так: він, Джордж, людина без професії, сидить тут звичайним глядачем, а там Тревіліян, дипломований металург по кольорових металах, учасник змагань.

— Шановні новіанські замовники, леді і джентльмени! — пролунав чіткий голос диктора. — Зараз почнуться Олімпійські змагання металургів по кольорових металах. У змаганнях беруть участь...

Дуже ретельно диктор зачитав програму. Прізвища, назви міст, звідки прибули учасники, рік здобуття освіти. Глядачі зустрічали кожне ім'я радісними вигуками, а коли серед учасників називали жителів Сан-Франциско, здіймався неймовірний гамір.

Дійшла черга до Тревіліяна, і Джордж несподівано для себе скажено заволав, замотиляв руками. Та ще більше його здивувало, що сивий чоловік, який сидів поруч із ним, поводився так

само. Джордж не міг приховати свого подиву, а сусіда нахилився до нього і напружив голос, щоб перекричати шум:

— Тут немає нікого з мого рідного міста. Я вболіватиму за ваше. То ваш знайомий?

Джордж відсахнувся.

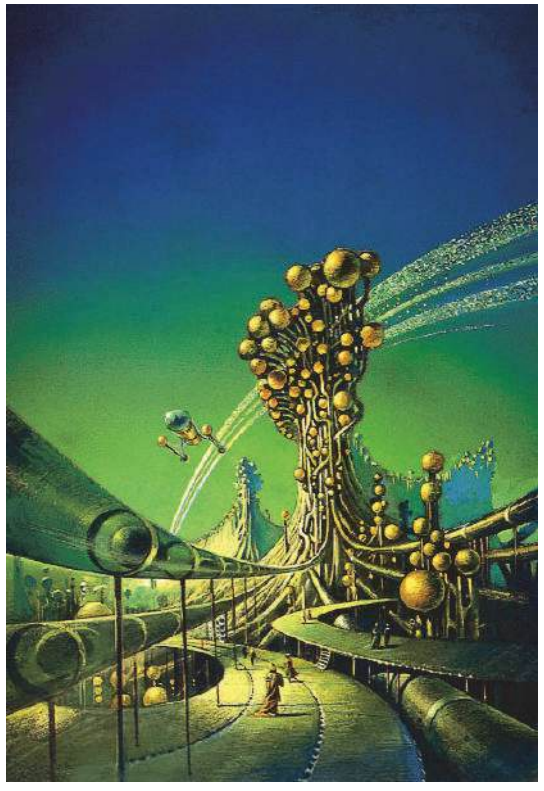
— Ні.

— Я помітив, що ви все дивитесь у тому напрямі. Не хочете скористатись моїм біноклем?

— Ні, дякую. («Чому цей старий дурень пхає носа не в свої справи?»)

Диктор дійшов до найголовнішого, і публіка завмерла.

— Кожний учасник змагання отримає по бруску сплаву з кольорових металів невідомого складу. Від учасників вимагається виконати кількісний аналіз одержаного сплаву і сповістити всі результати аналізу з точністю до чотирьох десятих відсотка. Для проведення аналізу всі учасники користуватимуться мікроспектрографами Бімена, модель Х-2, які зараз не працюють.

Серед публіки знявся схвальний гомін.

— Потрібно, щоб кожний учасник визначив, що сталося з його апаратом, і усунув дефект. Для цього є інструменти і запасні частини. Серед них може й не знайтись потрібної деталі, тоді її слід замовити. Час на її доставку буде вирахуваний з загального часу, витраченого на виконання завдання. Всі учасники готові?

Тиша.

— Можете починати.

Джордж стежив за подіями пожадливо, як і всі. Його погляд перебігав від одного учасника до другого. Він бачив, як один з них, вправно орудуючи якимось маленьким інструментом, зняв кришку зі свого мікроспектрографа; як інший вп'явся очима в екран апарата; як третій спокійно вкладав свій брусок у затискувач праворуч і як четвертий регулював верньєр, причім так обережно, що здалося, ніби він застиг у повній нерухомості.

Тревіліян, як і решта учасників, був увесь у роботі. Джордж не мав змоги визначити, як ідуть його справи.

На табло учасника номер «сімнадцять» висвітилося:

«Промінь не сфокусовано».

Публіка несамовито зааплодувала.

Учасник під номером «сімнадцять» міг бути правий, але міг, звичайно, й помилитися. Якщо він припустився помилки, то повинен виправити свій діагноз і, отже, згаяти час. Та може статися, що він не виправить діагноз і йому не вдасться завершити аналізу. Або, ще гірше, доведе аналіз до кінця, однак результат його виявиться зовсім неправильний.

Спалахнули й інші табло. Джордж не зводив очей з табло під номером «дванадцять». Нарешті воно теж засвітилося:

«Держак децентровано. Потрібен новий спуск затискувача».

До нього підбіг працівник з новою деталлю. Якщо Тревіліан помилився, це означатиме марну затримку, а час, витрачений на очікування деталі, не буде вирахувано із загального. Джордж затамував подих.

На табло номер «сімнадцять» почали з'являтися результати аналізу: алюміній – 41,2649; магній – 22,1914, мідь – 10,1001.

То тут, то там вихоплювалися цифри на інших табло. Глядачі скаженіли. На «сімнадцятому» спалахнула червона рамка, що означало кінець роботи. Учасник підвівся з місця. «Четвертий» відстав всього на дві секунди. Один за одним до них приєдналися інші.

Тревіліян іще працював, досі не інформуючи про другорядні складові частини свого сплаву. Коли майже всі учасники вже стояли, він теж підвівся.

Однак це ще був не кінець. Офіційне рішення, як і годиться, затримувалося. Витрачений час відігравав неабияку роль, та не менш важливою була точність аналізу. І не всі завдання були однаково важкими. Необхідно зважити багато факторів.

— Переможець змагань виконав завдання за чотири хвилини двадцять секунд, поставив правильний діагноз і отримав правильний результат з точністю до семи десятитисячних відсотка — це учасник під номером... «сімнадцять», Генрі Ентон Шмідт з...

Все потонуло у скаженому галасі. За ним ішов восьмий номер, потім четвертий, чий добрий показник часу був зіпсований п'ятьма сотими відсотка у визначенні кількісного складу ніобію. Диктор навіть не згадав про «дванадцятого». То був його крах.

Джордж подерся через натовп до дверей, з яких мали вийти учасники змагання, і знайшов тут уже багацько людей. Це були родичі, які плакали (від щастя чи горя — залежно від обставин), вони прийшли, щоб зустріти учасників змагань, репортери, які прагнули взяти інтерв'ю у переможця, земляки, які полюють за автографами та рекламою, і просто цікаві.

Коли вийшов Тревіліян, тут уже майже нікого не залишилося. В його суворо стиснених губах була сигарета. Опустивши очі, він повернувся, щоб піти. Джордж смикнувся вперед.

— Треве!

Здивований Тревіліян швидко обернувся. Він пильно подивився на Джорджа, потім простяг йому руку.

— Джордж Плейтен, якого дідька... — Радісний вираз, що з'явився на його обличчі, майже одразу зник. Його рука впала раніше, ніж Джордж устиг її потиснути. — Ти був там? — різким рухом голови Тревіліян вказав на залу.

— Був.

— Мені не дуже пощастило, правда ж?

Він кинув цигарку на землю і розчавив недопалок ногою, дивлячись у бік вулиці, де повільно ходили люди і формувалися нові черги охочих потрапити на наступну за розкладом Олімпіаду.

— Ну й що? — з притиском промовив Тревіліян. — Я програв тільки вдруге. Після того як сьогодні повелися зі мною, Новія може забиратися до біса. Є планети, які просто вчепилися б у мене... Та, слухай-но, я не бачив тебе з дня Освіти. Де ти пропадав? Твої батьки казали, що ти поїхав на спеціальне завдання, але нічого не пояснювали. Ти ж ні разу мені не писав. А міг би.

— Так, я повинен був тобі написати, — непевно мовив Джордж. — У всякому разі, я прийшов сказати, що мені прикро, що все так недоладно вийшло.

— Не жалій, — відказав Тревіліян. — Я ж казав тобі, що Новія може забиратися до біса... До того ж я мав знати це раніше, бо давно вже блукали чутки, що будуть користуватися апаратом Бімена. Всі гроші було вкладено в апарати Бімена. В отих клятих стрічках, які дали мені освіту, був передбачений спектрограф Хенслера, а хто тепер користується Хенслером?

— А хіба ти не можеш подати скаргу в...

— Не будь дурнем. Мені скажуть, що мій мозок призначений для Хенслера. Піди посперечайся. Все йшло не так. Якби це був мікроспектрограф Хенслера, я б знав, що й до чого. Як я міг змагатися з ними?

Він говорив це не для Джорджа. Він взагалі ні до кого не звертався. Джордж зрозумів, що його просто пробрало і Трев відводив душу.

— Якщо ти знав про спектрограф Бімена, хіба ти не міг ознайомитися з ним? — запитав Джордж.

— Я ж кажу тобі, що його не було в моїх стрічках.

— Ти міг почитати... книжку.

Тревіліян раптом так пронизливо глянув на нього, що останнє слово завмерло на Джорджевих устах.

— Ти що, смієшся? — сказав Тревіліян. — Тобі це здається кумедним? Невже ти гадаєш, що я можу прочитати яку-небудь книжку і запам'ятати достатньо, щоб зрівнятися з кимсь, хто справді знає.

— Я вважав...

— А ти спробуй. Спробуй... До речі, який ти здобув фах? — несподівано запитав Тревіліян. В голосі його забриніла очевидна ворожість.

— Розумієш...

— Ну що ж, розповідай. Якщо ти вже корчиш із себе такого розумника, давай подивимося, ким ти став. Я бачу, ти все ще на Землі, значить, ти не програміст і твоє спеціальне завдання не таке вже й важливе.

— Послухай, Треве, — мовив Джордж, — я запізнююсь на побачення. — Він позадкував, силкуючись посміхнутися.

— Ні, ти не підеш. — Тревіліян, скаженіючи, кинувся до Джорджа і вчепився в його піджак. — Дай відповідь на моє запитання. Для чого з'являтися сюди й тикати мене носом в мою поразку, якщо сам не в змозі витерпіти те саме, що й я? Ти чуєш мене?

Він шалено тряс Джорджа, і коли вони, не припиняючи боротьби й мало не падаючи, рухалися через залу, у вухах Джорджа пролунав голос долі у вигляді оклику полісмена:

— Досить. Досить. Припиніть!

У Джорджа, який утік з інтернату і не мав жодного посвідчення особи, важко забилося серце. Але несподівано до полісмена підійшов сивий чоловік, який сидів біля Джорджа на змаганнях, показав якусь картку, і той відразу відступив. Сивий відрекомендувався хлопцеві Ладисласом Інженеску, істориком, який спеціалізується на вивченні розвитку суспільства в минулому. Вже сама думка про те, що в минулому було якось інакше, подивувала Джорджа. Вони розговорилися, й Інженеску пояснив, що наявна система освіти дуже корисна для землян, вона дозволяє швидко готувати спеціалістів і колонізовувати Всесвіт, зберігаючи культурну єдність усіх світів, а їх уже півтори тисячі. Джордж зауважив, що викликав у сивого наукову цікавість до себе і попрохав про послугу — організувати йому розмову з представником іншої планети, наприклад, з новіанином. Хлопець був упевнений, що історик — дуже поважна особа, адже його послухався навіть полісмен. Інженеску сказав, що особисту зустріч із новіанином влаштувати неможливо, але він допоможе Джорджеві зв'язатися з ним по відеофону. Коли новіанин вийшов на зв'язок, він, вочевидь, був на вечірці.

На екрані було багато облич. Чоловіки і жінки пхалися одне перед одного, щоб подивитися на Джорджа. Їхні обличчя відбивали найрізноманітніші відтінки втіхи й цікавості.

Джордж спробував триматися невимушено. Всі вони, як новіани, так і земляни, кожний по-своєму «вивчали» його, як жука на голці. Інженеску тепер сидів у кутку й спостерігав за ним широко розкритими очима.

«Які ж ви всі ідіоти», — напружено подумав Джордж. Та вони повинні зрозуміти. Він примусить їх зрозуміти.

— Я був сьогодні на Олімпіаді металургів, — почав він.

— Як, і ви теж? — ввічливо запитав новіанин. — Здається, там було присутнє все населення Землі.

— Ні, вельмишановний, але я там був. У змаганні брав участь один мій друг, і йому дуже не пощастило, тому що ви дали учасникам апарати Бімена, а він здобув тільки Хенслерову

освіту, очевидно, застарілої моделі. І мій друг знав до Олімпіади, що знадобиться знайомство з апаратом Бімена.

— І що ж далі?

— Мій друг усе життя мріяв потрапити на Новію. Він знав апарат Хенслера. Він знав, що йому треба було ознайомитися з апаратом Бімена, щоб потрапити до вас. А щоб розібратися в цьому апараті, потрібно було засвоїти всього декілька фактів. Якщо врахувати, що на терезах була мета всього життя, він міг би впоратися...

— А де б він дістав стрічку з додатковою інформацією? Чи освіта тут, на Землі, перетворилася на приватне хатнє навчання?

Обличчя на дальньому плані, як по команді, зареготали...

— Не думайте, що я жартую. Стрічки дійсно нічого не варті. Вони вчать надто багатьох речей і надто безболісно. Людина, яка отримує знання з їхньою допомогою, не уявляє, як можна вчитися інакше, її знання застигають у тому вигляді, в якому вона бере їх зі стрічки. А якби замість того, щоб напихати людину стрічками, її примусили з самого початку вчитися, так би мовити, вручну, вона звикла б учитися самотужки й продовжувала б навчання далі. Хіба це не розумно? А коли звичка буде добре розвинена, людині можна дати трохи знань через стрічку, щоб заповнити прогалини чи уточнити деякі деталі. А далі вже вона вчитиметься самостійно. Таким чином ви зможете своїх металургів, що знають спектрограф Хенслера, навчити користуватися спектрографом Бімена, і вам не доведеться прилітати на Землю по нові моделі спеціалістів.

Новіанин кивнув.

— А звідки отримують знання, окрім стрічок? З міжзоряного простору?

— З книжок. Вивчаючи самі апарати. Думаючи.

— З книжок? Як же можна зрозуміти книжки, не здобувши освіти?

— Книжки складаються зі слів, а більшу частину слів можна зрозуміти. Спеціальні ж терміни можуть роз'яснити ті фахівці, яких ви вже маєте.

— А самі ви вчилися по книжках? Чи це тільки ваша теорія?

Джордж швидко глянув на Інженеску, та історик лишався незворушним. На його обличчі застигла тільки доброзичлива цікавість.

— Намагався.

— І ви вважаєте, з цього щось виходить?

— Так, вельмишановний, — палко відповів Джордж. — Візьміть мене з собою на Новію. Я можу скласти програму і керувати...

— Зачекайте, я маю ще декілька питань. Як ви гадаєте, скільки вам потрібно буде часу, щоб стати металургом, який вміє працювати з біменівським спектрографом, якщо припустити, що почнете вчитися, не маючи ніяких знань і не використовуючи стрічок освіти.

Джордж завагався.

— Ну... можливо, кілька років.

— Два роки? П'ять? Десять?

— Не можу сказати, вельмишановний.

— Бачите, це найголовніше питання, і ви повинні відповісти на нього. Ну, приміром, п'ять років. Вас влаштовує такий термін?

— Думаю, що так.

— Чудово. Отже, протягом п'яти років людина вивчає металургію за вашим методом. Весь цей час вона не дає нам ніякої користі, а її треба годувати, забезпечувати житлом і грішми.

— Але ж...

— Дайте мені закінчити. До того часу, коли вона буде підготовлена і зможе користуватися спектрографом Бімена, мине п'ять років. Чи не здається вам, що тоді у нас уже з'явиться удосконалена модель апарата, з яким вона не зуміє працювати?

— Однак доти вона стане досвідченим ученим, і засвоєння нових деталей буде для неї питанням днів.

— Ви так гадаєте. Гаразд, припустімо, що ваш друг, приміром, самостійно вивчав апарат Бімена і успішно його опанував;

чи зможе він зрівнятися своїм умінням з умінням учасника змагань, який отримав усе за допомогою стрічок?

— Можливо, й ні... — почав Джордж.

— Отож-бо й воно, — докинув новіанин.

— Заждіть, дайте закінчити мені. Навіть якщо він і знає щось гірше, ніж той, інший, у цьому випадку важливо те, що він може вчитися далі. Він зможе придумати нове, на що нездатна людина, яка здобула освіту за допомогою стрічок. Ви будете мати в запасі людей, здатних оригінально мислити...

— Так... ну, леді й джентльмени, ми досить з вами порозважалися?

Екран згас. Джорджеві руки рвонулися до екрана в нестримному бажанні оживити його.

— Він не повірив мені! — скрикнув Джордж. — Він не повірив мені!

— Так, Джордже, не повірив. Невже ви й справді думали, що він повірить? — запитав Інженеску.

Джордж майже не чув його.

— Як мені дістатися до нього? Мені конче необхідно. Все вийшло не так, як треба. Не слід було говорити з ним по відеофону. Мені потрібен час. Треба зустрітися з ним віч-на-віч. Як мені...

— Він не захоче зустрічатися з вами, Джордже, — промовив Інженеску. — А якщо й погодиться, то все одно вам не повірить.

— Ні, повірить, запевняю вас. — Джордж повернувся до історика, і його очі широко розкрилися. — Чому ви називаєте мене Джорджем?

— А хіба це не ваше ім'я? Джордж Плейтен?

— Ви знаєте, хто я?

— Я знаю про вас усе.

Джордж завмер, тільки часте дихання різко здіймало його груди.

— Я хочу допомогти вам, Джордже, — запевнив Інженеску. — Я вже говорив вам про це. Я весь час вивчав вас і хочу вам допомогти.

— Мені не потрібна ваша допомога! Я не недоумок! — вигукнув Джордж. Він рвучко повернувся, і, як шалений, кинувся до дверей. Розчахнув їх і був схоплений двома полісменами, що миттєво залишили свій пост. Попри все збудження Джордж відчув дотик шприца якраз під щелепою. І все скінчилося.

Останнє, що лишилося в пам'яті, було обличчя Інженеску, який зі співчуттям дивився на нього.

Коли Джордж прийшов до тями, коло нього був Омейні, але це не дратувало Джорджа. Вся картина раптом склалася у його голові.

— Ну, у всякому разі мені стало все зрозуміло, неначе я завжди знав це, але не хотів дослухатися внутрішнього голосу. Чого я чекав від Новії, — подумав я, — хотів вирушити на Новію, щоб зібрати групу юнаків, що не здобули освіти, й вчити їх по книжках. Я хотів відкрити там Інтернат для недоумків... на зразок цього... а на Землі вже є такі Інтернати... і багато.

Омейні всміхнувся, блиснувши зубами.

— Інститут вищої освіти — ось як точно звуться такі установи.

— Тепер я це так добре розумію, що дивуюся своїй недавній сліпоті, — сказав Джордж. — Зрештою, хто винаходить нові зразки механізмів, для яких потрібні нові фахівці? Хто, наприклад, винайшов спектрограф Бімена? Я гадаю, чоловік на ймення Бімен. Але він не міг здобути освіту за допомогою стрічок, бо йому не вдалося б посунутися вперед.

— Цілком слушно.

— А хто створює стрічки освіти? Фахівці по виробництву стрічок? А хто ж тоді складає стрічки для їхнього навчання? Фахівці ще вищої кваліфікації? А хто складає стрічки... Ти розумієш, що я хочу сказати. Десь має бути кінець. Десь мають бути чоловіки та жінки, здатні оригінально мислити.

— Так, Джордже.

Джордж відкинувся назад і спрямував погляд у простір поверх голови Омейні. На якусь мить в його очах промайнула тінь колишнього хвилювання.

— Чому мені не розповіли про все це спочатку?

— Вам ні в якому разі не можна казати. Ось у чім заковика. Навіть після відсіву в день Освіти дев'ять чоловік із десяти, що потрапили сюди, виявляються не зовсім підходящими для творчості, й нема такого апарата, який допоміг би нам вирізнити з цієї десятки того єдиного, хто нам потрібен. Цей десятий повинен виявитися сам.

— Яким чином?

— Ми поміщаємо вас сюди в Інтернат недоумків, і той, хто не бажає з цим змиритися, і є людина, яку ми шукаємо.

— Мені досі не зрозуміло одне, — промовив Джордж.

— Що ж?

Джордж відкинув простирадло і встав.

— Чому воно зветься Олімпіадою?

Переклад з англійської Андрія Минка,
як ілюстрації використано картини Девіда Харді, Венкінг Ян, Чеслі Боунстелла, Брюса Пеннінгтона, Донато Джанколи, Backdrops Fantastic, а також світлину з космічного телескопа Джеймса Вебба.

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Хто такий Джордж і як він сприймає своє перебування в Інтернаті?
2. Якою була заповітна мрія ***Джорджа Плейтена***?
3. Чому день Освіти був надзвичайно важливим у житті таких молодих людей, як Джордж?
4. Що здивувало лікаря у відповідях Джорджа стосовно майбутньої професії?
5. Якого висновку дійшла комісія щодо фахової придатності юнака?
6. Розкажіть про життя Джорджа в ***Інтернаті***.
7. Чим інтернатська система освіти методом «здобування знань по краплині» відрізняється від освіти методом «накладання знань на мозок»?
8. Чому Джордж вирішив залишити Інтернат? Що він хотів довести?
9. Розкажіть про змагання металургів.
10. Як ***Тревіліян*** пояснив причину своєї поразки? Чому він не поглибив свої знання самостійно?
11. У чому Джордж убачав недосконалість загальної системи освіти і що він намагався довести новіанину?
12. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/RwKSpEd7 або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.

Міркуємо самостійно

13. Чим виявилася установа, у якій Джордж здобував освіту?
14. З якою метою був створений інститут для молоді з *«відхиленнями у структурі мозку»*?
15. Чому Джордж, перебуваючи на державному утриманні, не опустив руки і не став спокійно доживати свого віку в Інтернаті?
16. Якби ви мали змогу обирати для себе спосіб отримання знань, на якій із двох систем освіти зупинилися б? Відповідь аргументуйте.

Узагальнюємо та підсумовуємо

17. Як ви гадаєте, для чого потрібно вчити таблицю множення, якщо є калькулятори; для чого потрібно вчитися писати, якщо є комп'ютери; для чого потрібні художні книжки, якщо є фільми?
18. Чому твір ***Айзека Азімова*** має назву ***«Фах»***?
19. Яка, на вашу думку, головна ідея твору?
20. Чому фах має таке велике значення в житті людини?
21. Доведіть, що твір Айзека Азімова «Фах» належить до ***науково-фантастичної літератури***.
22. Прокоментуйте вислів українського програміста Олексія Скакуна: «*Нам потрібна освіта, щоб реалізувати наші таланти*».

Що спитав у нас Згадайко?

1. Згадайте, які ***науково-фантастичні оповідання*** ви вивчали минулого року. Назвіть авторів цих творів.
2. Розкажіть, яким постає майбутнє людства в оповіданні ***Рея Бредбері «Усмішка»***.
3. Які питання щодо моральних цінностей людини хвилювали Рея Бредбері?
4. Порівняйте образи головних героїв із творів ***Айзека Азімова*** «Фах» і ***Анни Ґавальди*** «35 кіло надії». В чому відмінність у ставленні до освіти ***Джорджа Плейтена*** і ***Ґрегуара Дюбоска***?

Завдання від Фантазерчика

1. Сформулюйте висновок, до якого ви дійшли у фіналі творів ***«Фах»*** і ***«35 кіло надії»***.
2. Створіть ***мем*** до свого висновку.
3. Якою ви уявляєте свою майбутню професію?
4. Які знання вам потрібні для опанування майбутнього фаху?
5. А як ви розумієте значення слова ***«самореалізація»***? У яких сферах діяльності можлива ваша самореалізація?

Потіште Знаюсю своїми знаннями

1. Поміркуйте, чим відрізняється ваше навчальне приладдя від навчального приладдя, яким користувалися ваші батьки, бабусі й дідусі.
2. Які сучасні технічні досягнення ще донедавна сприймалися як наукова фантастика?
3. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/jwKPckLH або скористайтеся QR-кодом. Виберіть правильну відповідь у тестах.

Ніл МакКі́ннон Ґе́йман

(народився 10 листопада 1960 року)

Ніл Ґе́йман — британський прозаїк, автор фентезійних романів, один із найвідоміших авторів жанру коміксів і сценарист.

Ніл з чотирирічного віку став пристрасним шанувальником читання — відтоді, як уперше взяв до рук книжку. Себе письменник завжди називав «дикуном, якого зростили книжки». У дитячі роки, коли його однолітки ловили жаб, грали у війну та лазили по деревах, хлопець читав. Читання сформувало його особистість і те, ким він є сьогодні. Саме через книги малий Ніл Ґейман пізнавав довколишній світ і навчався жити в ньому.

Одного дня 19-річний Ніл Ґейман написав листа своєму літературному кумирові — відомому авторові фантастичних і фентезійних романів. Юнак із властивою для цього віку безпосередністю звернувся з проханням дати йому кілька порад щодо того, як стати письменником. Здивуванню і щастю Ніла не було меж, коли відомий митець відписав йому і дав дуже докладні рекомендації. Тож життєвий шлях Ніла Ґеймана було визначено — тільки літературна діяльність.

Перші шість років творчої праці не принесли успіху письменникові-початківцю. Однак Ніл не зневірився у своїх силах, а продовжив наполегливо працювати. Він брався до будь-якої роботи, зокрема спробував себе в журналістиці, де і досяг перших зрушень у кар'єрі — у 1984 році він бере інтерв'ю у класика американської науково-фантастичної літератури Роберта Сілверберга, яке було надруковане і високо оцінене. Того ж року Ніл друкує своє перше невелике оповідання «У гонитві за пір'їною».

Подальший творчий шлях приводить письменника до комерційної літератури, він починає писати на замовлення видавництв біографії відомих людей. Діяльність біографа була цікавою і добре оплачуваною, однак вона не відповідала амбіціям Ніла Ґеймана. Він мріяв втілювати в життя власні творчі ідеї, хотів написати щось абсолютно нове, не схоже на інші художні тексти, а не розповідати про чужі досягнення.

Ґейман прагнув зобразити у своїх книгах запаморочливі фантастичні світи, які б захоплювали читача так само, як колись його, малого Ніла, захоплювали твори кумирів. Так він прийшов до створення графічних романів і коміксів.

Як пізніше стверджував письменник, са́ме фентезі, комікси, графічні романи дають змогу авторові бути новатором, відкривають нові можливості робити те, чого ніхто ще не робив.

Графічними романами Ніла зацікавилася одна з найбільших і найуспішніших американських компаній у галузі виробництва коміксів «DC Comics». Зараз ця компанія видає комікси, книги і знімає фільми про таких супергероїв, як Бетмен, Диво-Жінка, Супермен, Флеш і багато інших.

Супергерой Морфей (малюнок Роджера Круза)

Співпрацюючи з «DC Comics», Ніл Ґейман став сценаристом серії коміксів про Чорну Орхідею, а пізніше і коміксу «Пісочна людина» (Sandman), успіх якого дав йому квиток в елітний світ коміксової літератури.

Сам комікс став легендарною сагою, цікавість до якої не зменшується досі. Ці твори перевидаються, зокрема й українською мовою, і становлять 10 повноцінних томів.

Ніл Ґейман багато років писав про пригоди головного героя «Пісочної людини» — безсмертного повелителя снів, марень і мрій Морфе́я — і його брата на ім'я Смерть. Зрештою «Пісочну людину» було визнано одним із найкращих коміксів, критики були в захваті і визначили жанр твору як «комікс для інтелектуалів».

У 1991 році 19-й випуск «Пісочної людини» отримав світову нагороду в жанрі фентезі (*World Fantasy Award*). Це єдиний випадок в історії цієї престижної нагороди, коли переможцем став твір у жанрі коміксу. А в серпні 2022 року кінокомпанія «Netflix» представила 1-й сезон серіалу «Пісочна людина», який восени очолив рейтинг популярності серед усіх серіалів компанії.

Творчі амбіції Ніла Ґеймана не обмежилися коміксами, він став також автором багатьох традиційних художніх творів: сценаріїв, романів, повістей та оповідань. Серед них — повість ***«Кораліна»***, написана в 2002 році. Цей твір отримав численні міжнародні нагороди, також за повістю було знято мультфільм, який вийшов у прокат 2009 року (українська прокатна назва «Кораліна у світі кошмарів»).

ЛІТЕРАТУРНИЙ КОМЕНТАР

Повість «Кораліна» Ніл Ґейман задумував як дитячу казку для своєї доньки. За словами письменника, донька любила страшні оповідки про «відьом й хоробрих маленьких дівчаток». Тому вибір сюжету був очевидний — це мала бути історія про хоробру дівчинку та її пригоди, більше подібні на довгий жахливий сон, ніж на реальне життя.

Головна героїня твору — сміливa дівчинка зі жвавою уявою, яка хоче досліджувати світ і розважатися, але її життя після переїзду в новий будинок виявилося дуже нудним. Вона ще не має друзів, а її батьки надто багато працюють і не мають часу займатися дитиною.

Бажання Кораліни, щоб батьки змінилися і почали приділяти їй більше уваги, а життя сповнилося пригод, несподівано здійснилося. Вона опинилася в паралельному світі, де все начебто відповідає її найзаповітнішим мріям.

Однак віднайдений інший світ насправді виявився пасткою, яку переповнюють підступи та жахіття.

Повість «Кораліна» має всі ознаки чарівної казки: головна героїня долає чимало перешкод і досягає своєї мети. Дівчинка виявляє дива хоробрості, розуму й завзяття, щоб повернути собі своє життя і врятувати всіх, хто їй дорогий.

КОРАЛІНА

(скорочено)

Розділ 1

Кораліна натрапила на ті двері невдовзі після того, як родина переїхала в цей будинок.

А будинок був старий-старезний. Під дахом у нього було горище, а під землею — льох, а довкола простирався здичавілий сад величезних старих дерев.

Коралінина родина купила не весь дім — надто вже він був великий. Купили вони лишень частину його.

А в тому старому домі жили-поживали й інші люди.

Міс Примула й міс Форсібілла жили в помешканні, що під Коралініною квартирою, на першому поверсі. Обидві вони були вже старенькі-кругленькі, ділячи житлову площу з добрим десятком підстаркуватих шотландських тер'єрів, а клички в тих псів були Гаміш, Ендрю, Джок, десь-щось таке.

Давно колись були панни Примула й Форсібілла акторками-лицедійками, про що міс Примула звістила Кораліну відразу ж, як тільки її здибала.

— Розумієш, Кароліно, — мовила міс Примула, перекрутивши Коралінине ім'я, — обидві ми, я і міс Форсібілла, були славетні актриси свого часу. Ми виступали на кону, люба.

— Я — Кораліна, — виправила дівчинка. — Не Кароліна, а Кораліна!

А над Коралініним помешканням, під самим дахом, жив схибнутий дідуган із великими вусами. Він признався Кораліні, що тренує мишачий цирк, але нікому його не показує — поки що.

— Одного чудового дня, Каролінко, коли всі мої артисти будуть готові, тоді всі-всі в цілому світі побачать чудеса мого мишачого цирку. Ти спитала, чом тобі не можна побачити цей цирк негайно? Ти ж саме про це мене просила?

— Ні, — тихо заперечила Кораліна. — Я просила вас не називати мене Кароліною. Бо я Кораліна.

— Тому тобі поки що не можна милуватися моїм мишачим цирком, — пустив повз вуха її заперечення господар горища, — що миші ще не готові, ще недосить видресирувані. А ще ж вони, як на те, відмовляються співати пісеньки, які я складаю для них. Геть усі написані для них пісні звучать у їхніх устах, неначе умба-юмба. А в білих мишей мало б виходити тоненько: та-на-на, ти-ни-ни. Чи я не тими сирами їх годую?

Кораліна йому, звісно ж, не повірила. Який там іще мишачий цирк? Вигадує старий. Те-те, півмітки плете.

Наступного дня після переїзду Кораліна пішла на розвідки.

Спершу дівчинка обстежила сад. Великий то був сад, а за ним, аж туди під паркан, простерся тенісний корт. Але ніхто в домі не грав у теніс, і паркан, яким обведено корт, світив дірками, а парканна сітка здебільшого переіржавіла й поопадала. Був там іще розарій, повний зачуханих, заїдених тлею троянд. Був іще кам'яний сад: наче хто абияк накидав сюди валунів.

Був там і колодязь. Першого ж дня, як тільки в'їхала сюди Коралінина родина, обидві старі панни, міс Примула й міс Форсібілла, особливо застерегли Кораліну, яка небезпечна та криниця, й порадили обходити те місце десятою дорогою. А Кораліна саме для того, щоб точно знати, де воно, та щоб непомильно обходити лихий колодязь, і вирушила на його оглядини.

І таки знайшла його — аж на третій день: на затіненому лужку біля тенісного корту, за купочкою дерев, ледве прозирало крізь високу траву низьке цегляне коло. Колодязь був закиданий дерев'яними дошками — щоб ніхто знеобачки не шугнув туди. В одній дошці на місці вибитого сучка чорніла дірка, тож Кораліна до самого вечора практикувалася вціляти туди камінчиками й жолудями — і вичікувати, лічачи секунди польоту, аж поки вчує «плюсь!», коли кинуте сягне далеко внизу плеса.

Ще Кораліна хотіла знати, які тваринки мешкають у тому саду. Натрапила на їжака — і на зміїне линовище (але ні вужа, ні гадючки не побачила). Уздріла ще брилу, схожу на горилу, і ропуху, схожу на каменюку опуклу.

А ще там знай вигулькував якийсь зарозумілий чорний кіт: то на мурі всядеться мурлика, то на гілляці, й все на Кораліну видивляється. Але щоразу, як тільки Кораліна зробить спробу наблизитися до нього, аби погратися, котяра десь щезав.

Оце так Кораліна збула свої перші два тижні в новому домі: обстежуючи подвір'я, сад і прилеглі території.

Мати наказувала їй повертатися в дім на підобідок і на обід, а ще Кораліна мусила тепло одягатися, бо літо видалося вельми холодне того року. Але хай там що і хай там як, а юна дослідниця що день Божий ішла на свої розвідки, аж поки одного дня задощило, і довелося їй засісти вдома.

— І що мені робити? — запитала Кораліна.

— Почитай книжку, — порадила мама. — Відео подивись. Побався зі своїми іграшками. Піди понабридай паннам Примулі та Форсібіллі або ще тому мишолюбу на горищі.

— Ні, — мовила Кораліна. — Нічого цього мені не хочеться. Я хочу досліджувати — і край.

— Мені воно й байдуже, чим би дитя не бавилося, — відповіла на те Коралінина мама. — Аби тільки в халепу не вскочило.

Кораліна підійшла до вікна й задивилася, як падає дощ. Це був не такий дощ, під яким можна піти погуляти, а злива, мов одночасно хтось випліскував воду з тисяч відер.

Кораліна передивилася всі свої відео. Іграшки їй давно набридли, а всі свої книжки вона давно вже поперечитувала.

Увімкнула телевізор. Поскакала з каналу на канал, але там не було нічогісінько...

Час, отже, провідати тата.

Коралінин тато був удома. Батьки її працювали, щось там творили на своїх комп'ютерах, а це означало, що їм можна було хтозна скільки часу просиджувати вдома.

Кожен мав свій окремий кабінет.

— Привіт, Кораліно! — не обертаючись, привітався тато, коли увійшла донечка.

— Ммм, цей дощ... — промимрила Кораліна.

— Атож, — підтакнув тато. — Відрить — як із відра!

— Та ні, — заперечила Кораліна. — Це просто дощ. Можна мені піти надвір?

— А що тобі мама каже?

— «В таку негоду ти нікуди не підеш, Кораліно Джонс!»

— Тоді й я кажу: ні!

— Але ж я хочу продовжити мої дослідження-обстеження.

— То пообстежуй наше помешкання, — запропонував тато. — Глянь сюди: ось ручка, аркуш паперу. Перелічи, скільки у нас дверей, вікон. Очоль експедицію, присвячену відкриттю бойлера! І дай мені попрацювати.

— А можна мені зайти до вітальні?

У вітальні Джонси тримали дорогі (й незручні) меблі, що лишила їм у спадок Коралінина бабуся, коли померла. Кораліну туди не пускали та й ніхто туди не заходив. Тим ліпше!

— Тільки не поперевертай там нічого. І нічого не чіпай!

Кораліна сумлінно обміркувала почуте, узяла папір-ручку та й подалася досліджувати зсередини, з чого складалося їхнє помешкання.

Вона знайшла бойлер (виявився у шафці в кухні).

Полічила загальну кількість усякої обстанови (153).

Перелічила вікна (21). Перелічила двері (14).

З усіх дверей, які вона знайшла, тринадцятеро відчинялися й зачинялися. А чотирнадцяті — великі, різьблені, брунатні дерев'яні двері в кутку вітальні — були замкнені на замок.

Кораліна запитала у мами:

— А куди ведуть ті дерев'яні двері?

— Нікуди вони не ведуть, люба.

— А мають кудись виводити!

Мама похитала головою.

— Ось поглянь! — запросила вона донечку.

Мама стала навшпиньки і зняла з горішньої планки кухонних дверей кільце ключів. Обачливо почала їх перебирати, аж поки вибрала найстарішого, найбільшого, найчорнішого, найіржавішого ключа. Разом мати й донька пішли до вітальні, й там мати відімкнула тим ключем ті двері.

Вони й розчахнулися.

Таки правду сказала мама. Ті двері не вели нікуди. Вони відчинялися під цегляний мур.

— Поки все це було одним домом, — пояснила Коралінина мама, — ці двері кудись вели. А як поробили з будинку окремішні квартири, то їх просто замурували. По той бік — там порожня досі квартира, тож та сторона все ще продається.

Мама причинила двері й почепила кільце ключів на його місце над кухонними дверми.

— Ти не замкнула тих дверей! — зауважила Кораліна.

Мама стенула плечима:

— А й навіщо їх замикати? Все одно ж не ведуть нікуди.

Кораліна промовчала.

Вже й посутеніло. А з неба все так само лило, стукочучи по шибах і затьмарюючи промені фар на вулиці за прибудинковою ділянкою.

Тієї ночі Кораліна довго не засинала, лежачи у своєму ліжечку. Дощ ущух, і вона вже була й майже заснула, коли це щось дрібненько затупотіло: т-т-т-т-т-т! Кораліна сіла в ліжку.

А тоді щось як ррриииип... ...нееее!

Кораліна вислизнула з ліжка й подивилася в коридор, але не побачила там нічого підозрілого. Пройшлася коридором. Зі спальні батьків долинало басовите хропіння (то тато) і, час від часу, тихе сонне мурмотіння (це мама).

Кораліна подумала, чи не приверзлося їй, хоч би що воно там було.

І тут щось ворухнулося.

Щось ледь густіше за тінь — і воно, мов невеличкий клаптик ночі, подріботіло через притемнений коридор. Ой, тільки б не павук! Павуки викликали у Кораліни сильний неспокій, коли не жах.

Та чорна потороча забігла до вітальні, а Кораліна все за нею, трохи нервуючись.

У цьому приміщенні панувала пітьма. Якесь світельце пробивалося лише з коридору, і Кораліна, стоячи на порозі, відкидала величезну спотворену тінь на килим вітальні: мов яка тонюсінька велетка.

Кораліна якраз подумувала, увімкнути світло чи не вмикати, коли помітила: чорна почвара помалу виткнулася з-під дивана. На мить оте воно завмерло, а тоді тихо шугнуло по килимку до найдальшого кутка кімнати.

Але в тому кутку не було ж ніяких меблів.

Кораліна увімкнула світло.

В тому кутку таки нічого не було. Нічого — тільки оті старі двері, що відчинялися до цегляного муру.

Дівчинка була певна: мама зачинила ці двері, але наразі вони були ледь-ледь прочинені. На остілечки! Кораліна підійшла до дверей, визирнула. Таки нічого — тільки мур, вимурований із цегли.

Кораліна причинила старі дерев'яні двері й повернулася в ліжечко.

Їй наснилося, як чорні примари, поковзом перебігаючи з місця на місце, аби не потрапляти на світло, нарешті зібралися всі під місяцем. Маленькі чорні клубочки з крихітними червоними оченятами й гострими жовтими зубами. І вони заспівали!

Ми дрібненькі, нас багато,
Нас багато, мала креш:
Знову будем панувати
Після тебе, як помреш.

Голосочки їхні були тонюсінькі й пискляві, а ще ледь плачливі. Від тих їхніх співів Кораліні стало моторошно.

Розділ 2

Наступного дня дощ більше не вертався, але густий білий туман зліг на будинок.

— Піду я прогуляюсь! — заявила Кораліна.

— Не заходь далеко! — застерегла мама. — І закутайся в щось тепле.

Кораліна надягла своє блакитне пальтечко з каптуром, закутала шию червоним шарфом, а на ноги нацупила жовті гумові чоботи. Надвір! [...]

Десять хвилин прогулянки — і вона знов опинилася на тому самому місці, звідки вирушала.

Мокрі коси звисали їй на очі, обличчя було вологе на дотик.

— Егей! Кароліно! — закричав схибнутий дідуган із горища.

— Ой, привіт! — обізвалася Кораліна.

Вона ледь розрізняла постать старого в тумані.

Сусіда почав спускатися до неї: по східцях, що з того боку будинку вели повз Коралінині парадні двері до дверей його квартири. Кораліна чекала біля підніжжя східців.

— Мишам туман не до вподоби, — повідомив стариган. — Від нього у них обвисають бачки!

— Та й мені він не дуже до вподоби, — призналася Кораліна.

Старий нахилився, та так близько, що кінчиком свого вуса лоскотнув Кораліні вухо.

— Миші посилають тобі засторогу! — прошепотів він.

Кораліна вже й не знала, що на це сказати.

— І засторога та ось така: «Не ходи у ті двері!» — Тут він затнувся. — Це щось означає для тебе?

— Ні, нічого! — призналася Кораліна.

Старий стенув плечима.

— Кумедні вони, ті миші. Все вони переплутують. Знаєш, вони й ім'я твоє плутають. Постійно називають тебе «Коралі-ною». Жодного разу не сказали: «Кароліна»!

Кораліна вернулася в помешкання. Мама працювала у своєму кабінеті. Тут панував дух квітів.

— Що мені робити? — знов завела своєї Кораліна.

— А коли тобі знову в школу? — поцікавилася мама.

— Аж на тому тижні! — зітхнула Кораліна.

— Гмм, — видала мама. — Чи не доведеться одягнути тебе в нове шкільне вбрання? Нагадай мені, люба, а то я ще забуду! — І ну знову виклацувати на комп'ютерному екрані.

Тоді Кораліна проникла до вітальні й сіпнула старі двері в протилежному кутку. Вони знову були замкнені! Певне, мама пішла й знову їх замкнула? Дівчинка здвигнула плечима.

А зараз провідати тата!

Тато друкував, сидячи спиною до дверей.

— Забирайся геть! — бадьоро побажав глава родини, зачувши доччину ходу.

— Мені нудно! — поскаржилася Кораліна.

— Вивчи новий танець! — запропонував він, усе так само не обертаючись.

Кораліна похитала головою.

— Чом би тобі не погратися зі мною? — попрохала донечка.

— Зайнятий! — відказав тато. — Робота! — додав, так і не обернувшись глянути на неї. — Чом би тобі не піти й не понабридати паннам Примулі та Форсібіллі?

Кораліна надягла пальтечко, підняла каптур і вийшла з дому. Спустилася східцями. Подзвонила у двері помешкання міс Примули та міс Форсібілли. Ось дико завалували ті шотландські псюки, вибігаючи до передпокою. За мить міс Примула відчинила двері.

— Ой, це ти, Кароліно! — мовила старенька. — Ангусе, Гаміше, Брюсе! Лежати, любі! Просто Кароліна завітала. Заходь, люба! Хочеш чашечку чаю?

Помешкання тхнуло політурою і псиною.

— Так, будь ласка! — прийняла пропозицію Кораліна.

Міс Примула завела її до запилюженої кімнатчини, яку стара акторка називала вітальнею. Стіни тут були заліплені світлинами вродливих жінок і театральними програмами в рямцях. Міс Форсібілла сиділа в одному з крісел і завзято щось плела.

Міс Примула запарила Кораліні чай в порцеляновій чашці на блюдці, а до чаю дала італійську галету.

Міс Форсібілла глипнула на міс Примулу, підняла своє плетіння й зробила глибокий вдих. Кораліна досьорбала свій чай.

— Хочеш, я почитаю тобі листя? — запропонувала Кораліні міс Примула.

— Перепрошую? — не зрозуміла дівчинка.

— Листя чаю, люба. Почитаю по ньому твоє майбутнє.

Кораліна подала свою чашку міс Примулі. Короткозоро та витріщилася на листя чорного чаю на дні чашки. Склала губи трубочкою...

— Знаєш, Кораліно... — обізвалася вона за хвильку. — Ти в жахливій небезпеці!

Міс Форсібілла пирхнула й відклала своє плетіння набік.

— Не треба дурощів, Ейпріл! Перестань страхати дівчинку. Очі тебе підводять. А передай-но мені ту чашку, дитино!

Кораліна понесла чашку до міс Форсібілли. Та уважно порозглядала чорне листя, похитала головою, тоді ще раз придивилася.

— Ой, люба! — нарешті заговорила вона. — Твоя правда була, Ейпріл. Дівчинка в небезпеці.

— Бачиш, Міріам! — переможно вигукнула міс Примула. — Мої очі добре бачать, як і колись...

— Але від чого мені небезпека? — запитала Кораліна.

Обидві старі панни непорозуміло витріщилися на неї.

— Цього чайне листя не сказало, — пояснила нарешті міс Примула. — Ні-ні. Воно застерігає про якісь загальні речі — нічого конкретного.

— Що ж мені тепер робити? — трохи стурбовано запитала Кораліна.

— Не вдягай зеленого у своїй гардеробній, — запропонувала міс Примула.

Кораліна зчудувалася, чому так мало дорослих з її кола знайомих здатні на щось доладне. Чи, може, ось ці двоє не тямлять, що розмовляють із маленькою дівчинкою?

— І будь дуже, дуже обачна! — щиро застерегла міс Примула.

Вона підвелася зі свого крісла й пройшла до коминка. На коминковій полиці стояв невеличкий слоїк. Міс Примула зняла з нього накривку й почала діставати звідти дрібничку за дрібничкою: крихітну порцелянову качечку, наперсток, дивну мідну монетку й, зрештою, камінчик із дірочкою посередині.

І подала Кораліні того продірявленого камінчика.

— Для чого це? — спитала Кораліна. Дірочка була наскрізна, а просвердлено її якраз посередині камінчика. Дівчинка піднесла камінчика навпроти вікна й подивилася в ту дірочку.

— Воно може стати в знадобі, — пояснила міс Примула. — Часом такі штучки бувають помічні проти напастей.

Кораліна одягла своє пальтечко, попрощалася з паннами Примулою й Форсібіллою, а також із псами, й вийшла надвір.

Туман висів собі, огорнувши будинок мов сліпотою. Дівчинка звільна ступала до східців, що вели до помешкання її родини, а тоді зупинилася й роззирнулася надовкола.

У цьому тумані — це ж був якийсь примарний світ. «Я в небезпеці?» — подумала собі Кораліна. Звучало це хвилююче. Ніби й не було в цьому слові чогось лихого. Яке там!

Кораліна зійшла східцями нагору, міцно стискаючи в кулачку свого нового камінчика.

Розділ 3

Наступного дня вже сяяло сонце, і мама повезла Кораліну до найближчого міста — обновити донечці її шкільний гардероб. Вони висадили тата біля залізничної станції: тато мав провештатися цілий день у Лондоні — треба, мовляв, побачитися з кількома людьми.

Кораліна помахала йому рукою:

— До побачення!

І вони з мамою пірнули в універмаг, підкупити одежі для школи. [...] Вже в машині, коли верталися додому, Кораліна поцікавилася:

— А що в тій, порожній квартирі?

— Не знаю. Либонь, нічого. На вигляд, певне, як і наша була, поки ми не в'їхали. Просто порожні кімнати.

— А як ти гадаєш, туди можна потрапити з нашого помешкання?

— Ні — якщо ти не вмієш проходити крізь цегляні мури.

— О!

Прибули додому якраз на підобідок. Сяяло сонце, а день лишався холодний. Зазирнула Коралінина мама до холодильника і тільки й знайшла там, що одненького сумного помідорчика й шматочок сиру, порослого зеленню. А в хлібниці — сама-одна шкуринка.

— Краще я гайну до ближчих крамниць та куплю рибних паличок чи чогось такого, — сказала мама. — Хочеш зі мною?

— Ні, — відказала Кораліна.

— Твоя справа! — вирекла мама — і зникла.

Кораліна підсунула крісло до кухонних дверей. Вилізла на спинку крісла й підняла руку: ще не дістала. Тоді злізла, принесла віника з комірчини. Знов видерлася на крісло й тепер уже, віником, таки дістала до кільця з ключами.

Брязь!

Дівчинка злізла з крісла, взяла ключі. Переможно усміхнулася! Тоді прихилила віника до стіни й подалася до вітальні.

Родина не користувалася вітальнею. Вона успадкувала ті меблі від Коралініної бабусі — разом зі столиком для кави, шафкою, важкою скляною попільничкою та олійною картиною, що зображала вазу з фруктами.

Старий чорний ключ холодив руку дужче, ніж інші, менші ключі. Кораліна заклала його до шпарини. Він прокрутнувся легко, із задоволеним клацом.

Кораліна стала, подослухалася. Знала-бо: робить щось неправильне, і намагалася вчути, чи не повернулася мама, але нічого такого не розчула. Тоді Кораліна поклала пальці на ручку дверей, повернула її — і нарешті відчинила двері.

Відчинилися вони до темного коридору. Цегляне мурування де й ділося, от мов ніякої цегли тут і не було зовсім. У відчинені двері війнув холодний дух цвілі: тхнуло чимсь дуже старим і вельми забарним.

Кораліна переступила поріг. Їй кортіло побачити, на що схоже порожнє помешкання...

Із непевним відчуттям посувалася Кораліна коридором. Щось у ньому було дуже знайоме!

Килимок під її ногами був той самий килимок, який вони мали у своєму помешканні. Шпалери на стінах — ті самі, що й у них. [...] Раптом чийсь голос промовив:

— Кораліна?

Звучало наче матінки голос? Кораліна увійшла до кухні, звідки й долинув той голос. А там стояла жінка, спиною до гості. Трохи й схожа на Коралінину матір. От тільки...

От тільки в цієї шкіра була така біла, мов папір.

От тільки була ця жінка вища зростом і худіша.

От тільки пальці в неї були такі довгі, а ще вони всякчас рухалися, а темно-червоні нігті були загнуті й гострі.

— Кораліно? — повторила жінка. — Це ти?

І тут вона обернулася. Очі в неї... були не очі, а великі чорні ґудзики!

— Час підобідку, Кораліно, — повідомила жінка.

— Хто ви? — запитала дівчинка.

— Я — твоя інша мати, — відповіла жінка. — Піди й скажи твоєму іншому татові, що підобідок готовий. — Тут вона відчинила дверцята духівки. Зненацька Кораліна збагнула, яка вона голодна. Запахло такою чудовою смакотою! — Ну, іди ж!

Кораліна пройшла коридором до татового кабінету. Там, спиною до неї, сидів чоловік за клавіатурою.

— Привіт! — сказала Кораліна. — Я... я хочу сказати, що вона сказала, що підобідок готовий!

Чоловік обернувся до неї.

І в нього очі були мов ґудзі: великі, чорні, блискучі!

— Привіт, Кораліно! — обізвався він. — Я помираю з голоду.

«Інший тато» підвівся і з Кораліною подався до кухні. Посідали за кухонний стіл, і Коралінина інша мати подала їм підобідок. Величезне золотаво-коричневе смажене курча, смажена картопля, крихітний зелений горошок. Кораліна їла й наїстися не могла. Смакувало чудесно!

— Ми тут уже давно на тебе чекали, — признався Коралінин «інший тато».

— На мене?

— Атож! — сказала «інша мати». — Без тебе тут воно все не те. Але ми знали: одного чудового дня ти прийдеш до нас, і ми зможемо бути справжньою родиною. Хочеш іще курчати?

Кращого курчати Кораліна ще зроду не куштувала. Її мама іноді готувала курча, але все те було або з пакетів, або заморожене, і виймалося з духовки таке пересушене, аж горло дерло, а смаку — ніякого. Коли ж до курчати брався тато, він купував справжнє курча, але витворяв із ним чудні штуки: то у вині потушкує, то начинить чорносливом, то в тісті запече, а Кораліна принципово відмовлялася навіть торкатися до такого кухторення.

Тож вона взяла собі ще курчати.

— Я й не знала, що маю ще й «іншу матір», — обережно призналася Кораліна.

— Та знаєш! І всяк знає! — запевнила «інша мати», блискочучи своїми чорно-ґудзиковими очима. — Я гадала, що після підобідку тобі захочеться погратися у твоїй кімнаті з пацюками.

— З пацюками?

— З горища.

Кораліна в житті не бачила пацюка чи там щура, хіба по телику показували. Яка цікавинка! Схоже, зрештою цей день виявиться ще й дуже цікавим!

Після підобідку Коралінині «інші батьки» заходилися мити посуд, а дівчинка подалася коридором до своєї «іншої спальні».

«Інша спальня» відрізнялася від її справжньої домашньої спальні. Почати з того, що пофарбовано цю в якийсь відворотний відтінок зелені й чудернацький різновид рожевого.

Кораліна вирішила: спати отут їй не хотілося б, але поєднання відтінків тут страх яке цікаве — куди цікавіше, ніж у її домашній спаленьці.

А ще тут було повно дивоглядних речей, яких Кораліна ще в житті не бачила: крилаті янголята пурхали довкола спальні,

мов налякані горобці; картинки в книжках корчилися-вигиналися, повзали ще й мерехтіли, а маленькі динозаврячі черепи виклацували зубами, коли дівчинка проходила мимо. Така собі шкатула, повна дивовижних цяцьок!

«Оце більш-менш підходить!» — подумала Кораліна. Вона визирнула у вікно. Надворі був той самий краєвид, що відкривався і з вікна її власної спальні: дерева, поля, а ще далі, по небокраю, тяглися пурпурові гори.

Щось чорне, тупу-тупу, перебігло по підлозі й шусnуло під ліжко. Кораліна стала навколішки й зазирнула під ліжко. П'ять десятків крихітних червоних оченят витріщилися на неї.

— Привіт! — обізвалася Кораліна. — Ви щури-пацюки?

То вони й повиходили з-під ліжка, заморгали оченятами від світла. Мали вони коротке, чорне, мов сажа, хутро, крихітні червоні очка, рожеві лапки, подібні до крихітних рученят, і рожеві безволосі хвости, що звивалися, мов довгі черв'яки.

— А розмовляти ви вмієте? — поцікавилася дівчинка.

Найбільший і найчорніший з пацюків похитав головою. «Якась неприємна в нього посмішка!» — подумалося Кораліні.

— Ну, а що ви вмієте робити? — запитала Кораліна.

Пацюки стали колом.

Тоді вони заходилися вилазити одне на одного, обережно, але швидко, аж поки утворили піраміду, на вершечок якої видерся зрештою найбільший пацюк. І тут пацюки заспівали — тонюсінькими, писклявими голосочками:

Маєм зуби і хвости,
Маємо хвости ще й очі,
Тут були, як вмерла ти,
Будем тут, як встанеш з ночі!

Неприємно звучала та пісенька. Кораліна була певна, що десь її вже чула — чи щось подібне? Але не могла пригадати достеменно, де ж вона таке вже чула...

Тоді піраміда розпалася, і пацюки пороснули, прудкі та чорні, до дверей.

«Інший схибнутий стариган» із горища став на порозі, тримаючи в руках високого чорного капелюха. Пацюки подерлися нагору по ньому, зариваючись йому в кишені, за пазуху, в його штани, йому за комір.

А найбільший пацючище видряпався старому на плечі, розгойдався на його довгому сивому вусові та, повз великі чорно-ґудзикові очиська, опля-гоп! — і висадився дідуганові на тім'я.

Кілька секунд — і про присутність десь тут щурів-пацюків уже нагадували самі тільки невгамовні клубочки, що перекочувалися туди-сюди попід дідовим одягом, а найбільший пацючисько лупав блискучими червоними очицями з висоти дідового чолопка на Кораліну.

Дідуган надягнув свого капелюха, мовби поховавши під ним і останнього паця.

— Привіт, Кораліно! — аж оце вже привітався «інший дідуган» з горища. — Я почув, що ти тут. Пора вже моїм щурам пообідати. А ти, якщо бажаєш, можеш піднятися нагору зі мною — побачиш, як вони харчуються.

Щось голоднюще проблиснуло в дідуганових очах-ґудзях, від чого Кораліні стало моторошно.

— Ні, дякую, — відмовилася дівчинка від тих запросин. — Піду подосліджую, що там надворі. [...]

Розділ 4

І зовні дім мав геть такий самий вигляд. Чи то майже такий самий: довкола дверей панн Примули й Форсібілли миготіли, то спалахуючи, то згасаючи, лампочки блакитного й червоного світла; ті вогні виписували різні слова, гасаючи один за одним навколо дверей. Блиснуть і згаснуть, усе довкола та й довкола. ПРИГОЛОМШЛИВИЙ! А далі: ТЕАТРАЛЬНИЙ — і вже останнє: ТРІУМФ!!!

Стояв сонячний холодний день — саме з такого дня вона була зайшла до помешкання своїх «інших батьків».

Позад неї хтось чемно пирхнув. Кораліна обернулася. На ближчому до неї мурі сидів великий чорний кіт — достеменно той самий великий чорний котяра, якого вона була здибала на подвір'ї біля власного помешкання.

— Доброго дня! — привітався мурлика.

Голос його звучав десь у Коралінииній потилиці, й це був той самий голос, яким вона продумувала свої слова, але чути було: цей голос чоловічий, а не дівчачий.

— Привіт! — обізвалася Кораліна. — Я бачила схожого на тебе кота у саду вдома. Ти, певне, «інший кіт»!

Кіт похитав головою.

— Ні, — пронявчав він. — Я не «хтось інший» чи там «щось інше». Я — це я!

Тут він схилив голову набік і блиснув зеленими очима.

— Припустімо. Але якщо ти — той самий кіт, якого я бачила вдома, то як це ти навчився розмовляти?

Коти не наділені плечима, як, скажімо, люди. Але цей кіт стенув (плечима?) — і то був єдиний рух, що почався від кінчика хвоста, а скінчився підняттям котячих вусів.

— Вдома коти не розмовляють.

— Невже? — здивувався кіт.

— Ні, не розмовляють, — наполягала Кораліна.

Кіт легко зіскочив з муру на траву, якраз біля Коралінииних ніг. І витріщився на неї знизу вгору.

— Що ж, ти, певне, добре знаєшся на цих речах, — сухо зазначив кіт. — А зрештою, що я можу знати? Я ж просто кіт.

І він рушив геть, високо й гордо тримаючи голову й хвоста.

— Вернись! — попрохала Кораліна. — Будь ласка! Я перепрошую. Щиро перепрошую.

Кіт зупинився й сів, а тоді почав умиватись — самозаглиблено, явно забувши про існування Кораліни.

— Знаєш, ми... ми могли б стати друзями! — запропонувала Кораліна.

— Ми могли б виявитися рідкісними взірцями якої-небудь екзотичної породи африканських слонів-танцюристів, — промуркотів кіт. — Але ми не слони. Принаймні, — додав він із якоюсь котячою зверхністю, — я не слон!

Кораліна зітхнула.

— Будь ласочка! Скажи, як тебе звати? — запитала Кораліна. — От я — Кораліна. А яке твоє ім'я?

Кіт позіхнув — повільно, обачливо, показавши глибини свого рота й дивовижно рожевого язика.

— Коти не мають імен, — нарешті прорік він.

— А невже? — не повірила Кораліна.

— Чого не мають, того й не мають, — потвердив свою заяву кіт. —Це ви, люди, маєте імена. І це тому, що ви не знаєте, хто ви є такі. А ми знаємо, хто ми такі, отож імена нам і не потрібні!

Кораліна виснувала: щось у цьому котові є таке егоїстичне, аж дратує! От ніби тільки він, у будь-якому світі чи місці, може бути важливою персоною!

Половина її душі хотіла бути з ним дуже грубою, тоді як друга половина бажала бути чемною і поступливою. І чемна сторона перемогла!

— Скажи, будь ласка, що це за місце?

Кіт швидко роззирнувся надовкола.

— Це — тут! — повідомив він.

— Та й я це бачу! Ну, а як ти сюди потрапив?

— Так само, як і ти втрапила. Просто зайшов. Ось так, — пояснив кіт.

Кораліна простежила, як кіт поважно пройшовся по моріжку. Ось він зайшов за дерево, але з другого боку не з'явився. Дівчинка підійшла до дерева й зазирнула за стовбур.

Кіт пропав!

Вона повернулася до будинку. Потім знову щось чемно муркнуло позаду. Кіт повернувся!

— Втім, — мовив він, — це було розумно з твого боку прихопити з собою захист.

— Захист?

— Саме так я й висловився, — потвердив кіт. — І принаймні... — Тут він урвав свою мову, пильно задивившись на щось, чого перед ним не було.

Тоді низько пригнувся і потихеньку почав скрадатися. Ступив два чи три кроки... Здавалося, він полює невидиму мишу. Зненацька кіт задер хвоста і стрілою шугнув у шалину.

І зник серед дерев.

Кораліна зчудувалася: і чого він так?

А ще вона замислилася: невже коти всі вміють розмовляти? Зокрема й там, звідки Кораліна приїхала? Вміють, але просто не хочуть розмовляти? А чи коти вміють розмовляти лише коли перебувають ось тутечки, хоч би де те «тутечки» було?

По цегляних східцях дівчинка зійшла до парадних дверей панн Примули й Форсібілли. Там усе так само спалахували й гасли, спалахували й гасали вогні.

Двері були ледь прочинені. Дівчинка постукала, й від першого ж її стуку двері розчахнулися, і Кораліна увійшла до помешкання.

Опинилася вона в темному приміщенні, де тхнуло пилюгою та оксамитом. Двері захряснулися позад Кораліни, й запанувала повна чорнота. Навпомацки дівчинка пройшла в невеличкий передпокій. Обличчям доторкнулася до чогось м'якого. Тканина! Кораліна піднесла руку й штовхнула тканину.

Кораліна стала, видивляючись туди, за оксамитові завіси. Це був ледь освітлений театр. Далеко, в протилежному кінці зали, височіла дерев'яна сцена, наразі геть порожня, освітлена притемненим софітом згори.

Поміж Кораліною і сценою видніли сидіння. [...]

Коли її очі призвичаїлися до сутіні, дівчинка переконалася: всі глядачі — собаки.

...На сцену вийшли панни Примула й Форсібілла.

Міс Примула їхала на одноколісному велосипедику, жонглюючи при цьому м'ячиками. Міс Форсібілла скоком-боком виступала слідком за нею, несучи кошика з квітами й засипаючи сцену квітковими пелюстками.

Тоді старенькі артистки порозщібали свої волохаті округлі пальта й порозкривали їх. Але відкривалися у них не тільки пальта, а ще й обличчя! Мов порожні мушлі! А з тих старих спорожнілих бахматих круглих тілес вийшли дві молоді жінки. Були вони худі, бліді й дуже гарненькі, і мали вони чорні ґудзики замість очей.

Оновлена міс Примула була вбрана в зелене трико й високі коричневі чоботи з халявками мало не на все стегно. Оновлена міс Форсібілла красувалася в білій сукні, а її жовті коси були закосичені квітами.

Кораліна відкинулася на спинку свого крісла.

— Це мій улюблений номер! — прошепотів песик, що був на сусідньому сидінні.

Інша міс Форсібілла взяла ножа з кошика, поставленого в кутку сцени.

— Чи ж киджала я бачу перед собою? — запитала вона.

— Так! — вигукнули всі цуцики-муцики. — Це він!

Міс Примула ляснула себе по стегну, й всі цуцики задзявкотіли.

— А зараз, — почала оголошення міс Примула, — ми з Міріам гордо презентуємо новий, захопливий додаток до нашої театральної вистави. Чи ж бачу я добровольця?

Цуцик, Коралінин сусіда, штовхнув їй ліктя лапкою.

— Це ти доброволець! — шепнув він.

Кораліна підвелася й по дерев'яних східцях вийшла на сцену.

— Слухай, Кораліно! — звернулася міс Примула. — Як тебе звати?

— Кораліна, — сказала дівчинка.

— І ми ж не знайомі одна з одною?

Задивившись на ту молоду жінку з чорно-ґудзиковими очима, Кораліна лише звільна похитала головою.

— А зараз, — розпорядилася міс Примула, — ти стань он там!

Вона відвела Кораліну вглиб сцени, до дошки, й примоцювала кульку на Коралінииній голові.

Тепер міс Примула перейшла до міс Форсібілли. Чорним шарфом вона туго зав'язала своїй колежанці очі й вручила їй кинджал. Тоді обкрутнула її три чи чотири рази й показала їй на Кораліну. Дівчинка затамувала віддих і зціпила пальчики у два тугі кулачки.

Міс Форсібілла метнула ножа в кульку. Гучно луснула кулька, а кинджал застряг у дошці якраз над Коралініною головою і забринів там. Кораліна видихнула.

Собаки шаленіли. Кораліна повернулася на своє місце. [...]

— І як довго це триває? — поцікавилася Кораліна. — Цей театр?

— Та весь час! — запевнив муцик. — Вік і вічність!

Кораліна підвелася.

— До скорого побачення! — попрощався цуцик-муцик.

— Бувай! — кинула Кораліна. Вона вийшла з театру й повернулася назад, до саду. Мусила закліпати очима, аби знову призвичаїтися до денного світла.

Її «інші батьки» дожидали її в саду, стоячи пліч-о-пліч. Вони усміхалися.

— Ти гарно розважилася? — запитала її «інша мати».

— Та було цікаво, — визнала Кораліна.

Вони всі троє подалися разом до Коралінииного «іншого дому». Коралінина «інша мати» погладила коси дівчинки своїми довгими білими пальцями. Кораліна труснула головою.

— Не робіть цього! — заборонила вона.

«Інша мати» забрала свою руку.

— Ну то як? — поцікавився її «інший тато». — Тобі тут подобається?

— Ніби так, — припустила дівчинка. — Тут куди цікавіше, ніж удома.

Вони зайшли досередини.

— Я рада, що тобі тут подобається, — сказала Коралінина «інша мати». — Бо нам хотілося б, щоб ти повірила — це і є твоя справжня домівка. Ти могла б лишатися тут весь час — лишитися тут назавжди! Якби ти захотіла...

— Гмм, — гмукнула Кораліна. Вона заклала руки в кишені й почала це обмірковувати. Пучки її пальців торкнулися камінчика, якого справжні панни Примула й Форсібілла дали їй учора, — камінчика з наскрізним отвором посередині.

— Якщо ти бажаєш лишитися, — заговорив її «інший тато», — то лишається тільки єдина дрібничка, яку нам би треба зробити, аби ти могла залишитися тут на все життя.

Вони увійшли до кухні. На порцеляновій таці посеред кухонного стола лежали котушка чорних ниток і довга срібна голка, а поруч — пара великих чорних ґудзиків.

— Я так не думаю, — заперечила Кораліна.

— Ой, а ми ж так хотіли б, щоб ти лишилася з нами! — забідкалася її «інша мати». — І це ж така дрібничка...

— І це зовсім не боляче! — запевнив «інший тато».

Кораліна вже знала: коли дорослі тебе умовляють, ніби щось тобі не болітиме, то воно таки болітиме. Чи не завжди так. Вона похитала головою.

Її «інша мати» сяйнула білозубою усмішкою, і коси на її голові загойдалися, мов водорослини під морською поверхнею.

— Ми бажаємо тільки того, що було б найкраще для тебе! — запевнила вона.

І поклала руку на Коралінине плече. Дівчинка позадкувала.

— Зараз я йду додому, — повідомила Кораліна. І знову заклала руки в кишені. Її пальчики стисли просвердленого камінчика.

Рука «іншої матері» перебігла по Коралініному плечу, мов переляканий павук.

— Якщо ти цього бажаєш, — мовила «інша мати».

— Так! — твердо сказала Кораліна.

— Але ми ще побачимося з тобою, — пообіцяв «інший тато». — Коли ти повернешся.

— Угу, — протягла Кораліна.

— І тоді ми будемо разом як одна велика щаслива родина, — запевнила «інша мати». — Назавжди — на все життя!

Кораліна позадкувала. Тоді крутнулася й прожогом забігла до вітальні, відчинила двері в дальшому кутку. Там не було цегляного муру — була просто пітьма, така чорна нічна підземна темрява, аж здавалося: там чи не ворушаться якісь потворища?

Кораліна завагалася. Сахнулася назад. Її «інші батьки» йшли до неї, простягаючи руки. Вони дивилися на неї чорними ґудзями своїх очисьок. Чи принаймні їй так увижалося, ніби вони дивляться на неї? Вона не могла бути певна, так це чи ні.

Її «інша мати» простягла вперед одну руку й ледь кивала, кличучи, білим своїм вказівцем. Її бліді вуста вимовляли: «Вертайся скоріш!» — хоча з них не виходив жоден звук.

Кораліна зробила глибокий вдих і ступила крок у пітьму, де шепотіли чудні голоси й завивали далекі вітри. Вона допевнилася: у неї за спиною чигає щось старе-престаре й забарне-презабарне. Серце їй калатало так гучно й відчайдушно, що дівчинка боялася: воно от-от вирветься їй з грудей. Щоб не бачити пітьми, заплющила очі.

Зрештою вона вдарилася об щось і злякано розплющила очі. Вона гупнулася об крісло, в її вітальні.

Відчинені двері за її спиною були заблоковані грубим цегляним муром.

Вона повернулася додому!

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

Працюємо над змістом твору

1. Розкажіть ***про сім'ю Кораліни***. Що не подобається дівчинці в ставленні до неї батьків?
2. Чому Кораліна почувалася самотньою?
3. Що незвичайного виявила Кораліна в будинку, до якого вона переїхала з батьками?
4. Яку дивну засторогу почула дівчинка від нових сусідів?
5. Який оберіг дали ***панна Примула й панна Форсібілла*** Кораліні?
6. Поміркуйте, чому Кораліна знала, що *«робить щось неправильне»*, коли ввійшла у старі двері.
7. Розкажіть про ***«іншу матір»*** та ***«іншого батька»***, їх зовнішність і поведінку під час першої зустрічі з дівчинкою.
8. Чому очі-ґудзики в «інших» мали моторошний вигляд?

Розділ 5

Мама ще й досі не повернулася зі своєї закупівельної експедиції. Кораліна підійшла до холодильника й дістала зі спіднього відділення запасний буханець мерзлого хліба. Зробила собі трохи грінок із джемом та арахісовим маслом.

І стала чекати повернення батьків.

Коли засмеркало, Кораліна спекла собі в мікрохвильовці заморожену піцу.

Уранці пішла до спальні батьків, але ніхто в їхньому ліжку не спав і взагалі їх не було вдома. Кораліна поснідала консервованими спагеті.

Підобідала брикетом гарячого шоколаду та яблуком.

На чай дівчинка подалася до панн Примули й Форсібілли. Їй дісталися три поживні коржики, склянка лимонаду й чашка слабенького чаю.

— Як там твої любі мама й тато? — поцікавилася міс Примула.

— Пропали! — поскаржилася Кораліна. — Не бачила їх від учорашнього обіду. Тепер я полишене саме на себе дитя. Міркую, чи не стати мені одно-дитинною родиною?

— Скажи своїй мамі, що ми знайшли ті вирізки з «Глазго Емпайр прес», про які їй розказували

— Вона зникла за загадкових обставин, — заявила Кораліна, — і я певна: тато зник також!

— Либонь, завтра нас цілий день не буде вдома, — повідомила міс Форсібілла. — Погостюємо в Ейпрілової небоги в Роял Танбридж Велс.

Старенькі акторки показали Кораліні альбом, де були й світлини з небогою міс Примули, а тоді Кораліна повернулася додому. [...]

Потім вона зробила собі ванну з завеликою кількістю бульбашок, і ті бульбашки полилися через край, розпливлися по всій підлозі. Кораліна й сама витерлася, і протерла, як могла, підлогу, та й пішла спати.

Кораліна прокинулася серед ночі. Пішла до спальні батьків, але ліжко їхнє було нечіпане й порожнє. Зелені світляні цифри на цифровому годиннику висвітлювали час: 3:12.

Сама-самісінька, серед тої ночі, Кораліна заплакала. І крім її плачу не чути було нічогісінько в усьому порожньому помешканні. Дівчинка залізла в ліжко батьків і за якусь часинку знову заснула.

Розбудили її чиїсь холодні лапи, що грабали їй лице. Розплющила очі. На неї витріщалися великі зелені очі. Кіт!

— Привіт! — зраділа Кораліна. — Як ти потрапив досередини?

Кіт нічого не відповів. Кораліна вилізла з ліжка. На ній була довга теніска й піжамні штани.

— Ти прийшов щось мені сказати?

Кіт лиш позіхнув, від чого очі йому зелено зблиснули.

— Ти знаєш, де мої мама й тато?

Кіт повільно моргнув їй.

— Це ти сказав «так»?

Кіт знову моргнув. Кораліна вирішила, що то в нього й справді означає «так».

— Поведеш мене до них?

Кіт витріщився на неї. Тоді подався в коридор. Кораліна слідком за ним. Кіт пройшов весь коридор і спинився аж у кінці, де висіло велике дзеркало, що показувало мешканців на повен зріст. Кораліна увімкнула коридорне світло.

Дзеркало показало коридор позад неї — а чого ще від нього сподіватися? Але віддзеркалилися в ньому і її батьки! Якось незграбно стояли вони в тому відбитку частини коридору. Здавалися вони сумними й самотніми. Кораліна все дивилася на них, і тут вони помахали їй: ледь-ледь, слабкими руками. Коралінин тато обіймав маму за стан.

Мама й тато все дивилися й дивилися з дзеркала на Кораліну. Тато розтулив рота й сказав щось, але донечка геть нічого не розчула. Тоді мама хукнула на дзеркало зі свого боку й швидко, поки ще не випарувалася з поверхні та вологa, написала пальцем:

!САН ЙУТЯРВ

Ось волога з того боку дзеркала й випарувалася, і з нею зникли й мама з татом, тож наразі дзеркало показувало тільки коридор, Кораліну й кота.

— Де ж вони? — запитала Кораліна кота. Кіт не відповів, але Кораліні мов причувся його голос, сухий, мов мертва муха на зимовому підвіконні: «Ну, і де ж вони, на твою думку, перебувають?»

— І вони й не повернуться, правда? — допитувалася Кораліна. — Принаймні своїми силами.

Кіт моргнув їй. [...]

Кораліна повернулася до своєї спальні й надягла блакитного нічного халатика, взула капці. Пошукала під умивальником ліхтарика і таки знайшла, але його батарейки давно потекли. Поклала ліхтарика на місце й вишукала коробку білих воскових свічок (припаси на випадок, якщо не стане електрики) і вставила одну в свічник. Поклала по яблуку в кожну кишеню.

Взяла кільце з ключами й відчепила звідти старого чорного ключа.

Дівчинка увійшла до вітальні й задивилася на ті двері. Мала відчуття: двері й собі дивляться на неї! Знала, що це дурниці, але відчувала, на якомусь глибшому рівні розуміння: якась правда в тім відчутті є!

Кораліна повернулася до своєї спальні й перелапала кишені своїх джинсів. Знайшла камінчик з отвором посередині й поклала його до кишеньки своєї сукні. Сірником запалила свічку, поспостерігала, як вона пирхає, мов випльовуючи світло, а тоді взяла чорного ключа. Він не нагрівався в руці. Кораліна вставила ключа в шпарину дверей, але не покрутнула його.

— Коли я була ще маленька дівчинка, — почала вона розповідати котові, — й коли ми ще жили в нашому старому будинку, давно-давно колись, мій тато взяв мене на прогулянку пустирищем, яке лежить між нашим будинком і крамницями.

Ми гуляли хвилин двадцять чи й більше. Спустилися вниз, на дно річища, де колись протікав струмок, і тут тато раптом каже мені: «Кораліно! Тікай! Нагору! Швидко!» Видихнув він ці слова напружено, це був наказ, і я послухалась. Помчала під гору. Коли я бігла, щось ужалило мене ззаду в руку, вище ліктя, але я все бігла...

Коли я вже вихопилася на вершину пагорба, то почула: хтось тупоче, гуп-гуп, слідом за мною. То був мій тато: мчав, мов шалений носоріг. Добігши до мене, він схопив мене під пахви й переставив через гребінь пагорба на протилежний схил.

І тоді ми поставали й відхекувались, засапані, озираючись назад, на те сухе річище.

А в повітрі було повно жовтих ос. Певне, ми, гуляючи, наступили на якусь трухляву гілляку й зруйнували осине гніздо. І поки я бігла нагору, до гребеня пагорба, мій тато, щоб дати мені час для втечі, лишався на місці, взявши на себе укуси розлючених комах. Коли ж він нарешті побіг, то загубив свої окуляри. Я отримала тільки один укус — одне жало, вище ліктя. А тато дістав тридцять дев'ять укусів — і жал, по всьому тілу. Ми полічили їх потім, у ванні.

Чорний кіт почав умиватися — лапою по обличчю, вусах, і це свідчило, що терпець йому ось-ось урветься. Кораліна погладила йому голову, шию. Кіт підвівся, одійшов на кілька кроків, щоб дівчинка не діставала, тоді сів і знову глипнув на неї.

— Отож, — далі провадила Кораліна, — десь перегодом, післяобід, тато знов подався на пустирище — знайти свої окуляри. Казав: якби відклав це діло назавтра, то вже й не згадав би, де вони злетіли йому з носа.

Скоро й повернувся, вже в окулярах. Сказав: не боявся, коли стояв там, а оси жалили його, завдаючи болю; він тільки дивився, як я тікаю. Бо знав: він має дати мені досить часу, щоб утекти, а інакше оси накинулися б на обох нас.

Кораліна крутнула ключа в шпарині дверей. Він обернувся, гучно клацнув механізм.

Двері розчахнулися.

По той бік не було ніякого цегляного муру — сама пітьма. По коридору подув холодний вітер. Кораліна не поспішала пройти у двері.

— І ще він сказав, що це не було мужністю з його боку — просто стояти, щоб тебе жалили, — сказала Кораліна котові. — Не було мужністю, бо він не злякався; це було єдине, що він міг зробити. А от те, що він знову подався туди, по свої окуляри, знаючи: оси нікуди звідти не поділися; коли він по-справжньому боявся — ото й була мужність!

І вона ступила свій перший крок у той темний коридор.

Свічка відкидала величезні, дивовижні, мережкі тіні на стіну. Кораліна чула, як щось рухається поруч: чи обабіч, чи тільки з одного боку — не могла дотямити. Хоч би що то було, воно от ніби йшло ступінь у ступінь із нею.

— І тому ти й повертаєшся до її світу? — запитав кіт. — Бо твій тато врятував тебе колись від ос?

— Не дурій, — сказала Кораліна. — Я вертаюся по них, бо вони — мої батьки. І коли б вони завважили: я пропала, то, я певна, батьки зробили б те саме для мене. А ти знову заговорив, ти це усвідомлюєш?

— Який я щасливий, — зіронізував кіт, — що маю в дорозі товариша такої мудрості й інтелекту!

Він усе ще промовляв саркастичним тоном, але хутро на ньому наїжилося, а щіточка хвоста стирчала, мов шаблею розтинаючи повітря.

Кораліна саме хотіла сказати щось ніби «Вибач!» чи «А того разу хіба не був цей шлях коротший?» — коли це свічка погасла, та так зненацька, мов хто зняв полум'я пальцями.

Щось зашкряботіло, затупотіло, й Кораліна відчула, як серце їй калатає об ребра. Вона виставила вперед руку... й відчула, як щось схоже на віхтик чи на павутину торкнулося її рук та обличчя.

В кінці коридору ввімкнулося електричне світло, таке сліпуче після тої темряви. За пару кроків перед Кораліною стояла жінка, бовваніючи силуетом серед того світла.

— Кораліно? Люба? — покликала вона.

— Мамо! — вигукнула Кораліна й кинулася до неї, радесенька, з таким полегшенням.

— Люба! — говорила та жінка. — І чого ти взагалі тікала від мене?

Кораліна й хотіла зупинитись, та вже не змогла — ось відчула, як її обвили холодні руки «тієї матері». Дівчинка стояла там заклякла й тільки тремтіла.

А «інша мати» міцно її тримала.

— Де мої батьки? — спитала Кораліна.

— Ми тут, — відповіла «інша мати» голосом, настільки близьким до справжнього маминого голосу, що Кораліна ледве й могла б їх розрізнити. — Ми з тобою. Ми готові любити тебе, гратися з тобою, годувати тебе й робити твоє життя цікавим.

Кораліна стала випручуватися, й «інша мати» знехотя її відпустила. «Інший тато» розчаровано скривився. «Інша мама» усміхнулася, блиснувши повним набором зубів, кожен з яких був трішечки задовгий. Від світла в коридорі її чорні очі-ґудзики виблискували й мерехтіли.

— Ви не злякаєте мене! — заявила Кораліна, хоча вони таки добряче її налякали. — Віддайте мені моїх батьків!

Світ начебто замиготів по краях.

— І що б я могла зробити з твоїми колишніми батьками? Якщо ті батьки покинули тебе, Кораліно, то це хіба тому, що вони стомилися від тебе чи ти їм набридла. А мені ти ніколи не набриднеш, і я ніколи тебе не покину! Тут, зі мною, ти завжди будеш у безпеці...

Чорні й аж ніби мокрі коси «іншої матері» зав'юнилися навколо її голови, немов мацаки якого ковзкого створіння з глибин океану.

— Я не набридла їм! — вигукнула Кораліна. — Ти брешеш! Ти викрала їх!

— Які дурні дурниці, Кораліно! Вони собі щасливі, хоч би де були.

Кораліна тільки люто витріщилася на «іншу матір».

— Я доведу тобі! — пообіцяла «інша мати» й провела по дзеркалу своїми довгими білими пальцями, ледь торкаючись ними поверхні. Воно затуманилося, а тоді й проясніло.

У дзеркалі був уже день. Кораліна побачила весь свій коридор, від самих парадних дверей. Ось двері відчинилися знадвору, й до приміщення зайшли Коралінині мама й тато. Вони несли валізи.

— Це був нам гарний вихідний! — сказав Коралінин тато.

— Як любо, коли більш немає Кораліни! — мовила мама, щасливо усміхаючись. — Тепер ми можемо робити все, чим завжди хотіли займатися, от як мандрувати по закордонах, а маленька донечка на руках нам у цьому заважала.

— А ще, — додав тато, — мені так утішно думати, що «інша мати» краще її догляне, ніж це в нас будь-коли виходило.

Тут дзеркало потьмяніло і стало знов відбивати ніч.

— Бачиш? — запитала «інша мати».

— Ні, — заперечила Кораліна. — Нічого такого я не бачу. І не вірю цим картинкам.

Вона сподівалася, що допіру побачене не є правда, але в душі не була така певна, як оце щойно висловилася. Таки гриз їй душу сумнів.

Тоді підвела очі й побачила вираз обличчя своєї «іншої матері»: спалах справжнього гніву проскочив по тому лицю, мов літня блискавка, і завдяки цьому Кораліна серцем переконалася: побачене у свічаді — просто омана!

Кораліна сіла на диван і догризла своє яблуко.

— Прошу тебе! — сказала «інша мати». — Не будь така вперта!

Тоді вона вийшла до вітальні й двічі плеснула в долоні. Щось зашурхотіло, й з'явився чорний пацюк. Він витріщився на свою повелительку.

— Принеси мені ключа! — звеліла вона.

Пацюк затрусився, а тоді шугнув у відчинені двері, що вели назад, до Коралінового власного помешкання.

Мить — і пацюк повернувся, тягнучи ключа по підлозі.

— Чом ви не маєте свого власного ключа з цього боку? — запитала Кораліна.

— Є тільки один ключ. Лиш одні двері, — пояснив «інший тато».

— Цить! — кинула йому «інша мати». — Не треба забивати голівку любій Кораліні такими простими речами.

Вона вставила ключа в шпарину й крутнула. Замок ніби й не спрацював, але клацнув, отже, замкнувся.

«Інша мати» кинула ключа в кишеню свого фартуха.

Надворі небо посвітлішало ясною сірістю.

— Я повертаюся в ліжко, Кораліно. Дуже раджу тобі зробити так само.

Вона поклала свої довгі білі пальці «іншому татові» на плече й вивела його з приміщення.

Кораліна підійшла до дверей у дальшому кутку вітальні. Посіпала, але вони виявилися міцно замкнені. Зачинені вже були й двері спальні її «інших батьків».

Вона була така стомлена, але їй зовсім не бажалося спати в тій запропонованій спальні. Не бажала дівчинка спати під одним дахом зі своєю «іншою матір'ю».

Вхідні двері не були замкнені, тільки зачинені. Кораліна вийшла на світанкове подвір'я, спустилася по кам'яних сходах. Умостилася на нижньому східці. Він був холодний.

Щось волохате тернулося об її бік. Кораліна підскочила, але зітхнула полегшено, розгледівши, хто прийшов до неї.

— Ой, це ти! — сказала вона чорному котові.

— Бачиш? — мовив кіт. — Не так і тяжко було мене впізнати, правда ж? Навіть без імен.

— Ну, а якби мені треба було покликати тебе?

Кіт наморщив носика.

— Кликати котів, — довірливо повідомив він, — це трохи схоже на перебільшену метушню. З таким самим успіхом ти можеш покликати й вихор!

— Ну, а якщо пора підобідати? — підказала Кораліна. — Невже ти не хотів би, щоб тебе покликали?

— Авжеж, хотів би! — визнав мурлика. — Але для цього досить лишень гукнути: «Обід!» Розумієш? І не треба жодних тобі імен!

— А навіщо я потрібна їй? — запитала Кораліна в кота. — Навіщо вона хоче, щоб я лишалася тут із нею?

— Гадаю, вона хоче щось любити, — припустив кіт. — Щось таке, що не є нею. А ще, можливо, їй хочеться щось з'їсти. Нелегко розгадувати бажання подібних створінь.

— Маєш ти для мене якусь пораду? — запитала Кораліна.

Кіт спочатку ніби хотів сказати ще щось саркастичне, а тоді поворушив своїми вусами і серйозно мовив:

— Кинь їй виклик! Немає певності, що вона поведе чесну гру, але їй подібні люблять ігри й виклики. [...]

Розділ 6

Розбудило Кораліну сонце — вдарило просто в обличчя. Ранок був уже не ранній...

Дівчинка вилізла з ліжка. Вирішила, що не годиться їй тинятися цілий день у піжамі, халатику й капцях. Одначе в гардеробі не було підхожого вбрання. Це все були одежинки для костюмованих вечірок або (подумалося їй) це такі лахи, які б

вона залюбки мала у себе вдома — щоб вони висіли в її гардеробі. Все особливі костюми: дрантя відьми, клаптикове вбрання для опудала, костюм воїна з майбутнього, всіяний цифровими вогниками, що виблискували й миготіли, шпетна вечірня сукня, вся всіяна пір'ям та люстерками.

Нарешті в шухляді вишукала чорні джинси, зроблені немовби з оксамитової ночі, та сірий светрик барви густого диму з увитими в тканину крихітними зірочками, що тьмяно мерехтіли.

Нацупила на себе ті джинси й светрика. А тоді ще взула ясно-жовтогарячі черевики, які знайшлися на дні гардеробу.

Дістала своє останнє яблуко з кишені халатика, а тоді ще забрала, з тієї самої кишені, камінчика з отвором посередині.

Переклала камінчика до кишені джинсів — і враз мов тріщечки проясніла голова. От ніби Кораліна вийшла з якогось густого туману.

Подалася до кухні — там нікого. І все ж таки дівчинка мала певність: хтось та є в помешканні! Пройшла коридором аж до кабінету свого «іншого тата» й виявила: там хтось є.

— А де «інша мати»? — запитала вона в «іншого тата». Той сидів у своєму кабінеті за робочим столом, дуже схожим на стіл її справжнього тата, але цей «тато» не робив анічогісінько взагалі, не читав навіть городницьких-садівничих каталогів, як те робив її рідний тато, коли удавав, ніби працює.

— Надворі, — відповів той. — Лагодить двері. Завелися проблеми зі шкідниками.

Він наче був радий, що має хоч до кого заговорити.

— Ви про пацюків?

— Ні, паці — наші друзі. Це інша порода, великий чорний збитошник, що ходить, задерши хвоста догори.

— То ви про кота?

— Атож, — підтвердив її здогад «інший тато».

Сьогодні він не був аж такий дуже схожий на її справжнього батька. Було щось непевно-невиразне в його обличчі — не обличчі, а радше тісті, що мовби росло на дріжджах, згладжуючи всякі там опуклини, западини та зморшки.

— Як по правді, то я й не мав би розмовляти з тобою, поки її немає поруч, — признався «інший». — Але ти не турбуйся. Вона не часто десь вибігає. А я видам тобі всю нашу ніжну гостинність, так що ти й думати забудеш про те, щоб колись повернутися туди до себе.

Він замовк і згорнув руки на животі.

— То що мені робити? — запитала Кораліна. «Інший тато» показав на свої уста: мовчати!

— Якщо ти навіть розмовляти не хочеш зі мною, — розсердилася Кораліна, — то я піду на свої розвідки.

— Нема в тім сенсу! — заперечив «інший тато». — Немає ніякого «десь там», а є тільки «тут». Усе це вона створила: будинок, подвір'я з садом, а також мешканців будинку. Вона все це створила і стала чекати...

Тут «інший тато» збентежився і знову приставив пальця до уст, от ніби похопився, що занадто розбазікався і вибовкав зайве.

Кораліна вийшла з його кабінету. Перетнула вітальню й зразу до старих дверей: вона їх і тягла, й сіпала, й грюкала ними. Але ні: замкнено надійно, а ключ в «іншої матері».

Дівчинка роззирнулася по кімнаті. Все тут було таке знайоме — й від того здавалося чимсь по-справжньому дивним. Усе тут було точнісінько таке, яким вона його запам'ятала: стояли всі бабусині меблі з їхнім чудним духом, на стіні висіла картина, що зображала вазу з фруктами (ґроно винограду, дві сливи, персик і яблуко), стояв на лев'ячих лапах низький дерев'яний столик, а порожній коминок начебто всмоктував усе тепло, яке було в приміщенні.

Та було тут щось іще, чого вона не могла пригадати, що бачила досі. На коминковій полиці стояла якась скляна куля.

Дівчинка підійшла до коминка, зіп'ялася навшпиньки й зняла кулю. Це була кругла забавка зі снігом і двома крихітними людьми всередині. Кораліна труснула кулею — і полетів сніг, пролітаючи крізь воду й виблискуючи.

Тоді вона поставила снігову кулю назад, на полицю, й продовжила пошуки своїх справжніх батьків і виходу на волю.

Вона вийшла з помешкання надвір й заглибилася в ліс.

Там, де йшла Кораліна, якби ви пройшли крізь ділянку лісу, ви б побачили далі тільки луг і старий тенісний корт. Але ліс тягнувся ще й далі, от тільки дерева чимдалі ставали все приблизнішими й менше схожими на дерева взагалі.

Пройти ще трохи, і дерева ставали геть приблизні, достоту голі ідеї дерев: внизу сіро-брунастий стовбур, а вгорі наляпано чогось такого, що могло б означати листя.

Кораліна замислилася: невже її «інша мати» настільки байдужа до дерев? Чи просто вона вирішила не завдавати собі клопоту цією ділянкою, оскільки не розраховувала, щоб хтось зайшов аж так далеко від будинку?

Кораліна йшла все далі. І тут насунув туман.

Був він вологий, як нормальний туман чи звичайна імла. Не холодний і не теплий. Кораліні здалося, ніби вона іде в ніщо.

«Я дослідниця! — твердила собі Кораліна. — І мені потрібні всі виходи звідсіля, які тільки я зможу вишукати. Тож я йду далі!»

Світ, крізь який вона прошкувала, був бліда ніщота, немов величезний чистий аркуш паперу чи незмірна порожня біла зала. Він не мав ні температури, ні запаху, ні речовини, ні смаку.

«Звісно, ніякий це не туман!» — подумала Кораліна, хоч і не знала, що воно було таке. На мить припустила: а що, як вона осліпла? Але ж ні, ось вона бачить себе, цілком виразно, наче в ясний день. Але під ногами не було землі — сама тобі імлава, молочна білина.

— І чим це ти займаєшся, на твою думку? — запитала Кораліну якась постать, що хтозна звідкіля виринула поруч.

Аж кілька секунд пішло в Кораліни на те, щоб сфокусувати свій зір на тій прояві. Спочатку їй видалося, ніби то якийсь лев ступає на певній відстані від неї, а тоді вона подумала, що то, либонь, миша, зовсім близько, поруч. І аж тоді вона додумалася, що то таке.

— Я обстежую місцевість! — сказала дівчинка котові.

Волосинки його кожушка наїжено стирчали навсібіч, очі були широко розплющені, а хвіст... хвіст теліпався скоцюрблений між його задніх ніг. Ніхто б не назвав його щасливим котом.

— Погане місце! — муркнув кіт. — Хоча це ти називаєш його місцем, а я — ні. То що ж ти тут робиш?

— Обстежую-досліджую.

— Нічого ти тут не знайдеш, — запевнив дівчинку кіт. — Це просто виворіт, та частина місця, яку вона не потурбувалася створити.

— Вона?

— Та, котра стверджує, що вона — твоя «інша мати».

— Що ж вона таке? — запитала Кораліна.

Кіт не відповів. Він просто перебирав лапами блідий туман поруч Кораліни. Тут щось почало проступати попереду, щось забовваніло: високе, нависле й темне.

— Ти помилився! — сказала дівчинка котові. — Там щось є!

І тоді та озія набула форми темного будинку, який немовби насувався на них із безформної білини.

— Але ж це... — почала Кораліна.

— Будинок, з якого ти допіру вийшла, — погодився кіт.

— Може, я закрутилася в тумані, — припустила Кораліна.

Кіт схилив голову набік.

— Це ти могла закрутитися, — мовив він. — А я ніяк не міг. Тож ти таки помиляєшся.

— Але як можна піти від чогось і, нікуди не звертаючи, все одно повернутися до того чогось?

— Запростяка! — запевнив кіт. — Уяви собі, що хтось іде круг світа. Вирушаєш від чогось і наприкінці приходиш туди ж.

— Це маленький світ, — мовила Кораліна.

— Для неї він досить великий, — запевнив кіт. — Павутина у павука має бути лиш настільки велика, щоб ловити мух.

Кораліна здригнулася.

— Він сказав, що вона замикає всі ворота й двері, — повідомила Кораліна кота, — аби ти не міг сюди проникати.

— Нехай вона собі старається, — байдуже мовив кіт. Вони якраз стали під купкою дерев біля будинку. Ці дерева з вигляду були куди більш схожі на справжні. — Є входи й виходи з таких місць, як оце, про котрі й вона не здогадується.

— То вона й створила цю місцину? — запитала Кораліна.

— Створила, знайшла — яка різниця? — запитав кіт. — Хай там як, а володіє вона ним віддавна, дуже давно. [...]

Кораліна зайшла до будинку.

Тут панував спокій: тихо, порожньо, безлюдно. У дальшому кінці коридору висіло собі дзеркало. Дівчинка бачила себе в дзеркалі, як вона наближається до нього, і в тому віддзеркаленні сама собі видавалася хоробрішою, ніж почувалася. Більш нікого в дзеркалі не було. Тільки вона, серед того коридору.

І тут чиясь рука торкнула її плече. Кораліна підвела очі. «Інша мати» згори вниз видивлялася на дівчинку великими чорними ґудзями своїх очей.

— Кораліно, люба! — заговорила жінка.

Переклад з англійської Олександра Мокровольського, ілюстрації Кріса Рідделла

Скористайтеся покликанням https://cutt.ly/uwXwaxWh або QR-кодом і прочитайте продовження твору. Дізнайтеся, чи наважилася Кораліна кинути виклик «іншій матері», чи врятувала своїх справжніх батьків і чи повернулася додому.

Увійдіть за покликаннями https://cutt.ly/NwJzhDNw (Кораліна приходить до «іншої матері») та https://cutt.ly/qwJzh5ui (Кораліна втікає від «іншої матері») або скористайтеся QR-кодами і перегляньте два фрагменти з американського мультфільму «*Кораліна у світі кошмарів*» (режисер Генрі Селік, 2009 рік).

ЗАПИТАННЯ і ЗАВДАННЯ

1. Розкажіть, чим відрізнявся ***«інший світ»*** від ***реального***?
2. Які зміни почали відбуватися вдома після того, як Кораліна побувала в ***«іншій сім'ї»***?
3. Кого показав ***кіт*** Кораліні у великому дзеркалі? Що вразило дівчинку в примарному відображенні?
4. Розкажіть про ***випадок із бджолами***. Як ця історія доводить, що батьки не байдужі до Кораліна?
5. Яким насправді виявився світ, створений чаклункою? Що означає порівняння світу відьми із павутиною і павуком?
6. ***«Інший тато»*** сказав дівчинці: *«Я видам тобі всю нашу ніжну гостинність, так що ти й думати забудеш про те, щоб колись повернутися туди до себе»*. Чому він вважав, що ці слова переконають Кораліну?
7. Як Кораліна ставилася до своїх «інших батьків»? Що їй в них подобалося, а що ні?
8. Розкажіть, як Кораліна потрапила в задзеркальну комірчину і про жахливу знахідку.
9. Як ***Кораліна*** поводиться із ***«іншою матір'ю»*** після задзеркальної комірчини?
10. Яку гру запропонувала дівчинка чаклунці?
11. Знайдіть у тексті обіцянки ***«іншого дідугана»***. Що вони означають?
12. Розкажіть про те, як Кораліна врятувала душі дітей і своїх батьків.
13. Як змінилося ставлення дівчинки до реальних батьків та її реального життя?
14. Розкажіть про новий сон Кораліни.
15. Про що попередили діти свою рятівницю?
16. Що дивного відбувалося ***в реальному світі*** після втечі Кораліни від чаклунки?
17. За чим і для чого, на вашу думку, полювала відьмина правиця?
18. Як дівчинка позбулася відьминої правиці?
19. Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/7wKSaEHY або скористайтеся QR-кодом і виконайте завдання літературної гри.

Міркуємо самостійно

20. Чому, на вашу думку, ***чаклунка*** зацікавилася саме Коралінoю?
21. Яким було справжнє ставлення відьми до дітей?
22. Кораліні пообіцяли: *«Ми слухатимемо тебе й гратимемося з тобою, сміятиметься з тобою. Твоя «інша мати» вибудовуватиме для тебе цілі світи, аби ти їх досліджувала, і руйнуватиме їх щоночі, хай-но ти наситишся ними. Кожен новий день буде кращий і яскравіший за той, що відійшов»*. Чому вона не погодилася залишитися з «іншими батьками»?
23. Прокоментуйте слова головної героїні: *«Що ж то буде за розвага, коли я просто отримуватиму все, чого тільки забажаю?»* Чи погоджуєтеся ви з нею? Відповідь обґрунтуйте.

Узагальнюємо та підсумовуємо

24. Які випробування і перешкоди довелося долати головній героїні повісті ***Ніла Ґеймана***?
25. Що стало винагородою для Кораліни у фіналі твору?
26. Схарактеризуйте образ Кораліни.
27. Випишіть у зошит ключові слова для характеристики дівчинки.
28. Чи правду казала чаклунка, коли стверджувала: *«Якщо ті батьки покинули тебе, Кораліно, то це хіба тому, що вони стомилися від тебе чи ти їм набридла»*.
29. Доведіть, що повість Ніла Ґеймана «Кораліна» належить до ***фантастичної літератури***.
30. Опишіть фантастичний світ, у який потрапила Кораліна.

Що спитав у нас Згадайко?

1. Згадайте твори із зарубіжної літератури, у яких зображено ***фантастичні світи***.
2. Розкажіть про фантастичний світ, у який потрапила головна героїня повісті-казки «Аліса в Країні Див».
3. Порівняйте світ Льюїса Керролла і Ніла Ґеймана. Що, на вашу думку, особливого в цих світах?
4. Знайдіть спільні і відмінні риси в образах чаклунки Ніла Ґеймана і лицаря Като з повісті-казки Астрід Ліндгрен «Міо, мій Міо...»

Завдання від Фантазерчика

1. Придумайте власний ***фантастичний світ***.
2. Як до нього можна буде потрапити?
3. Які випробування треба здолати героям у фантастичному світі?
4. Придумайте, що стане для героїв винагородою.

Твір за вибором

Кла́ус Га́ґеруп

ЗОЛОТА ВЕЖА

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/qwKPx1DV або скористайтеся QR-кодом. Опрацюйте літературний коментар і текст твору за допомогою запропонованих запитань і завдань.

Корне́лія Фу́нке

ЧОРНИЛЬНЕ СЕРЦЕ

Увійдіть за покликанням https://cutt.ly/2wKPc2c7 або скористайтеся QR-кодом. Опрацюйте текст твору за допомогою запропонованих запитань і завдань.

Навчальне видання

Міляновська Ніна Равілівна,
Міляновський Едуард Степанович

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Підручник для 7 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

У виданні використано матеріали
з інтернет-джерел, розміщених у вільному доступі з навчальною метою

Для оформлення обкладинки підручника використано картину художниці
Грінченко Наталії Олександрівни (Таші Грин) «Весела мандрівка Містечка котиків»

Презентації розроблені Вяльцевою Людмилою Анатоліївною,
вчителькою зарубіжної літератури комунального закладу
«Вінницький ліцей № 26 імені Героя України Дмитра Майбороди»,
вчителькою-методисткою

Ігри та пазли створені Сич Лесею Михайлівною, учителькою зарубіжної літератури
ліцею № 1 м. Немирова, учителькою-методисткою Всеукраїнської школи онлайн,
методисткою-кореспонденткою Вінницької академії безперервної освіти

Головний редактор *Іван Білах*
Літературна редакторка *Ірина Дворницька*
Комп'ютерне верстання *Марії Логош, Едуарда Міляновського*
Художнє оформлення *Мар'яни Дячинської*

Формат 70x100 1/16.
Ум. друк. арк. 24,70. Обл.-вид. арк. 17,70. Наклад 88 560 прим.

ТзОВ «Видавництво Астон» 46006, м. Тернопіль, вул. Гайова, 8
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ТР №28 від 09.06.2005 р.
www.aston.te.ua, e-mail: tovaston@gmail.com

Ми ЗГАДАЛИ:...
Ми НАВЧИЛИСЯ:...
Ми ЗРОЗУМІЛИ:...

Ми хотіли б запитати у автора чи авторки про...
Нас справді здивувало у творі (біографії) те, що...
Ми хотіли (не хотіли) б опинитися на місці героя чи героїні...

Цікаво було...
Нецікаво було...
Хотіли більше дізнатися про...

Нас зацікавило...
Нам сподобалося...
Ми змогли...
Ми ніколи не забудемо про...

Було:

легко цікаво весело
складно дивно нудно
сумно страшно незрозуміло

На уроці

МІЙ НАЙБІЛЬШИЙ УСПІХ...
МОЯ НАЙБІЛЬША ТРУДНІСТЬ...
МЕНІ НАЙБІЛЬШЕ ПОДОБАЄТЬСЯ...
МЕНІ НАЙБІЛЬШЕ НЕ ПОДОБАЄТЬСЯ...

Факти, які

нас надихнули...
нас здивували...
ми не зрозуміли...

Ми хотіли б більше дізнатися про...
Ми замислилися про...
Ми змінили своє ставлення до...

Я виконую завдання сумлінно

- завжди
- у більшості випадків
- час від часу
- зрідка
- ніколи

На уроках зарубіжної літератури у навчанні

- *я потребую допомоги*
- *не потребую допомоги*
- *я можу допомогти іншим*

СЛОВНИЧОК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ

Алего́рія (з грецької мови — «інше говорю») — інакомовлення. Алегорією називають художній прийом, за допомогою якого риси людської вдачі, почуття, явища передають через образи рослин, тварин, предметів чи явищ природи.

Антите́за — протиставлення. За допомогою антитези підкреслюють контраст, різку протилежність образів, характерів, думок, явищ, понять, подій тощо. Для створення або підкреслення антитези часто використовують слова-антоніми.

Герой літературного твору (або персона́ж) — дійова особа художнього твору, змальована всебічно, наділена яскраво окресленим характером. Героєм у творі може бути не лише людина, а й тварина, предмет, явище. Розрізняють головних, другорядних та епізодичних героїв твору.

Гіпе́рбола — перебільшення можливостей і рис людини, предмету або явища.

Гу́мор — незлостиве й веселе зображення дійсності і людей.

Епі́тет (з грецької мови — «прикладка», «прізвисько», «додаток») — це образне означення особи, предмета, явища.

Ідея художнього твору — основна думка про зображені у творі життєві явища, події та характери.

Інве́рсія — непрямий порядок слів у реченні, який створює особливу емоційну виразність мови твору.

Іро́нія — прихована насмішка над явищем чи особою, про які говорять у позитивному тоні, маючи на увазі зовсім протилежне.

Ка́зка (від «казати», «розказувати») — розповідний твір про вигадані, а часто й фантастичні події.

Композиція (від латинського compositio — «поєднання», «склад») — будова художнього твору, певна послідовність та взаємозв'язок усіх його частин.

Конфлікт — суперечність, що зумовлює розвиток подій у творі.

Мета́фора (з грецької мови — «перенесення») — це слово чи словосполучення, вжите у переносному значенні. Метафора розкриває сутність і особливість одних явищ через інші, ґрунтуючись на подібності їхніх властивостей і ознак.

Мистецтво — це творче відображення дійсності за допомогою художніх образів.

Мі́фи — давні священні оповіді про виникнення світу і створення людини, про діяння богів та героїв. В міфах пояснюються явища природи, зміна пір року тощо.

Оповіда́ння — невеликий прозовий художній твір, у якому описується одна чи кілька подій життя людини. Оповіданню здебільшого притаманна невелика кількість дійових осіб, скупа характеристика героїв, стислі описи.

Оригіна́л (із латинської мови — «первісний») — це текст літературного твору, опублікований тією мовою, якою його написав автор. Відповідно мову, якою автор написав свій літературний твір, називають мовою оригіна́лу.

Пейза́ж (із французької мови — «місцевість», «країна») — зображення картин природи (описи місцевостей, картини моря і неба, види сіл і міст).

Пере́клад художнього **твору** — це відтворення змісту та форми літературного твору, написаного однією мовою за допомогою засобів іншої мови.

Повість — розповідний твір, що вважається проміжним жанром між оповіданням та романом. На відміну від оповідання, повісті притаманні ширше охоплення подій життя головних героїв, більша кількість персонажів та їх повніша характеристика, широке використання описів.

Портре́т (від французького portrait) — зображення у художньому творі зовнішнього вигляду, рухів, виразу обличчя людини, її одягу тощо.

Приказки — короткі влучні вислови — близькі до прислів'їв. Їх часто називають скороченими прислів'ями.

Прислів'я — народні влучні вислови повчального змісту.

Рома́н — великий розповідний твір, який змальовує широке коло подій та охоплює долі багатьох дійових осіб.

Сюже́т (від французького sujet — «зміст») — це низка подій, зображених у творі. Сюжет притаманний таким літературним родам: епосу, драмі та ліро-епосу.

Те́ма художнього твору — це коло подій та явищ, які зображуються у творі й стали основою авторської оповіді.

Фанта́стика — художні твори, в яких неймовірне зображується як дійсне і дійсне як неймовірне.

Фольклó́р (з англійської мови — «народна мудрість», «народне знання») — як і література, є видом словесного мистецтва. Автором фольклорного твору є народ, а літературний твір завжди має **конкретного** автора — письменника.

Ха́йку — це трирядковий вірш без рими, якому притаманна особлива будова. Хайку є жанром японської поезії.

Художній о́браз — це творче відображення будь-якого життєвого явища чи ідеї; з його допомогою створюється вигаданий художній світ.

Художня дета́ль — характерна риса чи подробиця, яка служить для глибшого та яскравішого змалювання картини дійсності чи образу.